

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ÇEVİRİMİÇİ OYUN BAĞIMLILIĞI OLAN ERGENLERDE BABA
ROLÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SÜREYYANUR KİTAPÇIOĞLU

GAZİANTEP - 2020

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ÇEVİRİMİÇİ OYUN BAĞIMLILIĞI OLAN ERGENLERDE BABA
ROLÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SÜREYYANUR KİTAPÇIOĞLU

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ MEHMET DİNÇ

GAZİANTEP - 2020

KABUL VE ONAY SAYFASI

Sesli Bilmir ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU

..... Hasan Kalyoncu Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı
..... Korkut Paikocak Tezli Yüksek Lisans Programı
öğrencisi..... Sıyınur Kılıncıoğlu tarafından
hazırlanan
"..... Levnminl... Video Oyun Başarıları Üzerine Eğitimsel Baka Bulunma....." başlıklı
tez 28.1.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu başarılı bulunarak jürimiz
tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası

Kurumu/Üniversitesi

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Dinc
Hacettepe Üniversitesi

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Tolga Arcah
Hacettepe Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Zeliha Babayigit
29 Mayıs Üniversitesi

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun
görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

.....
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Çevrimiçi Video Oyun Bağımlılığı Olan Ergenlerde Baba Rolünün Değerlendirilmesi**” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 28/02/2020

Süreyyanur Kitapçioğlu

ÖNSÖZ

“Heyecanlarını soldurmamaya, göğsünü daraltmamaya , ümitlerini köreltmemeye gayret ediyorsan iyi gidiyorsun.” cümlelerinin sahibi başta tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Dinç olmak üzere heyecanımı hep canlı tutmama vesile olan kıymetli hocalarıma, dostlarıma ve aileme bu önsöz aracılığıyla şükranlarımı sunmak isterim.

Öncelikle kendisiyle tanışmış olduğum günden bu yana desteğini her zaman hissettiğim, pek çok konuda örnek aldığım, tez danışmanım olmasından gurur duyduğum, tez sürecinde kimi zaman kaçtığım kimi zaman kaçındığım kişi olması hasebiyle gösterdiği sabır ile tezin en büyük destekçisi değerli hocam tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Dinç’e çok teşekkür ederim.

Lisans hayatımın en başında tanışma fırsatı bulduğum insani ve akademik duruşuyla bana yol gösteren, destek olan “hayatın boyunca azmini kaybetme” sözlerini hatırımdan çıkarmadığım Prof. Dr. Kemal Sayar’a,

Değerli rehberliği vedesteğiyle hep bir adım ileriye gitmemi sağladığı için sevgili hocam Prof. Dr. Sibel A. Arkonaç’a,

Tez sürecim boyunca destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli Yeşilay çalışanları, meslektaşlarım Melike Şimşek’e, Büşra Kahraman’a ve Kübra Solmaz’a,

Tez bitiminde son okumaları yapıp kıymetli katkılar sunan Büşra Eser’e ve Yağız Gönüller’e,

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı’nda geçirdiğim zaman süreci içerisinde destek, yönlendirme, bilgi ve deneyimlerini paylaşan başta anabilim dalı başkanı Doç. Dr. Murat Coşkun ile Doç. Dr. Nusret Soylu hocalarıma,

Mesleğe adım attığım ilk zamandan bu yana bilgisini, deneyimini esirgemeyen, mesleki pratiğe dair kendisinden çok şey öğrendiğim ve kendisine çok şey danıştığım, bu yolda bana hem ağabeylik hem hocalık yapan Dr. Öğretim Üyesi İlyas Kaya’ya,

Hayatta her türlü zorluğa birlikte göğüs gerdiğimiz, sevincimiz ve hüznümüzü birlikte paylaştığımız, desteklerini her zaman hissettiğim anneme, babama ve ağabeyime çok teşekkür ederim.

Son olarak tüm bu güzel insanlarla tanıştıran, baki ve tek gerçek olana hamd ve şükür ederim.

Süreyyanur Kitapçıoğlu, 2020

ÖZET

Ergenler arasında oyun bağımlılığının gelişimi ile yüksek oranda ilişkili olan baba figürünün rolünün daha iyi anlaşılması, tedavi ve önleme programları geliştirmek için çok önemlidir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, çevrimiçi video oyun bağımlılığı olan ergenlerin babalarının aile içinde ve baba-çocuk ilişkisinde nasıl algılandığını incelemektir.

Araştırma kapsamında 12-18 yaş arası (23 erkek, 8 kız) 31 kişiyle mülakatlar yapılmış ve “Sosyodemografik Özellikler ve Oyun Oynama Etkinliği Bilgi Formu” ve “İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği” uygulanmıştır. Mülakatlardan elde edilen veriler anlatı analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular, belirli babalık uygulamalarının çevrimiçi video oyun bağımlılığının gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olabileceğini göstermiştir. Geleneksel, uzak ve otoriter baba figürü, baba ve çocuk arasındaki iletişim eksikliğine yol açabilmekte, bu da ergenlerin aşırı çevrimiçi faaliyetlere girmesine neden olabilmektedir. Sonuçlar, babaların mevcut ebeveynlik rolündeki yetersizliğinin, çevrimiçi oyun bağımlısı ergenlerin mevcut sorunlarının oluşumu üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: davranışsal bağımlılık, çevrimiçi oyun bağımlılığı, babalık, ebeveyn tutumu

ABSTRACT

Gaining a better understanding of the role of father figure, which is highly associated with the development of gaming addiction among adolescents, is of crucial importance for developing advanced treatment and prevention programs targeting those adolescents. Accordingly, the aim of the study examine how fathers of adolescents with online gaming addiction, are perceived within the family and the father-child relationship.

Within the scope of the research, 31 people between the ages of 12-18 (23 boys, 8 girls) were interviewed and the "Socio-demographic Characteristics and Playing Activity Information Form" and "Internet Gaming Disorder Disorder Scale" were applied. The data obtained from the interviews were analysed using narrative analysis.

The findings indicate that certain paternal practices can have an impact on the development of internet gaming addiction. The traditional, distant and authoritative father figures can lead to lack of communication between father and child which might cause adolescents to engage in excessive online activities. The results revealed that fathers' insufficiency in the current parenting role had a significant effect on the formation of existing problems of online game addicted adolescents.

Keywords: online gaming addiction, internet gaming disorder, fatherhood, paternal attitude

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.4. Araştırmanın Sayıltıları / Varsayımları.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Bağımlılık.....	6
2.1.1. Davranışsal Bağımlılık.....	10
2.1.1.1. İnternet Bağımlılığı.....	12
2.1.1.1.1. Değerlendirme Kriterleri ve Güncel Tanımlamalar.....	13
2.1.1.1.2. Yaygınlık Oranları.....	18
2.1.1.1.3. Eş Tanı.....	19
2.1.1.1.4. Risk ve Koruyucu Faktörler.....	20
2.1.1.2. Video Oyun Bağımlılığı.....	24
2.1.1.2.1. Video oyunları.....	24
2.1.1.2.2. Tarihçe.....	29
2.1.1.2.3. Değerlendirme Kriterleri ve Güncel Tanımlamalar.....	31
2.1.1.2.4. Yaygınlık Oranları.....	34

2.1.1.2.5. Eş Tanı.....	35
2.1.1.2.6. Risk ve Koruyucu Faktörler.....	37
2.1.1.2.7. Tedaviler.....	42
2.2. Babalık ve Babanın Rolü.....	43
2.2.1. Geçmişten Günümüze Babalık.....	44
2.2.2. Babalık ve Bağlanma Kuramı.....	50
2.2.2.1. Bağlanmayı Etkileyen Faktörler.....	55
2.2.2.2. Bağlanma ve Etkileri.....	57
2.2.3. Baba Katılımı.....	58
2.2.4. Babaların Çocuk Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri.....	66
2.2.4.1. Çocuklar ve Ergenler İçin Klinik Müdahalelere Babaları Dâhil Etmek.....	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YÖNTEM.....	81
3.1. Araştırma Deseni: Anlatı Analizi.....	81
3.2. Örneklem.....	82
3.3. Verilerin Toplanması.....	86
3.3.1.Sosyodemografik Özellikler ve Oyun Oynama Etkinliği Formu.....	86
3.3.2. İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği.....	86
3.3.3. Görüşme Soru Listesi.....	87
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR.....	89
4.1. Nicel Bulgular.....	89
4.2. Nitel Bulgular.....	91
4.2.1. Babalık ve Babanın Rolü.....	91
4.2.1.1. Aile İçinde Sorumluluk Almalarına Göre Babalar.....	92
evin ekmeğini kazanan baba.....	92
maddi ihtiyaçları karşılama odaklı baba.....	93

aktif rol ve sorumluluk almayan baba.....	94
ortak ve özel etkinlikte bulunmayan baba.....	95
4.2.1.2. Kişisel Özelliklerine (Mizaç ve Karakter) Göre Babalar.....	98
ilgisiz baba.....	98
sınırlı baba.....	99
otoriter baba.....	100
duygusal olarak uzak ve konuşmayan baba.....	101
4.2.2. İdeal Babalık.....	102
ilgili babalık.....	103
4.2.3. Babalık ve Baba Rolünün Etkileri.....	104
mevcut problemin varlığına etki.....	104
depresif semptomlar.....	105
öfke.....	105
bağımlılık düzeyinde oynanan oyun.....	105
olumsuz anne-baba ilişkisinin varlığına etki.....	105
geleceğe yönelik ebeveynlik davranışına etki.....	106
BEŞİNCİ BÖLÜM	
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	108
5.1. Tartışma ve Yorum.....	108
5.1.1. Nitel Bulguların Değerlendirilmesi.....	108
5.1.2. Nicel Bulguların Değerlendirilmesi.....	123
5.2. Sonuç ve Öneriler.....	128
KAYNAKÇA.....	129
EKLER.....	170
Ek 1. Sosyodemografik Özellikler ve Oyun Oynama Etkinliği Formu.....	170
Ek 2. İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği.....	172

Ek 3. Anlatı Analizinde Kullanılan Soru Listesi.....	173
Ek 4. Etik Kurul Kararı.....	174

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. Çalışma Grubunu Oluşturan Ergenlerin Demografik Özellikleri.....	85
--	----

KISALTMALAR

ark.	: Arkadaşları
APA	: Amerikan Psikiyatri Birliği
BDT	: Bilişsel Davranışçı Terapi
CIAS	: Chen İnternet Bağımlılığı Ölçeği
CIUS	: Kompulsif İnternet Kullanım Ölçeği
DEHB	: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu
DSM	: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı
DSM III	: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 3
DSM III-R Revize	: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 3 – Revize
DSM IV	: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 4
DSM 5	: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 5
ICD	: Hastalıkların Uluslararası Sınıflaması
MMORPG	: Çok Oyunculu Devasa Çevrimiçi Rol Yapma Oyunları
STICA	: Kısa Dönem İnternet ve Oyun Bağımlılığı Tedavisi
YDQ Ölçeği	: Ergen Sorunlu İnternet Kullanımının Ebeveyn Değerlendirme Ölçeği

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi ve Önemi

21. yüzyıl başlarından beri teknolojinin büyük bir hızla geliştiği ve insan hayatında her geçen gün daha geniş ve vazgeçilmez bir alan kapladığı görülmektedir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte kişilerin hayatını etkileyen en önemli yeniliklerin başında bilgisayar, akıllı telefon ve internet gelmektedir. Özellikle internetin son yıllarda hemen hemen her alanda kullanılması ile de internet kullanıcı sayısında artış yaşanmaktadır. Nitekim Dünya İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanıcı İstatistikleri (2018) raporuna göre, 4.38 milyar internet kullanıcısının, dünya nüfusunun %56'sını oluşturduğu bildirilmektedir. Türkiye İstatistikleri Kurumunun 2018 yılı verilerine göre de hanelerde internete erişim oranının %83,8, internet kullanım oranının %72,9, düzenli internet kullanıcısı oranının ise %69,1 olduğu aktarılmaktadır (TÜİK, 2018). İnternet erişimi olan hane sayısının bu şekilde artması ve okullarda internetin eğitim amaçlı kullanımının yaygınlaşması özellikle çocuk ve ergenlerin internet erişim noktalarını arttırmıştır. İnternet yetişkinler kadar çocuk ve ergenler tarafından da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. 2013 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına bakıldığında 06-15 yaş grubu çocukların interneti en çok %84,8 ile ödev veya öğrenme amacıyla kullanırken, %79,5 ile oyun oynama, %56,7 bilgi arama, %53,5 ile sosyal medya ağlarına katılma amacıyla kullandığı bildirilmektedir (TÜİK, 2013). Bu noktada bir yandan internet ve bilgisayar oyunları çocuk ve gençlerin bilgiye ulaşmalarını, araştırma yapmalarını, problem çözme, yaratıcılık, kritik düşünme gibi gelişimlerini desteklediği bildirilmektedir (Chisholm, 2006). Diğer yandan ise aşırı, kontrolsüz, amacı dışında ve bilinçsiz kullanım yönü ile korkulara ve kaygılara neden olduğu, kişisel becerilerin gelişmesini negatif etkilediği düşünülmektedir (Kerberg, 2005). Hatta Ögel (2012), ergenlik çağına özgü problemler nedeniyle aileyle paylaşımın azalması, arkadaşlık kurmada güçlük çekme ve içe kapanma sonucunda kendilerini yalnız hisseden gençlerin rahat bir şekilde internete bağımlı hale gelebileceğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar internet bağımlılığı riskinin, genellikle ebeveynleri ile zaman geçirmeyen, ebeveynlerinin onları anladığını hissetmediği ve ebeveynleri ile ilgili sorunlarını açıklamayan ergenler için daha büyük olacağını göstermektedir (Yen ve ark., 2007). Öte yandan Griffiths (2000), internete bağımlı olduğu iddia edilen kişilerin mutlak çoğunluğunun internet bağımlıları olmadığını ancak internet ortamını diğer bağımlılıklar için bir araç olarak

kullandığını savunmuştur. Nitekim, internet bağımlılığı kavramının sorunu bütünüyle kapsayamaması sebebiyle, güncel araştırmalar, çevrimiçi oyun bağımlılığı gibi özgül internet bağımlılıkları üzerinde ilerlemiştir (Gomes ve ark., 2018; Kuss ve Griffiths, 2012). DSM ve ICD'nin konu üzerinde yaptığı çalışmalar neticesinde de internet bağımlılığı veya teknoloji bağımlılığı ifadesi kullanılmamış, bunun yerine DSM "*İnternet Oyun Oynama Bozukluğu*", ICD ise "*Oyun Oynama Bozukluğu*" kavramını tercih etmiştir (Dinç ve Ögel, 2019). Bu bağlamda özellikle oyun bağımlılığının daha iyi anlaşılması ve oyunların problemlili kullanımının engellenmesi için yapılan çalışmalar sonucunda da internet bağımlılığı ile benzer bir dizi risk faktörü bulunmuştur. Ko ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan bir çalışmada internet üzerinden oyun oynayan ve aile işlevlerini kötü algılayan ergenlerin internete ve video oyunlarına bağımlı hale gelebildikleri bildirilmiştir. Bu noktada ebeveyn-ergen ilişkisinin ergenin hem internet hem oyun bağımlılığı riskine etkisi dikkat çekmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarının gelişiminde aldıkları aktif rol olarak tanımlanan "aile katılımı" küçük çocukların öğrenme ve gelişiminde önemli bir faktör olarak görülmektedir (Crouter, Bumpass ve McHale, 1999). Epstein (2001) tarafından yürütülen boylamsal çalışmalar küçük çocukların eğitiminde aile katılımının, okul hazırlığına ve sosyal gelişime önemli etkileri olduğunu göstermektedir. O'Connor ve Scott (2007) tarafından yapılan bir incelemede aile katılımının, akranlarla daha iyi sosyal ilişkiler, duygusal güvenlik gibi bir dizi olumlu davranışsal, duygusal, psikolojik (depresyon, kaygı ve içselleştirme sorunlarının daha az görülmesi), sosyal, entelektüel ve fiziksel sonuçlarla ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Desforges ve Abouchaar (2003) da, aile katılımının çocukların akademik başarıları ve sosyal uyumları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Öte yandan aktif aile katılımının yanı sıra özellikle baba katılımı üzerine de gelişmekte olan bir literatür bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar babaların çocuklarının erken dönem gelişimine katılımının olumlu sonuçları olduğuna dair kanıtlar ortaya koymuştur (Ross ve Broh, 2000; Williams ve Radin, 1999). Özellikle baba katılımının çocukların gelişimi üzerine etkilerini inceleyen Rohner ve Veneziano'ya (2001) göre de algılanan baba sıcaklığı ve katılımı çocuk ve gençlerin bilişsel/duygusal gelişimleri ve tutumları üzerinde önemli ve anlamlı düzeyde katkı sağlayan bir faktördür. Ancak gerek sosyal politikalarda, gerek psikoloji, eğitim bilimleri gibi alanlarda aile katılımını etkinleştirme çabalarında babalık göz ardı edilen bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır (Ansell, Bruns ve Chitiyo, 2018). Lamb ve Laumann-Billings (1997), babaların çocukların hayatlarına dâhil olmalarının neredeyse göz ardı edildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda örneğin, Düşgör (2007, s.4) anoreksiya nervoza vakalarındaki

baba-kız ilişkisini ve babalık işlevini araştırdığı çalışmasına şu şekilde başlamaktadır: “Yeme bozukluklarını ele alan çalışmalara bakıldığında annelerin neredeyse tüm çalışmalarda başrolde oynadığını görmek “İyi ama babalar nerede?” sorusunu gündeme getirmekteydi. Bu hastalıklarda anne bu kadar önemli bir yeri işgal ederken, babalar ne yapmaktaydı? Bu da bir sorun değil miydi?” Bu noktada babaların, çocuklarını desteklemede ihmali olduğu ortadadır. Bu nedenle baba katılımını teşvik etmenin hem sosyal politikalar hem de etkili müdahaleler için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Ergenlerde ve genç yetişkinlerde baba yakınlığının ve katılımının psikolojik sorunlara karşı koruyucu bir faktör olduğunu bildiren kesitsel ve boylamsal araştırmalar mevcuttur (Bögels ve Phares, 2008). Bununla birlikte pek çok ergenlik dönemi çalışması baba katılımının ve yakınlığının kişilerin ruh sağlığının iyi olmasında anne katılımından daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Bögels ve Phares, 2008). Hatta baba katılımının etkilerinin, yüksek veya düşük anne katılımı haricinde de görüldüğü bildirilmektedir (Bögels ve Phares, 2008). Bu bağlamda ilgili çalışmalara bakıldığında aile faktörlerinin ergenlerde oyun bağımlılığının başlamasında ve ilerlemesinde önemli bir rol oynayabileceği düşüncesi, son yıllarda önemli teorik ve deneysel çalışmaların odağı olmuştur. Ebeveyn tarzı üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, dezavantajlı ortamlarda oyun bağımlılığı riskinin arttığını göstermektedir (van der Aa ve ark., 2009). Özellikle babanın ilgisi, sevgisi ve çocuğun hayatındaki yeri; bağımlılıkların başlaması, ilerlemesi ve bağımlının tedavi sürecinde önemli bir belirleyici olarak ele alınmaktadır (Dinç, 2017). Nitekim her ne kadar birçok çalışma anne-çocuk ilişkisinin önemini bildirmiş olsa da, çalışmalar babaların ergenlerin oyun bağımlılığını önlemede daha önemli olabileceğini ortaya koymaktadır (Su ve ark., 2018). Özellikle babaların ergenlerde sosyal beceriler geliştirme ve zor durumlarla başa çıkmada ve ergenlerin rehberlik arayışında çok önemli bir rol oynayabileceği aktarılmaktadır (Lei ve Wu, 2007). Ergenlerin, babalarının katılımı ve yeterli desteği olmaması nedeniyle zarar gördükleri ve bunun sonucunda da çevrimiçi etkinliklere meyiletme olasılıklarının daha fazla olduğu bildirilmektedir (Su ve ark., 2015; Videon, 2005). Bu noktada ergenlik döneminde baba ile ilişkilerin çocuklarda oyunu problemleri kullanma konusunda önemli bir belirleyici olması, hangi mekanizmaların etkili olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Ancak literatürde babalık üzerine yapılan araştırmaların yetişkin merkezli olduğu çocuklar ve gençler ile çok az araştırma yapıldığı görülmektedir (Klammer, 2006). Bu noktada babalık çalışmalarının ilgili literatürde kısa geçmişe sahip olduğundan bahsederken, babalık rolünün etkisi üzerine çalışmalar yapılmasının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ergenlerde

çevrimiçi oyun bağımlılığı babalar ile ilişki temelinde araştırılmaya değer bir konu olarak düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışma çerçevesinde çevrimiçi video oyun bağımlısı olan ergen katılımcıların babaları, aile sistemi içerisinde ve çocuğuyla ilişkisinde nasıl algılanmaktadır? Baba ile nasıl bir iletişim kurulmakta ve anlatıda kendini nasıl göstermektedir? Babanın sorumlulukları olarak neler anlatılmakta ve ideal babalık ergenin anlatılarında nasıl kavramsallaştırılmaktadır? Ergenlerin babaları ile iletişimlerinin ve etkileşimlerinin anlatılardaki baba tasviri ve konumu bağlamında hayatlarına ve ailelerine etkisi anlatıda kendine nasıl yer bulmaktadır? sorularına cevap aranmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Video oyun bağımlılığı ile ilgili çalışmaların çoğu ebeveyn-çocuk ilişkilerine odaklanmıştır. Genellikle aile ile ilgili zorlukları olan ergenlerin daha rahat ya da daha az tehdit edici çevrimiçi ilişkiler arayışında oldukları düşünülmektedir. Bu noktada özellikle baba ile ilişkiler problemlili oyun kullanımına karşı koruyucu olabilir. O halde çevrimiçi video oyun bağımlısı çocukların/gençlerin zihin dünyasında babanın konumu nedir? Araştırmada çevrimiçi video oyun bağımlısı ergen çocukları olan babaların, aile sistemi içerisinde ve çocuğuyla ilişkisinde nasıl algılandığını belirlemek ve bu bireylerin zihnindeki baba temsiline ne olduğunu görmek amaçlanmıştır. Çevrimiçi video oyun bağımlılığına neden olan aile ve baba faktörlerinin daha iyi anlaşılması, sorunlu oyun kullanım düzeylerine sahip gençleri hedef alan gelişmiş tedavi ve önleme programları için kritik öneme sahip bilgiler sağlayabileceği düşünülmüştür. Bu araştırma özellikle müdahalelerde hedeflenebilecek değiştirilebilir değişkenlere daha fazla dikkat edilmesine yardımcı olabilir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk-Ergen Psikiyatri Polikliniğine problemlili oyun oynama davranışı şikâyeti ile başvuran 12-18 yaş arası kişiler ile sınırlıdır.
- Amaçlardaki sorular ile sınırlıdır.
- Araştırma, örneklem grubunun veri toplama araçları kapsamındaki ölçeklere ve

yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

1.4. Araştırmanın Sayıtları / Varsayımları

- Araştırmaya katılan kişilerin görüşme sorularını ve uygulanan lme araçlarını içtenlikle yanıtladıkları varsayılmıştır.
- Kullanılan lme aracının ölçtüğü özellikler bakımından geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Tanımlar

Araştırma içinde yer alan bazı kavramlar aşağıda yer almaktadır.

Indie: Independent video games veya indie games olarak tanımlanan oyunlar, Türkçede “bağımsız oyunlar” şeklinde kullanılmaktadır. Genellikle bireysel şahıslar veya ufak yapımcı ekipleri tarafından geliştirilen bu oyunlarda, herhangi bir video oyun dağıtımcısının finansal desteği de olmamaktadır ve kendi çabalarıyla oyunlarını kitlelere tanıtıma çalışmaktadırlar (Simon, 2013).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bağımlılık

Bağımlılık terimi, Latince karşılığı olan “addictus” kelimesinden gelmektedir. Bu kelime anlam itibariyle ödenmemiş borçların bir sonucu olarak bağı ve bağımlı olan bir kişiyi ifade etmekte ve kişinin köle olarak verildiği eski bir geleneğe gönderme yapmaktadır (McDougall, 2004). Metaforik olarak ise bu terim uyuşturucu gibi bir nesneye ağır bağımlılıktan kaynaklanan herhangi bir davranış için kullanılmaktadır (Mijolla, 2005).

Mcdougall'a (2004) göre “addictus” kelimesi Fransız terminolojide kendine zarar verme arzusuna denk düşerken Anglo-Sakson terminolojiye göre bağımlı olan kişinin ruhsal acıdan kurtulmak için tek bir çözümün kölesi olduğu anlamına gelmektedir. Etimolojik olarak “bağımlılık” kelimesi bir nevi kölelik anlamına gelse de bu durum nesnenin bağımlısı olan öznenin asıl amacı olmamaktadır. Bu noktada Mcdougall (2004), bağımlılığın kaynağın içsel veya dışsal olduğu herhangi bir ruhsal gerginliğin hızla boşalmasını amaçladığını ileri sürmektedir. Kişi tahammül edemediği ruhsal acıları dindirmek için her an ulaşılması gereken bir zevk nesnesi bulmaktadır. Bu nesne en azından başlangıçta iyi olarak algılanmakta ve kişi yaşamın anlamını o nesnede bulduğunu zannetmektedir (Mcdougall, 2004). Bu bağlamda herkesin ruhsal gerilim esnasında geçici de olsa bu gerilimi azaltmak veya boşaltmak için bir nesne bulma eğiliminde olduğu söylenebilir. İçsel ya da dışsal olaylar kişinin baş etme kapasitesini aştığında her zamankinden fazla yemek yeme, sigara içme, ilaç almaya teşebbüs edebildiği görülebilmektedir (Mcdougall, 2004). Ancak bu durum ruhsal gerilim ile baş etmek için tek çözüm haline geldiğinde sorun teşkil etmektedir.

Bağımlılık, bir davranış kişinin tüm yaşamını işgal ettiği zaman, onu yaşamaktan alıkoyacak noktaya geldiğinde konuşulmaya başlanmaktadır. Bağımlılık yaşamın merkezinden daha fazlası olmakla birlikte, kişinin hayatının merkezine geçmekte ve yönetmektedir. Bir bağımlı, sadece bağımlı olduğu nesne için yaşar duruma gelmektedir (Valleur ve Matysiak, 2004). Peele ve Brodsky, “The Truth About Addiction and Recovery: The Life Process Program for Out Growing Destructive Habits” (Bağımlılık ve İyileşmesi Konusunda Gerçekler: Zarar Verici Alışkanlıkların Büyümesine İlişkin Program) isimli kitaplarında bağımlılığı şu şekilde tanımlamıştır: “Bağımlılık size başka yollarla

alamayacağınız his ve tatmin edici duyguları sunar. Acı, belirsizlik ya da rahatsızlık duygularını engeller. Dikkat üzerine odaklanan ve dikkat çeken güçlü şaşırtıcı duygular yaratır. Kişinin üstesinden gelemediği sorunları unutmamasını ya da bunlarla ilgili olarak kendisini iyi hissetmesini sağlar. Yapay ve geçici bir güvenlik ya da huzur hissi, kendilik değeri ya da başarı hissi, güç ve kontrol hissi ya da içtenlik ya da ait olma hissi sağlar” (Peele ve Brodsky 1992’den aktaran: Ögel, 2010). Valleur ve Matysiak (2004) ise, bağımlılığı tanımlamak için iki temel öğeye sahip olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan ilki rahatsızlık vermesine rağmen bir şeyden ya da bir şeyi yapmaktan vazgeçememektir. Ancak bunun bağımlılık olarak düşünmek için yetersiz olduğunu aktarmaktadır. Bununla birlikte ikinci bir şeyin varlığının olması gerektiğinden bahsetmektedir. O ikinci ise tanımladığı o bir şeyin (madde) ya da bir davranışın kişinin varoluşunun merkezi haline gelmesidir. Bu, kişi için o “uyuşturucu, oyun veya vb” yerinin doldurulamadığı durumudur. Bu durum bağımlılıkta ayırt edici bir unsur vurgulamaktadır.

Bağımlılığı anlatmak için yukarıda yapılan açıklamalar yeterli olsa da tanımlama noktasında zorluklar ile karşılaşılabilir. Bu zorluklar hem bağımlılığın hem de insanın karmaşık yapısından kaynaklanmaktadır. Kimi zaman bazı yararlı alışkanlıklar bağımlılık olarak görülürken kimi zaman da bazı bağımlılıklar zararsız bir alışkanlık gibi görülebilmektedir (Dinç, 2017). Her türlü davranışın bağımlılıkla sonuçlanma durumu olabilir. Ancak bağımlılığın oluşması için bu davranışın, tanı ölçütlerinde veya bağımlılık tanımında belirtilen şekilde olması gerekmektedir (Goodman, 1993). Bu nedenle bağımlılık üzerine çalışabilmek için belli tanımlamalara ve sınıflandırmalara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda daha yakın zamanlardaki sınıflandırmalara bakıldığında özellikle bilimsel çevrelerde tanınan iki uluslararası sınıflandırma önem arz etmektedir. Bunlardan biri Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından hazırlanan “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı”dır. Kısaltılmış yazımı ile DSM'nin üçüncü baskısının yapıldığı 1980'den bu yana, bu kılavuzun psikiyatride tüm istatistiksel araştırmalar için evrensel bir araç haline geldiğini belirtmek gerekmektedir (Valleur ve Matysiak, 2003). Diğer sınıflandırma ise Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan sınıflandırma ve DSM birbirine yakın olma eğilimindedir (Valleur ve Matysiak, 2003). Öte yandan DSM'nin ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan sınıflandırmaların klinik uygulamalar ve psikopatolojik düşünce üzerindeki etkisi ise tartışmalıdır ve burada tartışılmayacaktır.

DSM-IV tanı el kitabına göre bağımlılık tanısı koymak için belli ölçütler verilmiştir. Bu ölçütlerden üçü bir kişide olursa bağımlılık tanısı konulabilir.

1. Tolerans gelişmesi

Kişi düzenli bir ilaç ya da madde alırken zaman içerisinde aynı doz olmasına rağmen etki gücü azalmaya başlar. Bu sebeple kişi kullanılan maddenin ya da ilacın ilk zamanlardaki kullanım etkisini göstermesi için bağımlılık yapıcı maddeyi arttırmaya başlar. Sürekli olarak aynı miktarda kullanılan maddenin kişi üstünde yarattığı etkinin azalmasına “tolerans” denir.

2. Madde kesildiğinde ya da azaltıldığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması

Bağımlılık yapan maddelerin bir süre kullanılıp sonra bırakıldıkları zaman yoksunluk belirtileri denilen birtakım rahatsızlıklara yol açar. Kişiler bağımlılık yapıcı maddeyi kullanmadıklarında ya da azalttıklarında terleme, bulantı, baş ağrısı, uykusuzluk gibi fiziksel veya kaygı, öfke, sinirlilik gibi psikolojik rahatsızlık tepkilerinin ortaya çıkmasına “yoksunluk” denir.

3. Madde kullanımını denetlemek ya da bırakmak için yapılan ama boşa çıkan sürekli çabalar

Kişi kullandığı madde üzerinde denetimini kaybeder ve bırakma noktasında tekrarlayan başarısızlıklar yaşamaktadır.

4. Maddeyi sağlamak, kullanmak ya da bırakmak için büyük zaman harcama

Bağımlı olan kişi zamanının büyük çoğunluğunu bağımlı olduğu maddeyi aramakla geçirir. Hayatındaki tek amaç o maddeyi bulmak olur. Bunun sonucunda maddeyi elde etmek, kullanmak veya verdiği etkiden kurtulmak için harcadığı çabalar hayatının büyük bir kısmını kaplar.

5. Madde kullanımı nedeni ile sosyal, mesleki ve kişisel etkinliklerin azalır ya da tamamen bırakılır

Kullanılan maddenin etkileri ve kullanım süreçleri sebebiyle kişinin önceden hayatında olan sosyal, mesleki ve kişisel etkinlikleri azalmakta veya tamamen bitmektedir.

6. Maddenin tasarlandığından daha uzun ve yüksek miktarlarda alınması

Kişinin madde kullanımı üstündeki kontrolü kalkmıştır. Bir anlamda kullandığı madde kontrolü ele geçirmiştir.

7. Fiziksel ya da ruhsal sorunların ortaya çıkmasına ya da artmasına rağmen madde kullanımını sürdürmek (Ögel, 2010, s. 22).

Hastalıkların ve Sağlıkla İlgili Sorunların Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması ICD-10'da ise bağımlılık "Bağımlılık Sendromu" olarak geçmekte ve DSM-IV-TR'ye yakın ölçütler kullanılmaktadır (WHO, 1992). Ancak DSM-IV-TR'de var olan bağımlılık sözcüğü, birçok ülkede maddenin zorlantılı bir biçimde kullanımıyla ilişkili ağır sorunları tanımlamak için yaygın olarak kullanılıyorsa da, kavram müphem olduğu, ara formları tam karşılamadığı ve etiketlemeye yol açtığı için DSM-5'te kaldırılmıştır. Bağımlılık ve kötüye kullanım terimleri kaldırılmış, bu terimler "Madde Kullanım Bozuklukları" başlığı altında toplanmış ve şiddet ölçüsü eklenmiştir (Demirci ve Yalçın, 2016). Ayrıca DSM-5'in bu bölümüne, madde ile ilişkili bozuklukların yanı sıra kumar oynama bozukluğu ilave edilmiştir (DSM-5, 2013).

Piriot'a (2002) göre eskiden uyuşturucu bağımlılığı etrafında odaklanan bağımlılık davranışı günümüzde bir maddeye veya bir aktiviteye bağımlı olmayı temsil eden bir davranış biçimi olarak düşünülmektedir. Önceden bağımlılık tanımlarında temel ölçüt olarak "vücuda yabancı bir madde alma" görülmekteydi. Ancak gelişen teknoloji ve farklılaşan davranışsal değişiklikler de bir tür bağımlılık olarak düşünülmeye başlanmıştır (Ögel, 2010). Yani, bağımlılık, bir ürünün veya maddenin bağımlılığından, bağımlılık yapıcı nitelikleri olan davranışlara doğru genişletilmiştir. Bu davranışsal bağımlılıklar veya ilaçsız bağımlılıklar arasında patolojik kumar oynama, kompulsif alışveriş, cinsel bağımlılıklar, işe bağımlılık, internet ve oyun bağımlılığı gibi her türlü davranış sayılabilmektedir (Ades ve Lejoyeux, 1995). Ancak tartışmalar hala devam etmekle birlikte bu bağımlılıkların yeni değil, her zaman var olduğu, yeni olan şeyin, bugün bu tür davranışların bağımlılık olduğunun fark edilmesi olduğu ileri sürülmektedir (Fernandez, Bonnet ve Loonis, 2004). Bilimsel açıdan yeni olan şeyin ise psikoaktif maddelerin tüketimine dayanan bağımlılıklara özgü mekanizmaların,

davranışlarda da tekrarlayıcı ve zorlayıcı olarak bulunduğunu fark etmek olduğu aktarılmaktadır (Fernandez, Bonnet ve Loonis, 2004).

Kimyasal olmayan etkileşimler sonucunda meydana gelen bazı davranışların bir bağımlılık olarak değerlendirilebilmesi amacıyla madde bağımlılığı için hâlihazırda kullanılmakta olan klinik tanı ölçütlerinin yeterli olduğu düşünülmektedir (Ögel, 2010). Ancak, halen bilimsel ortak bir zemin oluşmadığı için çok sayıda cevapsız soru bulunmaktadır (Demetrovics ve Griffiths, 2012). Bu bağlamda Goodman'ın (1990) tanımı, bu genişletilmiş bağımlılık kavramını anlamının hala en kolay yolu olarak gözükmektedir: Bağımlılık, hem zevk üretecek hem de içsel rahatsızlığı giderecek şekilde oluşan bir davranıştır. 1) Bu davranışın kontrolünde tekrarlanan başarısızlıklar ve 2) Önemli olumsuz sonuçlara rağmen bu davranışın devam etmesi ile karakterizedir.

2.1.1 Davranışsal Bağımlılık

Davranışsal bağımlılık kavramı üzerinde tartışmaların olduğu bir konudur. Araştırmalar ve klinik deneyimler eylemlerde ortaya çıkan aşırılıkların önemli sorunlara neden olabileceğini göstermektedir. İnsanlar sigara içebilir, video oyunu oynayabilir, interneti kullanabilir, cinsel aktiviteye katılabilir, alışveriş ve egzersiz yapabilir, yiyebilir ya da fazladan bronzlaşabilir (Petry, 2015). Ancak yapılan araştırmalar bu faaliyetlerdeki tekrarlayıcı ve sorunlu katılımın, fenomenoloji (aşırma, geri çekilme), öykü (başlangıç, kronikleşme ve tekrarlama), eş tanı, genetik, nörobiyolojik mekanizmalar ve tedaviye yanıt açısından madde kullanım bozuklukları ile bazı benzer özellikleri paylaşabileceğini göstermektedir (Yau ve Potenza, 2015). Bazı davranışlarda sıklık ve süre arttıkça, psikolojik sıkıntıya ve hatta bazen fiziksel bozulmaya yol açabilmekte, ayrıca sosyal, finansal ve mesleki işleyişi azaltabilmektedir (Petry, 2015).

Bağımlılık teriminin tanımı ve kullanımı ile ilgili yıllar boyunca tartışmalar olmuştur (Potenza, 2015). Kelime anlamıyla “bağımlılık” bir şeye bağlı kalmak -bu bir şey alkol ya da uyuşturucu olmamasına rağmen- ya da köleleştirilmekle bağlantılıdır (Maddux ve Desmond, 2000). Zamanla, söz konusu kelime aşırı alkol ve madde kullanımları ile ilişkilendirilmiştir, böylece 1980'lerde uzman görüşü bağımlılığın, uyuşturucu madde kullanımı olarak tanımlanabileceği yönünde olmuştur (O'Brien ve ark., 2006). Bu görüş birliğine rağmen, bağımlılık terimi 1980'de 1987 ve 1994 Ruhsal Bozuklukların Teşhis ve İstatistik El Kitabına (DSM) dâhil edilmemiştir ve madde kullanım bozukluklarının tanımlarında bağımlılığın

tanısal terimleri kullanılmıştır (Potenza, 2015). 2013 yılında Ruhsal Bozuklukların Tanı El Kitabının (DSM-5) beşinci gözden geçirmesinin yayınlanması ile ise, madde dışı bağımlılıklarını yani davranışsal bağımlılıkların sınıflandırılması için kapı açılmıştır (DSM-5, 2013). DSM-5 madde bağımlılığını “bağımlılık” olarak tanımlamamasına rağmen, bunları içeren bölüm bu koşulları “Madde ile İlişkili ve Bağımlılık Bozuklukları” olarak genişletmiştir. Bu bölüm, alkol, opioidler, uyarıcılar, esrar, nikotin, halüsinojenler ve yatıştırıcı maddeler gibi madde kullanım bozukluklarını, bir madde olmayan veya davranışsal bağımlılık (kumar oynama bozukluğu) ile birlikte listelemiştir (DSM-5, 2013). Bu kılavuz ile ilk kez davranışsal bağımlılıkların tanınmış olduğu görülmektedir.

Kumar Oynama Bozukluğu 1980’de DSM-III’te “patolojik kumar oynama” olarak adlandırıldığında aşırı ve sorunlu kumar oynama ile ilgili bir durum içerdiği ve konulan ölçütlerin madde bağımlılığı ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Petry, 2015; DSM-III, 1980). Bu benzerlikler arasında özellikle geri çekilme, yaşamın başlıca alanlarında ve işlevsellikte etkilenme ve bırakma için tekrarlanan başarısız girişimler göze çarpmaktadır (Potenza, 2015). Bu benzerlikler, bağımlılığın önerilen temel unsurlarında da dile getirilmiştir: 1) olumsuz sonuçlara rağmen bir eyleme devam etmek, 2) eylemden önce bir dürtü veya özlem hali, 3) eylemde zorlayıcı katılım ve 4) kontrol kaybı (Shaffer, 1999). Bu benzerliklere rağmen, patolojik kumar oynama 1994 yılında yayınlanan DSM-IV’de “Başka Yerde Sınıflandırılmamış Dürtü Kontrol Bozuklukları” sınıfında değerlendirilmiş ve bağımlılık sınıfına alınmamıştır (DSM-IV, 1994). Ancak 2013 yılında en son yayınlanan DSM-5 sınıflamasında Patolojik Kumar Oynama, bağımlılıklar kategorisine dâhil edilmiş ve “Madde ile İlişkili ve Bağımlılık Bozuklukları” kategorisinde “Madde ile İlişkili Olmayan Bozukluk” başlığı altına alınmıştır (DSM-5, 2013). Bu sayede “Kumar Oynama Bozukluğu” madde kullanım bozukluklarının yanı sıra ilk madde dışı veya davranışsal bağımlılık olarak yerini almıştır. Bu değişiklik, diğer aşırı davranış kalıplarının bağımlılık olarak sınıflandırılma olasılığını da ortaya çıkarmıştır.

DSM-5’e hazırlanırken, araştırmacılar ve klinisyenler, kılavuza dâhil edilmek üzere pek çok madde bağımlılığı olmayan bağımlılık düşünmüşlerdir. Çalışma grubu üyeleri, belirli alanlarda uzmanlardan oluşan alt komiteler oluşturmuştur. Mevcut literatürü gözden geçirmekle birlikte DSM-5’e dâhil edilmek için yeni bozukluklara dair yeterli kanıt bulunup bulunmadığına dair önerilerde bulunmuşlardır (Petry, 2006; Potenza, 2006; Potenza ve ark., 2009). Amerikan Psikiyatri Birliği, yeni dâhil edilen bozuklukların bir klinik ihtiyacı karşılaması, altta yatan bir psikobiyolojik bozukluğu yansıtması ve daha iyi değerlendirme ve

tedaviye katkıda bulunması gerektiğini belirtmiştir (Petry, 2015). Buna bağlı olarak tüm bu veriler neticesinde DSM-5, DSM-IV'te bulunmayan sadece 15 bozukluğu eklemiştir ve bu çalışma, belirtildiği üzere DSM'de davranışsal bir bağımlılık olarak patolojik kumar oynamanın (şu an kumar oynama bozukluğu) yeniden sınıflandırılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte DSM-5'in hazırlanmasında diğer alanlardaki davranışsal bağımlılıklar da önerilmiş ve bazıları dikkate alınmıştır. Bu bağlamda DSM-5, Bölüm 3'te davranışsal bağımlılıklarla ilgili yeni bir tanı bulunmamasına rağmen, bir tane araştırma eki içermektedir (DSM-5, 2013). Araştırma ekinin amacı, psikiyatrik bozukluk olabilecek ancak henüz güvenilir ve geçerli bir şekilde sınıflandırmak için yeterli verinin bulunmadığı koşullar üzerinde araştırmayı teşvik etmektir (Petry, 2015). Bu noktada 2012 yılına kadar yayınlanmış mevcut literatüre dayanarak “İnternet Oyun Oynama Bozukluğu”nun araştırma ekine dâhil edilmesini gerektirecek yeterli veriye sahip olduğu düşünülmüştür (DSM-5, 2013). Öte yandan Dünya Sağlık Örgütü'nünde yapılan çalışmalar neticesinde 2018 yılında yayınladığı ICD-11 taslak metninedavranışsal bağımlılık bağlamında oyun ve kumar oynama bozukluğuna yer verdiği görülmüştür (WHO, 2018).

Sonuç olarak, bağımlılık kavramı artık daha geniş düşünülerek davranışsal bağımlılıkları da kapsamaya başlamış ve 1990'lardan bu yana davranışsal bağımlılık alanında yapılan araştırma ve yayınların sayısı ciddi anlamda artmıştır (Billeux ve ark., 2015). Bilimsel topluluklarca resmi olarak tanınmamakla birlikte internet, cinsellik, alışveriş, egzersiz, yeme ve bronlaşma bağımlılığı büyük ölçüde diğer davranışsal bağımlılıklar olarak kabul edilmiştir. Resmi olarak tanınmama, tanısal değerlendirme, klinik seyir veya tedavi ile ilgili bilimsel kanıtların eksikliğini yansıtmaktadır (Petry, 2015). Bu bağlamda davranışsal bağımlılıklar gelecekteki araştırmalara ve klinisyenlere rehberlik etmeleri için önemli bir konumda yer almaktadır.

2.1.1.1 İnternet Bağımlılığı

Davranışsal bağımlılıklar, kumar ve internet ile ilgili davranışlar dâhil olmak üzere önemli klinik durumları temsil eden birçok durumu kapsamaktadır. Dijital teknolojilerin mevcudiyeti, kullanımındaki son artış ve insanların bu teknolojileri aşırı derecede kullanırken karşılaşılabileceği problemler göz önüne alındığında davranışsal bağımlılıklar teknolojik bağımlılıklarla ilgili üç bölüm içermektedir: 1) e-posta ve mesaj atma, 2) internet oyunları ve 3) internette gezinti (Yau ve ark., 2012).

Bu bölüm ise geniş İnternet Bağımlılığı kavramına odaklanmaktadır. İnternet, oyun dışında birçok amaç için aşırı ve problemlı bir şekilde kullanılabilir ve kullanılmıştır. Bu bölümde genel olarak tanım ve değerlendirme, psikiyatrik eş tanılar ve internet bağımlılığının risk ve koruyucu faktörleri ile ilgili konular açıklanmaktadır.

2.1.1.1 Değerlendirme Kriterleri ve Güncel Tanımlamalar

Teknoloji insan hayatını kolaylaştırıp toplumsal gelişime olumlu katkı sağlarken gelişen teknoloji ile birlikte internet kullanımının her alana yayılması bazı sorunları ve tehlikeleri beraberinde getirmektedir. İnternetin insan yaşamına getirdiği kolaylıkların yanı sıra bazı kullanıcıların interneti günlük hayattaki işlerini geciktirecek ve kendisine belli alanlarda zarar verecek şekilde kullanması dikkatleri internetin olumsuz etkilerine yöneltmiştir (Young, 2004).

Yapılan epidemiyolojik çalışmalara bakıldığında 2 yaşın altında tablet veya akıllı telefon kullanımının %30 olduğu, ergenlik döneminde ise kişilerin %80 oranında bu cihazlardan birine sahip olduğu bildirilmektedir (Cerniglia ve ark., 2017). Hem internet hem tablet veya akıllı telefon kullanımı ile ilgili bildirilen oranların yüksekliği elbette ki bazı sorunlu kullanımların da olabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle de son yıllarda bilgisayar, telefon ve internet kullanımının kişiler üzerindeki olumsuz etkisi birçok araştırmaya konu olmaktadır. Amerikan Pediatri Akademisi sorunlu internet ve cihaz kullanımının çocukların ve gençlerin hayal gücü, yaratıcılık, motor ve duygusal gelişimini sekteye uğratabileceğini bildirmektedir (Christakis ve ark., 2010). Bununla birlikte özellikle internet kullanımıyla ilgili sorunlara yönelik yapılan birtakım araştırmalar, aşırı kullanım, duygu durum düzenleyici, çatışma ve tekrar kullanım gibi bağımlılık belirtileri de dâhil olmak üzere madde bağımlılığı ile ilişkilendirilen sorunlarla sonuçlanabileceğini ortaya koymuştur (Kuss ve ark.,2014). Ayrıca internetin genellikle bağımlılık eğilimi gelişmesine katkıda bulunabilecek uyarıcı ve takviye edici özellikler içerdiği belirtilmiştir (Griffiths, 1995). Konuyla ilgili gelişmeler aşırı veya sorunlu internet kullanımını bağımlılık kavramı altında tartışmaya açmıştır. İlk olarak ise 1996 yılında Goldberg tarafından “İnternet Bağımlılığı” kavramı ortaya atılmıştır (Goldberg, 1996).

İnternet bağımlılığı kavramı ile ilgili erken dönem çalışmalara bakıldığında, Young ve arkadaşları (1999), kişilerin internette siber-cinsel aktiviteler, çevrimiçi ilişkiler (örneğin, Facebook), alışveriş, kumar, ticaret, e-posta ve veritabanı aramaları yanı sıra oyun gibi çeşitli

aktivitelerle ilgili problemler geliştirebileceklerini bildirmektedir. Ayrıca Young ve arkadaşları (1999), kişilerin bu belirli uygulamaları kullanırken uygulamaya bağımlı hale gelebildiklerini belirtmektedir. Buna bağlı olarak internet kullanımı düzeyi düşükten yükseğe doğru şu aşamalarda gerçekleşebileceği aktarılmaktadır: İlk aşama olan “ihtiyaç için internet kullanımı” aşamasında kişi sadece gereklilik ve zorunluluk halinde interneti kullanırken, “sık ve düzenli internet kullanımı” aşamasında internet bir eğlence aracı olarak görülmektedir ve boş zamanlar internet aracılığı ile değerlendirilmektedir. Bununla birlikte internet kullanımının kişinin hayatında sorunlar yarattığı ancak bağımlılık düzeyinde olmadığı “sorunlu internet kullanımı” aşaması için “internet kötüye kullanımı” terimi kullanılmaktadır (Ögel, 2014). İnternet kullanımının en yoğun düzeyde olduğu “internet bağımlılığı” aşaması için ise ‘patolojik internet kullanımı’, ‘aşırı internet kullanımı’, ‘sorunlu internet kullanımı’, ‘kompulsif internet kullanımı’, ‘internet bağımlılığı bozukluğu’, ‘siber bağımlılık’, ‘teknolojik bağımlılık’ gibi farklı terimlerin kullanılabildiği bilinmektedir (Aboujaoude, 2010; Weinstein ve Lejoyeux, 2010; Young ve Rogers, 1998).

Daha yaygın kullanılan terim olarak ‘internet bağımlılığı’ ile ilgili ilk yayınlara 1990’lı yılların ortalarından itibaren rastlanmaktadır (Griffiths, 1999). İlk yapılan çalışmalarda problem bağımlılık çerçevesinde ele alınmaktan kaçınılmış, bağımlılık ifade etmeyecek ancak problemi ortaya koyacak farklı kavramlar kullanılmıştır. Kavramlardaki bu farklılığın sebebi ise problemin kullanım süresinden mi yoksa kullanım sebebinden mi kaynaklandığı konusundaki görüş ayrılıklarıdır (Günüç, 2009). İnternet bağımlılığı ile ilgili yapılan araştırmalarda internetin zararlı kullanımı veya bağımlılığın gelişimi öncesinde 6 ayla 3 yıl arasında değişen, ortalama 1,5 yıllık bir kullanım süresi bulunduğu tespit edilmiştir. İnternet başında geçirilen zaman incelendiğinde ise günlük 4 saat ile 20 saat arasında değişen ortalama 7-8 saatlik bir süre bulunmuştur. Bağımlıların hemen hemen hepsinde de sorunlu internet kullanımına bağlı olarak sosyal kayıpların olduğu ve aile ile olan çatışmanın arttığı görülmektedir (Öztürk ve ark., 2007). Buradan yola çıktığımızda işi gereği normalden daha uzun süre internet kullananlar bağımlı olmayacakları gibi görece daha az süre kullansalar bile bağımlı olan insanlar olabilecektir. Sonuç olarak kullanılan terimin ne olduğu fark etmeksizin, internetin sorunlu kullanımı, insan-makine etkileşimi ile ilişkili, kimyasal olmayan, davranışsal bağımlılık kategorisinde değerlendirilmeye başlanmıştır (Griffiths, 1995). Davranışsal bağımlılıkların da bağımlılığın ana bileşenleri olan zihinsel uğraş, duygu durumunda değişim, tolerans geliştirme, yoksunluk, kişilerarası ilişkilerde bozulma ve tekrar kullanım özelliklerini taşıdığı bildirilmiştir (Griffiths, 1996).

Davranışsal bağımlılıkların bağımlılığın ana bileşenlerinin özelliklerini taşımasından yola çıkılarak madde kötüye kullanımı ve bağımlılık ölçütleri internet bağımlılığı alanına yansıtılmaya ve bu ölçütler üzerinden bir değerlendirme sistemi geliştirilmeye çalışılmaktadır (Morris ve Ogan, 1996). Değerlendirme çevreleri internet bağımlılığını öncelikle madde bağımlılığı veya kumar oynama bozukluklarının DSM ölçütlerini internet faaliyetlerine uyarlayarak ele almaktadır. Young (1998), internet faaliyetleriyle ilgili sekiz DSM kumar oynama bozukluğu ölçütünün kullanılmasını önermekte, Griffiths (2005) de madde ve davranışsal bağımlılıkların ortak özellikleri paylaştığını bildirmektedir. Bahsi geçen “bileşen model” ise şu ölçütlerden oluşmaktadır: tolerans gelişmesi, nöks (tekrarlama), dikkat çekme, çatışma yaşama, duygu durum değişimi, yoksunluk (Griffiths, 2005). Diğer yaklaşımlarda öne sürülen ölçütler ise kumar ve madde kullanım bozukluklarında görülen karma ölçütlere sahiptir (Davis, 2001).

İlk internet bağımlılığı kavramını ortaya atan Goldberg DSM-IV’te yer alan madde bağımlılığı ölçütlerini, internet bağımlılığına uyarlamıştır (Goldberg, 1996). Young ise internet bağımlılığı ile davranışsal bağımlılık olarak en çok benzediği düşünülen patolojik kumar oynama tanı ölçütlerini temel alarak sekiz maddelik bir ölçüt listesi oluşturmuştur. 8 ölçütten 5 ya da daha fazlasına “evet” yanıtının verilmesi, internet bağımlılığı olarak kabul edilmektedir (Young, 1998). Young tarafından geliştirilen bu ölçütler şunlardır:

1. İnternet ile ilgili aşırı zihinsel uğraş (sürekli olarak interneti düşünme, internette yapılan aktivitelerin hayalini kurma, internette yapılması planlanan bir sonraki etkinliği düşünme vb),
2. Aynı keyfi elde edebilmek için giderek daha fazla oranda internet kullanma ihtiyacı duyma,
3. İnterneti kullanımını kontrol etme, azaltma ya da tamamen bırakmaya yönelik başarısız girişimlerin olması,
4. İnternet kullanımının azaltılması ya da tamamen kesilmesi durumunda huzursuzluk, çökkünlük ya da kızgınlık hissedilmesi,
5. Başlangıçta planlanandan daha uzun süre internette kalma,
6. Aşırı internet kullanımı nedeniyle aile, okul, iş ve arkadaş çevresiyle sorunlar yaşama, eğitim veya kariyer ile ilgili bir fırsatı tehlikeye atma ya da kaybetme,
7. Başkalarına (aile, arkadaşlar, vb) internette kalma süresi ile ilgili yalan söyleme,
8. İnterneti problemlerden kaçmak veya olumsuz duygulardan (örn: çaresizlik, suçluluk, çökkünlük, kaygı) uzaklaşmak için kullanmadır (Young ve Rogers, 1998).

İnternet bağımlılığında kişilerin özellikle hayatındaki temel sorumlulukları internete bağlı işlerden ve meşguliyetlerden dolayı yapamaması ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Beard ve Wolf, kişide işlevsellik kaybı oluşturmaksızın Young'un tanımladığı ilk beş ölçütün hepsinin karşılanabileceğini ve tanı konulabilmesi için ilk beş ölçüte ek olarak işlevsellikle doğrudan ilişkili olan son üç ölçütten en az birinin daha karşılanması gerektiğini belirtmiştir (Shapira, Lessig, Goldsmith ve ark., 2003). Buna bağlı olarak internetle ilgili aşırı zihinsel meşguliyetin olması, internet dışında geçirilen zamanın değersiz bulunması, gittikçe artan miktarda internet kullanımı, internette planladığından daha fazla kalmak, internetin yokluğunda sinirlilik, gerginlik hissetmek ve aşırı internet kullanımının iş, sosyal ve aile hayatında olumsuz etkilere neden olması internet bağımlılığı olarak tanımlanmaktadır (Young, 2004). Tanımlamadan da görüldüğü üzere internet bağımlılığının yoğun meşguliyet (internette olmadığı zamanlarda internetle ilgili takıntılı düşünme dâhil), kontrol kaybı (düşündüğünden daha fazla internette kalma ve olumsuz etkilerine rağmen kullanmaya devam etme), tolerans ve geri çekilme belirtileri olmak üzere temelde 4 ölçüt etrafında şekillendiği görülmektedir (Young, 2004).

Aşırı veya bağımlı şekilde internet kullanımına yol açabilecek çeşitli faaliyetler göz önüne alındığında, birçok araştırmacı internet bağımlılığı kavramını eleştirmekte ve sorunlu internet kullanımının daha altta yatan başka bir bozukluğun belirtisi olduğunu öne sürmektedir (Shaffer ve ark., 2000). Bir kısım araştırmacı ise, farklı internet bağımlılığı tiplerinin var olduğunu ve farklı rahatsızlıklar olarak kabul edilmeleri gerektiğini, böylece aşırı çevrimiçi pornografi izlemenin aşırı çevrimiçi video oyun oynamadan ayrı olarak düşünülmesi ve her ikisinin de sorunlu sosyal ağlardan ayırt edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Davis, 2001). Yine de internetin yalnızca dağıtım mekanizması olduğunu ve şartlarla ilgili olmadığını iddia edenler de bulunmaktadır (Sim ve ark., 2012). Griffiths de (1999), 1990'ların sonlarından bu yana internet üzerindeki bağımlılıklar ile internet bağımlılığı arasında temel bir farklılığın olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Griffiths, internete bağımlı olduğu iddia edilen kişilerin mutlak çoğunluğunun internet bağımlıları olmadığını ancak internet ortamını diğer bağımlılıklar için bir araç olarak kullanan bireylerin olduğunu savunmuştur. Daha özelde ise internet oyun bağımlılarının internet bağımlıları olmadığı ancak video oyunları oynamak için internetin rahatlığını ve yaygınlığını kullanan oyun bağımlıları olduğunu savunmaktadır (Griffiths, 2000). Bu ayırım kumar durumunda, en kolay olanı olmaktadır. Kumar Oynama Bozukluğu Zihinsel Bozuklukların Tanısal ve

İstatistiksel El Kitabının beşinci baskısında yer almaktadır (DSM-5, 2013; Petry ve ark., 2014). Benzer şekilde, internet oyun oynama bozukluğu artık DSM-5'in araştırma ekinde ayrı bir başlık olarak yer almıştır ve bu nedenle mümkün olduğu ölçüde, aşırı oyun oynama davranışları, internet bağımlılığı araştırmalarının açıklanmasında, internetin aşırı kullanımından ayrı olarak değerlendirilmektedir (DSM-5, 2013).

Tanımlayıcı özellikleri, değerlendirmelerdeki tutarsızlıklar ve psikiyatrik bir durum olarak endişeler nedeniyle fikir birliği olmadığı için internet bağımlılığı, DSM-5'e dâhil edilmemiştir (Rumph, Tao, Rehbein ve Petry, 2016). Ancak DSM-5'te tanımlandığı gibi internet oyun oynama bozukluğu ve internet bağımlılığı için önerilen ölçütler arasında önemli bir örtüşme bulunmaktadır. İnternet Oyun Oynama Bozukluğunu tanımlamak için DSM-5'te yer alan ölçütlerin çoğu, internet bağımlılığı kavramı hakkında teklif edilen önerilerden alınmıştır (Rumph ve ark., 2016). Sonuçta, internet oyun oynama bozukluğu için önerilen DSM-5 ölçütlerinin internet bağımlılığı bağlamında çalışılması muhtemeldir. Aslında DSM-5, bu koşulların anlaşılmasını ilerletmek ve internet oyun oynama bozukluğu ölçütlerini internet bağımlılığına daha geniş bir şekilde uygulamak için araştırma yapılması gerektiğini belirtmektedir (DSM-5, 2013). Ancak, mevcut araştırmaların gözden geçirilmesi, değerlendirilen kavramlar ve uygulanan araçlar konusunda fikir birliği eksikliğine işaret etmekte, çalışma karşılaştırmalarını zorlaştırmaktadır (Byun ve ark., 2009; Shaw ve Black, 2008). Bu noktada literatürün sistematik bir araştırmasında, İngilizce hakemli dergilerde yayımlanan 14 çalışma bulunmuştur (Lortie ve Guitton, 2013) ve başka bir derlemede ise 21 farklı internet bağımlılığı değerlendirme aracı tanımlanmıştır (Kuss ve ark., 2014). İnternet bağımlılığının psikometrik özellikleri hakkında nispeten az bilgi mevcut olmakla birlikte çoğu yalnızca bir ülke veya bir bölge içinde kullanılmaktadır (Rumph ve ark., 2016). Buna bir örnek, Çin'den yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılan Chen İnternet Bağımlılığı Ölçeğidir (CIAS) (Chen ve ark., 2003). Bu ölçeğin iyi psikometrik özelliklere sahip olduğu bulunmuştur (Ko ve ark., 2009b). Ancak Asya dışındaki çalışmalarda sıklıkla kullanılan bir ölçek değildir. Bir başka ölçek ise, internet bağımlılığını değerlendiren 3 Alman çalışmasında kullanılmıştır, ancak bu ölçeğin de nadiren başka çalışmalar için kullanıldığı görülmektedir (Steffen ve ark., 2012).

Sosyal ağlar giderek bağımlılığa yol açabilecek bir internet etkinliği olarak düşünülmektedir (Andreassen ve Pallesen, 2014; Kuss ve Griffiths, 2011; Rehbein ve Mößle, 2013). Özellikle bir çalışma Facebook bağımlılığını değerlendirmek için bir anket geliştirmiştir. Bu anket Bergen Facebook Bağımlılık Ölçeği olarak isimlendirilmekte ve altı

alandan oluşmaktadır: tolerans gelişmesi, nüks (tekrarlama), dikkat çekme, çatışma yaşama, duygu durum değişimi, yoksunluk (Andreassen ve ark., 2012). Altı alanın her biri için madde-toplam korelasyonlarına dayanarak 18 madde seçilmiştir. Bu ölçek iyi iç tutarlılık ve test - tekrar test güvenilirliği ile diğer sorun endeksleriyle korelasyon göstermiştir (Andreassen ve ark., 2012). Ancak, diğer araçlar gibi, sadece geçerlilik için sınırlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Farklı internet kullanım şekilleriyle ilişkili belirti ve problemleri ele almak için farklı ölçütler ve değerlendirme araçlarına ihtiyaç duyulup duyulmadığı ya da koşulların tek bir araçla daha temel bir yaklaşımla değerlendirilip değerlendirilemeyeceği de belirsizdir (Rumph ve ark., 2016). Özetle, sınıflandırmaya yönelik birkaç yaklaşım ve değerlendirmek için birçok araç bulunmaktadır. Ancak, hiçbiri geniş çapta kabul görmemekte ve psikometrik testler sınırlı kalmaktadır. Bu alanı ileriye taşımak için internet bağımlılığının tanımlayıcı özellikleri üzerinde bir fikir birliği gerekmektedir.

2.1.1.1.2 Yaygınlık Oranları

İnternet bağımlılığını tanımlamak veya sınıflandırmak için uygulanan araçlardaki tutarsızlıklar ve kullanılan farklı eşikler nedeniyle internet bağımlılığının yaygınlık oranlarının tahmin edilmesi güç olmaktadır (Rumph ve ark., 2016). Ayrıca, kullanılan bir tarama aracının düşük özgüllüğü, yaygınlık oranlarının fazla tahmin edilmesine yol açabilmektedir (Gambino, 1997; Wurst ve ark., 2013). İnternet bağımlılığının değerlendirilmesinde bu sorunların yer aldığı, bugüne kadar incelenen örneklerin çoğu temsili olmamıştır (Byun ve ark., 2009). Örneklem seçiminde yanlılık, farklı yaygınlık oranı tahminlerinin önemli bir nedeni olmuştur. Bu bağlamda genel nüfustan temsili bir örneklemde internet bağımlılığının yaygınlığı ile ilgili az sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. İnternet bağımlılığının yaygınlık oranı tahminlerinin çoğu, en şiddetli görülen nüfusun bir alt kümesinden - yani düzenli olarak çevrimiçi olanlar - gibi kolay ulaşılan örneklemelere (örneğin çevrimiçi anketler) dayanmaktadır (Byun ve ark., 2009). Diğer yaygınlık oranı tahminleri, öğrenciler gibi alt nüfus çalışmalarından elde edilmiştir. Öğrenciler interneti genel popülasyondan daha fazla kullandığından, öğrencileri örneklem olarak almak genel popülasyona göre şişirilmiş bir oranın ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Rumph ve ark., 2016).

İnternet bağımlılığı ile ilgili yapılan çalışmalar risk altındaki problemler, aşırı, sorunlu veya bağımlılık yapıcı internet kullanımı durumlarını tanımlamak için farklı ölçütler kullanmaktadır. Daha hafif formlar yaygınlık oranını belirlemeye dâhil edildiyse, oranlar

yapay olarak daha yüksek olacaktır (Rumph ve ark., 2016). Nitekim geniş yaygınlık oranlarının bir örneği olarak ABD gençliğinde sorunlu internet kullanımı anketlerinin sistematik bir incelemesi % 0 ile % 26 arasında değişmektedir (Moreno ve ark., 2011). Bu nedenle genel popülasyonun temsili örneklerinde yapılan en büyük çalışmaların bazılarında ve internet bağımlılığı için yüksek risk altında görünen öğrenci örneklerine yer verilecektir. Örneğin, Çin'den yapılan geniş ve temsili bir çalışma, YDQ kullanarak dördüncü ila dokuzuncu sınıflara 24.013 anket yapmıştır ve % 6.3'ünün internet bağımlısı olduğu bildirilmiştir (Li ve ark.,2014). İnternet bağımlılığı ile ilgili dört ulusal genel nüfus çalışması da yayınlanmıştır ancak farklı değerlendirme yaklaşımları kullandıkları görülmektedir. Bu çalışmalarda internet bağımlılığı oranları, Amerika Birleşik Devletleri'nde (Aboujaoude ve ark., 2006) % 0.3, Norveç (Bakken ve ark., 2009) ve Almanya'da (Rumpf ve ark., 2014a) % 1.0 ve bir başka Alman çalışmasında % 2.1 arasında değiştiği bildirilmektedir (Müller ve ark., 2014). Müller ve arkadaşları (2014) ise, 11.956 ergenle (ortalama yaş, yaklaşık 15 yıl) yapılan 10 Avrupa ülkesi ve İsrail'den oluşan uluslararası bir araştırmada internet bağımlılığı için genel olarak % 4,4'lük bir yaygınlık oranı bulmuştur (Durkee ve ark., 2012). YDQ'yu (Cox ve ark., 2014), internet bağımlılığını sınıflandıran sekiz maddeden beşine veya daha fazlasına olumlu yanıt veren olarak kullanmışlardır. En yüksek yaygınlık oranı ise İsrail'de % 11,8 olarak gözlenmiştir (Durkee ve ark., 2012). Avrupa ülkeleri arasında internet bağımlılığı, İtalya'da % 1,2 ile en düşük, Slovenya'da % 5,8 ile en yüksek oran olarak bildirilmekte ve bu da oranlardaki potansiyel kültürler arası farklılıkları ortaya koymaktadır (Müller ve ark., 2014). Bir Alman büyük popülasyon çalışmasında, internet bağımlılığını CIUS (Meerkerk ve ark., 2009) üzerindeki cevaplara göre sınıflandırmak için latent sınıf analizi kullanılmıştır (Rumpf ve ark., 2014). Bu çalışmada 14 ila 64 yaşları arasındaki örneklemin % 1'i internet bağımlılığı grubunda sınıflandırılmıştır. Yüzdeleri daha genç yaş gruplarında daha yüksek olmakla birlikte 14 ila 16 yaşlar arasında katılımcıların % 4'ü internet bağımlılığı tanısı almıştır (Rumpf ve ark., 2014b).

Sonuç olarak, çalışma tasarımlarındaki eksiklikler, internet bağımlılığı yaygınlık oranı veya kültürlerarası karşılaştırmalar hakkında kesin sonuçlar çıkarmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, yetişkinleri içeren genel popülasyondan yapılan çoğu çalışma ise, yaklaşık % 1 ila % 2,4 arasında orta derecede yaygınlık oranı bildirmiştir (Rumph ve ark., 2016). Genel olarak örnekler, öğrenciler ve daha genç nüfuslarla ve özellikle de Batı Avrupa dışındaki ülkelerle kısıtlandığında daha yüksek yaygınlık oranları kaydedilmiştir.

2.1.1.1.3 Eş Tanı

İnternet bağımlılığı ve diğer bozukluklar ile ilgili belirtilerin olası örtüşmesi göz önüne alındığında, psikiyatrik eş tanıların değerlendirilmesi önemli olmaktadır. Yapılan bazı çalışmalar, psikiyatrik koşulların internet oyun oynama bozukluğu ile birlikte ortaya çıktığını bildirmektedir (Rumph ve ark., 2016). Ancak her durumu değerlendiren tüm çalışmalar göz önüne alındığında internet bağımlılığının % 100 dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), % 75 depresyon, % 66 düşmanlık veya saldırganlık, % 60 obsesif-kompulsif bozukluk ve %57 kaygı bozukluğu semptomları ile ilişkisi olduğu bildirilmektedir (Carli ve ark., 2013). Ayrıca internet oyun oynama bozukluğu ile ilgili beklenti ve araştırmaların aksine, Carli ve arkadaşları (2013) yaptığı derlemede yer alan çalışmaların hiçbiri internet bağımlılığı ile sosyal fobi arasındaki ilişkiyi bildirmemiştir. Bunun yanı sıra başka bir çalışmada ise, CIUS skorları ile 21'den büyük puan alan ve internet bağımlılığı semptomları gösteren büyük bir popülasyon örneğinden bireyler ile psikiyatrik eş tanı değerlendirmeleri de dâhil olmak üzere ayrıntılı kişisel görüşmeler yapılmıştır (Rumpf ve ark., 2014b). Bu çalışmada internet oyun oynama bozukluğu için belirlenen en az beş DSM-5 ölçütünü karşılayan katılımcılar iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki interneti sosyal ağ endekli kullananlar, ikinci ise sosyal ağ ya da oyun dışındaki faaliyetler temel internet aktiviteleri olduğunu bildiren grup olmuştur. Bu iki alt grupta, yüksek psikiyatrik bozukluk eş tanı oranları bildirilmiştir (Rumpf ve ark., 2014a). Örneğin, internet ortamında birincil aktivitesi olarak sosyal ağ rapor edenlerin % 43,3'ünde ve diğer internet aktiviteleri rapor edenlerin % 54,5'inde madde bağımlılığı, % 53,3'ünde ve % 50,0'ında duygu durum bozukluğu, % 26,7'sinde ve % 31,8'inde kaygı bozukluğu olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Küme A kişilik bozukluğu % 16,0 ve % 4,8, Küme B kişilik bozukluğu % 16,0 ve % 14,3, Küme C kişilik bozukluğu sırasıyla % 8,0 ve % 33,0 olduğu aktarılmaktadır. Ayrıca sosyal ağın ana etkinlik olduğu internet bağımlılığı katılımcıların % 28'inde, diğer birincil internet etkinliklerine sahip olanların % 33'ünde en az bir kişilik bozukluğu olduğu bilgisi verilmektedir (Rumpf ve ark., 2014a). Bu veriler, birincil internet etkinliği ne olursa olsun, internet bağımlılığı olan kişilerde yüksek psikiyatrik eş tanı oranlarını göstermektedir.

Yüksek oranda eşlik eden duygu durum bozuklukları oranı göz önüne alındığında, intihar düşüncesi veya intihar girişimleri internet bağımlılığı olan kişiler için başka bir endişe kaynağı olabilmektedir (Rumph ve ark., 2016). Tayvan'daki internet bağımlılığı, CIAS ile ölçülen (Chen ve ark., 2003) ve 9.510 öğrenci ile yapılan bir çalışmada, demografik değişkenler, depresyon, aile desteği ve benlik saygısı kontrol edildikten sonra bile intihar düşüncesi ve intihar girişimleriyle ilişkilendirilmiştir (Lin ve ark., 2014). Bu bağlamda genel

olarak, birlikte ortaya çıkan psikiyatrik bozukluklarla internet bağımlılığı arasındaki ilişki dört hipotezle açıklanabilmektedir (Ko ve ark., 2012): (1) psikiyatrik bozukluk, internet bağımlılığı semptomlarına yol açar ya da artırır; (2) internet bağımlılığı, psikiyatrik bozukluğun semptomlarına yol açar veya kötüleştirir; (3) her iki bozukluk da altta yatan mekanizmaları paylaşır veya (4) eş tanı, çalışma tasarımları, değerlendirme araçları veya diğer metodolojik eksiklikler nedeniyle fazla tahmin edilir. Bununla birlikte bir çalışma Tayvan'da 10 ortaokuldan 2 yıl boyunca büyük bir ergen örneklemini takip etmiştir (Ko ve ark., 2009a). Başlangıç değerlendirmesinde internet bağımlısı olmayan, ancak daha sonraki bir zamanda internet bağımlılığı için pozitif bulunanlar arasında, depresyon, dehb, sosyal fobi internet bağımlılığı gelişiminin önemli belirleyicileri olarak bulunmuştur. Bununla birlikte cinsiyetten bağımsız olarak, DEHB en güçlü tahmin edilebilir belirleyici olarak bildirilmektedir. Her ne kadar bu çalışma internet bağımlılığı için potansiyel risk faktörleri hakkında bilgi verici olsa da, eş tanı durumlarının değerlendirmeleri kısa anketlere dayandırılmış ve takip süresi sadece 2 yıl olmuştur (Ko ve ark., 2009a). Çin'den yapılan boylamsal bir çalışmada da üniversitedeki ilk yılında internet bağımlılığı geliştiren 59 birinci sınıf öğrencisinin Semptom Kontrol Listesi (SCL-90) ile başlangıçtaki ve 1 yıl sonraki psikiyatrik belirtileri değerlendirilmiştir (Dong ve ark., 2011). Burada somatizasyon, paranoid düşünce ve kaygı gibi bazı alanların zaman içinde değişiklik göstermediği ve internet bağımlılığı ile ilgisi olmadığı bulunmuştur (Dong ve ark., 2011). Obsesif kompulsif bozukluk boyutundaki puanlar, daha sonra internet bağımlılığı geliştiren kişiler arasında yapılan ilk değerlendirmedeki SCL-90 normuna kıyasla önemli ölçüde yükseldiği görülmüştür, bu durum bu boyutun internet bağımlılığı başlangıcı ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Son olarak ise öğrencilerin internet bağımlılığı geliştirmesinden sonraki takip döneminde depresyon, kaygı, kişilerarası duyarlılık ve psikotizm gibi boyutlardaki puanların önemli ölçüde arttığı bildirilmektedir (Dong ve ark., 2011). Böylece, bu psikiyatrik belirtilerin internet bağımlılığının ardından ortaya çıkabileceği söylenebilmektedir.

Sonuç olarak, psikiyatrik eş tanımlar ve belirtiler internet bağımlılığı olan kişilerde yaygındır. Bu bağlamda çalışmalardan elde edilen sınırlı kanıt, bazı psikiyatrik bozuklukların internet bağımlılığı gelişmeden önce ortaya çıkabileceğini, bazılarının ise internet bağımlılığından kaynaklanabileceğini göstermektedir. Ancak bu bulguları doğrulamak için daha büyük örneklerle daha fazla araştırma yapılması ve psikiyatrik durumların ve belirtilerin daha sistematik olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Rumph ve ark., 2016). Bu tür bir araştırma, internet bağımlılığının benzersiz bir psikiyatrik durum olarak mı

sınıflandırılması gerektiğini yoksa bunun altında yatan diğer psikiyatrik bozuklukların bir ifadesi olup olmadığını daha iyi anlamak için önemli olacaktır.

2.1.1.1.4 Risk ve Koruyucu Faktörler

Demografik İlişkiler

Genel olarak, araştırmalar erkeklerde internet bağımlılığı oranını kadınlara göre daha yüksek bildirmektedir. Bu bağlamda Shaw ve Black (2008) cinsiyete özgü verilerle yapılan 11 çalışmayı gözden geçirmiştir. 11 çalışmanın 6'sı internet bağımlılığının erkekler arasında daha yaygın olduğunu, 2'si kadınlar arasında daha yaygın olduğunu, 3'ü cinsiyetlerarasında hiçbir fark olmadığını bildirmiştir. Yazarlar, erkeklerde potansiyel olarak artan oranların, oyun oynama ve pornografi izlemeye olan ilgileri ile ilgili olabileceğini öne sürmektedir (Shaw ve Black, 2008). Bununla birlikte büyük bir uluslararası ve ağırlıklı olarak Avrupa çalışmasında, internet bağımlılığı oranının 5 ülkede erkeklerde daha yüksek, 1 ülkede ise oranların eşit olduğu bildirilmektedir (Durkee ve ark., 2012). Ancak kadın, erkek oranının zamanla popüler internet aktivitelerinin kullanılabilirliğinin artmasıyla değişmiş olabileceği düşünülmektedir. Çalışmalar nadir olmasına rağmen (Andreassen ve Pallesen, 2014; Kuss ve Griffiths, 2011), son araştırmalar kadınların facebook gibi sosyal ağları erkeklerden daha sık kullanmaya bağımlı olduklarını göstermektedir (Rehbein ve Mößle, 2013; Rumpf ve ark., 2014b). Bir Alman çalışmasında ise internet bağımlılığına göre genel bir cinsiyet farklılığı bulunmamıştır. Ancak erkeklerin internet oyunlarını ana etkinlik olarak ve kadınların ise sosyal ağ oluşturmak üzere kullandıklarını bildirmişlerdir (Rumpf ve ark., 2014b). Bu bağlamda Facebook ve diğer sosyal ağ sitelerinin kullanımının artmasıyla birlikte, internet bağımlılığı oranlarının erkekler ve kadınlar arasında eşitlenebileceği öngörülmektedir (Rumph ve ark., 2016).

Yapılan çalışmalarda, cinsiyet dışında bir dizi demografik risk faktörü de bulunmuştur. Norveç'te bir çalışmada, daha küçük yaş, üniversite düzeyinde eğitim ve düşük gelir, risk altındaki internet kullanımı veya internet bağımlılığı ile ilişkilendirilmiştir (Bakken ve ark., 2009). Bunun yanı sıra bir Alman çalışmasında ise evli olmak, yalnız yaşamak, işsiz olmak, öğrenci olmak ve düşük gelirli olmak risk faktörü olarak bulunmuştur (Müller ve ark., 2014). Bir başka Alman çalışması da daha genç yaş, göç geçmişi ve işsizliğin internet bağımlılığı ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu bulmuştur (Rumpf ve ark., 2014a). Birlikte ele alındığında, bu çalışmalar genç yaşın ve düşük sosyoekonomik durumun internet bağımlılığı gelişimi için risk faktörü olabileceğini göstermektedir.

Kişilik Faktörleri ve Ebeveynlik Tarzı

Bir dizi çalışma kişilik özellikleri ve onların internet bağımlılığı ile ilişkileri üzerine odaklanmıştır. Bu bağlamda Hollanda'da geniş bir ergen örnekleme ile yapılan bir çalışmada, duygusal istikrar, uyumluluk, disiplin, tutarlılık ve sorumluluk sahibi olmak internet bağımlılığı riskini azalttığı ve becerikliliğin ise internet bağımlılığı riskini arttırdığı bulunmuştur (Kuss ve ark., 2013b). Bir İngiliz üniversitesinden 2,257 öğrenciden oluşan bir örneklem kullanan Kuss ve arkadaşları (2013), yüksek nevrozluğun ve düşük uyumluluğun internet bağımlılığı ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Nitekim nörotisizm başka çalışmalarda da risk faktörü olarak bildirilmektedir (Dong ve ark., 2013; Tsai ve ark., 2009). Bununla birlikte birçok çalışma düşük dışa dönüklük ile internet bağımlılığı arasında da bir ilişki bulmuştur (Müller ve ark., 2013; Servidio, 2014; Van der Aa ve ark., 2009; Xiuqin ve ark., 2010). Bulgaristan, Almanya, İspanya, Kolombiya, Çin, Tayvan ve İsveç'i kapsayan çok uluslu bir çalışmada ise (Sariyska ve ark., 2014), öz-yönetim (kendi kendini yönetme) Korece bir çalışmayla (Ha ve ark., 2007) tutarlı bir şekilde internet bağımlılığı ile korelasyon göstermiştir. Ayrıca düşük öz-yönetim, düşük işbirliği, yüksek zarardan kaçınma ile de ilişkili bulunmuştur (Ha ve ark., 2007). Öte yandan, bir başka Kore çalışmasında internet bağımlılığı olanlarda öz-yönetim puanları daha yüksek bulunmuştur (Cho ve ark., 2008). Bu çalışma DEHB'yi kontrol ettikten sonra, işbirliğinde daha yüksek puanların, yenilik aramada ve kendini aşmada düşük puanların problemlili internet kullanımı ile ilişkili olduğunu da ortaya koymaktadır (Cho ve ark., 2008). Görüldüğü üzere, sonuçlar tamamen tutarlı değildir, ancak çoğu çalışma kişilik boyutları ile internet bağımlılığı arasında bazı bağlantılar bulmaktadır.

Bir başka ilgi konusu da ebeveynlik tarzının internet bağımlılığını etkileyip etkilemediğidir (Floros ve Siomos, 2013; Siomos ve ark., 2012; Xiuqin ve ark., 2010). Yapılan bir çalışmada, algılanan ebeveynlik stilleri dolaylı olarak internet bağımlılığı gelişimi ile ilişkili bulunmuştur (Kalaitzaki ve Birtchnell, 2014). Bu çalışmada iki boyutu karşılaştırdıkları görülmektedir: sevgisiz kontrol (az bakım ve yüksek koruma) ve optimum ebeveynlik (yüksek bakım ve düşük koruma). Babanın algılanan yetiştirme tarzı ile ilgili olarak her iki boyutta da olumsuz ebeveynlik, başkalarıyla olumsuz ilişkide bulunma aracılık rolü ile internet bağımlılığı ilişkili olduğu görülmüştür (karşılıklı olarak tatmin edici ilişkiler kurma veya sürdürme becerisinin zayıf olması) (Kalaitzaki ve Birtchnell, 2014). Çin'de yapılan bir başka araştırma ise, annelerin reddinin yanı sıra babaların da reddinin ve aşırı korumasının internet bağımlılığı riskini arttıracığı tespit edilmiştir (Yao ve ark., 2014). Bununla birlikte, ebeveyn-ergen etkileşimlerinin internet bağımlılığı ile ilişkili olabileceği

bildirilmektedir (Xu ve ark., 2014). Şangay'daki 16 liseden 5,122 öğrenciden oluşan büyük bir temsili örnekleme, kötü baba-ergen ilişkisinin internet bağımlılığına; zayıf anne-ergen ilişkisinden çok daha büyük bir etkisi olduğubulunmuştur (Xu ve ark., 2014). Bu nedenle, kişilik faktörleri ve ebeveyn tarzı üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, dezavantajlı ortamlarda internet bağımlılığı riskinin arttığını göstermektedir (van der Aa ve ark., 2009). Bazı kişilik özellikleri ve ebeveynlerle zayıf ilişkiler içeren çevresel koşullar internet bağımlılığına sebebiyet verebilmektedir.

2.1.1.2 Video Oyun Bağımlılığı

2.1.1.2.1 Video Oyunları

Dijital teknolojinin insan hayatını çok yönlü ve farklı şekillerde etkilediği görülmektedir. Dijital teknoloji çevremizle nasıl etkileşimde bulunduğumuza aracılık etmekteve gerçekliği her düzeyde dönüştürmektedir. Bu büyük dönüşüm medya (yeni ve eski), iş, hükümet, ekonomi, refah, eğitim, hukuk, boş zaman ve günlük yaşam faaliyetlerinin neredeyse her yönünü içermektedir. Bu dönüşümün bütün boyutunu kavramak zordur. Gelişmiş dünyada en azından modern yaşamın hemen hemen her alanında görülebilmektedir. İşyerinde bilgisayarların işlem ve veri yönetimi için vazgeçilmez araçlar haline geldiği ya da süpermarketler ve fabrikalarda olduğu gibi pazarlama ve üretimin her yönünün dijital olarak izlendiği ve kontrol edildiği bir teknoloji ile karşı karşıya kalınmıştır. Öte yandan hükümetler ve diğer örgütlerin kendi amaçlarını takip ettikleri araçların çoğu da dijital teknolojiye dayanmaktadır. Yaygın olarak sigorta, sosyal hizmetler, kamu hizmetleri, gayrimenkul, seyahat, kredi düzenlemeleri, istihdam, eğitim, hukuk ve ile ilgili olanlar ya da doğum sertifikası, ehliyet, pasaport ve evlilik belgesi gibi kimlik ile ilişkili her türlü ve / veya her amaca yönelik bilgi ve belge şu anda dijital formda bulunmaktadır (Gere, 2009). Ayrıca kitle iletişim araçlarının televizyon, kaydedilmiş müzik, film gibi çoğu biçimi de giderek dijital olarak dağıtılmaktadır. Bu ortamlar, kesintisiz bir dijital ortam görüntüsü oluşturmak için Internet, World Wide Web ve video oyunları gibi dijital formlarla birleşmeye başlamıştır. Bu noktada video oyunları, bu dijital çağın en önemli metalarından biri olmaya mahkûm olmuştur (Kirby, 2009). Video oyun oynatıcısına atfedilen merkezi rol, video oyunları oynamanın gerçekleşmesi sırasında meydana gelen olayın niteliği ise bu pozisyonu pekiştirmektedir (Newman, 2012).

Sosyal toplumun hemen her köşesine nüfuz eden çağdaş toplumdaki video oyunu uygulamalarının büyüyen ve birleştirici bir video oyunu kültürü olduğu tartışılmaktadır (Crawford, 2011). Crawford'un (2011), video oyununun yalıtılmış bir etkinlik olarak değil, bir video oyun makinesinin veya ekranın ötesine uzanan bir "kültür" olarak anlaşılması gerektiği konusunda görüşü bulunmaktadır. "Kültür" terimi geniş etnografik anlamda insanın bir üyesi olarak edindiği inanç, sanat, ahlak, özel ve diğer yetenekler ve alışkanlıkları kapsamaktadır (Crawford ve Muriel,2018). Burada kültüre yaklaşımı ile ilgili sorun Clifford Geertz'in vurguladığı şeydir (Geertz, 1973). O kadar geniş çaplı tanımlama bizi aynı anda her yöne çekmeye zorlamakta ve kavramı hem teorik hem de pratik bir konumdan uygulanamaz hale getirmektedir. Frans Mäyrä aktardığı üzere bu durumu genellikle geleneksel antropoloji tarafından çalışılanlarla bir tutulmamalıdır. Mäyrä'nın (2008) ifade ettiği gibi bu geniş ve genel anlamda kültür kavramı benimsenir ve doğrudan oyun çalışmalarına uygulanırsa, bu "oyun kültürünü" kavramlaştırmak için oldukça ağır ve zor bir yol haline gelebilecektir. Öte yandan Newman (2004) ve Burn (2006) gibi yazarlar da video oyununun sadece bir oyun oynama eylemi değil, aynı zamanda bir dizi hatıra, rüya, sohbet, kimlik, arkadaşlık, sanat eseri, hikâye anlatımı ve daha fazlasının kaynağı olduğunu savunmaktadır. Kuşkusuz, video oyunları sadece kendisinin oynadığı eylemden ve andan daha fazlasıdır (Crawford ve Muriel, 2018). Oyunlar ve oyun oynama pratikleri, oyunlarla aktif olarak meşgul olan kişiler için de bazı işaretlere sahip olabilmektedir. Bu nedenle, video oyunlarını kültür olarak gören veya görmeyen sosyal aktörler olsa da, video oyunları her ne olursa olsun, herkesi etkilemektedir. Sonuç olarak, video oyunlarını daha geniş sosyal ve kültürel değişimleri ve süreçleri anlamak için bir odak ve araç olarak da araştırmak gerekecektir (Crawford ve Muriel, 2018).

Yukarıda ifade edildiği üzere video oyunları zamanımızın kültürel ürünlerinden ve objelerinden biri olarak görülmekte ve tartışılmaktadır. Kirby'nin (2009) belirttiği gibi, dijital modernizm hem video oyununun hem de video oyuncusunun temel nesnesi ve konusuysa, video oyunlarını incelemek bize çağdaş kültürel manzara da sunacaktır. Bu noktada en başta video oyun endüstrisi, alanında hegemonik hale gelen ve gelişen bir endüstri olmaya başlamıştır. Video oyunu şirketlerinin gelirleri her yıl daha da yükselmektedir ve zirveye ulaşmış gibi görünmemektedir (Chatfield, 2011). İstatistikler, video oyunlarının demografik özelliklerine bakılmaksızın artan sayıda insan tarafından oynandığını bildirmektedir. Benzer şekilde video oyun sergileri, müzeler, konferanslar, festivaller, turnuvalar ve video oyunları ile ilgili her türlü etkinlik son iki yılda artmıştır (Crawford ve Muriel, 2018). Ayrıca, sadece video oyunlarındaki özel web sitelerinin sayısı sayıca artmakla kalmamış aynı zamanda

geleneksel medya da düzenli olarak video oyunlarına bölümler ayırmaya başlamıştır. Ek olarak, eğitim ve çalışma sektörlerinde video oyunlarının geliştirilmesi, tasarımı ve çalışmasına odaklanan çok sayıda iş ve kurs ortaya çıkmıştır (Kerr, 2017). Akademik dünya ile ilgili olarak ise, oyun disiplininin ortaya çıkışı ve geniş bir yelpazedeki disiplinlerden (sosyal bilimler, beşeri bilimler, sanat) video oyunlarını incelemeye olan ilginin artması, (doğal ve teknik bilimler), günümüz toplumundaki video oyunlarına olan ilgi düzeyini doğrulamaktadır (Wolf ve Perron, 2015). Bu noktada Oyun Yüzyılı Manifestosunda Eric Zimmerman (2014) 21. yüzyılın, insanların boş zamanlarını harcadıkları, sanat, tasarım ve eğlenceyi tüketme biçimlerinin giderek artan bir şekilde oyun olduğu bir dönem olduğunu savunmaktadır. Zimmerman'a (2014) göre oyunlar açısından düşünmek ve hareket etmek ile ilgili oyunların dilleri, uygulamaları ve sistemleri bireyler için uzmanlaşma, istihdam, eğitim, sosyal ilişkiler açısından daha önemli hale gelecektir. Bu nedenle son yıllarda video oyunu endüstrisinin olağanüstü büyümesi şaşırtıcı olmamalıdır.

Jon Dovey ve Helen Kennedy (2006), “bilgisayar oyunları endüstrisinin, yeni ortaya çıkan yeni medya ortamının tüm sektörlerinin en köklü kitlesel pazarı” olduğunu belirtirken, Egenfeldt Nielsen ve arkadaşları (2008) “video oyunları işinin patladığını” iddia etmektedir. ABD’de video oyun satışlarının on yıldan az bir sürede ikiye katlandığı, 1995'te 3.2 milyar dolardan 2005'te 7.0 milyar dolara yükseldiği bildirilmektedir (Crawford ve Muriel, 2018). Benzer şekilde, Tom Chatfield (2011), küresel video oyun satışlarının 1970'lerin sonunda birkaç milyar dolar olan hızlı büyümesinin, 2008'in sonunda 40 milyar doları aştığını belirtmektedir. Yazarlar tarafından sağlanan veriler kesinlikle etkileyici olmakla birlikte daha güncel istatistiklere bakmak önemli olacaktır. Bu nedenle, potansiyel dezavantajlarına rağmen, video oyun endüstrisinin sağladığı verilere tekrar dönülmelidir, çünkü muhtemelen mevcut olan en kapsamlı ve güncel bilgileri barındırmaktadır. ABD’de, ESA, tüketicilerin 2016 yılında video oyunu ile ilgili ürünlere 30.4 milyar dolar harcadıklarını bildirmektedir. Perakende satış noktalarında sadece yeni fiziksel içeriğin dikkate alındığı 2006-2009 döneminde, 2006 yılında toplam satış tutarı 7 milyar dolar iken 2009'da 10 milyar dolara yükseldiği belirtilmektedir (ESA, 2016). Dijital dağıtılan video oyunlarını da içeren 2010-2016 dönemine ait rakamlar, toplam harcamaların 2010 yılında 17,5 milyar dolardan 2016 yılında 24,5 milyar dolara yükseldiğini göstermektedir (ESA, 2017). Bu nedenle, 2006 ve 2016 arasında ABD'deki video oyunları satışlarının üç katına çıktığı görülmektedir. Ukie (2017) küresel video oyunu gelirinin 2016 yılında 91 milyar dolar olduğunu ve 2019'a kadar 118.6 milyar dolara ulaşması beklendiğini belirtmektedir. Newzoo'un (Ukie, 2017)

yayınladığı bir rapora göre ise Asya bölgesi, 46,6 milyar dolar ile küresel pazarın% 47'sini temsil etmekle birlikte 2016'nın en büyük pazarı olmuştur. 2015 yılında tüketici gelirleri açısından ise en büyük altı video oyunu pazarı sırasıyla Çin, ABD, Japonya, Güney Kore, Almanya ve İngiltere olmuştur (Ukie, 2017'den aktaran: Crawford ve Muriel, 2018). 2016 yılında, Eğlence Perakendecileri Derneği'ne göre, İngiltere'deki video oyunu satışları ile 2,96 sterlin (3.81 milyar dolar) gelir elde edilmiştir (ERA, 2017'den aktaran: Crawford ve Muriel, 2018). Dolayısıyla, 2016 yılında küresel pazar gelirinin 91 milyar dolar olduğunu doğru olarak kabul edilirse, video oyunları Bolivya (32.9 milyar dolar), Hırvatistan (48.7 milyar dolar), Uruguay (53.4 milyar dolar) gibi sayısız ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nı (GSYİH) aşmaktadır. Eğer video oyunu endüstrisi bir millet olsaydı, dünyanın en büyük 59. ekonomisi olurdu. Bu sebeple video oyun endüstrisinin ekonomik veya kültürel açıdan hegemonyaya dönüştüğü açıktır (Crawford ve Muriel, 2018).

Grand Theft Auto (Rockstar Games, 2001–2013), Call of Duty (Activision, Infinity Ward, 2003 – bugüne kadar), The Sims (Maxis, 2000 – bugüne kadar) gibi şu anda çok iyi tanınan video oyunu serileri bulunmaktadır. Assassin 's Creed (Ubisoft, 2007 - bugüne kadar), World of Warcraft (Blizzard Entertainment, 2004 - bugüne kadar) ve diğerleri, tüm dünyada milyonlarca insan tarafından oynanmaktadır (Crawford ve Muriel, 2018). Öte yandan Indie sahnesinin bir parçası olduğu düşünülen pek çok oyun da son yıllarda giderek artan bir finansal ve kültürel başarı sağlamıştır. Burada dikkate değer bir örnek Minecraft'dır. Mojang'a göre, Minecraft Şubat 2017'ye kadar tüm platformlarda 122 milyon kopya satış yapmıştır (Mojang, 2011). Buna ek olarak, son yıllarda benzer şekilde milyonlarca kopya satan başka indie oyunları da bulunmaktadır. Bununla birlikte video konsolları ve kişisel bilgisayarların evreninin ötesinde, video oyun endüstrisinin son yıllarda hızla büyüdüğü devasa mobil platformlar da bulunmaktadır. Popüler örnekler arasında Candy Crush Saga ve 2013 yılında çıkan Angry Birds (Rovio Entertainment, 2009), sırasıyla 500 milyon mobil platformda oynanmıştır ve 2 milyar kez indirilmiştir(Dredge, 2013'den aktaran: Crawford ve Muriel, 2018). Yakın zamanda Pokémon GO ise (Niantic Labs, 2016), piyasaya sürülmesinin yedi ayı içinde 650 milyondan fazla kez indirilmiştir(Sarkar, 2017b'den aktaran: Crawford ve Muriel, 2018). Ayrıca, bu türden video oyunları genellikle kârlılıklarının mikro hareketler ve reklamlardan geldiği bir “freetoplay” modeline dayanmasına rağmen, dünyanın en kârlı video oyunlarından biri olmuştur. Örneğin, Candy Crush Saga'nın oyuncularının Haziran 2013 ile Aralık 2014 arasında 2,37 milyar dolar harcadığı bilinmektedir. 2016 yılında ise 5.9 milyar dolar karşılığında ActivisionBlizzard tarafından satın alınmıştır (Dredge, 2015'den aktaran:

Crawford ve Muriel, 2018). Platform (kişisel bilgisayar, video oyun konsolu, mobil cihaz), üretim türü (büyük, orta ölçekli, indie) veya iş modeli (perakende, dijital satın alma) ne olursa olsun, video oyunlarının büyüyen ve gelişen sanayinin bir parçası olduğu açıktır. Bu, giderek büyüyen bir ekonomi olan video oyunlarının önemine dair görüşümüzü desteklemeye yardımcı olmaktadır.

Geleneksel olarak, video oyunları çoğunlukla ve öncelikle çocuklar veya ergenleri hedef alan eğlence aracı olarak görülmüştür (Kowert ve ark., 2012; Kirkpatrick, 2015; Bergstrom ve ark., 2016). Dünyanın dört bir yanında çok sayıda video oyunu etkinliği yapılmaktadır. Konferanslar, festivaller ve diğer video oynanabilir etkinliklerin sayısı önceki yıllara göre önemli ölçüde artmıştır. Örneğin, Law Tokyo Game Show'un 1999'da yaklaşık 160.000 ziyaretçiye ve 2015'te yaklaşık 270.000'e ulaştığını vurgularken, İngiltere'deki Multiplay tarafından düzenlenen etkinliğin 1995'te sadece 20 katılımcı olduğu ancak 2013'te 25.000'in üzerinde olduğu bildirilmektedir. Bu nedenle, video oyunu etkinlikleri popüler ve anlamlı bir sosyal aktivite biçimi haline gelmiştir (Law, 2016). Ancak video oyunlarının sıklığını görmeye başladığımız iş ve eğitim olmak üzere iki alan daha bulunmaktadır. Video oyununun eğitimdeki ve işteki rolünü dikkate alındığında ilk olarak oyunların geleneksel çalışma ve eğitim yapıları üzerindeki etkisi gösterilmektedir. İkinci olarak ise, video oyun ve uygulamalarının iş, eğitim ve oyun arasındaki sınırlarla ne ölçüde karıştığı ve bulanıklaştığı değerlendirilmektedir (Crawford ve Muriel, 2018). 2013 yılında İngiltere'de video oyunu sektörü 23.900 işi desteklerken, ESA'nın oyun yazılımlarının geliştirilmesinde ve yayınlanmasında 65.678 işçinin istihdam edildiği öne sürülmüştür (Ukie, 2017). Video oyunları yapımında ve satışında doğrudan istihdam edilen insanların sayısında önemli bir artış olmasına rağmen, son yıllarda video oyunlarının artan popülaritesinin bireysel mesleklerden çıkma durumunu kolaylaştırdığı da unutulmamalıdır. Burada profesyonel oyuncuların işi video oyunları oynamaktır. Bu, oyun turnuvalarında olduğu gibi, bir oyun yorumcusu olarak çalışarak ya da sadece YouTube ya da Twitch gibi sitelere yüklenen videolar aracılığıyla bir seyirciyi eğlendirmek gibi rekabetçi bir şekilde oynamayı içerebilmektedir. Bu gibi çevrimiçi video kanalları, oyuncuların kendi oyunlarını oynarken ya da incelerken, bazı durumlarda milyonlarca izleyiciyi çekebilecekleri videoları yükleme fırsatı sunmaktadır. Böylece, bu durum oyun oynamayı işe dönüştüren bir "oyun ve ücret" modeline dayanan büyüyen bir ekonomi gibi gözükmektedir (Postigo, 2016). Bu noktada video oyunlarının eğitim araçlarının yanı sıra profesyonel bir ilgi alanı haline gelmesi üretim ve tüketim ile iş ve oyun arasındaki ayrımını giderek sorunlu hale getirmektedir.

Video oyunlarının doğal olarak çoğaldığı bir ortam varsa, bu ortam şüphesiz İnternet olmaktadır. Büyük ölçüde internet ve video oyunları, her biri diğerini destekleyen ve yardımcı olan içiçe yeni medya biçimleri olarak bir araya gelmektedir (Crawford ve ark., 2013). Dünya çapındaki en büyük 100 YouTube kanalı arasında ABD'deki en çok izlenen on kanaldan altısının oyunla ilgili olduğu gösterilmektedir (Ramdurai, 2014'den aktaran: Crawford ve Muriel, 2018). Bu noktada zaman, sadece video oyunlarının ve oyuncu kitlesinin nasıl büyüdüğünü değil, hangi yönlerden gittiğini, gidebileceğini ya da gitmesi gerektiğini sormaya gelmiştir. Özellikle birçok ülkede video oyunu oynamanın yaygınlığı göz önüne alındığında, bu eylemin fiziksel ve zihinsel sağlık üzerindeki ilgili etkilerinin incelenmesi, psikoloji ve psikiyatriye ek olarak çeşitli disiplinler için önemli bir konu haline gelmiştir (Johnston, Boyle, MacArthur ve Manion, 2013). Video oyunu oynama bazı durumlarda psikolojik ve sosyal iyi oluş ile ilişkili sağlıklı ve faydalı bir etkinlik olmasına rağmen, bir kısım oyuncunun aşırı ve problemlili oyun nedeniyle günlük işleyişini ve genel işlevini bozan çok çeşitli olumsuz sonuçlarla karşılaştığını gösteren kanıtlar artmaktadır. Bu konuda araştırma yapan çevreler ve bilimsel topluluklar yakın zamanda aşırı veya problemlili video oyun oynamanın bağımlılık ile ilişkili ortak özellikler taşıdığını ve video oyun bağımlılığını tanı kılavuzlarına dâhil etmenin uygulanabilirliğini tartışmaya başlamıştır. Bu durum video oyun bağımlılığı kavramı ile ilgili tanı ölçütlerinin geçerliliğini ve klinik ve psikometrik değerlendirmelerini araştıran araştırmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. DSM-5 ise video oyun bağımlılığını internet oyun oynama bozukluğu kavramı altında ele alarak oyun ve internet kullanımını bir araya getirmiştir (Petry ve O'Brien 2013; Petry ve ark., 2014). Bu yaklaşım, klinik açıdan önemlidir çünkü farklı nedenlerle teknolojilerin sorunlu kullanımı, farklı grupları farklı düzeylerde ve değişen sonuçlarla etkileyebilmektedir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde video oyunlarının etkileri alandaki güncel literatür çerçevesinde tartışılmaktadır.

2.1.1.2.2 Tarihçe

Video oyun endüstrisinin dünya genelinde 93 milyar dolara yükseldiği bildirilmektedir (Gartner, 2013). 2018 yılı içerisinde ise, rekorun kırıldığı ve toplam video oyunu satışlarının 43,4 milyar doları aştığı aktarılmaktadır (ESA, 2019). Bu noktada özellikle video oyun bağımlılığı araştırmalar için ilginin arttığı bir konu haline gelmiştir. Özellikle video oyunu oynayanların gerçekte kim olduğu ve onları neyin sürüklediğini anlamak artık hiç olmadığı kadar önemlidir. (ESA, 2019). Bununla birlikte yayınlanmış çalışmaların büyümesine rağmen, sorunlu oyunların var olup olmadığı ve bir "bağımlılık" oluşturup oluşturmadığı konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Esasen aynı olguyu tanımlamak için sorunlu video oyunu (Kim ve

Kim, 2010; Demetrovics ve ark., 2012), video oyun bağımlılığı (Griffiths ve Davies, 2005; Skoric ve ark., 2009; King ve ark., 2011), kompulsif internet kullanımı (vanRooij ve ark., 2010), patolojik video oyun kullanımı (Gentile, 2009) ve internet oyun oynama bozukluğu (DSM-5, 2013) gibi geniş bir yelpazede farklı terimler kullanılmaktadır.

1970'li yıllarda ilk video oyunlarının piyasaya sürüldüğü bilinmektedir. Bununla birlikte aşırı veya problemlili oyun oynama davranışına bağılı olarak video oyun bağımlılığı ile ilgili ilk raporların literatürde yer alması 1980'li yılları bulmaktadır (Griffiths ve ark., 2012). 1980'lerin başında, Ross, Finestone ve Lavin (1982) üç "Space Invaders saplantı" vakası bildirmiştir. Nilles (1982) ise benzer bir olguyu tanımlamış ancak buna "bilgisayar katatonisi" adını vermiştir. Muhtemelen 'video oyunu bağımlılığı' için ilk atıf, 1983 yılında, okul danışmanları olarak gözlemlere dayanarak, hastalığın başka herhangi bir davranışsal bağımlılık gibi olduğunu iddia eden ve zorlayıcı bir davranışsal katılımdan ibaret olduğunu belirten Soper ve Miller (1983) tarafından yapılmıştır. Shotton ise (1989), video konsol oyunlarına "bağımlı" olduğunu iddia eden erkek gençler ve genç erişkinlerden (N = 127) örnek olarak, sorunlu oyunlarla ilgili ilk deneysel çalışmayı yürütmüştür. Çalışmanın oyun bağımlılığı için tek ölçütü, bireyin "bağımlı" olduğunu ifade etmesi olmuştur. Shotton, örnekleminde çok az olumsuz sonuç bildirmiştir. Bununla birlikte, sorunlu oyunu değerlendirmek için herhangi bir araç kullanılmadığı için, katılımcıların bağımlı olmaktan ziyade oyunla meşgul olması ihtimal dâhilindedir. 1990'lı yıllarda ise, sorunlu oyun araştırmaları daha sistematik hale gelmiştir, ancak yayınlanan çalışmaların neredeyse tamamı, İngiliz okullarında yapılan ve 10 ila 15 yaş arasındaki çocukları ve gençleri içeren nispeten küçük araştırmalar olmuştur (Brown ve Robertson, 1993; Fisher, 1994; Phillips ve ark., 1995; Griffiths, 1997). Ayrıca, bu çalışmalar birçok metodolojik kısıtlamaya sahiptir. Özellikle de DSM-III-R veya DSM-IV'ten adapte edilmiş ölçütler gibi problematik oyunların değerlendirilmesi için psikometrik olarak geçerli olmayan ölçeklerin kullanılması nedeniyle eleştirilmiştir (Widyanto, Griffiths ve Brunsden, 2011).

2000'li yıllar ile birlikte bu alanda yapılan çalışmaların sayısı hızla artış göstermiş ve oyun bağımlılığı ile ilgili birçok çalışma yayınlanmıştır (Griffiths ve ark., 2012). 2005 yılında Griffiths tarafından ortaya atılan bağımlılığın bileşenleri modeli ile davranışsal bağımlılıkların bir teorik alt yapı çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu modele göre bir davranış duygudurum düzenleme, tolerans, çekilme belirtileri, çatışma ve nüks gibi bağımlılık bileşenlerini taşıdığı anda bağımlılık olarak değerlendirilebilmektedir (Griffiths, 2005). Nitekim oyun bağımlılığı da bu model ile davranışsal bağımlılığın bir alt grubu olarak DSM-5'te

“İnternet Oyun Oynama Bozukluğu”, ICD-11 de ise “Oyun Oynama Bozukluğu” olarak yer almaya başlamıştır (Dinç ve Ögel, 2019).

2.1.1.2.3 Değerlendirme Kriterleri ve Güncel Tanımlamalar

Video ve bilgisayar oyunlarının aşırı kullanımı özellikle erkek ergenlerde sık görülen bir durumdur (Rehbein, Kühn, Rumph ve Petry, 2016). Ancak, sadece oyun oynamak için önemli zaman harcamak psikiyatrik bir durumun yeterli bir göstergesi olmamaktadır. Aşırı oyun oynayanların sadece bir kısmı, video oyun bağımlılığının olası bir psikiyatrik tanısını zorunlu kılan belirtiler göstermektedir. Bunları oyun dışı bir problemle birleştiren ölçüt, bir problemi olanların sadece eğlenmek için değil, aynı zamanda gerçek yaşamdaki sorunları unutmak ve olumsuz duyguları yönetmek için de video oyunları oynamasıdır. Bu noktada oyun tutkunlarının düşünceleri ve davranışları oyun oynamaya giderek daha da endeksli hale gelmekte ve bu da yaşamın sosyal ve işlevsel alanları üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Diğer bir önemli ölçüt ise, oyun oynayan kişilerin oyun aktivitelerinin sıklığını ve yoğunluğunu düzenlemelerini engelleyen kontrol kaybıdır. Özellikle ciddi durumlarda, okuldan ayrılmak, işini kaybetmek ve eşi ile ayrılmak gibi ciddi tehlikeler ve kayıplar meydana gelebilmektedir (Beutel ve ark., 2011). Bazı durumlarda da, aşırı ve aralıksız oyunların ölüm dâhil olmak üzere ciddi sağlık sorunlarına yol açtığı bildirilmiştir (Chuang, 2006).

Video oyun bağımlılığı, Mayıs 2013’te yayınlanan Ruhsal Bozukluklar Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı DSM’nin güncellenmiş versiyonu DSM-5’te “İnternet Oyun Oynama Bozukluğu”, **Madde Kullanımı ile İlişkili Bozukluklar ve Bağımlılıklar** başlığı altında değerlendirilmeye başlanmıştır (Dinç ve Ögel, 2019). Bu durumun DSM-5’in 3. Bölümünde yer alması ise, bu alanda daha fazla araştırmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada DSM-5, “İnternet Oyun Oynama Bozukluğu” başlığı altında video oyun bağımlılığı için dokuz olası ölçütü listelemektedir: 1. Oyunlarla sürekli meşguliyet hali 2. Oyun oynayamadığında ya oynaması mümkün olmadığında yoksunluk belirtileri 3. Oyun oynama süresini git gide arttırma ihtiyacı 4. Oyunlara katılımı kontrol altına almaya yönelik başarısız girişimler 5. Oyunların haricinde, önceki hobiler ve eğlencelere duyulan ilginin kaybı. 6. Psikososyal sorunların bilgisine rağmen oyun oynamaya devam etme 7. Aile üyelerini, terapistleri veya oyun miktarıyla ilgili başka kimseleri aldatma 8. Oyunların olumsuz bir ruh halinden kaçmak veya rahatlamak için kullanılması 9. Oyun oynama nedeniyle önemli bir ilişki, iş veya eğitim veya kariyer fırsatı riski veya kaybı oluşması (DSM-5, 2013). Bununla

birlikte DSM-5 video oyun bağımlılığı teşhisi için son 12 ay içinde dokuz ölçütten en az beşinin karşılanmasını önermektedir. Bu eşik, aşırı tanıyı önlemeyi amaçlamaktadır (Petry ve ark., 2014). Öte yandan, DSM-5'de açıkça belirtildiği gibi, tanılama “internet” kelimesi olsa bile hem çevrimiçi oyunları (internette oynanan oyunlar) hem de çevrimdışı oyunları (etkin internet bağlantısı olmadan oynanan oyunlar) kapsamayı amaçlamaktadır. Bu durum öncelikle video oyun bağımlılığını kumar bağımlılığından ayırt etme amaçlı başlığa dâhil edilmiştir. Tanı, kumar bağımlılığı kategorisine giren çevrimiçi kumar da dâhil olmak üzere diğer türdeki internet veya bilgisayar kullanımlarına uygulanmaya yönelik değildir (Rehbein ve ark., 2016).

Video oyun bağımlılığını internet bağımlılığı ve kumar bağımlılığından ayırt etmek önemlidir. İnternet bağımlılığı terimi, çevrimiçi olarak gerçekleştirilebilecek herhangi bir faaliyetten kaynaklanan olumsuz sonuçlara işaret etmektedir (Young ve ark., 1999). Video oyun bağımlılığı terimi ise, video veya bilgisayar oyunlarının aşırı ve sorunlu kullanımına odaklanmaktadır. Bağımlılık, çevrimiçi veya çevrimdışı olarak oynanan elektronik oyunları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Bu duruma göre video oyun bağımlılığı, internet bağımlılığı ile tamamen örtüşmeyen ayrı bir nozolojik varlık oluşturmaktadır (Rehbein ve Möble, 2013). Kumar bağımlılığı konusunda da önemli bir ayırım yapılması gerekmektedir. Kumar bağımlılığı, daha büyük bir finansal ödeme umuduyla para ya da parasal değerdeki öğeleri riske sokan oyunlarda aşırı ve sorunlu katılım anlamına gelmektedir. Bu durum video oyunlarının birincil özellikleri değildir. Bazı video oyunlarında, oyuncular gerçek parasal değere sahip olan ve gerçek parayla satılabilen eşyaların kilidini açabilmektedir. Ancak oyunun asıl amacı finansal kazanç için değildir ve para risk altında bulunmamaktadır (Meyer ve Bachmann, 2011).

DSM-5, standart sınıflandırmalardan biri olmasına karşın video oyun bağımlılığı için önerilen ölçütler ve kesme noktası bağımlılığı doğru olarak göstermeyebilmektedir. Bu nedenle daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Ölçütleri tanımlamaya yönelik mevcut araçların incelenmesi, ölçütlerin işlevselleştirilmesi ile ilgili fikir birliği eksikliği mevcuttur. Bu araçlarda ölçütlerin ifadeleri yakından incelendiğinde yorumlarında büyük farklılıklar olduğunu ortaya çıkmaktadır (Petry ve ark., 2014). Bu noktada uluslararası bir grup yazar - DSM-5 çalışma grubunun dört üyesi de dahil olmak üzere- video oyun bağımlılığı ölçütlerinin daha tutarlı bir şekilde yorumlanması için öneriler sunmaktadır (Petry ve ark., 2014). Yazarlar, Ölçüt 1'in (bilişsel meşguliyet) kişinin video oyunları oynamadığı zaman dönemlerine odaklanması gerektiğini savunmaktadır. Dahası, düşüncelerin bir gün içerisinde birkaç kez tekrar etmesi gerektiğini belirtmektedir. Ölçüt 2 (çekilme) ile ilgili olarak, kişinin

video oyunlarını oynamaya veya oyun oynamayı bırakma girişimine sahip olmadığı durumlarda çekilme belirtileri ortaya çıkmalıdır. Geri çekilme belirtileri için harici bir müdahalenin (örn. oyun konsolu ebeveynleri tarafından oyun konsolu devre dışı bırakıldığında bir ergenin sinir krizi) neden olduğu ani yoğun duyguların yanlış anlaşılması gerekmektedir. Ölçüt 3 (tolerans) ile ilgili olarak, oyun zamanlarındaki bir artış (daha fazla boş zamana sahip olma gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir) mutlaka tolerans gelişimini göstermez. Bunun yerine, oyunda bir artış, video oyunları veya daha heyecan verici oyun deneyimleri için artan bir arzunun sonucu olmalıdır. Ölçüt 4 (başarısız kontrol girişimleri) açısından kontrolün kaybedilmesi, oyunu azaltmak için başarısız çabaları içerecek kadar önemli olmak zorundadır ve bu da nüksetme eğilimini göstermektedir. Ölçüt 5 ile ilgili olarak (ilgi kaybı), oyunla daha fazla zaman geçirmek için diğer faaliyetlere bir ilgi kaybının yanı sıra de önemli bir azalmayı içermelidir. Ölçüt 6'nın tartışılmasında (problemlere rağmen aşırı oyun oynama), merkezi işlevin uzun süreli ve klinik olarak anlamlı yönleri de dâhil olmak üzere, psikososyal sorunların bazı özellikleri vurgulanmakta, işleyişe müdahale etmediği zaman daha az uyuma gibi hafif ve geçici sonuçlar olmamalıdır. Yazarlar, ölçüt 7'nin (aldatma) hem yalan söylemeyi hem de oyun etkinliklerini gizlemeye teşebbüs ettiklerini iddia etmektedir. Ölçüt 8'de ele alınan video oyunlarının işlevsiz kullanımı (olumsuz bir duygu durumdan kurtulma ya da rahatlama), oyun oynamanın gerçek yaşamdaki sorunları unutturmanın ya da olumsuz duyguları hafifletmenin bir yolu olarak kullanılmasını gerektirir, ancak sadece çekilme belirtilerini yansıtmayan duygular bununla ilgilidir. Ölçüt 9 özellikle ciddi bir ölçüttür çünkü sosyal (hasarlı ilişkilerin tehlikeye girmesi ya da kaybedilmesi) ya da performansla ilgili alanlardaki (kişinin işini kaybetmesi ve kariyer ya da eğitim fırsatlarını tehlikeye atması) zararların ortaya çıkması anlamına gelmektedir (Petry ve ark., 2014).

Dünya Sağlık Örgütü ise, 2014 yılından beri düzenli olarak dünyanın farklı ülkelerinden uzmanları davet ederek, sorunun tanınması, ölçüm araçlarının geliştirilmesi ve halk sağlığı uygulamaları ile ilgili çerçevenin çizilmesi amacıyla konu üzerinde çalışma yapmaktadır. İlk toplantı 2014 yılında **Bağımlılık Yapan Davranışlar: Elektronik İletişim Araçlarının ve Oyun Platformlarının Aşırı Kullanılması** üst başlığı ile Tokyo'da düzenlenmiş, sonrasında 2015 yılında Seoul'de, 2016 yılında Hong Kong'da, 2017 yılında İstanbul'da, 2018 yılında Changsha'da gerçekleşmiştir (Dinç ve Ögel, 2019). 2017 yılında İstanbul'da yapılan toplantının ardından oyun ilgili ölçütler ICD-11'in taslak metninde yer almıştır. Kriterleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Dijital-oyun ya da video-oyun oynamada kontrol gücünün ciddi anlamda azalması/zarar görmesi.
2. Diğer ilgilerin ve günlük faaliyetlerin önüne geçmesi.
3. Oyun oynamaya diğer faaliyetlere kıyasla artan bir öncelik verilmesi.
4. Olumsuz sonuçlar ortaya çıkmasına rağmen devam edilmesi.

Tanı için de söz konusu davranış kalıplarının; bireysel, ailevî, sosyal, eğitimsel, meslekî ve hayatın diğer önemli işlevsel alanlarında ciddi anlamda zarara yol açması ve bunun en az 12 aydır devam ediyor olması ölçütleri ortaya konulmuştur (WHO, 2018).

Video oyun bağımlılığını değerlendirmek için uygulanmakta olan birçok sınıflama sistemi, daha fazla küresel çapta internet bağımlılığının değerlendirilmesinden geliştirilmiştir (Ko ve ark., 2005; Young, 1998) ve daha sonra oyuna uygulanmıştır (Gentile, 2009; Lemmens ve ark., 2009; Pápay ve ark., 2013; Sim ve ark., 2012). Bu bağlamda bazı ölçüm araçları çakışmasına rağmen, mevcut ölçüm araçları dokuz DSM-5 ölçütünü tam olarak kapsamamaktadır. Özellikle, video oyun bağımlılığının ilk altı DSM-5 ölçütü, tarama araçlarının hepsi olmamakla birlikte çoğunda ele alınmaktadır (Rehbein ve Möble, 2012). Bununla birlikte, 7'den 9'a kadar olan ölçütler çoğu kullanılan araçta nadiren ya da sadece kısmen yer almaktadır (Rehbein ve ark., 2016). Bu bağlamda Ko ve arkadaşları (2014) DSM-5 video oyun bağımlılığı ölçütlerine dayanan bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışma neticesinde ölçüt 6, "sorunlara rağmen devamlılık", ve ölçüt 9, "kayıp", kontrol ve oyun bağımlılığı grupları arasında ayırım yapmak için yüksek tanısal doğruluğa sahipken, ölçüt 7, "aldatma", en düşük tanısal doğruluğa sahip olarak bulunmuştur. Ayrıca, sınıflandırma için farklı kesme puanlarını değerlendirmişlerdir ve beş veya daha fazla DSM-5 ölçütünü karşılamayan, "normal" oyun seviyeleri olan bireyleri oyun oynamaktan dolayı klinik açıdan önemli zarar görmüş olanlardan ayırt etme açısından en iyi tanısal doğruluğu gösterdiğini bildirmişlerdir (Ko ve ark., 2014). Bu ölçütleri diğer örnek ve kültürlerde yapılandırılmış görüşmeler bağlamında değerlendirmek için ek çalışmalara ihtiyaç olacaktır. Sonuç olarak, kısa tarama araçlarının, nüfus çalışmalarında veya epidemiyolojik örneklerde kullanımı için çalışmalar yapılması gerekmektedir (Rehbein ve ark., 2016).

2.1.1.2.4 Yaygınlık Oranları

Video oyun bağımlılığını DSM-5'de tanımlandığı gibi sınıflandırmak için belirlenmiş bir tarama aracı mevcut olmasa da, oyun sorunlarının yaygınlığını tahmin etmek için bir dizi epidemiyolojik çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda büyük örneklem büyüklükleri ve rastgele

örnekleme yöntemlerini içeren sekiz çalışma yayınlandığı görülmektedir (Rehbein ve ark., 2016). Bu çalışmaların dördü Almanya'da gerçekleştirilmiştir (Festl ve ark., 2013; Mößle, 2012; Rehbein ve ark., 2010; Schmidt ve ark., 2011). Kalan dördü ise Norveç'te (Mentzoni ve ark., 2011), ABD'de (Gentile, 2009), Macaristan'da (Pápay ve ark., 2013) ve Avustralya'da yapılmıştır (King ve ark., 2013). Bu çalışmaların 5'i ergenleri hedef alırken (Gentile, 2009; King ve ark., 2013; Mößle, 2012; Pápay ve ark., 2013; Rehbein ve ark., 2010), diğer 3 çalışma (Festl ve ark., 2013; Mentzoni ve ark., 2011; Schmidt ve ark., 2011) daha büyük yaş aralığına odaklanmakta ve yetişkinleri de içermektedir.

Bağımlılık yapan video oyunlarını değerlendirmek için, yukarıda ele alınan tüm çalışmalarda kısa anketler kullanılmıştır. Kullanılan araçların her birinin sınırlılıkları bulunmakta ve hiçbiri DSM-5 ölçütlerinin tümünü değerlendirmemektedir. Dolayısıyla bu çalışmalardan elde edilen yaygınlık oranları, kısmen, uygulanan farklı araçlar ve oyun bağımlılığını sınıflandırmak için değerlendirilen ölçütler nedeniyle, büyük ölçüde değişiklik göstermektedir (Rehbein ve ark., 2016). ABD'deki çalışma, örneğin, 8 ila 18 yaş arasındaki çocukların ve ergenlerin % 8,5'inin "patolojik oyun" grubu içerisinde olduğunu ortaya koymuştur (Gentile, 2009). Daha az sayıda ergen popülasyon çalışması, Macaristan'da % 4.6'lık bir yaygınlık oranı (Pápay ve ark., 2013) ve Avustralya'da % 1,8'lik bir yaygınlık oranı bildirmiştir (King ve ark., 2013). Bununla birlikte Alman ergenlerde ise yaygınlık oranının % 1,7 ile % 1,9 arasında değiştiği görülmektedir (Rehbein ve ark., 2010).

Yetişkinlerde video oyun bağımlılığı yaygınlığını araştıran çalışmalar daha da sınırlıdır. İki Alman çalışması (Festl ve ark., 2013; Schmidt ve ark., 2011), Almanya'daki yetişkinlerin % 0,2 ila % 0,5'inin bağımlılık yaratan oyun oynama davranışı sergilediğini bildirmiştir. Norveç'te yapılan bir çalışmada 15 ila 40 yaşlarındaki kişiler için % 0.6'lık bir yaygınlık oranı bildirilmiştir (Mentzoni ve ark., 2011), Ancak, bu tahminler ihtiyatlı olarak düşünülmelidir. DSM-5'deki dokuz ölçütün beşinin teşhis için önerilen eşik olması, genel toplumda video oyun bağımlılığının ortaya çıkmasının aşırılığını önlemek amacıyla, kasıtlı olarak koruyucu bir standart oluşturmaktadır. DSM-5 standartlarını kullanan gelecekteki çalışmaların bugüne kadar yapılan çalışmaların çoğundan daha düşük yaygınlık oranları bildirmesinin muhtemel olduğu söylenmektedir (Rehbein ve ark., 2016).

2.1.1.2.5 Eş Tanı

Video oyun bağımlılığı olan bireylerde yüksek düzeyde psikolojik problemler görüldüğü bilinmektedir (Rehbein ve ark., 2011; Starcevic ve ark., 2011). Kontrol grupları ile

karşılaştırıldığında, uyku sürelerinin azaldığı (Achab ve ark., 2011; Rehbein ve Möble, 2013) ve uykuya dalmakta zorluklar yaşadıkları bildirilmektedir (Rehbein ve Möble, 2013). Bununla birlikte depresyon, video oyun bağımlılığı bağlamında en çok incelenen ruhsal bozukluktur ve depresyonu değerlendiren hemen hemen tüm çalışmalar video oyun bağımlılığı ile bir ilişki bulmaktadır (Desai ve ark., 2010; Li ve ark., 2011; Mentzoni ve ark., 2011; Metcalf ve Pammer, 2011). Bu ilişki ile uyumlu olarak yalnızlığın (Lemmens ve ark., 2009; Walther ve ark., 2012) ve düşük yaşam memnuniyetinin (Ko ve ark., 2005; Lemmens ve ark., 2009; Mentzoni ve ark., 2011) video oyun bağımlılığı olanlarda olmayanlara göre daha fazla olduğu aktarılmaktadır. Öte yandan, kız çocuklarının %4'ü ve erkek çocuklarının %2'sine karşılık video oyun bağımlılığı olan kızların yaklaşık % 43'ü ve erkeklerin % 13'ü sık intihar düşünceleri bildirmektedir (Rehbein ve Möble, 2013).

Video oyun bağımlılığı bağlamında ele alınan konulardan bir diğeri dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğudur. Bu noktada dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun, çocuklarda, ergenlerde ve genç erişkinlerde video oyun bağımlılığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Bioulac ve ark., 2008; Gentile, 2009; Walther ve ark., 2012). Bununla birlikte, video oyun bağımlılığı olan bireylerin, özellikle okulla ilgili (Gentile ve ark., 2011; Mentzoni ve ark., 2011; Metcalf ve Pammer, 2011) yüksek düzeyde kaygıya sahip olduğuna dair kanıtlar da bulunmaktadır (Rehbein ve ark., 2010). Bunun yanı sıra iki klinik çalışmada ise otizm spektrum bozukluğu olan erkeklerin video oyun bağımlılığına yatkın oldukları bildirilmiştir (Mazurek ve Engelhardt, 2013; Mazurek ve Wenstrup, 2013).

Göreceli olarak daha az sayıda çalışma, video oyun bağımlılığı ve diğer davranışsal bağımlılıkların birlikte görülme durumunu araştırmıştır. Bu bağlamda iki çalışma, video oyun bağımlılığı ve kumar bozukluğu arasındaki olası bir çakışmaya işaret etmektedir (Rehbein ve ark., 2015; Walther ve ark., 2012). Bunun yanı sıra internet bağımlılığı ve oyun oynamayı inceleyip her iki bağımlılık arasında yüksek eş tanının mevcut olduğunu bildiren çalışmalar da mevcuttur (Rehbein ve Möble, 2013). Özellikle video oyun bağımlılığı olan ergenlerin % 26'sının oyun dışında internet aktivitelerine de bağımlı oldukları bulunmuştur (Rehbein ve Möble, 2013). King ve arkadaşları (2013) da video oyun bağımlılığı ölçütlerini karşılayan 63 ortaokul öğrencisinden 40'ının (% 65), oyun dışında, internet bağımlılığıyla ilgili benzer ölçütleri de desteklediğini bildirmiştir. Ancak, bu yüksek eş tanıların, özellikle video oyun bağımlılığının diğer sorunlu internet kullanım biçimlerinden ayrılmasındaki zorluklar nedeniyle ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir (Rehbein ve ark., 2016).

Diğer davranışsal bağımlılıkların aksine, video oyun bağımlılığı ve diğer madde bağımlılıkları arasındaki birliktelik üzerine yapılan araştırmalar neredeyse bilinmemektedir. Sadece çok az sayıda çalışma video oyun bağımlılığı ile alkol, nikotin ve kafein tüketiminin (bağımlılık yapıcı değil) ilişkisi incelenmiş ve bununla ilgili karışık sonuçlar elde edilmiştir (Desai ve ark., 2010; Walther ve ark., 2012). Özellikle daha yüksek oranda sigara içme (erkeklerde) ve madde kullanımı (kızlarda) ile bir ilişki bulunmuştur (Desai ve ark., 2010). Ancak böyle bir ilişki olmadığını bildiren başka bir çalışma da mevcuttur (Walther ve ark., 2012). Video oyun bağımlılığı olan öğrencilerle yapılan bir çalışmada ise (Desai ve ark., 2010) daha düşük olduğu bildirilen kafein tüketimine ilişkin sonuçlar henüz belirsiz gözükmemektedir (Porter ve ark., 2010). Öte yandan, bu çalışmaların, bulguların yorumlanmasını etkileyebilecek ölçüm sorunları ve diğer metodolojik sorunlar taşıdığı aktarılmaktadır (Rehbein ve ark., 2016).

Yapılan başka bir çalışmada ise geniş bir genel popülasyon örneğinden aşırı internet kullanımının belirtilerini gösteren kişiler izlenmiş ve psikiyatrik eş tanıyı sorgulayan kişisel görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Rumpf ve ark., 2014a). Video oyun bağımlılığının en az beş DSM-5 ölçütünü karşılayan ve oyunun internetteki ana faaliyet olduğunu bildiren kişilerde madde bağımlılığı % 46.7; duygu durum bozuklukları, % 46.7; kaygı bozuklukları, % 23.3; Küme A kişilik bozukluğu, % 4.0; Küme B kişilik bozukluğu, % 12.0; ve Küme C kişilik bozukluğu, % 24.0 eşlik ettiği bulunmuştur (Rumpf ve ark., 2014b).

Yapılan kesitsel araştırmalar ile video oyun bağımlılığı ve diğer psikiyatrik bozukluklar arasındaki ilişkiler ortaya konulsa da, diğer psikiyatrik bozukluklar ile video oyun bağımlılığı arasındaki zamansal veya nedensel ilişkiler açısından çok az araştırma yapıldığı bilinmektedir (Rehbein ve ark., 2016). Özellikle ilk çalışmalar, depresyon ve kaygının ergenlerde video oyun bağımlılığının sebebi olmaktan çok bir sonucu olabileceğini düşündürmektedir (Möble ve Rehbein, 2013). Bu bağlamda, video oyun bağımlılığı ve eş tanımlı durumlar arasındaki karşılıklı ilişkiler göz ardı edilemez. Bu ilişkileri açıklığa kavuşturmak için, özellikle yüksek riskli örneklerde boylamsal çalışmalar gerekmektedir.

2.1.1.2.6 Risk ve Koruyucu Faktörler

Demografik, Aile ve Sosyal İlişkiler

Mevcut çalışmalar, erkeklerin video oyun bağımlılığından daha fazla etkilendiğini ortaya koymaktadır (Mentzoni ve ark., 2011; Rehbein ve ark., 2010). Ayrıca çalışmalar video

oyun bağımlılığına dair ergenlerde yetişkinlerden daha yüksek oranlar bildirmektedir (Mentzoni ve ark., 2011; Schmidt ve ark., 2011). Bu bilgilere karşılık, eğitim düzeyi ile ilgili bulgular birbirleriyle daha az tutarlı bulunmuştur. Bazı çalışmalar düşük eğitim düzeyine sahip kişiler arasında daha yüksek yaygınlık oranları bildirmektedir (Rehbein ve ark., 2010; Petry, 2015), diğer bazı çalışmalar ise riskin eğitimden bağımsız olduğunu göstermektedir (Baier ve Rehbein, 2009).

Sosyodemografik risk faktörlerine ek olarak, bazı çalışmalar, özellikle çocuklar ve ergenler arasında potansiyel sosyal risk faktörlerini de tanımlamıştır. Bir çalışmanın sonuçlarına göre, video oyun bağımlılığı olan dokuzuncu sınıf öğrencilerinin gerçek yaşamdaki başarı eksikliklerini daha sık bildirdiği aktarılmaktadır (Rehbein, Kleimann ve Möhle, 2010). Dahası, ergenlerin okullarında sınıflarına yetersiz bir şekilde uyum sağladıklarına inanmaları (Baier ve Rehbein, 2009), yeterli ebeveyn desteği almamaları (Baier ve Rehbein, 2009), sıklıkla video oyunları oynayan ebeveynlere sahip olmaları ve tek ebeveynli ailelerde yetiştirilme durumlarında daha riskli grupta oldukları bildirilmektedir (Batthyány ve ark., 2009). Bu bağlamda birkaç boylamsal çalışma, sosyal risk faktörleri ile video oyun problemlerinin gelişimi arasındaki zamansal ilişkileri değerlendirmiştir. Bir çalışma, ilk değerlendirme döneminde daha fazla yalnızlık bildiren ergenlerin, daha sonraki değerlendirme dönemlerinde video oyun bağımlılığı geliştirme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir (Lemmens, Valkenburg ve Peter, 2011). Möhle ve Rehbein (2013) yaptıkları çalışmada ise, bir akran grubuyla zorluk yaşamamanın özellikle 5. sınıftan 6. sınıfa geçerken sorunlu oyun oynamayı yoğunlaştırabileceğini bulmuştur. Başka bir çalışma, tek ebeveynli ailelerde büyüyen 10 yaşındaki bir grubun okulda sınıflarına daha az uyum sağladıklarını ve okulda daha az rahat hissettiklerini bildirmiştir (Rehbein ve Baier, 2013). Öte yandan 15 yaşında ise bu özelliklerin 10 yaşında olmayan benzerlerine kıyasla, sorunlu bir oyun sergilemeye daha meyilli hale getirebildiği bildirilmiştir (Rehbein ve Baier, 2013). Singapur'da çocuk ve ergenleri araştıran bir çalışma ise, ebeveyn-çocuk yakınlığının, zaman içinde video oyun bağımlılığı semptom sayısında önemli azalmalar ile ilişkili olduğunu ve bu etkinin özellikle erkeklerde belirgin olduğunu göstermiştir (Choo ve ark., 2014).

Ebeveynler ve çocuklar arasındaki bağlantının gücü yaşla birlikte azalmaktadır. Bu nedenle ergenlerin büyümesi ve gelişmesi için gelişimsel olarak daha fazla ebeveyn desteği gerekmektedir (Fagan, Van Horn, Antaramian ve Hawkins, 2011). Bu noktada, aile ortamı ve ebeveyn desteği gençler için yetersiz kaldığında yüz yüze geldikleri stresi azaltmak için internete, video oyunlarına veya çevrimiçi oyunlara başvurduğu bildirilmektedir (Lam, Peng,

Mai ve Jing, 2009). Ko ve arkadaşları (2007) internet üzerinden oyun oynayan ve aile işlevlerini kötü algılayan ergenlerin internete ve video oyunlarına bağımlı hale gelebildiklerini bildirmiştir. Gençler, aile ortamlarının olumsuz algılanmasının bir sonucu olarak internete veya oyunlara bağımlı hale gelmiş olabilmektedir. Bu nedenle video oyun bağımlılığına neden olan aile faktörlerinin daha iyi anlaşılması, sağlıklı internet kullanım düzeylerine sahip gençleri hedef alan gelişmiş tedavi ve önleme programlaması için kritik öneme sahip bilgiler sağlayabilir.

Hâlihazırda var olan araştırmalar video oyun bağımlılığı için potansiyel bir risk faktörü olarak ebeveynlik stilini tanımlamıştır. Pekin'de yapılan bir araştırmada, internet bağımlılığı olan ergenlerin sürekli olarak ebeveynlerinin çocuk yetiştirme stillerini aşırı duyarlı ve cezalandırıcı şekilde değerlendirdikleri bulunmuştur (Huang ve ark., 2010). Huang ve arkadaşları (2010), internet bağımlılığı olan ergenlerin genellikle hem anne hem de baba yetiştirme uygulamalarını duygusal sıcaklıktan yoksun, aşırı katılım, reddetme ve cezalandırıcı olarak değerlendirdiğini bulmuştur. Matthew, Bradley ve Linda (2006) ise ebeveynlik tarzının ergenlerin internet kullanımını kontrol etmek için ebeveynlerin kullandığı arabuluculuk tekniklerini etkilediğini bildirmiştir. Bu bulgular, ebeveynlik tarzı ve aile işlevinin etkilerinin internet ve video oyun bağımlılığının gelişiminde önemli faktörler olabileceğini göstermektedir. Öte yandan, genç oyuncuların anneleriyle babalarından daha iyi bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda bir aile danışmanlığı ortamında video oyun bağımlısı ergenlerin oyun alışkanlıklarını ele alırken anneler daha iyi bir rol oynayabilmektedir (Charlie, HyeKyung ve Khoo, 2011). Ancak, bu, babaların müdahale programından çıkarılabileceğini önermemektedir. Aksine babaların ergenlerde sosyal beceriler geliştirme ve zor durumlarla başa çıkmada ergenlerin rehberlik arayışında çok önemli bir rol oynayabileceği aktarılmaktadır (Lei ve Wu, 2007). Babalar, çocuklarına önemli sosyal becerileri test etme ve geliştirme fırsatı veren önemli, eğlenceli bir etkileşim sağladığından, babaların yabancılaşmış olan ergenler, gerçek dünya etkileşimleri için gerekli sosyal becerileri ve uygun baş etme stratejilerini kullanamayabilmektedir (Lei ve Wu, 2007). Ayrıca babalarının yabancı olduğunu düşünen ergenler, reddedilme eğiliminde olup video oyunları ile daha kolay bağlantı kurabilmektedir (Liu ve ark., 2013). Bu bağlamda ergenlerin, babalarının katılımı ve yeterli desteği olmaması nedeniyle zarar gördükleri ve bunun sonucunda da çevrimiçi bir etkinlik yapma olasılıklarının daha fazla olduğu bildirilmektedir (Su ve ark., 2015; Videon, 2005). Sonuç olarak ise, her ne kadar birçok çalışma anne-çocuk

ilişkisinin önemini bildirmiş olsa da, çalışmalar babaların ergenlerin video oyun bağımlılığını önlemede daha önemli olabileceğini ortaya koymaktadır (Su ve ark., 2018).

Kişilik Faktörleri

Bazı kişilik özellikleri, video oyun bağımlılığının gelişmesi ile ilişkili olabilmektedir. Video oyunlarına bağımlı olan kişilerin oyun problemi olmayan kişilere göre daha yüksek dürtüsellik ve daha düşük benlik saygısına sahip olduğu bildirilmektedir (Li ve ark., 2011; Rehbein ve ark., 2010; Walther ve ark., 2012). Dahası, çalışmalar video oyun oynama ile ilgili problem yaşayan bireylerin daha az sosyal yeterlilik, daha yüksek fiziksel saldırganlık ve daha az empati gösterdiklerini aktarmaktadır (Lemmens ve ark., 2009, Rehbein ve ark., 2010). Yapılan boylamsal çalışmalar ise yüksek dürtüsellik, daha az empati ve düşük sosyal yeterliliğin, video oyun bağımlılığının daha sonraki gelişimini öngördüğünü ileri sürmektedir (Lemmens ve ark., 2011; Möble ve Rehbein, 2013). Ancak, bu veriler hakkında kesin sonuçlar çıkarılmadan önce bu çalışma sonuçlarının artırılması gerekmektedir.

Oyun Türü

İnternet ile birlikte yeni bir oyun alanı ortaya çıkmıştır. Son on yıl içerisinde yüksek bant genişliği bağlantılarıyla uygun fiyatlı internet erişiminin sağlanması nedeniyle de oyun oynama biçiminde değişikliğin olduğu görülmektedir. Bu değişiklik çevrimiçi oynatma kapasitesine sahip çeşitli oyun türlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu durum daha fazla oyuncunun birbirine bağlanmasına ve birlikte oyun oynamalarına izin vermektedir (Griffiths, Davies ve Chappell, 2003). Öte yandan oyun oynamak için kişisel bilgisayarlar, oyun konsolları ve mobil oyun cihazları gibi çeşitli platformlar kullanılmaktadır ve bunların hepsi oyunla ilgili sorunlara yol açabilmektedir. Ancak çevrimiçi oyun oynamak için harcanan zaman, video oyun bağımlılığı ile çevrimdışı oyun oynamaktan çok daha fazla ilişkili olduğu bildirilmektedir (Rehbein ve ark., 2010; Rehbein ve Möble, 2013). Çevrimiçi oyun, farklı özelliklerin farklı insanlara farklı şekilde ödüllendirici olabilmesi için çok sayıda takviye gerektirmektedir. Bu, video oyun tasarımcılarına, en azından bazılarının oyunculara hitap etmesini umut ederek çok çeşitli oyun ödülleri vermesine neden olmaktadır. Genel olarak video oyunlarında, kazançlar içsel olabilmektedir (örneğin, oyuncuların en yüksek puanı geliştirdikleri, örneğin, akran hayranlığı). Bu derece derece ödül varlığı psikolojik olarak daha çekici olabilmektedir. Bunun yanı sıra çevrimiçi oyunlarda oyuna son verilmemiştir ve gençlerin sonsuza dek ve / veya diğer gerçek insanlarla oynamaları için mevcut şartlar bulunmaktadır. Bu noktada gün geçtikçe artan sayıda deneysel araştırmalar da,

ergenlik döneminde çevrimiçi video oyun bağımlılığının var olduğunu ve çevrimiçi oyunların hiç bitmediğini ve 7 gün 24 saat aktivite potansiyeline sahip olmasıyla daha da kötüleştiğini iddia etmektedir (Rehbein ve ark., 2010; Rehbein ve Möble, 2013). Ancak, çalışma eksikliğinden dolayı, platformların ve özellikle hareketli oyun sistemlerinin risk potansiyeline göre farklılık gösterip göstermedikleri bilinmemektedir.

Sıklıkla sorunlu kullanımla ilişkilendirilen oyun türü, çok oyunculu çevrimiçi rol yapma (MMORPG'ler) oyunlarıdır. MMORPG'ler milyonlarca kullanıcının oyunda oluşturdukları avatarlar aracılığıyla birbirleriyle etkileşim kurduğu gelişmiş ve geniş sanal ortamlardır (Cole ve Griffiths, 2007). MMORPG'lerin oyuncuların azınlığına bağımlılık yapabilecekleri, zaman ve enerji açısından önemli yatırımlar yapmaları ve oyunculara gerçek yaşam problemlerinden kurtulma imkânı sunmaları nedeniyle göreceli olarak yüksek bir bağımlılık potansiyeline sahip olduğunu ileri sürülmektedir (Kuss ve Griffiths, 2012). Hem nicel hem de nitel çalışmalara göre de, gerçek yaşam koşullarında başarısızlıkla karşılaştıklarında zorluk çekenler oyunlarını yoğunlaştırmaya meyillidir, bu durum oyun davranışlarının gerçeklerden kaçma girişimi ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir (Batthyány ve ark., 2009; Möble, 2012, Möble ve Rehbein, 2013; Rehbein ve ark., 2010). Diğer oyun türleri, özellikle de sıklıkla çevrimdışı oynatılanlar daha az zorluklara ve sorunlara yol açmaktadır (Batthyány ve ark., 2009; Möble ve Rehbein, 2013; Rehbein ve ark., 2010). Bu nedenle, belirli oyunlar ile ilgili risklerin, oyunların yapısal özelliklerinden etkilendiği görülmektedir. Daha aktif ve karmaşık oyun türleriyle, sürekli değişen ve çevrimiçi ilişkileri içeren oyun türlerinin video oyun bağımlılığı ile daha ilişkili olduğu bildirilmektedir. Öte yandan, mevcut araştırmalar, belirli oyun özelliklerinin sorunların geliştirilmesine uygunluğunun değerlendirilmesine izin vermemektedir ve bir oyunun risk potansiyelinin ödül tahsisi türü veya sanal ortamın belirli özellikleri gibi özelliklerden çıkarılabileceği açık değildir (King ve ark., 2010a).

Çok oyunculu çevrimiçi rol yapma oyunları (MMORPG) alanında yapılan araştırmalar, oyuncuların demografik özelliği, grup üyeliği, grup dinamikleri, oyun içi dostlukların geliştirilmesi için etkenler, oyuncuların motivasyonları, çevrimiçi video oyun bağımlılığı ve cinsiyet üzerine yoğunlaşmıştır. Griffiths ve arkadaşları (2004a) çevrimiçi oyuncularının temel demografik faktörleri hakkında birincil veriler toplamıştır. Sonuçlar çevrimiçi oyunların % 81'inin erkek olduğunu ve oyuncuların ortalama yaşının 28 olduğunu göstermektedir. Ayrıca oyuncuların % 4'ünün haftada 70 saatten fazla oyun oynadıkları iddia edilmektedir. Yee'nin (2006) çevrimiçi oyuncularla ilgili demografik araştırması da benzer

bulguları ortaya koymaktadır. Öte yandan Sadece Çin’de düzenli olarak çevrimiçi oyun oynayan bireylerin sayısı 583 milyona ulaşmıştır (Hao, 2018).Nitekim konuyla ilgili yapılan araştırmalar, özellikle genç nüfusta problemlili çevrimiçi oyun oynamanın %8’lere kadar yükseldiğini göstermektedir (Delfabbro ve King, 2012). Ülkemizde ise çevrimiçi oyun bağımlısı gençlerin oranı %8,5 olarak bulunmuştur (Arıcak, 2018). Bu araştırmada yer alanların %55’i her gün, %25’i her gün en az dört saat veya daha fazla çevrimiçi oyun oynadığı ifade etmiştir.

Sonuç olarak, çevrimiçi oyunların daha popüler, daha cazip ve çevrimdışı oyunlardan daha çok sorunlu kullanım ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Bu sonuçlar, ebeveyn eğitiminde ve önleme programında çevrimiçi oyun kullanımının olumsuz sonuçları hakkında kullanılabilir önemli bilgiler ve fikirler sağlayabilecektir.

2.1.1.2.7 Tedaviler

Video oyun bağımlılığı kısmen yeni olması nedeniyle, tedavisi ile ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Diğer davranışsal bağımlılıklar ile örtüşmesi nedeniyle de, diğer bağımlılıkların tedavisinde kullanılan terapötik yaklaşımlar video oyun bağımlılığının tedavisinde de uygulanmıştır. Bu yaklaşımlar genellikle, bağımlının oyun oynamayı azaltma veya durdurma, oyun oynamaya etki edebilecek bilişsel ve davranışsal faktörleri ele alma, sosyal yeterliliği ve motivasyonunu artırmayı amaçlamaktadır (Rehbein ve ark., 2016).

Tedavi programlarının çoğu küresel olarak daha fazla internet bağımlılığını ele almasına rağmen, bazı ülkelerde video oyun bağımlılığı ile ilgili de danışmanlık ve tedavi programları mevcuttur. Özellikle, birçok Güneydoğu Asya ülkesi ve özellikle Güney Kore, yaygın olarak internet bağımlılığı tedavi tesislerini kurmuştur (Kim, 2008; King ve ark., 2011b; Koo ve ark., 2011). Örneğin Güney Kore, yaklaşık 100 hastanede 140 İnternet bağımlılığı danışma merkezi ve tedavi programı ağı oluşturmuştur (Kim, 2008). Aynı zamanda Jump Up İnternet Kurtarma Okulu olarak adlandırılan İnternet bağımlılığı kamp programını da başlatmışlardır (Koo ve ark., 2011). Program, tedaviye yönelik çok bileşenli eklektik bir yaklaşım sağlamakta ve genellikle 12 gün süren bireyin kalış sırasındaki bilgisayar kullanımını kısıtlamaktadır (Koo ve ark., 2011). Ancak etkinliklerinin kanıtı ise bulunmamaktadır ve bu programların kısa ve uzun vadeli faydaları ile ilgili araştırmalar gerekmektedir

Seul'deki Chung Ang Üniversitesi'nde, 3 haftalık kısa aile terapisi müdahalesi, çevrimiçi video oyun bağımlılığı olan ve işlevsiz ailelerden gelen 15 kişilik bir grupta değerlendirilmiştir (Han ve ark., 2012a). Müdahale aile uyumunu güçlendirmeye odaklanmıştır. Terapiye yanıt olarak, ergenlerin tedavi grubu, belirti şiddetinde ve oyun süresinde önemli bir azalmanın yanı sıra, aile duygu uyaranlarına (pozitif aile etkileşimleri) yanıt olarak kaudat çekirdeğinin artan aktivasyonunu ve dorsolateral prefrontal korteksin aktivasyonunda azalmanın yer aldığını göstermektedir. Öte yandan, az sayıdaki denek için kontrol koşulunun olmaması ve daha uzun süreli takip olmaması nedeniyle, bu sonuçlar en iyi ihtimalle ön kabul olarak değerlendirilmelidir (Han ve ark., 2012a).

Davranışsal bağımlılıklar için bir Alman polikliniği, internet ve video oyun bağımlılığı (STICA) için kısa süreli tedavi sağlamaktadır (Jäger ve ark., 2012). STICA, grubu, 4 ay boyunca 23 terapi seansı ile bireysel terapiyi birleştirmektedir. Tedavi, günlük kullanım günlüklerini toplayarak ve tetikleyicileri internet ve oyun kullanımına yönelik analiz ederek, işlevsiz medya kullanımının nedenlerini ele almak için bilişsel ve davranışsal teknikleri kullanmaktadır. Ayrıca sosyal beceri eğitimi ve nüks önleme hizmeti de verilmektedir. Bu yaklaşımın etkinliğini değerlendiren bir klinik araştırma tasarımı mevcuttur (Jäger ve ark., 2012). Çalışmanın devam etmesi nedeniyle sonuçlar henüz yayınlanmamıştır.

Genel olarak, video oyun bağımlılığı için farklı tedavi yaklaşımlarının etkinliği ile ilgili az sayıda veri bulunmaktadır. Yayınların çoğu, çoğu zaman madde ve kumar bağımlılığında ödünç alınan müdahalelerin açıklamasına odaklanmakta ve etkinliklerine dair kanıt sunmamaktadır. Mevcut raporların bir özeti, tedavinin çevrimiçi geçirilen zamanı ve ayrıca depresif belirtileri azaltabileceğini göstermektedir (Winkler ve ark., 2013). Bununla birlikte, video oyun bağımlılığı tedavisi için iyi kontrollü klinik deneyler mevcut değildir, ancak bu durum herhangi bir özel tip yaklaşıma veya tedavi odaklı önerilere engel olmamaktadır (Rehbein ve ark., 2016)

2.2. Babalık ve Babanın Rolü

“Babalık” konusu yüzyıllar boyunca toplumsal ve kültürel etkilere açık olması nedeniyle sabit kalmamış, zaman içerisinde değişim göstermiştir (Morgan, 2001). Bu durum babaların babalık ile ilgili tartışmalarda farklı konumlarda ele alınmalarına neden olmuştur. Meydana gelen değişimler ve çekişmeler ise zaman içerisinde bugün birer parçamız haline gelmiştir. Bu noktada babalığı ele alırken yolumuzun öncelikle geçmişten geçmesi gereklidir. Bu nedenle bir sonraki bölümde geçmişten günümüze babalar ve babalık ele alınmaktadır.

2.2.1 Geçmişten Günümüze Babalık

Aile herkesin birbirini etkilediği ve birbirinden etkilendiği iç içe geçmiş dinamik bir sistemdir. Aile iki kişiyken sistem karmaşık değildir. Ancak aileye çocuk katıldığı zaman ailede sistem ve ilişkiler karmaşıklaşmaya başlar (Özkardeş, 2012). Bu noktada aileler üzerinde yapılan araştırmalara bakıldığında çalışmalar aile sistemlerini, aile genel uygulamalarını, anne-çocuk etkileşimlerini veya annelerin aile üzerine etkisini incelemiştir (Saracho ve Spodek, 2008). Bununla birlikte, araştırmacılar babaların katılımının en az düzeyde olduğuna ve çocukların gelişimini etkilemediğine inandıkları için baba-çocuk etkileşimlerini ve babaların ailedeki çoklu rollerini göz ardı etmişlerdir. Bu sebeple anne-çocuk ilişkisine dair çalışmalar uzun yıllardan beri ve oldukça fazla olmasına rağmen baba-çocuk ilişkisi 1970'lerde yaşanan çeşitli sosyal ve kültürel değişimlere kadar anneliğe göre daha az araştırma konusu olmuştur. Baba-çocuk ilişkisini araştıran çalışmalar ancak 1970'li yıllardan sonra artış gösterebilmiştir (Lynn, 1974; Pilling ve Pringle, 1978). O zamana kadar babalar ailenin o dinamik sistemi içerisinde unutulmuşlar ve hatta yok sayılmışlardır (Saracho ve Spodek, 2008). Babalar, çocuklarının gelişimi ve refahı ile ilgili konularda “hayalet ebeveyn” olarak görülmüştür. Babaların çocukların hayatına katılımını inceleyen az sayıda çalışma babaların “gizli ebeveynler” olduğu algısını oluşturmuştur (Levine ve ark., 1993). Babaların çocuklara yönelik katkısı çoğu kez sadece mali destek olarak bildirilmiştir. Bu durum araştırmaların neredeyse sadece annelere ve annelerin çocukların dünyasına olan etkilerine odaklanmasına neden olmuştur. Çocuk yetiştirme, annelik görev ve yetkinliği olarak görülmekle birlikte annelerin çocuk yetiştirmek için genetik yatkınlığa sahip olduğu kabul edilmiştir (LaRossa, 1988; Rohner, 1998). Babalar ise, çocuk gelişimi üzerinde önemi olmayan ve daha çok dolaylı etkisi olan ebeveyn olarak ele alınmıştır (Amato, 1999; Rohner, 1998; Saracho ve Spodek, 2008). Babalık ile ilgili araştırmalar, 1970'li yıllardan itibaren artmaya başlamış ancak 1950'li yılları takip eden yıllar içerisinde günümüze kadar babalık ile ilgili oluşan fikir ittifakı ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu noktada Lamb (2000) babaların sorumlulukları ile ilgili kavramları babalığın değişen yönü çerçevesinde tasvir etmiştir. Onun tasvirinde, babalar Sanayi Devriminden önce “ahlaki öğretmen veya rehber” rolündeyken Sanayi Devrimi'nden Büyük Buhran'a kadar uzanan süreçte “ahlaki öğretmen veya rehber” rolünden “ekmek kazanan” rolüne geçiş göstermiştir (Lamb, 2000).

Babalar erken Cumhuriyet dönemine kadar ahlaki gözetim ve ahlaki öğretiden sorumlu görülmüşlerdir. 18. yüzyıl ve 19. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde babaların en

önemli görevi çocuklarına ahlaklı olmayı öğretmek olmuştur. Babalar çocuklarının evlenme ve meslek seçimi konularında anahtar rolü üstlenmekle birlikte kendisi okuryazar ise çocuğa okuma yazma öğretmekle yükümlü sayılmışlardır. Okuma yazma öğretmek ise burada kutsal kitap okumayı öğrenme amaçlı olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni ise çocukların doğuştan günahkâr kabul edilmesi ve bu denetlemeyi sadece erkeklerin yapabilmesi görüşüdür. Bu görüş o dönem kanunlarına da etki etmiş ve evliliğin bitmesi halinde çocuğun bakım ve sorumluluğu babalara verilmiştir (Pleck, 1997). Özetle bu dönemde iyi bir baba çocuğunu kutsal kitap konusunda iyi bilgilendiren ve çocuklarını ahlaklı kişiler olarak yetiştiren baba olarak tanımlanmıştır. 19. yüzyıl ve endüstrileşme döneminin ortaları itibariyle ise baba ahlak öğretmeni rolünden daha çok ekmek kazanan kişi rolüne geçiş göstermiştir (Pleck, 1997).

19. yüzyılın ortalarından Büyük Buhran'a kadar, babalık ekmek kazanma olarak tanımlanmaktadır. Endüstrileşme, ev içi ve dışı işler arasında bir ayrıma zorlamıştır. Ekmek kazanma, babalığın en önemli ve tanımlayıcı özelliği olmuştur. İyi babalar ekmek kazanan babalar olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu duruma endüstrileşme devriminin ardından erkeklerin evlerinden uzakta ve uzun saatler çalışması neden olmuştur. Zorunlu olarak annelerin babaların sorumluluklarını almasıyla birlikte babanın doğrudan etkisi azalmaya başlamıştır. Annenin çocuğun eğitimindeki rolünün artmasıyla birlikte de araştırmacılar buraya yönelmişlerdir (Pleck ve Pleck, 1997). Bununla birlikte sanayi toplumlarının erkeklerin zamanlarının çoğunu ev dışında çalışarak geçirdiği, rekabetçi, rasyonel ve eğitilmiş kimliklerin inşa edildiği toplum olması bu toplumların birçoğunda erkeklerin çocukları ve eşleriyle mesafeli ilişkiler kurduğu “modern babalık” tanımını ortaya çıkarmıştır (Morgan, 2001).

1930'larda ve 1940'ların başında babalar ekmek kazanan ve ahlaki rehberler olmaya devam etmiştir; ancak rolleri, özellikle oğulları için cinsiyet rol modellerine dönüşmüştür. Ancak, pek çoğu, babaların bu rolde yetersiz olduklarına ve birçok eserde alay konusu olduklarına inanmışlardır (Pleck, 1981). 1940 – 1965 yılları arasındaki savaşlar ise babalık kavramına yeni bir tanım getirmiştir. Savaşa giden babaların çoğunluğu dönmeyince savaşın ardından çalışan kadın sayısı artmıştır. Bununla birlikte kadınlar bağımsız olarak yaşamayı sürdürmek zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda boşanma sayılarında da artış yaşanmıştır. Bu durum ise babanın varlığından çok yokluğunun ya da evde ama aile gibi kararlarda söz sahibi olmayan babaların çocuğu nasıl etkileyebileceğini sorgulamaya yönlendirmiştir. Bu

nedenlerden dolayı ahlak öğretmeni rolünden sonra babaların önemi ilk defa yeniden vurgulanmaya başlanmıştır (Özkardeş, 2012).

1970’li yıllar ile birlikte ise besleyen, bakan, destek veren baba tanımı babalığın öneminde bir değişimi ifade etmeye başlamıştır. Babalar, çocuklarının günlük bakımına etkin biçimde katılan besleyen, bakan, destek veren ebeveyn olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Ayrıca bu temanın, “iyi babalar” ın kim olduğunu belirlemek için bir ölçüt olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu duruma alt yapı sağlayan ise 1970 ve 1980’lerdeki ekonomik durgunluk nedeniyle erkeklerin işsiz kalması, erkeğin ailenin geçimini sağlayan kişi olma rolünü kaybetmeye başlaması olmuştur. Ekonomik olarak zorlanan babalar genellikle yüksek oranda işsizlik, evlilik dışı erken çocuk doğurma, olumsuz yaşam olaylarının aralıksız bir şekilde sürmesi ve olumlu erkek rol modellerinin olmaması gibi çocuklarıyla birlikte olma yolunda birçok engelle karşılaşmıştır (Furstenberg, 1995). Kadınların aileye ekonomik destek olma amacıyla ev dışında çalışmaya başlaması, işgücüne katılımın artması, ebeveynlere yönelik çocuk bakım hizmetlerinin artması, evlilik dışı çocuk yetiştirmedeki genişleme, boşanmada artış ve babaların ailedeki yokluğu sosyodemografik, kültürel, ekonomik ve tarihsel dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu fikir 1980’lerin sonunda babaların çocuğunun yaşamına daha fazla dâhil olması gerektiği düşüncesinin uyanmasını sağlamıştır (Parke, 2002; Rohner, 1998). Bununla birlikte cinsiyetler arası eşitlik fikrinin yaygınlaşması, babaların eşleriyle ilişkilerinde eşitlikçi, katılımcı ve olumlu ilişkiler kurması, çocuklarına daha yakından ilgi göstermesi ve onlarla daha nitelikli zaman geçirmeye yönelmesi ailenin yapısı değiştirerek babaların çocukların hayatlarına katılımını arttırmış ve “ilgili babalık” kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır (Morgan, 2001).

Yukarıda bahsedilen temalar, babaların tarih boyunca üstlendikleri karmaşık rolleri anlatmaktadır. Pleck ve Pleck (1997) tüm bunlara ek olarak babaları özellikle 21. yüzyıl babaları için geçerli olan “eş-ebeveynlik” (co-parenting) kavramından bahsetmektedir. Pleck ve Pleck’e (1997) göre içinde yaşanılan çağda ailenin geleneksel rol ve sorumluluklar radikal bir şekilde değişime uğramıştır. Yeni baba modeli geçmişteki modellerden farklılık göstermektedir. Bu baba doğuma giren, çocuğuyla ilgilenen, çocuğun bakımına aktif olarak katılan, oğlu ile olduğu kadar kızı ile de ilgilenen bir baba modelidir. Bu durum özellikle Amerika’da babalar ile ilgili araştırmaların oldukça arttığı yıllara tekabül etmektedir. Tabii bu durum yalnızca Amerika ile kalmamış olup araştırma bulguları diğer ülkelerde de babaların çocukların bakımında giderek artan bir biçimde aktif rol aldıklarını göstermiştir (Özkardeş,

2012). Babaların çocuk bakımı ile ilgili istekleri artmış, başlangıçta ahlak öğretmeni olan baba daha sonra evin ekmeğini kazanan kişiye dönüşmekle birlikte günümüzde çocuğun bakım ve eğitiminde daha doğrudan ve etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır. Babalığın artık babanın aile içinde mesafeli, iktidarı sorgulanamayan, otoriter imgesinden ziyade çocuklarıyla ev içinde olduğu kadar ev dışında da zaman geçiren, daha sevecen ve eşitlikçi ilişkiler kuran bir babalık modeline doğru değiştiği görülmektedir (Bozok, 2018).

Son on yılın sosyokültürel gelişmelerinin yanı sıra babalık ve ailelerle ilgili son araştırmalar, babaların çocuklarının gelişiminde oynadıkları kritik rolü vurgulamaktadır. Babanın katılımının çok boyutlu doğası; anne-baba ilişkisinin çocuklar için olumlu ve sağlıklı bir ortam oluşturmasının önemi ile ilgili gelişmeler babaların sadece belli bir rolüne odaklanan politikaları sorgulamaya başlamıştır (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth ve Lamb, 2000). Bir başka deyişle geçmişteki babalık ya da iyi baba olma kavramlarının tanımlarındaki değişme araştırmacıları baba-çocuk ilişkisinin doğasını inceleme konusunda bir anlamda yönlendirmiştir. Babaların kim olduğuyla ilgili soruları cevaplamak için araştırma yapmak gerekiyor mu? Onlar ne yapar? Çocuklarıyla nasıl ilgilenirler? Çocuk gelişimi ile ilgili katılımları nasıldır? Baba olma istekleri ile ilgili engeller nelerdir? vebabaların eşleri ile olan ilişkilerinin, 1960'lı yıllardan beri çocuklarının refahıyla ilişkili olması üzerine nasıl aracılık ettikleri ile ilgili araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Cabrera, 2003). Ethonekis (1984) babalar ile ilgili olarak yapılan araştırmaların gruplanabileceğini söylemektedir. İlk başlardaki çalışmalar babasız çocukların gelişimleri ve babasız olmanın çocuk üzerindeki etkileri ile ilgilenmiştir. Daha sonrakiler ise baba-çocuk, ilişkisi üzerine yapılmıştır. Üçüncü dönem çalışmaları ise aile içine odaklanmıştır. Son olarak da babanın rolleri araştırılmış ve geleneksel olmayan rol dağılımı gösteren ailelerde babanın rolü incelenmiştir (Ethonekis 1984'ten aktaran: Özkardeş ve Arkonaç, 1998).

Babalık hususunda yürütülen geniş kapsamlı çalışmalar, babalık kimliğinin nasıl oluştuğunun ve babalığın ne anlama geldiğini anlamaya katkı sağlamaktadır. Örneğin, babalığın sosyal özellikleri ile ilgili kapsamlı literatür, babasız olma, baba-çocuk etkileşimleri ve babalar ile anneler arasındaki ilişki olmak üzere babalığın üç geniş boyutunu ortaya koymaktadır. Babasız olma veya özellikle mahkeme emriyle nafaka ve velayet düzenlemelerinden kaçınma sorumlu babalığı finans sağlama veya ekmek kazanma olarak vurgulanmıştır. Doğrudan baba-çocuk etkileşimlerini inceleyen araştırmacılar, babaların bakım, disiplin, koçluk, eğitim, arkadaşlık, oyun ve denetleme hizmetlerine odaklanmıştır.

Babalar ve anneler arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar ise, aile bağlamında anne-baba ilişkisinin en önemli belirleyici olduğunu düşünerek, çocukların gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Öte yandan araştırmacılar babalığa odaklansalar da, çoklu roller arasındaki etkileşimleri ve daha geniş ve daha kapsayıcı bir babalık kavramının hem araştırmacıların analizini hem de anlayışını zenginleştirip değiştirebileceklerini düşünmemişlerdir (Saracho ve Spodek, 2008).

21. yüzyılın bilim dünyasına getirdiği yeni anlayış babaların çocuk yetiştirme konusunda yetersiz ve etkisiz bireyler olduğuna yönelik hâkim söylemlerin terk edilmesine ön ayak olmakla birlikte, babalık ve babanın çocuk yaşamı üzerinde etkilerine yönelik yeni söylemlerin doğmasına neden olmuştur. İçinde yaşanan 21 yüzyıl, bir önceki dönemde evin dışına yönelmiş babaları aile sisteminin içine çekerek, onu çocuğun yaşamında merkezi bir yere oturtmaya çalışmakta ve bunu bir anlamda başarmaktadır (Mallers, Carlson ve Carlson, 2011). Bazı araştırmacılar bu görüşe katılmakla birlikte, bu görüşün tam olarak gerçeği yansıtmadığını da ileri sürmektedir. Bu sebeple aileler üzerinde yapılan araştırmalarda devam eden tartışmalı konulardan biri, hanehalkı ekmeğinin bölünmesi olmuştur. Erken dönem çalışmalar (Blood ve Wolfe, 1960), eşlerin çocuk bakımı da dâhil olmak üzere, ev işlerinin çoğunu gerçekleştirdiğini göstermiştir. Bu raporlardan bu yana, kadınların ücretli işgücüne katılım oranı artmıştır, böylece ev işlerine ve çocuk bakım sorumluluklarına para kazanmak eklenmiştir. Bu değişikliğe rağmen, erkeklerin ev işlerinde çalışan eşlerine destek olmak ve ev içi sorumluluklarını yerine getirebilmek için daha çok şey yaptığını gösteren çok az kanıt bulunmaktadır (Hochschild, 1989). Bu argümanın eleştirmenleri, babaların ev içerisinde iş sahibi eşlerinden daha az şey yapabileceğini, mesleğe daha fazla zaman ayırma eğiliminde olduklarını belirtmektedir (Perry, Jenkins ve Folk, 1994). Her ne kadar bazı araştırmalar, ev işlerinde cinsiyet farkının azaldığını gösterse de (örn. Pittman, Solheim ve Blanchard, 1996), araştırmalar, her iki eşin de çalıştığı durumlarda bile, ev işlerinde görevlerin yerine getirilmesinde sürekli bir tutarsızlık olduğunu göstermektedir (Pleck, 1997). Ancak, bu, değişim olmadığđ anlamına gelmemektedir. Örneğin, Cooper (2000) yaptığı bir çalışmada babaların geleneksel babalık ile yeni babalık arasında bir geçiş aşamasında olduğunu bildirmektedir. Haas ve O'Brien (2010) ise, babaların çocukların yaşamlarına daha fazla dâhil olmayı ve anneler ile ev işlerinde/çocuk bakımında eşit sorumluluk almayı arzuladıklarını fakat yine de ev geçindirme sorumluluğunun bunlara göre daha ağır bastığını söylemiştir. Burada bu duruma neden olarak para kazanmanın, işte başarılı olmak için çalışmanın erkeklik kimlikleri açısından merkezi bir yeri olduğu belirtilmektedir(Haas ve O'Brien, 2010).

Bununla birlikte Cooper (2000) üst-orta sosyoekonomik seviyeden erkeklerle yaptığı nitel araştırmada benzer şekilde erkekler için bir işte çalışmanın para kazanma amacından daha çok bir erkeklik ideali haline geldiğini o yüzden işe ayrılan vaktin her zaman daha öncelikli olduğunu saptamıştır. Ayrıca Shows ve Gerstel (2009) işçi sınıfına mensup babalar ve orta sınıf babaları karşılaştıran bir çalışmada orta sınıf erkeklerin değişen babalık ile ev geçindirme sorumluluğu arasında bir çatışma yaşadığını aktarmaktadır. Orta sınıf babaların bu çatışmayla baş etmek için çabaladıklarını ancak yine de iş yaşamlarının öncelikli konumunun sürdürdüğü bulunmuştur. Öte yandan aynı çalışmada, işçi sınıfı babalar için iş yaşamının orta sınıf babalar kadar öncelikli olmadığı ve çocuk bakımında daha fazla sorumluluk üstlendikleri, çocuğun hayatına mevcudiyetlerinin daha fazla olduğu, iş yaşamının orta sınıf babalar kadar öncelikli olmadığı bulunmuştur (Shows ve Gerstel, 2009).

Türkiye açısından geçmişten günümüze babalığın nasıl bir seyir izlediğine bakıldığında son yüzyılda ülkemizin de çok çeşitli sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler geçirdiği görülmektedir. Beklenebileceği gibi bu genel toplumsal değişimlerin aile ve babalık üzerine çok fazla etkisi olmuştur ve olmaktadır. Türkiye’de 1950’lere kadar yaygın olarak tanımlanan aile geleneksel ve ataerkil yapıdadır (Boratav, Fişek ve Ziya, 2012). Bu yapı içinde aile içi ilişkilerin kurallarını belirleyen çok güçlü cinsiyet ve yaş hiyerarşisinin olduğu belirtilmektedir. Bu hiyerarşik yapıda erkeklerin kadın ve çocuklara üstünlüğü ve evin erkeği olan babanın mutlak ve sarsılmaz bir otoritesi bulunmaktadır. Bu hiyerarşi çocukların babayla ilişkisi arasında keskin sınırlar oluşturmakta, bu sınırlar çoğu zaman baba-çocuk arasındaki ilişkisel yakınlığı ve duygu alışverişini engellemekte, ilişkiler saygı ve korku çerçevesinde kalmaktadır (Boratav, Fişek ve Ziya, 2012). Öte yandan babanın çocuğu “uykusunda öpmesi” babalığı özetleyen en simgesel davranış olarak görülmektedir. 1903 Kayseri doğumlu Dedeman (Avcı,1996) babasını şöyle anlatmaktadır: “Fazla konuşmaz, coşkunluk, taşkınlık yapmazdı. Biz çocuklara fazla yüz vermezdi. Annemin söylediğine göre, uyuduktan sonra yatağımızın yanına gelir, bizi sever, okşarmış. O evdeyken çocuklar yaramazlık, gürültü yapamazdı. Babamın camiye gitmesini bekler, ancak o evden çıktıktan sonra oyun oynayabilirdik.” (s.21). 1931 doğumlu Çarmıklı (2006) seven ama uzak duran bir baba tariflemektedir: “O yıllarda babaların çocuklarını kucaklarına almaları, sevmeleri, öpüp okşamaları olacak şey değildi. Ayıplanırdı. Biz de öyle gördük, öyle yetiştik. Ama çok derin bir sevgisi vardı, bunu hep hissettim.” (s.36-7). Türkiye’de özellikle baba-çocuk ilişkilerine odaklanan az sayıda çalışma da baba olmanın çocuklar üzerinde otoriteyi ve disiplini korumak adına hem duygusal hem fiziksel olarak belirli bir mesafede durmayı ve çocuklarla ilişkide

paylaşımdan ve açıklıktan kaçınmayı gerektirdiğini belirtmektedir (Kıray, 1976). Ancak daha önce söylenildiği gibi, geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde Türkiye'nin geçirdiği önemli sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler kuşkusuz ailelerin geleneksel yapısı üzerinde de oldukça etkili olmuştur. Buna bağlı olarak babalık da değişim göstermeye başlamıştır. 1944 doğumlu Kunt (2006) babasının çocuklarına çok düşkün olmasına karşın onları hiç sevip okşamadığını, oysa kendisinin kızına sevgisini açıkça gösterdiğini anlatmaktadır. Bu örnek bu konudaki geleneksel davranışın görece değişmekte olduğunu göstermektedir. Ne var ki bazı örneklerin hala devam etmesi Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de var olması geleneğin gücünü ve sürekliliğini göstermektedir (Onur, 2012).

Sonuç olarak 19. yy başlarında babaların çocuk üzerindeki etkisi daha çok dolaylı bir etkiyken 1970'li yıllarda bu etki doğrudan etki biçimini almaya başladığı görülmektedir. Babanın ekmeği kazanması, eşine ve ailenin diğer bireyelerine duygusal destek vermesi çocuğu dolaylı olarak etkilemekte, çocuğuyla etkileşimde bulunması, oynaması vb. ise çocuğu doğrudan etkilemektedir (Lamb, 1987). Öte yandan geçmişten günümüze bakıldığında babalar ile ilgili olumlu değişimler aktarılsa da bazı çocuk ve gençlerin hala duygusal ve fiziksel yakınlık kurmayı başaramayan babalara, bazılarının ise sıcak, şefkat dolu babalarasahip olduğu bilinmektedir (Mallers, Carlson ve Carlson, 2011).

2.2.2 Babalık ve Bağlanma Kuramı

Bağlanma teorisinin öyküsü, John Bowlby (1982) ile başlamaktadır. Bowlby (1982), bağlanmayı, bebeklerin tehlikeden korunma amacıyla kurdukları yoğun ve kalıcı bir duygusal bağ olarak tanımlamıştır. Bağlanma teorisinin geliştirilmesinde, Bowlby, bakımveren ve bebek arasındaki gelişmekte olan bağı tanımlamak ve açıklamak için psikanalitik teori, öğrenme teorisi ve bilişsel psikolojiden farklı bakış açılarını bir araya getiren etolojik bir bakış açısı geliştirmiştir (Karen, 1998). Etolojik bir bakış açısıyla, bebek, ihtiyaçlarının karşılanmasında ve hayatta kalmanın sağlanmasında bir araç olarak bakımverenin dikkatini çekmek için sinyal verme yetenekleriyle donatılmıştır (Gonzalez, Atkinson ve Fleming, 2009). Bebek ağlayarak sıkıntıyı iletmekte; güvenlik için yakınlık istemekte; gülümseyen bakış yoluyla sosyal bir iletişim başlatmaktadır. Bebekler için bu bağlanma davranışlarının amacı stresi azaltmak ve bakım verenleriyle temas kurarak güvenlik hissi yaratmaktır. Bakımveren için hedefler bebeğin uyarılmasını düzenlemek ve sinyallere dikkat ve güvenlik için cevap vermektir (Gonzalez, Atkinson ve Fleming, 2009).

Bağlanma ilişkisini tanımlamak ve değerlendirmek için bir araştırma protokolü oluşturan ilk kişi Mary Ainsworth (1967) olmuştur. Farklı ebeveynlik davranışlarına yönelik çocuk tepkilerinin kalıplarını belirleyen gözlemsel bir prosedür temel alınmaktadır. Bu kalıpları güvenli ya da güvensiz bağlanma ilişki kalıplarının göstergesi olarak tanımlamaktadır. Kategoriler için asıl temel, bakımveren ve bebeklerin ev ortamlarında dikkatle gözlemlenmesi olmuştur. Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall (1978), ebeveyn-çocuk ilişkisi kalıplarını değerlendirmek için bir araştırma aracı olarak Yabancı Durum Protokolünü (SSP) geliştirmiştir. Orijinal araç, ebeveyn-çocuk ilişkisi düzeninin üç ayrı kategori altında sınıflandırılmasını sağlamıştır: “güvenli”, “güvensiz-kaçınan”, ve “güvensiz-endişeli / kararsız”.

“Güvenli” bağlanma kategorisinde çocuk çevreyi araştırmakta ve ebeveynini güvenli bir üs olarak kontrol etmektedir. Çocuk, ebeveyn yakındaki bir yabancıyla etkileşime girdiğinde, ebeveyn terk ettiği veya uzaklaştığı zaman ağlamakta ve ebeveynle tekrar birleşmekten mutlu olmaktadır. Bu kategoride ebeveynler, çocuklarıyla etkileşimlerinde hassas ve duyarlı olma eğilimindedir (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978).

“Güvensiz - kaçınan” bağlanma kategorisi, yetişkinlere fazla ilgi göstermeyen ve yabancı olduğunda ebeveyninden kaçınma veya görmezden gelme eğiliminde olan çocuk olarak tarif edilmektedir. Çocuk, duygusal ifadeden yoksundur ve geri döndüğü zaman yetişkinlerle veya ebeveynle etkileşime girmemektedir (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978).

“Güvensiz-endişeli / kararsız” bağlanma kategorisinde ise çocuk, yabancı biri olduğu zaman ebeveyn yanındayken bile sıkıntı ifade etmektedir. Çocuk ebeveyni terk ettiğinde ve diğer yandan ebeveyni geri döndüğünde sık sık yeniden birleşmeye dirençli olmaktadır (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978).

Birkaç çocuk tanımlanmış üç sınıfa sığmadığından dolayı dördüncü kategori olarak “dezorganize bağlanma” eklenmiştir (Main ve Solomon, 1990). Bu sınıflandırma, SSP'deki stresleri yönetmek için organize davranışsal stratejilerin bulunmadığını gösterir. Bu çocukların bakımverenlerini korkutucu veya korkmuş olarak deneyimleyebildiği bildirilmektedir (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978).

Bağlanma teorisinin ilk versiyonlarına bakıldığında babalar aileler içinde belirsiz bir konumda yer almıştır. Birincil bağlanma figürünün anne olduğu varsayılırken, babanın konumu ikincil ve kültürel olarak değişken kabul edilmiştir. Babalara ve çocuk gelişimindeki

baba rollerine odaklanma 1970'lerde daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır (Lamb, 1976a).1980'den bu yana ise çocukların hem annelere hem de babalara bağlanmalarına ilişkin daha ayrıntılı bir anlayış geliştiren çok sayıda araştırma ortaya konulmuştur. Ayrıca bağlanma teorisini kullanarak babalara odaklanma farklı araştırma sorularına yol açmıştır (Bretherton, 2011). Bağlanma teorisi ile ilgili, anne-çocuk gözlemlerinden tasarlanan yöntemlerin babalara uygulanması ve baba-çocuk ilişkisine genellemeler yapılması tartışmaları beraberinde getirmiştir (Grossmann ve ark., 2002; Paquette ve Bigras, 2010). Bu bağlamda Pleck (2007), bağlanma teorisinin, babaların çocuk gelişimi üzerindeki etkilerini açıklamak için ne kadar yararlı olduğunu sorgulamıştır. Öte yandan bağlanma araştırmalarının babalar üzerindeki ana vurgusu, baba-çocuk bağlanma sisteminin deneysel incelemesi olmasına rağmen, aile sistemlerindeki ve sosyal-politik bağlamdaki değişme, araştırmacıların sorduğu soru türlerini ve sonuçlarının nasıl yorumlandığını etkilemiştir. Bağlanma teorisi ile ilgili cinsiyet politikaları ve bunun bağlanma görüşlerini nasıl etkilediği, ortaya çıkan araştırma gündemlerini ve araştırmanın uygulama için anlamlarını anlamak çok önemlidir (Palm, 2014).

Babalar ve baba-çocuk ilişkilerini anlamada bağlanma teorisinin nasıl uygulandığını açıklamak için dört farklı araştırma aşaması ve odak soruları açıklanmaktadır (Bretherton, 2011). 1960'lı yıllarda başlayan ilk aşamada, Ainsworth (1967), babaların ve diğer yetişkinlerin gözlemlendiği ailelerin bazılarında babaların bağlanma figürleri olduklarına dikkat çekmektedir. Schaffer ve Emerson (1964) tarafından daha önce yapılan bir çalışmada da, bazı babaların birincil bağlanma figürleri olarak ortaya çıkmasıyla benzer bir örnek tanımlanmıştır. Bretherton, bu çalışmalarda babaların çocuklar tarafından bakım sırasında harcanan zamana karşı duyarlılıkları nedeniyle seçildiklerini belirtmektedir (Bretherton, 2011). Bununla birlikte, Bowlby'nin (1969) ise, babaların önemli bağlanma ortakları olabileceğinin farkında olduğu, ancak babaları birincil bağlanma figürü yerine tamamlayıcı oyun arkadaşı olarak gördüğü bildirilmektedir. Çocukların, annelerini rahat aramaya ihtiyaç duyduklarında, babalarını ise oyun arkadaşı olması için arayacaklarını aktarmaktadır (Bowlby, 1969). Bu gözlemlerden gelen araştırma sorusu, "Babalar birincil ve / veya eşit bağlanma ortağı olabilir mi?" olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem de Birleşik Krallık'ta erkekler ev dışındaki işleri devralmak için geri döndüğü için anneler, iş gücünden evdeki çocuk bakımının birincil rolüne geçmişlerdir. Bağlanma teorisi ve savaştan gelen yetimlerle ilgili sorunların araştırılması, annelerin küçük çocukların yaşamlarında tutarlı bakım verenler olarak önemini doğrulamıştır (Palm, 2014). Bu

bağlamda anneler olmadığında, babaların bu rolü yerine getirebildiği ancak bu tipik bağlanma düzeninin bir istisnası olduğu ifade edilmektedir (Palm, 2014).

Michael Lamb, 1960'lar ve 1970'lerde bir dizi gözlemsel çalışma yoluyla babaların bağlanmadaki rolü hakkında yeni sorular sormaya başlamıştır. Lamb (1976b), annelerin birincil bağlanma figürü olduğu ve babaların birincil ilişkinin gölgelerinde ek bağlar oluşturduğu hiyerarşi hipotezini ele almakla ilgilenmektedir. Lamb, bebeklerin hem anne hem de babalarla benzer yaklaşım ve temas düzeylerini gösterdiğini ve bebeklerin babalara karşı daha gülümseyen davranışlar (seslendirmek ve oyuncaklar göstermek) sergilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca bebekler bir yabancıya verildiğinde ise, dikkatlerini annelere kaydırmışlardır (Lamb, 1976b). Strese verilen bu çocuk tepkisi, stres dönemlerinde tercih edilen eşler olarak annelerin bağlanma hiyerarşisindeki yerini ortaya koymakta, ancak babaların da güvenli bağlanma ilişkilerinde ortak olabileceğini doğrulamaktadır (Palm, 2014).

1960'ların sonları ve 1970'lerin değişen aile yapıları ve kadınların işgücüne katılımı ile birlikte babalar ve bağlanma ile ilgili bazı yeni sorular ortaya çıkmaya başlamıştır. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, çocukların babaları ile erken bağlar kurdukları konusunda kanıtlar bulunmaktadır (Lamb ve Lewis, 2010). Bu aşamada, Lamb (1977b) babaların ve annelerin bebeklere karşı davranışlarında bazı farklılıklar olduğunu ve küçük çocukların babalara karşı daha fazla yakınlık davranışı gösterdiğini belirtmiştir (Lamb, 1977a). Bretherton'ın (2011), ikinci aşama olarak belirttiği bu dönemde Lamb'in anne-bebek ve baba-bebek ilişkilerinin bebekler tarafından farklı şekillerde tecrübe edilebileceğini (annelerin sıkıntı ve babaların teşvik edici oyun ortakları olarak arzu edildiği) önerdiğini ve bu rollerin farklı olabileceğini belirttiği görülmektedir. Sonuçlar ayrıca babaların çocuklarının yaşamında bağlanma figürü olarak önemli bir rol oynadıklarını göstermektedir. Ortaya çıkan eşitlikçi yapı ile hem anne hem de babanın çocuklar için önemli olduğu, ancak "güvenli bağlanma ilişkilerine" yol açma yolları farklı olabildiği aktarılmaktadır (Bretherton, 2011). Bu noktada babalarda bağlanma ile ilişkili bir faktör olarak duyarlılığının rolü, çelişkili araştırma sonuçlarından dolayı kafa karıştırıcı bir kavram olarak ortaya çıkmaya başlamıştır (DeWolff ve Van IJzendoorn, 1997). Babalık duyarlılığının bağlanmayı öngören bir faktör olarak rolü farklı sonuçlar doğurmuştur. DeWolff ve Van IJzendoorn (1997) meta-analizlerinde, babanın duyarlılığı ile bağlanma kalitesi arasında küçük ama zayıf bir ilişki bulmuşlardır. Lucassen ve arkadaşları (2011) ise, babaların hassasiyetleri ve bağlanma güvenliğiyle ilişkileri konusunda otuz yıllık bir araştırmayı ortaya koymuşlardır. Daha yüksek duyarlılık düzeyleri bebek-baba bağlanması ile ilişkilidir, ancak yapılan meta-analitik çalışmalara göre duyarlılık baba-çocuk bağlanma

süreçlerini anlamak için sınırlı bir değere sahip gibi görünmektedir. Bu durum, babaların duyarlılıklarını ölçmeye yönelik yeni girişimlere yol açmıştır (Paquette ve Bigras, 2010). Oyun durumları bağlamında babaların duyarlılığına odaklanmak, babalar ve çocuklar arasındaki bağları emniyete almak için doğrudan yollar bulmakta daha yararlı olabilmektedir(Paquette ve Bigras, 2010). Bu bağlamda, babaların sıkıntıya karşı duyarlılığı, güvenli bağlanma düzenlerini güçlendirmek için başka bir yol sağlayabileceği için ebeveyn eğitimi uygulamasında çalışılması muhtemel diğer verimli bir alanı temsil etmektedir.

Üçüncü aşamaya yol açan bu çalışmalardan ortaya çıkan bir başka soru olmuştur: Anneler ve babalar farklı bağlanma güvenlik sınıflandırmalarına sahip mi? Öyleyse, annelerin birincil bağlanma figürleri olduğu ve annelere güvensiz bağlanma olmasının çocuğun başkalarıyla güvenli bir bağ kurmasını önleyeceği teorisinin sonuçları nelerdir? (Bretherton, 2011). Main ve Weston (1981), Lamb'ın (1978) bulgusu olarak, anneler ve babalar arasında bağlanmanın çoğu kez uyumlu olduğunu onaylamakla birlikte, anne-çocuk ve baba-çocuk SSP modellerinde sistematik bir eşleşme olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu araştırma, annelerin ve babaların bağlanma ilişkilerinin hem önemli olduğunu hem de çocuk kişiliğinin farklı yönlerini farklı şekillerde etkileyebileceğini göstermektedir (Bowlby, 1988), ancak anne hala ilk yıllarda hâkim etkisi olan kişi olarak görülmeye devam etmektedir.

Son aşama olan 1990'lar-2000'ler ile birlikte anne ve baba her ikisi de güvenli bağlanma sağlasa dahi bu anne ve baba bağlanmalarının gelişimsel sonuçları farklı mı? sorusu ele alınmaya ve boylamsal çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir (Bretherton, 2011). Çalışma sonuçları, anne ve babalarla bağlanma ilişkileri arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ve bu bağlanma ilişkisinin farklı aşamalarda çocuk davranışını öngördüğünü göstermektedir(Grossmann ve ark.,2005). Grossmann ve arkadaşlarının (2002) yaptığı bir çalışmada annelerin çocukları ile etkileşimindeki duyarlılığı ve babaların çocukları ile oyun ile etkileşimi esnasında duyarlılığı farklı yaşlarda değerlendirilen çocuklarda bağlanmanın en göze çarpan belirleyicileri (yaşları 6-10 ve yaşları 16) olduğu bildirilmiştir. Bu, farklı yolakların (oyun ve bakım verme) ve süreçlerin (sıkıntıya duyarlılık ve oyun içi uyumluluk) çocuklar için farklı sonuçlara sahip olduğu fikrini doğrulamaktadır (Palm, 2014).

Anne-çocuk ve baba-çocuk SSP'lerin meta analizinde DeWolff ve van IJzendoorn (1997), anneler ve babalar için bağlanma kategorisinin uyumlu olmadığı çok sayıda vaka (% 38) tanımlamaktadır. Bu bulgular, bağlanma ilişkilerini anlamaya yönelik baba-çocuk, anne-çocuk ve baba-anne ilişkilerini içerecek olan aile sistemlerine odaklanılmasına yol açmıştır

(McHale, 2007). Bretherton (2011), çeşitli aile sistemlerine ilişkin soruları ele almak için öneriler sunmuştur. Bu bağlamda annelerin ve babaların güvenli bir üs ve duygusal düzenleme için güvenli bir sığınak olmasının ötesindeki anahtar bir soru, annelerin ve babaların benzer ya da farklı olsun “birbirlerine nasıl değer verdiği ve birbirlerini nasıl destekledikleri” olmuştur (Bretherton, 2011). Bu konu yeni olmamakla birlikte (Cowan, 1997), dikkat çekmeye devam etmiştir (McHale, 2007) ve babalık pratiği üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Cowan, Cowan, Pruett, Pruett ve Wong, 2009). Hangi faktörler güvenli bağlanma ilişkilerine yol açan süreçleri desteklemekte ve hangi faktörler güvensiz bağlanma ilişkileri için risk oluşturmaktadır? (Palm, 2014). Bu noktada aşağıda açıklanacak olan bazı faktörler, baba-çocuk bağlanma düzenindeki bazı farklılıkları açıklamaya yardımcı olmaktadır.

2.2.2.1 Bağlanmayı Etkileyen Faktörler

Çocuk Faktörü

Baba-çocuk bağlanma örüntülerini etkileyen çocuk özellikleri üzerine yapılan araştırmalardan çıkan bazı tutarlı faktörler bulunmaktadır. En yaygın faktör, babalar ve oğullar arasında daha kolay gelişebilecek farklı etkileşim tarzları ve uyum ile ilişkili gibi görünen çocuk cinsiyetidir. Babaların oyun ortakları olarak daha teşvik edici ve aktif olma eğilimi, oğulların ilgisini çekme konusunda daha iyi görünmektedir (Feldman, 2012b). Bununla birlikte başka bir çocuk faktörü yaş veya olgunluktur; örneğin, erken doğumla çocuk, ihtiyaçlar hakkında net sinyaller veremeyebilmekte ve babalarla aktif oyuna daha az katılabilmektedir. Bu, babalarla olan daha tipik yollar nedeniyle bağlanma ilişkisini yavaşlatabilmektedir. Öte yandan mizaç özellikleri de babalarla bağlanma ilişkileri üzerinde olası başka bir etki kaynağıdır (Wong, Magelsdorf, Brown, Neff ve Shoppe-Sullivan, 2009). Çocuğun davranışsal eğilimleri babalarla tatmin edici bir uyum sağlamada önemli bir faktör olabilmektedir (Wong, Magelsdorf, Brown, Neff ve Shoppe-Sullivan, 2009).

Baba Faktörü

Literatürde güvenli bağlanma ilişkisinin gelişimini desteklemede etkili olarak tanımlanmış bir dizi baba faktörü bulunmaktadır. Belsky (1996), bebeklerle güvenli bağlanma ilişkileriyle ilişkili dışadönüklük ve uysal olmak üzere iki kişilik özelliği tanımlamıştır. Bu iki kişilik özelliğinin bir bebekle daha fazla etkileşim ve daha keyifli etkileşimler için zemin hazırladığı bildirilmektedir. Grossmann ve arkadaşları (2002) ise, babaların oyundaki

duyarlılığının, güvenli bağlanma sağlamak için önemli bir yol olduğunu belirtmektedir. Öte yandan babaların rollerinin önemli olduğu konusundaki inançları da (Wong ve ark., 2009) güvenli bağlanma ile ilişkili bulunmuştur.

Aile Faktörü

Çocuk-baba bağlanması için önemli olduğu belirlenen bir aile faktörü, eşlik eden ilişkinin niteliği olmaktadır (Brown ve ark., 2007). Anne, babaların çocuk bakımına katılımlarını sağlayabilecek, babaları davet edebilecek ve destekleyebilecek ya da onları engelleyebilecek bir bekçi görevi görebilmektedir (Schoppe-Sullivan, Brown, Cannon, Mangelsdorf ve Sokolowski, 2008). Palm ve Joyce (1994), küçük çocukların babalarıyla yapılan nitel bir çalışmada, bazı babaların, annenin bebeğe erişimi sınırlamak için bir bekçi rolü oynamasa bile, bariyer olarak anneler ile rekabet ettiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, babalar, çocukların ihtiyaçlarını karşılamaları için annelerini tercih ettiklerini algıladıklarında da bu durum onların yeni aile sistemine girmelerini engelleyen bir durum teşkil edebilmektedir. Babalar anne-çocuk ikili balonundan dışlanmış hissedebilmekte ve çocuklarının rahatlık ve duygusal düzenlemeye olan gereksinimlerini karşılama yeteneklerine yönelik güvenlerini kaybedebilmektedir (Palm, 2014). Bunun yanı sıra evlilik çatışması, tespit edilmiş olan başka bir aile düzeyinde faktördür (Van IJzendoorn, Schuengel ve Bakermans-Kranenburg, 1999). Sonuç olarak, anne-baba ilişkisinin ve ortaya çıkan üçlü aile etkileşimlerinin, baba-çocuk ilişkisini destekleyen bağlamlar olarak hizmet ettiği söylenebilmektedir.

Kültürel bağlam

Çocuk ve baba ilişkisinin kültürel ve topluluk bağlamındaki rolü önemlidir ancak bağlanma teorisi ile ilgili özel araştırma alanı sınırlıdır. Feldman (2012b), özellikle bağlanma ilişkisinin yörüngesini değiştirebilecek, babalar için kültürel olarak tanımlanmış bazı rolleri tanımlamaktadır. Belsky (1996) ise, babaların bağlanma düzenlerini etkileyen iş-aile uyumunu tanımlamaktadır. Bununla ilgili olarak, aile geliri (Nievar ve Becker, 2008), ebeveyn duyarlılığını sınırlandırabilecek, ebeveynlerin duygusal düzenlemelerini, stresi ve ebeveynlerin eğlenceli, uyumlu etkileşime girme becerisini etkileyen bir faktör olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda kültürel faktörler ve daha geniş topluluk bağlamı, bağlanma kuramı ve baba-çocuk ilişkileri hakkında yeni bir içgörü ve anlayış üretebilecek alanlardan biri olmaktadır (Palm, 2014).

2.2.2.2 Bağlanma ve Etkileri

Çocukların annelere ve babalara farklı şekilde bağlanabildikleri ve güvenli bağlanmaların çocuklar için olumlu sonuçları olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte farklı bağlanma düzenlerinin olduğu durumlar hakkında da çalışmalar yapılmıştır (Diener, Isabella, Behunin ve Wong, 2008; Pleck, 2007). Bu noktada iki ebeveynli çocuklar için - bir baba ve bir anne - her iki ebeveyne güvenli bağlanma en olumlu sonuçları vermektedir. En olumlu ikinci sonuç, çocuğun anneye güvenli bir şekilde bağlanmasına rağmen babasına güvenli bağlanmamasıdır. Üçüncüsü, çocuğun babasına güvenli bir şekilde bağlanmaması, ancak anneye güvenli bağlanmasıdır. Dördüncüsü ve en kötü gelişim sonucu ise çocuğun her iki ebeveyne güvenli bağlanmamasıdır. Bu dört kategoriden en az çocuğunun babaya güvenli bir şekilde bağlandığı ancak anneye güvenli bir şekilde bağlanmadığı durumlar hakkında bilgi bulunmaktadır. Bu neden olur ve bu ailenin doğası ve dinamikleri nedir? Dört kategorinin bu sırasını doğrulayan çok az araştırma yapılmıştır (Palm, 2014). Bağlanma babalarla ve annelerle farklı işlediğine göre, annelere ve aynı zamanda babalara bağlanma dinamiklerini dikkate almak önemlidir. Öte yandan bazı çalışmacılar babayla güvenli bir ilişki kurmanın aslında anneye güvensiz bir ilişkiyi telafi edebileceğini iddia etmişlerdir (Kromelow ve ark., 1990). Babaların çocuk-anne ilişkisindeki zorlukları telafi etme olasılığı ve bu dinamiğin baba-çocuk bağlanmasındaki rolü daha fazla çalışmayı hak etmektedir.

Çocuğun yaşamının ilk birkaç yılında ailede olan, çocuğun yaşamının neredeyse her yönünü daha sonra etkilemektedir (Palm, 2014). Pleck'in (2007) açıkladığı gibi, güvenli bağlanma ilişkileri çocuğa dünyayı keşfetmek için güvenli bir temel ve başkalarıyla ilişkili olarak olumlu bir benlik modeli vermekte; bu da yetişkinlerle ve akranlarla ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Bakım veren ile kurulan güvensiz ve zayıf nitelikteki bağ yaşamın diğer dönemlerinde duygusal ve davranışsal problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Perry, 1996). Öte yandan çocuklar babalara, annelerden farklı ve bağımsız olarak bağlanmakta ve babalara bağlanmanın sonuçları annelere bağlanmanın sonuçlarından farklı olmaktadır (Cavell, Jones, Runyan, Constantin-Page ve Velasquez, 1993). Bu noktada anne-çocuk bağlanması yerine, baba-çocuk bağlanma kalitesi, ergenlerin okul adaptasyonunu, başa çıkma stratejilerini, sosyo-duygusal yeterliliği ve akranlar arasındaki sosyal etkileşimi daha güçlü bir şekilde yordadığı bildirilmektedir (Verschueren ve Marcoen, 1999). Bögels ve Phares (2008) de anne-çocuk bağlanma ilişkisinden ziyade baba ve çocuk arasındaki güvenli bağlanma ilişkisinin çocukların yeni durumlara daha kolay alışmasını ve akranları ile olan ilişkilerinde zorluk yaşamamalarını sağladığını belirtmektedir. Ayrıca Bögels ve Phares

(2008), baba ve çocuk arasında kurulan güvenli bağlanma ilişkisinin, çocukta kaygı ve kaygı kontrolünde önemli bir koruyucu rolü olduğunu aktarmaktadır. Öte yandan baba-çocuk bağlanmasının ergenlerin internet kullanımı üzerinde etkili olabileceği varsayılmaktadır (Lei ve Wu, 2007). Baba-ergen yabancılaşmasının, doğrudan ve dolaylı olarak problemlili internet kullanımına önemli katkılarda bulunduğu bildirilmektedir. Çocukların babalarıyla ilişkilerinin güvenliği internet kullanımında merkezi olmakta ve bir babanın reddetmesinin bu yaşta sağlıklı internet kullanımını tehdit edebileceği ileri sürülmektedir (Lei ve Wu, 2007). Öyleyse, bir ergen babasıyla ilişkisini olumsuz olarak deneyimlese yabancılaşma ve güven eksikliği nedeniyle interneti kullanma olasılığı daha yüksek olacaktır. Bu nedenle, baba ile olan ilişkinin bağımsız bir boylamsal etkiye sahip olduğu düşünülmelidir.

2.2.3. Baba Katılımı

Babalığın değişen kavramsallaştırılması nedeniyle baba katılımına farklı zamanlarda farklı şekillerde odaklanılmıştır. Zaman içerisinde, egemen ya da tanımlayıcı motif, ahlaki rehberliğe yapılan vurgudan ardı ardına, ekmek kazancına odaklanmaya, daha sonra da cinsiyet-rol modellemeye, evlilik desteğine ve nihayetinde, eş-ebeveynliğe kaymıştır. Bu durum, baba katılımının değerlendirilmesini ve yorumlanması zorlaştırmıştır (Lamb, 2000). Üstelik baba katılımı ve ebeveyn katılımı kavramlarının eşzamanlı olarak ortaya çıkması kullanım metodolojilerinin artan popüleritesinden büyük ölçüde etkilendiği için güçlükler ortaya çıkmıştır. Bu durum babalığın niteliksel boyutlarına odaklanılmasından (erkeklik ve egemenlik gibi özellikler de dâhil olmak üzere) ölçülebilir boyutlara (babaların çocukları ile geçirdiği zaman miktarı gibi) odaklanmayı gerektirmiştir (Lamb, 2000). Aynı zamanda, hem çağdaş toplumsal hem de geleneksel ebeveyn rollerine dair feminist eleştiriler popülerlik kazanmıştır. İdeal ebeveyn rollerinin bu türden ideolojik olarak yeniden tanımlanması, babaların diğer işlevlerine ya da yönlerine daha az dikkatle bakılmaksızın gündelik çocuk bakımına katılımı üzerinde sınırlı bir odaklanmaya yol açmıştır. Bununla birlikte sadece babalığın diğer özellikleri değil, aynı zamanda babalığın tanımı ve kavramsallaştırılmasında alt kültür varyasyonları da görmezden gelinmiştir (Lamb, 2000). Sonuç olarak, daha geniş ve kapsayıcı bir babalık anlayışı aranmaya başlanmıştır.

Ailede çocuk bakımı da dahil olmak üzere aile ile ilgili işlerin idaresinde anne ve babaların farklı sorumluluklar üstlendikleri, ebeveyn rollerinde farklılaştıkları ve ebeveynlerin her birinin çocuk gelişimine katkısının farklı yollardan gerçekleştiği bilinmektedir (Parke ve ark., 2005). Öyle ki babaların kişisel özellikleri ve deneyimleri ile babaların eşleriyle olan

ilişki kalitelerinin, çocuklarına yönelik sergiledikleri baba katılımı ile önemli ölçüde ilişkili olduğu göz önüne alındığında babalara özgü bir modelin gerekli olduğu önemle üzerinde durulması gereken konulardan biri olmaktadır (Cabrera ve ark., 2007). Araştırmacılar da babaların çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri birçok yolu yansıtarak, baba katılımının çok boyutlu doğasını fark etmişlerdir. Ancak babalarla ilgili alanda devam eden güçlüklerden biri bu baba katılımının tanımlanması olmuştur (Parke, 2000). Öte yandan baba katılımının nasıl kavramsallaştırıldığına ve değerlendirildiğine, tarihsel ve sosyal açıdan bakılması gerekmektedir. Tarih içerisinde meydana gelen politik, ekonomik ve sosyal değişiklikler, erkeklerin eşleriyle, çocuklarıyla ve diğer aile üyeleriyle nasıl etkileşim kurduklarını da değiştirmiştir (Day ve Lamb, 2004). Buna bağlı olarak Lamb (2000) babalık ve baba katılımı tanımlamalarının zaman içerisinde değişime uğradığını belirtmektedir. Bu durum da araştırmacıların babalıkla ilgili çalışmalarında farklı tanımlamalar ve kavramsal şemalar kullanmasına neden olmuştur (Cabrera ve Bradley, 2012).

Baba katılımı ile ilgili ilk kavramsallaştırmalar sonraki babalık çalışmaları için bir temel teşkil etmektedir. Baba katılımı ile ilgili bu kavramlara bakıldığında ilk olarak Lamb, Pleck, Chernov ve Levine'in (1987) üç boyutlu baba katılımı modeli olduğu görülmektedir. Lamb, Pleck, Charnov ve Levine'e (1987) göre ilgili babalığın üç önemli bileşeni sırasıyla "doğrudan temas veya etkileşim", "ulaşılabilir olma (fiziksel ve psikolojik varlığı)" ve "sorumluluk (planlama ve zamanlama gibi dolaylı çocuk yetiştirme görevleri)"tur.

Doğrudan temas, babanın bakım verme, oyun ya da birtakım etkinliklerinde çocukla doğrudan ilişki ve birebir etkileşim içerisinde olmasını kapsamaktadır (Cabrera ve ark., 2007). Bu baba katılım boyutu çocukla birebir vakit geçirmeyi ve birebir etkileşimi gerektirir. Burada temel koşul babanın çocuğuna zaman ayırması olarak kabul edilmektedir (Lamb, Pleck, Charnov ve Levine, 1987). Bu boyutun, çocukla ilişkili ev işlerinde harcanan zamanı ve çocuk yan odada oynarken ebeveynin başka bir odada oturarak zaman geçirmesini kapsamadığı belirtilmektedir (Karabulut, 2017).

Ulaşılabilir olma, babanın fiziksel ve psikolojik anlamda varlığını ve hem babanın çocuğa hem de çocuğun babaya erişebilir konumda olmasını ifade etmektedir. Bu boyut herhangi bir etkinlik yapılmadığı veya doğrudan etkileşim gerektirmeyen durumlarda babanın psikolojik ve duygusal olarak ulaşılabilirliği gerektirmektedir. Ulaşılabilirlik çocuğun önceliklerine zaman ayrılması ile yakından ilişkilidir (Lamb, 2000).

Sorumluluk ise tanımlanması kısmen zor olsa da oldukça önemli bir baba katılım boyutudur. Babanın çocuğun fizyolojik sağlığı, mutluluğu ve iyi oluşu yani çocuğun refahı ve bakımı için sorumluluk alması ve bunları yerine getirebilmesi ile ilişkili bir baba katılım boyutudur. Bu baba katılım boyutu, çocuğun ne zaman doktora gideceğini bilmeyi, gerekli durumlarda doktordan randevu ayarlamayı, çocuk bakımıyla ilgili kararlar alma ve düzenlemelerin yapılmasını, gerektiği zamanlarda öğretmenle diyaloga geçmeyi, çocuğunun nerede ve kimlerle birlikte olduğu ile ilgilenmeyi ve çeşitli aktivitelerde çocuğuna eşlik etmeyi gerektirmektedir (Lamb ve Lewis, 2010).

Baba katılımının kavramsallaştırılmasına yönelik ikinci model olarak Palkovitz (1997)'in baba katılımına açıklık getirdiği ve bazı kategoriler önerdiği model yer almaktadır. Bu model iletişim (dinleme, konuşma ve sevgiyi gösterme),öğretme (rol modeli, çeşitli aktiviteleri yerine getirmesi için çocuğu cesaretlendirme ve çocuğa ilgi gösterme),takip (arkadaşlık ve eş ilişkileri, vb.), bilişsel süreçler (endişelenme, planlama, vb.), bakım sağlama (besleme, banyo yaptırma, vb.),bazı aktiviteleri birlikte yapma (beraber kitap okuma, vb.), ulaşılabilirlik, planlayıcılık (doğum-günü gibi bir takım aktiviteleri düzenleme), maddi ve duygusal olarak destek sağlama gibi kategorileri kapsamaktadır. Ancak bu kavramların daha sonra çeşitli açılardan farklı yorumlanmış biçimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Pleck, babaların çocuk gelişimine katılımının sırasıyla doğrudan temas etkinlikleri, sıcaklık, çocuklarının gereksinimlerine duyarlılık, kontrol, dolaylı ilgi/bakım ve süreçsel sorumluluk olmak üzere beş boyut olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Pleck'in yeniden gözden geçirilen baba katılımı kapsamında iki tane de destekleyici unsura yer verdiği görülmektedir. Bunlardan biri “dolaylı bakım” dır. Bu kavrama çocuk için yapılan, çocukla doğrudan etkileşim gerektirmeyen aktiviteler dâhil olmaktadır. Buna çocuk için bir şeyler satın almayı ve düzenlemeyi kapsayan maddi dolaylı bakım biçimleri dâhildir. Diğer destekleyici unsur ise süreç sorumluluğudur. Bu da baba katılımının daha önce belirtilen dört unsuruyla ilgili olarak çocuğun ihtiyaçlarına yönelik baba denetimiyle alakalıdır (Pleck, 2010). Görüldüğü gibi baba katılımı kavramı ve tanımlarının içerisinde mutlaka babanın çocuğuyla birebir etkileşimi ve çocuğunun bakımıyla ilgili konularda üstlendiği sorumluluğu yer almaktadır. Esasında babanın çocuğuna yakınlığı, çocuğunun maddi manevi gereksinimlerine duyarlı olması, çocuğunu yapıp ettikleri konusunda izliyor oluşu, baba katılımı tanımında yer verebilecek özellikler olarak gözükmektedir.

Baba katılım araştırmalarına bakıldığında baba katılımının farklı araştırmacılarca farklı aıllardan yorumlandığı ve bazı araştırmalarda baba katılım boyutlarının ve babaların çocuklarıyla birlikte gerçekleştirdikleri aktivitelerin sadece bir kısmının kullanıldığı göze çarpmaktadır (Pleck, 2010; Cabrera ve ark., 2007). Önceleri baba katılımının daha çok doğrudan temas boyutuna odaklanıldığı diğer iki boyuta daha az ilgi gösterildiği görülmektedir. Aynı zamanda katılım kavramı ele alınırken kavramın çoğu zaman “doğrudan temas” kavramı ile eş anlamlı kullanıldığı bilinmektedir. Buna bağlı olarak baba katılımı ile ilgili ölüm yapılırken baba ve çocuğun etkileşim içerisinde olduğu tüm zamana odaklanılmıştır. Ulaşılabilir olma ve sorumluluk boyutlarının incelenmesi ya da llmesi daha zor olan kavramlar olarak görülmesinin bu duruma neden olmuş olabileceği düşünülmektedir (Pleck, 2010). Halen doğrudan temas boyutu çalışmalarda en çok çalışılan boyut olsa da giderek bu etkileşimsel zamandan uzaklaşılmaya başlandığı ve baba-ocuk ikililerinin birlikte geçirdikleri aktivitelerin bir alt çeşidi olarak ele alınmaya başlandığı dikkat çekmektedir (Pleck, 2010). Örneğin tipik zaman günlüğü uygulamaları ile babaların 24 saati dikkate alınarak, çocuklarıyla geçirdikleri toplam aktivite süresi llrken, pratik nedenlerden ötürü aktivite sıklıklarının llmesine doğru bir yönelim olmuştur (Pleck, 2010).

Baba katılımının içeriği ve llme şekli nedeniyle farklı yaş grubundan çocuğa sahip babaların baba katılımı değerlendirilmelerinin aynı olmadığı görülmektedir. Baba katılımını değerlendirirken özellikle okul öncesi çocukların babalarında babaların çocuklarıyla birlikte gerçekleştirdikleri çeşitli aktivitelere (temel bakım, keyfi meşguliyet ve ilgi ve yakınlık boyutlarına dâhil olan) ve katılım sıklığına yer verilmektedir (Sımsıkı ve şendil, 2014). Bu dönemde baba katılımı incelendiğinde oyun, bebeklik ve çocukluk döneminde çok önemli bir baba katılım boyutu olarak görülmektedir. Lamb (1977) da, yaşamın ilk yılında annelerin bebeklerini bakım için daha fazla tuttuğunu, oysa babaların bebeklerini daha çok oyun için tuttuğunu bildirmektedir. Diğer alışmalar da babaların zamanlarının büyük bir kısmını bebekleriyle oynayarak annelerinden daha fazla zaman harcadıklarını doğrulamaktadır (%38'e karşı % 26, Kotelchuck, 1976). Öte yandan annelerin yaşla birlikte, bebeklerini bakım için daha az tutmaları gerçeğine rağmen, annelerin oyun oynamaya devam etmelerinde artış gözlenmemiştir. Annenin daha nazik ve rahatlatıcı tarzı ile karşılaştırıldığında baba katılımı daha aktif, heyecan verici, uyarıcı, zorlayıcı ve bazen de çocukta rahatsızlık ve endişe uyandırmaktadır (Labrell, 1996). Ayrıca, babalar, daha fiziksel, heyecan verici ve öngörülemeyen, nesnel olmayan aracılıklı etkileşimde bebekleri meşgul etme eğiliminde

olmaktadır (Paquette, 2004). Muhtemelen babanın daha çok oyunculu davranışının sonucu olarak, hayatın ilk yılında bebekler anne-bebek oyunlarına göre baba-bebek oyunlarına daha olumlu cevap vermektedir (Lamb, 1977). Sonuç olarak, yapılan çalışmalar, babaların bebekleriyle etkileşimlerinin daha çok oyun odaklı ve heyecan verici olduğunu gösterirken, annelerin katılımı daha çok bakım odaklı ve yatıştırıcı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çocuklar genellikle babalarını bir oyun arkadaşı olarak tercih etmektedir (Bögels ve Phares, 2008).

Babaların bebekleriyle daha oynak, fiziksel, öngörülemeyen ve heyecan verici bir şekilde etkileşime girdiklerini ortaya koyan soru, bu oyunun çocuklar için ne tür bir işlevi olabileceği ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Baba oyunlarının rolü, çocuğun sosyalleşmesiyle alakalı olan aile dışındaki deneyimlerinde görülebilmektedir. Bu düşünceye göre, baba ile oynanan heyecan verici ve fiziki oyunlar, çocuklarda saldırganlık olmadan rekabeti geliştirmeyi desteklemektedir (Paquette, Carbonneau, Dubeau, Bigras ve Tremblay, 2003). Büyük olasılıkla babaların daha çok oyuna yönelik davranışlarının bir sonucu olarak, anne bakımına yanıt olarak, bebek daha pasif, baba bakımı ise daha aktif reaksiyonlar üretmektedir (Burlingham, 1973). Babaların kaygı ile başa çıkmalarına ilişkin olarak oyun arkadaşlarının işlevi için dolaylı kanıtlar, aktif, son derece katılımcı babaların çocuklarının yabancı bir kişiyle kaldıklarında bile, alışılmadık laboratuvar durumlarına kolayca adapte olduklarını gösteren çalışmalardan gelmektedir (Kotelchuck, 1976). İki aktif bakımveren olduğunda, annesi yalnız birincil bakımveren olanlara göre daha az ayrılık kaygısı göstermektedir (Kotelchuck, 1976; Spelke, Zelaza, Kagan ve Kotelchuck, 1973). Bu bağlamda, baba oyunlarının çocuklarda aktif, rekabetçi, özerk ve meraklı bir tutumu teşvik ettiği, çocukların bilişsel ve sosyal gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ve erken ayrılma, yabancı ve yenilik kaygısını azalttığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu ilişkinin yönünün açık olmadığı ve iki yönlü olabileceği unutulmamalıdır: Oyun oynayan babalar sosyal yeterliliği destekleyebilmekte ve çocuklarda kaygıyı önleyebilmekte, sosyal olarak yetkin ve kendinden emin çocuklar baba ile oyunundaki olumlu baba katılımını artırabilmektedir.

Ergenlik döneminde olan çocukların babalarında baba katılımını değerlendirirken ise babayla kurulan duygusal bağ ve babanın duygusal desteği konularına yer verildiği görülmektedir (Kuzucu ve Özdemir, 2013). Çocukların ebeveynlerinden bağımsızlaşmaya çalıştığı ve ebeveynlerin önemini nispeten yitirildiği dönem olan ergenlik döneminde akranların oldukça etki sahibi olduğu bilinmektedir. Bu sebeple çocukların zamanının çoğunu

ailesinden ayrı geçirdiği ergenlik döneminde baba katılımının doğrudan aktivite temelinde değil de, duygusal etkileşim temelinde olumlu/yakın/sıcak/ilgili baba-çocuk ilişkileri üzerinden değerlendirilmesinin çok yerinde olacağı düşünülmektedir (Kuzucu ve Özdemir, 2013). Flouri ve Buchanan da (2002) 13-19 yaş ergenlerinden babalarının katılımlarını değerlendirmelerini isterken, babalarının kendileriyle ne kadar ilgilendiklerini, kendileriyle vakit geçirip geçirmediğini, kendilerine sarılıp sarılmadıklarını, okul ödevleriyle ilgilenip ilgilenmedikleri, endişeleri ve ilişkileri hakkında kendileriyle konuşup konuşmadıklarını değerlendirdikleri 3'lü likert tipi ölçek üzerinden derecelendirilen 5 maddelik bir ölçek kullanmışlardır.

Baba katılımının ve yakınlığın önemli olduğunu ve pek çok ergenlik çalışmasında çocukların iyi oluşu için anne katılımından daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Bögels ve Phares, 2008). Yapılan birçok çalışma, baba katılımı ile çocukların çeşitli alanlarda algılanan veya fiili yetkinliği arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Birincisi, genel benlik saygısı açısından, ergenlerin benlik saygısını tahmin etmede baba-ergen ilişkisinin anne-ergen ilişkilerinden daha önemli olduğu bulunmuştur (Allen, Hauser, Bell ve O'Connor, 1994). İkinci olarak, Wagner ve Phillips (1992), katılım, yakınlık ve çocuğun algıladığı yetkinlik ile ilgili görünen babanın gerçek davranışları arasında özel bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çocuğun algıladığı ve fiili akademik yetkinlik ve zor görevleri tamamlamadaki kararlılık, her şeyden önce çocuğun baba katılımı ile ilgili olmaktadır. Öte yandan güncel araştırmalar, baba katılımının çocukların öğrenmesi üzerine etkisi olduğunu göstermektedir. Nord ve arkadaşlarının (1997) çalışmasının sonuçları, baba katılımı olan çocukların genellikle yüksek puanlar aldıklarını, okuldan zevk aldıklarını ve iki ebeveynli ailelerin babalarının orta ve üst düzeydeki okul etkinlikleriyle meşgul olduklarında akademik başarının arttığını göstermiştir. Aynı sonuçlar, babalarının ev dışında yaşadığı, ancak okulda orta düzeyde veya yüksek düzeyde okul katılımı olan babaların çocukları için de bulunmuştur. Bu çalışma, babaların çocuklarının öğrenme ve gelişiminde önemli bir rol oynadığı konusundaki bilgiyi desteklemektedir. Babaların çocuklarının akademik başarıları üzerindeki etkisi, babaların çocuklarıyla ilgilerinin doğasını, önceliklerini ve önemini araştıran bir dizi çalışma başlatmıştır (Cabrera ve ark., 2004; Shannon ve ark., 2002). Babalar sürekli olarak teşvik edildiklerinde ve çocuklarıyla birlikte olduklarında, çocukları (1) daha iyi bir okul başarısı (Nord ve ark., 1997), (2) iyi benlik saygısı, (3) akranlarla daha sağlıklı ilişkiler, (4) daha sağlıklı cinsel gelişim, (5) yüksek akademik başarı (Nord ve ark., 1997) elde etmişlerdir. Bununla birlikte araştırmalar, babaların katılımının çocukların akademik

başarılarını, akran ilişkilerini, bilişsel gelişimini ve davranışsal veya duygusal düzenlemelerini nasıl etkilediğini incelemiştir (Cabrera ve ark., 2000; Tamis-LeMonda ve Cabrera, 2002). Babaların çocuklarına, çalışma ortamlarına ve kültürel çevrelerine katılımlarının toplumsal rollerini (örneğin baba olma) ve toplumsal standartları karşılama çabalarında davranışlarını değiştirdiklerini göstermiştir (Taylor ve Behnke, 2005). Bu sebeple Ortiz ve arkadaşları, baba-çocuk ilişkisinin kalitesini artıracak eğitim faaliyetlerini önermişlerdir (Ortiz ve ark., 1999; Ortiz ve Ordoñez-Jasis, 2005).

Baba katılımının kapsamı ile ilgili çalışmalarda ilk olarak babaların çalıştığı annenin çalışmadığı iki ebeveynli aileler düşünüldüğünde, Lamb ve arkadaşları tarafından gözden geçirilen veriler, babanın, annenin çocuklarıyla doğrudan etkileşimde olduğu kadar zamanın yaklaşık % 20 ila % 25'ini çocuklarıyla geçirdiğini ve çocukları tarafından yaklaşık üçte bir oranında erişilebilir olduğu bildirilmektedir. Bununla birlikte baba ve anne katılımı arasındaki en büyük fark sorumluluk alanında ortaya çıktığı görülmektedir. Birçok çalışma, babaların, çocuklarının bakımı veya yetiştirilmesi için esas olarak (önceden tanımlandığı gibi) hiçbir sorumluluk üstlenmediğini göstermiştir. Çalışan anne adayları olan iki ebeveynli ailelerde, anne katılımı ve erişilebilirlik ile karşılaştırıldığında baba katılımının istihdam edilmeyen annelere sahip ailelerden önemli ölçüde daha yüksek olduğu aktarılmaktadır (Lamb ve ark., 1987; Pleck, 1983). Lamb ve arkadaşları, doğrudan temas ve erişilebilirlik oranlarını sırasıyla % 33 ve % 65 olarak bildirirken, Pleck'in (1997) daha sonra gözden geçirmesi, 1990'ların başlarında ortalamaların sırasıyla % 44 ve % 66'ya yükseldiğini bildirmiştir. Bununla birlikte, sorumluluk söz konusu olduğunda, anne istihdamının baba katılımı düzeyini önemli ölçüde etkilediğine dair bir kanıt bulunamamıştır. Ancak, durum 1990'larda değişmiş gibi görünmektedir. Bu oranlarda ortaya çıkan tartışmalar ışığında, ortalama olarak, anneler çalışırken babaların çocuklarıyla birlikte daha fazla zaman geçirerek etkileşim içinde olmadıklarını belirtmek gerekmektedir (Hoffman, 1977; Pleck, 1983). Bunun yerine, sadece az önce belirtilen oranlar, anneler daha az yaptıkları için artmaktadır. Bu nedenle, annelerin istihdam edildiği sürece babalar, katılımlarının derinliği mutlak anlamda değişmemiş olsa bile, anneler istihdam edildiğinde orantılı olarak daha fazla baba katılımı artmış gözükcektir. Diğer yandan, zamana odaklanan mevcut çalışmalar, anne ve baba davranışının kalitesine dikkat çekmemektedir. Anne istihdamının, babaların faaliyet gösterdiği faaliyet türlerinde ve (aşağıda belirtildiği gibi) babanın sorumluluğu kapsamında artmasına yol açması olasıdır. Çocuk ve aile özelliklerinin baba katılımı üzerinde beklenenden daha az etkisi bulunmaktadır (Pleck, 1983). Her iki ebeveyn de, çocuklar daha gençken çocuklarıyla daha fazla zaman

harcarlar, anlaşılabilir olmakla birlikte, baba katılımının çocuklar büyüdükçe arttığı şeklindeki varsayımıyla çelişmektedir. Kısmen, bunun nedeni, büyük çocukların artık ebeveynler ile etkileşime girmek istememesi, akranları veya kardeşleri ile etkileşimde bulunmayı tercih etmeleri olabilmektedir.

“Yeni babalık” terimi, 1980'lerde babaların daha önceki zamanlardaki babalardan farklı olduklarını göstermeye başladıklarını gösteren bir terimdir. Ne yazık ki, baba katılımı düzeylerindeki zamana bağlı değişiklikler ile ilgili az sayıda veri bulunmaktadır (Lamb, 2000). Pleck (1997), en kapsamlı gözden geçirmesinde, 1970'lerin ortası ile 1980'lerin başları arasında ve 1980'lerin sonlarında ve 1990'ların başlarında yürütülen çalışmalardan elde edilen baba katılımı hakkındaki verileri inceleyerek karşılaştırmıştır. Pleck (1997), mutlak veya göreceli olarak bakıldığında, ortalama baba katılım düzeylerinin gerçekten arttığına karar vermiştir. Ortalama baba, 1970'lerin sonlarında doğrudan etkileşim içinde ortalama anne olarak yaklaşık üçte bir zaman harcamaktayken, bu rakam 90'lı yılların başlarında yaklaşık % 43'e çıkmıştır. Aynı şekilde, ortalama baba çocuklarına, önceki anketlerdeki ortalama anne kadar yarı yarıya erişilebilir iken, bu rakam 1990'ların başlarında neredeyse üçte iki kadar yükselmiştir. Bununla birlikte, zaman kullanım verileri, iyi bir sorumluluk tahmini getirmemektedir (Pleck, 1997). Bu istatistiklerin tümü, zaman içinde baba katılımının ortalama seviyesinde sürekli artışlar önermesine rağmen, bulguların aşırı yorumlanmasından kaçınmak önemlidir. Birincisi, bu çalışmalar öncelikle babaların çocuklarıyla etkileşimin içeriği ve niteliğinden ziyade harcadıkları süreye odaklanmıştır. İkincisi, esas olarak, ülkedeki toplam çocuk sayısının sadece bir kısmını – azalan bir kısmını temsil eden iki ebeveynli ailelerdeki çocuklara odaklanmıştır. Gerçekten de, babanın katılımı konusundaki daha yeni çalışmalar öne çıkarken, diğer bir grup sosyal bilimci ise, paralel bir sosyal eğilime dikkat çekmektedir. Bu sosyal eğilim ile ilgili referans babasız aileler-babasız büyüyen çocuk sayısındaki dramatik artışa yapılmaktadır. Bu artışın her yıl devam ettiği bildirilmektedir. Biyolojik babalarıyla çok az temas eden ya da hiç olmayan çok sayıda çocuğun varlığı, yalnızca baba katılımının ortalama düzeylerine odaklanmanın yanlışlığını vurgulamaktadır (Lamb, 2000).

Sonuç olarak, son birkaç yıldır babalık ve babanın katılımı hakkında çok şey öğrenilmiştir. Ancak sadece babalar ve çocuklar arasındaki etkileşimi değil, aynı zamanda babaların diğer rolleri ve sorumlulukları için de dikkatli olunmalıdır. Babalık rolünün bu farklı yönlerinin arabuluculuğunun ya da toplum içindeki alt gruplar arasındaki bu farklı rollere atfedilen göreceli önemin ne olduğu hakkında çok az şey bilinmektedir. Muhtemelen,

çocuklar üzerindeki etkiler, sadece babaların çeşitli işlevlerini yerine getirme biçimlerine değil, aynı zamanda onların davranışlarının, ilgili aile üyeleri ve yakın topluluktaki diğer kişiler tarafından beklenen baba rollerine karşılık geldiği ölçüde de değişecektir (Lamb, 2000).

2.2.4. Babaların Çocukların Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Ebeveynlerin, çocuklarının gelişimi üzerinde, paylaşılan genetik miras, çocuklarıyla doğrudan etkileşimleri ve çocuklarının yetişme ve çevre konusundaki seçimleri de dâhil olmak üzere birçok mekanizma yoluyla büyük etkisi bulunmaktadır (Barker, Iles, Ramchandani, 2017). Bu faktörlerin birçoğu, çocuğun yaşamı boyunca psikopatoloji geliştirme olasılığını etkileyecektir. Bu noktada çok sayıda çalışma, anne bakımı, anne-çocuk bağlanma ilişkileri, anne psikopatolojisi ve bir çocukta psikopatolojinin gelişimi gibi annelerle ilgili faktörler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Ancak, çalışmalardan yola çıkarak açık nedensel ilişkiler kurmak ve ilgili faktörler hakkında kesin, kanıta dayalı sonuçlar çıkarmak zordur (Barker, Iles, Ramchandani, 2017). Bununla birlikte ebeveyn etkilerini anlama konusundaki önemli bir kısıtlama, babalığın birçok kilit yönü olmasına rağmen birçok çalışmaya babaların dâhil edilmemesidir. Uzun yıllar boyunca, çocuk psikopatolojisini aile bağlamında inceleyen araştırmacılar, babaların katılımını ve ebeveynliklerini göz ardı etmişlerdir (Phares ve Compas, 1992). Bir babanın rolünü üstlenen kişiyi yok saymak, çocuğun gelişimi üzerindeki potansiyel ebeveyn etkilerini göz önüne almamaktadır. Bu nedenle bu bölümde, baba-çocuk ilişkisinin etkisi, baba-çocuk etkileşimi ve baba psikopatolojisinin potansiyel etkisi de dâhil olmak üzere babaların ve babanın çocuk psikopatolojisinin gelişimini nasıl şekillendirdiği ele alınmaktadır. Bu önemli yönlere odaklanırken, bu faktörlerin gelişmekte olan baba-çocuk ilişkisini şekillendiren aile ve daha geniş bir çevre bağlamında meydana geldiğini ve ayrıca babaların işlevini ve çocuklarının gelişimini bağımsız olarak etkileyebileceğini takdir etmek önemlidir.

Babalık üzerine yapılan araştırmalar babaların çocuklar üzerindeki etkileri ve bu etkilerin görüldüğü yerleri incelemektedir. Bu konuyu araştırmak için korelasyonel çalışmalar, baba yokluğu/boşanma çalışmaları ve ilgili babalık ile ilgili çalışmalar olmak üzere üç tür çalışma tasarlandığı görülmektedir (Lamb, 2010).

İlişkisel Çalışmalar

Babalık etkileri ile ilgili ilk çalışmalar, babalık ve çocukların karakter özellikleri arasındaki ilişkileri tanımlamak için tasarlanmıştır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu 1940 ile 1970 yılları arasında yapılmıştır (Lamb, 2010). Özellikle 1970 yıllarında babanın cinsiyet rol modeli olarak önemli olduğu kabul edildiğinden çoğu çalışma özellikle erkeklerde cinsiyet rolünün geliştirilmesine odaklanmıştır (Lamb, 1981). Bu ilk çalışmalara bakıldığında, çalışma tasarımlarının oldukça basit olduğu görülmektedir. Araştırmacılar, babalarda ve oğullarında erkek cinsiyet rolünü değerlendirmekte ve daha sonra iki puan setinin ne kadar güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu belirlemektedir. Ancak çoğu çalışmada, bu iki yapı arasında tutarlı bir korelasyon bulunamadığı ortaya çıkmıştır (Lamb, 2010). Muhtemelen, erkek çocuklar yalnızca sevdikleri, saygı duydukları ve sıcak, olumlu ilişki kurabildikleri babalara benzemek istemektedir. Aslında, burada baba-oğul ilişkilerinin niteliği çok önemli bir değişkendir. Bu noktada daha sonraki araştırmalar da, baba-çocuk ilişkilerinin kalitesinin, babanın cinsiyet rol modeli olmasından daha önemli olduğunu göstermiştir (Mussen ve Rutherford, 1963; Payne ve Mussen, 1956). Benzer bir sonuç, psikososyal uyumun diğer yönleri ve başarı üzerine yapılan araştırmalarla da gösterilmiştir: Baba sıcaklığının veya yakınlığının faydalı olduğu, babalık ve erkekliğin alakasız olduğu görülmüştür (Radin, 1981). 1980'lere gelindiğinde ise, babaların ve annelerin, şefkatli kişisel ve sosyal özelliklerinin çocukları benzer şekilde etkilediği anlaşılmıştır (Lamb, 2010). Sonuç olarak, çocuklar üzerindeki etkiler söz konusu olduğunda babanın bir erkek yetişkin olarak özelliklerinden ziyade ebeveyn özelliklerinin daha önemli olduğu görülmektedir.

Boşanma ve Baba Yokluğu İle İlgili Çalışmalar

Babalık ile ilgili korelasyonel araştırmalar 1950'lerde gelişmeye başlarken, araştırmacıların babanın rolünü babaların olmadığı aileleri inceleyerek anlamaya çalıştıkları araştırmalar paralel olarak ortaya çıkmıştır (Lamb, 2010). Varsayım, babaları olan ve olmayan çocukların davranışlarını ve kişiliklerini karşılaştırarak, -aslında bir çıkarma süreciyle- babaların çocuklarının gelişimine ne tür bir etki yaptığını tahmin edilebileceği olmuştur. Erken dönemde babanın yokluğu ve korelasyonel çalışmalar yaklaşık olarak aynı dönemde yapılmıştır. Bu nedenle, sonuçlar çok benzer ve popüler varsayımlarla tutarlı bulunmuştur. Babaları olmadan büyüyen çocukların -özellikle erkekler- cinsiyet rolü ve cinsiyet kimliği gelişimi, okul performansı, psikososyal uyum ve öfke kontrolü alanlarında "sorun" yaşadığı gösterilmiştir (Adams, Milner ve Schrepf, 1984; Blankenhorn, 1995; Herzog ve Sudia, 1973). Ancak bu sonuçların değerlendirilmesinde baba yokluğu araştırmalarından kaynaklanan iki ilişkili konuya değinilmelidir. Birincisi, ebeveynleri ayrılan veya boşanmış çocuklarda baba

eksikliği/yokluğu kavramı ciddi bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Babalar yalnızca ayrıldığı/boşandığı veya artık eşleriyle yaşamadıkları için psikolojik ve duygusal olarak da bulunmadığı varsayılmaz. İkincisi, araştırmacılar "mevcut" babaları olan ailelerde yetişen çocuklar ile babanın “yok” olduğu ailelerde yetiştirilenler arasında farklılıklar olduğunu kabul etse bile, bu farklılıkların neden var olduğunu ve nasıl yorumlanması gerektiğini sormaları ve yorumlamaları gerekmektedir. Bu noktada, babaları olmadan büyüyen her çocuğun, söz konusu gelişim açısından sorunları olduğu veya babaları ile yaşayan tüm çocukların mükemmel olduğu anlamına gelmediğini hatırlamak önemlidir (Lamb, 2010).

Araştırmacılar ve teorisyenler ilk önce, sadece annenin olduğu ailelerde erkek cinsiyet rolü modellerinin olmadığını belirterek baba eksikliğinin erkekler üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışmışlardır. Yerleşik bir erkek ebeveyn modelinin yokluğunda, erkeklerin güçlü eril kimlikleri veya cinsiyet rolleri kazanamadıkları varsayılmıştır (Biller, 1974, 1993). Bu yorumlamanın geçerliliği, babaları olmayan pek çok erkek çocuğunun oldukça normal bir şekilde geliştiği görünmesi ile zayıflamıştır (Lamb, 2010). Baba eksikliğinin etkileri üzerine araştırmaların kavramsal ve deneysel bir uzantısı olarak, birçok araştırmacı 1980'lerin başında boşanmanın çocukların gelişimini nasıl etkileyebileceğini daha dikkatli araştırmak için tasarlanmış çalışmalar başlatmıştır. Bu çalışmaların sonuçları, yerleşik babaların yokluğunun çocukları etkilemesinin birçok durumunu vurgulamıştır (Hetherington ve Kelly, 2002). Birincisi, boşanma öncesi ve boşanma sonrası evlilik anlaşmazlığının olumsuz etkileri bulunmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin çoğu boşanmayla ortaya çıktığından ve açık veya gizli eş düşmanlığı dönemleri eşlik ettiği için, ebeveyn çatışması “babasız” çocukların sorunlarını açıklamada büyük rol oynayabilmektedir. İkincisi, çocuk bakımı konusunda yardımcı olacak, belki zor kararlara katılacak ve bir ebeveynin çocuk bakımı ile tükendiği bir noktada molaya ihtiyaç duyduğu zaman bakımı üstlenecek kişi olarak bir yardım kaynağının yokluğu bulunmaktadır. Üçüncüsü, sık sık bekâr anneliğe eşlik eden ekonomik stres bulunmaktadır (Pearson ve Thoennes, 1990). Hanehalkı başına gelen bekâr kadınların ortalama gelirleri, diğer tüm ailelere göre anlamlı derecede düşüktür ve hane halkı gelirinden ziyade kişi başına geliri göz önüne alındığında eşitsizlik daha da artmaktadır (Glick ve Norton, 1979). Dördüncüsü, bekâr annelerin yaşadığı büyük ekonomik stres, sosyal izolasyon ile birlikte çocuklarda ve bekar annelerde duygusal strese neden olmaktadır. (Hetherington, Cox ve Cox, 1982). Öte yandan boşanma sonrası çocuklar çoğunlukla ebeveynlerinden birinin algılanan veya genellikle gerçek olan terklerinden ve diğerinin azalan ulaşılabilirliği durumundan etkilenmektedir (Lamb ve Kelly, 2009). Bu bağli olarak boşanmanın ardından çocuklar, her

iki ebeveynle de anlamlı ilişkiler kurabildiklerinde ve ebeveynler arası çatışma seviyeleri yüksek olmadıkça olumsuz etkilere daha az maruz kalmaktadır (Kelly, 2000; Lamb ve Kelly, 2009). Sonuç olarak, çalışmalar, babanın ekmek kazanan, ebeveyn ve duygusal ortak olarak çoklu rollerinin tanınmasının, babaların çocukların gelişimini nasıl etkilediğini anlamak için şart olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, çalışmalar, erkek cinsiyet rol modelinin olmayışının babalık veya babanın yokluğunun etkilerini açıklarken önemli olmadığını göstermektedir.

İlgili Babalar Üzerine Araştırmalar

1980'lerde, bazı araştırmacılar, baba katılımının çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmaların çoğunda araştırmacılar, “geleneksel” ailelerdeki çocukların durumunu, babaların çocuk bakımı konusunda birincil sorumluluk aldığı çocuklarla karşılaştırmıştır (Lamb, Pleck ve Levine, 1985; Radin, 1994). Diğer araştırmacılar ise değişen seviyelerde babalık katılımı arasındaki korelasyonları incelemiştir (Koestner, Franz ve Weinberger, 1990). Sonuçlar birbiriyle tutarlı gözükmemektedir. Yüksek oranda baba katılımı olan çocuklar, artan bilişsel yetkinlik, artan empati ve daha fazla iç kontrol odağı ile karakterize edilmiştir (Pleck, 1997; Pruett, 1985; Radin, 1994). Bu tür farklılıkların oluşumunda muhtemelen üç temel faktör önemlidir (Lamb, Pleck, Charnov ve Levine, 1985). Birincisi, ebeveynler daha az cinsiyet temelli rolleri üstlendiğinde çocuklarının erkek ve kadın rolleri hakkında daha az cinsiyetçi tutumları olmaktadır. İkincisi, özellikle bilişsel yetkinlik alanında, bu çocuklar sadece bir ebeveyninden ziyade iki ebeveyninden de yüksek düzeyde faydalanabilmektedir. Bu, onlara farklı davranış stillerine sahip insanlarla etkileşimden gelen uyarılma çeşitliliğini garanti etmektedir. Üçüncüsü, artan baba katılımı her iki ebeveyni çok daha tatmin olmuş hissettirebilmektedir. Başka bir deyişle, yüksek düzeyde baba katılımı, her iki ebeveynin de kendileri için ödüllendirici ve tatmin edici olanı yapmalarını mümkün kılmaktadır. Bu durum da iyi bir aile bağlamı/ortamı oluşturmaktadır. (Lamb, Pleck, Charnov ve Levine, 1985). Sonuç olarak, bu çalışmaların hepsinde, babalar çocuk bakımına yüksek katılım sağlamaktadır. Ancak çocuklar üzerindeki etkileri açısından bakıldığında, babalar dâhil olmak zorunda kaldıklarında, belki de işlerini bıraktıklarında, eşleri istihdamlarını sağlarken ya da sürdürürken de zorlandıklarında durum oldukça farklı görünmektedir (Abramovitch, 1985). Bu gibi durumlarda, eşleri ailelerine maddi yardımda bulunmak yerine “kadın işi” yapmak zorunda kalırken, eşlerinin ailelerini destekleyemediği gerçeğine kızmış olabilecekleri düşünülmektedir. Bu noktada, tıpkı aynı derecede katılımın koşullar daha iyi

gözükürken olumlu etkileri olduğu gibi bu faktörlerin çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmüştür (Johnson ve Abramovitch, 1988).

Doğrudan ve Dolaylı Etkiler

Babalar çocuklarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Lamb ve Lewis'in açıkladığı gibi her iki etki yolu da kapsamlı bir babalık anlayışı için anahtar roldedir. Babalığın doğrudan etkileri özellikle babaların ve annelerin etkileşimlerinin farklı olduğu durumlarda belirgindir. Çünkü babalar genellikle çocuklarıyla daha az zaman geçirmektedir (Lamb, 2010). Örneğin, çoğu, çocuklarının dil yeterliliğine daha az aşınadır ve bu nedenle babaların çocukların dilsel ve pragmatik yeteneklerini “zorlayan” konuşmaları daha muhtemel olmaktadır. Özellikle, küçük çocuklarıyla konuşurken, babalar annelerden daha fazla direktif, açıklama talepli sorular, geçmiş olaylara referanslar, emir kipi ve içeriksiz ifadeler kullanmaktadır (Leaper, Anderson ve Sanders, 1998; Tomasello, Conti-Ramsden ve Ewert, 1990). Bu daha karmaşık konuşma biçimleri çocuklar için daha fazla dilsel talep gerektirdiğinden, babaların “dış dünyaya köprü” olarak hizmet ettiği düşünülmektedir (Ely, Berko-Gleason, Narasimhan ve McCabe, 1995; Mannle ve Tomasello, 1987).

İkinci önemli bir dolaylı etki kaynağı, babanın çocuklara doğrudan bakıma dâhil olan, başta anneler olmak üzere diğer insanlara duygusal ve araçsal destek kaynağı olma rolünden kaynaklanmaktadır. Babanın duygusal destek kaynağı olarak işlev göstermesi, anne-çocuk ilişkilerinin kalitesini artırmaktadır. Tersine, babalar destek vermediğinde ve evlilik çatışması yüksek olduğunda, çocuklar zorluk yaşayabilmektedir (Cummings, Goeke-Morey ve Raymond, 2004). Öte yandan babalar, çocuklarla ilgili ev işlerine dâhil olarak aile dinamiklerini de etkileyebilmektedir. Böylece annelerin iş yüklerini hafifletebilmektedir (Pleck, 1983). Bu noktada ev işlerine baba katılımı, çocuklara davranış modelleri sağlayarak babaların çocukları etkilediği başka bir yolu göstermektedir. Sonuç olarak, babalar ve çocuklar, herbiri birbirini karşılıklı olarak, doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği karmaşık sosyal sistemlerin (özellikle ailenin) bir parçası olarak görülmesi gerekmektedir (Lamb, 2010).

Doğrudan ve dolaylı yolların anlaşılması arayışındaki önem, baba katılımının çocuklarda gelişimsel sonuçları nasıl belirlediğine odaklanılmasından kaynaklanmaktadır. Yine de, araştırmacılar, babalık ve çocuk sonuçlarının birçok yönleri arasındaki ilişkileri modellemekten ziyade, tek etki yollarını keşfetme konusunda daha iyi bir iş çıkarmışlardır (Tamis-LeMonda ve Cabrera, 2002). Örneğin, Graham ve Sellers (2002) nafaka ödemelerinin

ve diğ er potansiyel etkilerin çocukların akademik başarısı üzerindeki olumlu etkilerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ancak tam aksine, çocuk desteğ i veren babalar çocuklarına daha fazla bağ lı veya adanmış olabilmekte, çocuklarının anneleriyle daha iyi ilişkiler kurabilmekte, çocuklarını daha sık ziyaret edebilmekte veya bu nedenle onları destekleme kapasitesine ve eğ ilimine sahip olabilmektedir (Lamb, 2010). Bu bağ lamda araştırmacılar, yalnızca bu potansiyel yolları keş federek bile, babaların çocukları ve aileleri için ne zaman, neden ve ne kadar önemli olduğunu daha iyi açıklayabilecektir.

2.2.4.1. Çocuklar ve Ergenler İçin Klinik Müdahalelere Babaları Dâhil Etmek

Tarihsel olarak, babaların ve çocukların psikopatolojisi arasındaki ilişki araştırılırken bazı birliktelikler ortaya konulmaktadır (Phares, 1992). Ancak bu birlikteliklerin gücü araştırılmakta olan psikopatolojinin türüne bağ lı olarak bir miktar değ işmektedir. Araştırmalar, daha fazla psikolojik belirtileri olan ebeveynlerin daha fazla psikopatolojisi olan çocuklara sahip olma eğ iliminde olduğunu göstermiştir (Connell ve Goodman, 2002; Kane ve Garber, 2004; Pardini, 2008). Bu noktada cinsiyet, çocukların ve ergenlerin içselleştirme davranışları (örneğin, depresyon, endişe) ve dışsallaştırma davranışları (örneğin karşı olma sorunları, davranış sorunları) ile bağ lantılı olarak rol oynamıştır. Daha önce yapılan çalışmalar anne psikopatolojisinin çocukların içselleştirici problemler ortaya çıkarması ile ilgili daha ilişkili bulunmuştur (Connell ve Goodman, 2002). Ancak, daha yeni yapılan çalışmalar hem anne hem de baba ile ilgili faktörlerin çocukların içselleştirme problemleriyle ilgili olduğunu göstermiştir (Goodman ve ark., 2008). Özellikle annenin ve babanın depresyon belirtileri, çocukları ile şarkı söyleme ve okuma gibi daha az zenginleştirici aktiviteler (Paulson, Dauber ve Leiferman, 2006) ve küçük çocuklarda problemlerin içselleştirilmesi ile ilişkili bulunmuştur (Gross, Shaw, Moilanen, Dishion ve Wilson, 2008). Ayrıca, anne ve babanın depresyonunun ergenlerde de içselleştirme problemleriyle ilişkili olduğu gösterilmiştir (Kane ve Garber, 2004). Bununla birlikte babada alkol bağımlılığı olması çocukve ergenlerde depresyon (Edwards, Eiden ve Leonard, 2006; Keller, Cummings, Davies ve Mitchell, 2008) babanın antisosyal davranışları ise çocukluk depresyonu ile ilişkili bulunmuştur (Kopp ve Beauchaine, 2007). Kaygı bozukluklarında da benzer bağlantılar görülebilmektedir (Moreno, Silverman, Saavedra ve Phares, 2008). Bu bağlamda, babalarda çok çeşitli psikopatoloji türlerinin (depresyon, kaygı, alkolizm ve antisosyal davranışlar dâhil) ergenlikte sorunların içselleştirilmesi riskinin artmasıyla ilişkili olduğu söylenebilmektedir.

Çocukların dışsallaştırma davranışlarıyla ilgili olarak ise, hem anne hem de baba psikopatolojisi, çocukların uyumsuz davranışlarıyla bağlantılı olduğu bildirilmektedir (Connell ve Goodman, 2002; Goodman ve Brand, 2008). Babaların alkol kötüye kullanımı ve antisosyal özellikler gibi sorunları yoğun bir şekilde araştırma konusu olmuş ve tutarlı bir şekilde çocuk ve ergenleri dışsallaştırma sorunlarının varlığına neden olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, pek çok çalışma, babaların alkol kötüye kullanımı ile madde bağımlılığı gibi dışsallaştırma sorunlarının, çocuk ve ergenlerde, özellikle de erkek çocuklarda dışsallaştırma sorunları ile bağlantılı olduğunu göstermiştir (Eiden, Colder, Edwards ve Leonard, 2009; Goodman, Brand, 2008; Hussong ve ark., 2007; Volk ve ark., 2007). Benzer şekilde birçok çalışma, babalarda antisosyal özellikler ile çocuk ve ergenlerde, özellikle erkek çocuklarda davranış problemleri arasında bir bağlantı olduğunu göstermiştir (Blaze, Iacono ve McGue, 2008; Jaffee, Moffitt, Caspi ve Taylor, 2003; Kopp ve Beauchaine, 2007). Baba depresyonu da, çocukların dışsallaştırma sorunları ile ilişkilidir. Örneğin bir çalışmada doğum öncesi ve doğum sonrası depresyon yaşayan babaların 3 ve 7 yaşlarında davranış problemleri gösteren çocukları olduğu bildirilmektedir (Ramchandani, OConnor, Evans, Heron, Murray ve Stein, 2008). Bu durum anne psikopatolojisini kontrol ettikten sonra bile belirgin olarak gözükmiştir (Ramchandani ve ark., 2008). Bu nedenle, babalarda alkol kötüye kullanımı, antisosyal davranış ve depresyon da dâhil olmak üzere pek çok durum, ergenlikte dışsallaştırma sorunlarının artmasıyla ilişkili olduğu söylenebilmektedir.

Ebeveyn psikopatolojisi bağlamında ebeveynlik davranışı çocukları yüksek kalıtsal bozukluklarda bile psikopatolojinin gelişmesi için risk altına sokmaktadır. Örneğin, babaların alkol bağımlılığı, daha düşük ebeveyn sıcaklığı ve duyarlılığı ile ilişkili; bu da, daha düşük öz-düzenleme ve çocukta düşük yetkinlikle ilişkili bulunmuştur (Eiden ve ark., 2009). Benzer şekilde, babada bipolar bozukluğu varlığı, daha az babalık duygusal sıcaklığı, daha az babalık koruması ve hepsi de çocuklarda psikopatoloji ile ilişkili olan babalık reddi ile ilişkilendirilmiştir (Reichart ve ark., 2007). Ancak, annelerin ve babaların kendileri destek aldığıında, çocuklarının davranışlarının düzeldiğine dair bazı göstergelerin bulunduğu dikkat etmek gerekmektedir. Bu bağlamda, 10 çalışmanın gözden geçirilmesinde Gunlicks ve Weissman (2008), ebeveynlerin depresyon tedavisinin, duygusal / davranışsal problemlerin azalması ve çocuklarında psikopatolojinin azalması ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Böylece, çocukların refahı, ebeveynlerin refahındaki gelişmelerle iyileştirilebileceği söylenebilmektedir. Genel olarak, çocukların ve ergenlerin psikopatolojiyi içselleştiren ve

dışsallaştırıcı farklı baba ve anne psikopatolojisi türleri ile ilişkili olabilmekte ve genel aile işlevini etkileyebilmektedir.

Babaların Klinik Müdahale Yerine Katılımı

Çocuk sahibi olsun ya da olmasın, erkeklerin ruh sağlığı hizmetlerini kullanma ve tedaviye dâhil olma konusunda kadınlardan daha az istekli olduğu bilinmektedir (Cusack, Deane, Wilson ve Ciarrochi, 2004). Ruh sağlığı hizmetlerinin erkekler tarafından yetersiz kullanılma şekli, ırk, etnik köken, yaş ve ebeveyn durumu ile tutarlı bulunmuştur (Addis ve Mahalik, 2003). İlginç bir şekilde, bir doktordan tıbbi tedavi almak gibi diğer yardım arama merkezlerinde de bu durumun tutarlık gösterdiği bildirilmektedir (Mansfield, Addis ve Mahalik, 2003). Babalar, çocukları ve aileleri için klinik müdahalelere annelerden önemli ölçüde daha az etki etmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili tedaviye katılımı etkileyen faktörlerden biri başvuru probleminin türüdür. Davranışsal ebeveyn eğitimi gibi kanıta dayalı müdahalelerin çoğunluğu, dışsallaştırma sorunları için aktif katılımcılar olarak ebeveynleri içermekte; oysa içselleştirme sorunları için aktif olarak ebeveynleri içermemektedir (Brown ve ark., 2008). Ancak genel olarak, çoğu klinisyen, temas sınırlı olsa bile, çocuk veya ergen danışanının ebeveynleriyle bir tür temas kurmaya çalışmaktadır. Terapide baba katılımı sorunu, klinisyenlerin anketleri ve kliniklerin çalışmaları dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde araştırılmıştır. Her iki araştırma türünde de babaların çocuk odaklı tedaviye katılma olasılıkları annelerden önemli ölçüde daha düşük olduğu bildirilmiştir. Budd ve O'Brien (1982), 25 yıldan fazla bir süre önce davranışsal ebeveyn eğitimi çalışmalarını incelemiş ve babaların çalışmaların sadece % 39'una dâhil olduğunu tespit etmiştir. Daha yakın zamanlarda, Tiano ve McNeil (2005), dışsallaştırma bozuklukları olan çocuklar için davranışsal ebeveyn eğitimi araştırmalarının büyük çoğunluğuna babaların dâhil olmadığını tespit etmiştir. Bu nedenle, çocukların gelişimi ilgili diğer araştırma alanlarının çoğu gibi babalar çocuk ve aile ile ilgili terapi konusundaki araştırmaların büyük çoğunluğuna dahil edilmemiştir (Phares ve ark., 2005).

Araştırma literatüründe bulunan modeller gibi, babalar annelerle karşılaştırıldığında klinik uygulamalara nadiren dâhil edilmektedir. Klinisyenlerin konu ile ilgili araştırmaları, babaların terapi kapsamına girme oranınının 1: 2 (Duhig, Phares ve Birkeland, 2002) ile 1: 3 (Lazar, Sagi ve Fraser, 1991) arasında olduğunu göstermektedir. Bu paternler, çift ebeveynli aileler, bekar ebeveynler ve hem küçük hem de büyük çocuklu aileler dahil olmak üzere

çeşitli aile türüne sahip ailelerde görülmektedir (Duhig ve ark., 2002).Öte yandan, baba katılımı eksikliğinin terapistlerin babaları katılmaya davet etmemesi veya babaların katılmamayı seçmeleriyle ilgili olup olmadığı açık değildir (Duhig ve ark., 2002). Terapistlerin bir araştırması kapsamında, terapistler ebeveynlerden tedaviye katılmalarını istediğinde, babaların sadece % 56'sı kabul etmiş, annelerin ise % 85'i tedaviye katılmayı kabul etmiştir (Lamb, 2010). Bu araştırma, terapistler tedaviye dâhil edilecek babalara ulaşılar bile, babaların çocuklarının tedavisine dâhil olma konusunda annelerden daha tereddüt ettiklerini göstermektedir. Sonuç olarak, babaların çocuk ve aile ile ilgili tedaviye annelerden daha az oranda dâhil olduklarına dair net kanıtlar bulunmaktadır.

Babalar Tedaviye Katılırsa Ne olur?

Daha önce açıklandığı gibi, babaların çocukların davranışlarını etkilediği bağlamsal faktörler vardır. Baba-çocuk etkileşimleri, sosyal modelleme, babalık psikopatolojisi, stres ve aile uyumsuzluğu, çocuk ve ergenlerde davranış problemleriyle ilişkili ortak faktörler olarak gösterilmektedir (Tiano ve McNeil, 2005). Fakat aynı zamanda müdahale için de bu faktörler bir hedef oluşturmaktadır. Sonuç olarak, literatürün büyük bir çoğunluğu, davranış bozuklukları ve buna bağlı zorlukları olan çocuklar için ebeveyn eğitiminde babalık katılımına odaklanmıştır. Webster-Stratton (1985) babaların davranışsal veli eğitimine katkılarının önemini vurgulayan ilk kişiler arasında olmuştur. Bu çalışmada, aileler babanın dâhil olduğu veya babanın dâhil olmadığı gruplara ayrılmıştır; burada baba ile ilgili grup, çocuklarının bakımına katılan ve ebeveyn eğitim oturumlarına katılan babaları içermektedir.

Babaların Klinik Müdahalelere Katılması İle İlgili Bulgular

Yapılan bir ilk çalışma, tedaviye katılan babaların çocuklarının, babanın tedaviye katılmadığı ailelerin çocuklarına kıyasla tedavi sonrası ve 1 yıllık takipte olumlu davranış değişiklikleri gösterme ihtimalinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Webster-Stratton, 1985). Webster-Stratton'ın çalışması, diğer araştırmacılara çocukların davranışsal sorunlarının tedavisine baba katılımını araştırma konusunda ivme sağlamıştır. Bagner ve Eyberg (2003) Webster-Stratton'un çalışmaları üzerinden ebeveyn-çocuk etkileşimi terapisinde (PCIT) baba yokluğu, ilgisiz baba ve ilgili baba aileleriyle babalık katılımının etkilerini araştırarak daha da yoğunlaşmıştır. Babalar evde ve de bir ya da daha fazla tedavi seansına katılırlarsa, babalar “katıldı” olarak kabul edilmiştir. Ancak “yok” babalar evde kalmış ve tedaviye katılmamışlardır. Bagner ve Eyberg çalışmasından elde edilen sonuçlar, babaların katılım oranının, çocukların tedavisinin sonucu ile ilişkili olmadığını bildirmektedir.

Aynı şekilde, ilgili, ilgisiz ve bulunmayan babaların aileleri, tedavi sonrası sonuçlarda anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öte yandan devam etmeyen babaların ailelerinin anneleri, ilgili baba ailelerinin annelerin puanlarıyla karşılaştırıldığında daha büyük bir gelişme bildirmiştir. Bununla birlikte, 4 aylık takipte, ilgili baba grubundaki anneler tedavi kazanımlarının sürdürüldüğünü bildirmişken, babanın olmadığı baba grubundaki anneler tedavi kazanımlarında bir düşüş bildirmişlerdir (Bagner ve Eyberg, 2003). Bu durum, babanın müdahaleye katılımının, zamanla ortaya çıkması zaman alabilecek olumlu sonuçların sürdürülmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Ebeveyn eğitimi programlarının artan popülaritesi, babaların tedaviye katılımının hedeflenmesini sağlamıştır. Babaları tedaviye katılım noktasında hedeflemenin gerekçeleri içerisinde, sınırlı ebeveynlik becerisine sahip babaların tedaviye teşvik edilmelerinin daha az olası olduğu ve tedaviye iyi cevap vermeyen çocuklara, özellikle de dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu gibi yıkıcı bozuklukları olan çocuklara sahip olma olasılığı daha yüksek olduğu gerçeği bulunmaktadır (Chronis, Chacko, Fabiano, Wymbs ve Pelham, 2004). Ayrıca anneler gibi babalar da yıkıcı bozuklukları olan çocukların davranışlarını yönetirken rahatsızlık bildirmekte ve duygusal tepki ortaya çıkarmaktadır (Fabiano, 2007). Bununla birlikte, azınlık statüsünde ve düşük sosyoekonomik statüye sahip babalar ek stres faktörleri için risk altında bulunmaktadır (Helfenbaum-Kun ve Ortiz, 2007). Öte yandan meta-analitik araştırmalar davranışsal ebeveyn eğitime baba katılımının çocuklar için olumlu sonuçlarla ilişkili olup olmadığına almaya çalışmıştır. Ek olarak, annelerin ve babaların ebeveyn eğitiminden eşit olarak fayda sağlayıp sağlamadıkları konusunda da bir soru bulunmaktadır. Bu konuları ele almak için, Lundahl, Tollefson, Risser ve Lovejoy (2008), babaların ebeveyn eğitimindeki potansiyel değerinin objektif bir değerlendirmesini sağlamak için sistematik bir meta analiz gerçekleştirmiştir. Meta-analizden elde edilen bulgular, tedavi sonrası babaların olduğu grupların çocuk davranışı ve ebeveynlik davranışları üzerinde daha güçlü etkiler gösterdiğini, ancak babaların olmadığı gruplarla karşılaştırıldığında ebeveynlik algıları için bu güçlü etkinin olmadığını göstermiştir. Bununla birlikte, uzun süreli takipte, baba katılımı mutlaka daha iyi tedavi sonuçlarının öngörüsü olmamaktadır. Babaların çocukların tedavileri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu bulunmasına rağmen, ebeveyn eğitiminin anneler ve babalar için eşit yararları olmadığı bulunmuştur (Phares, Thurston ve Hankinson, 2010). Bulgular, annelerin babalardan daha fazla fayda sağladığını göstermiştir. Tedavi sonrası babalar ebeveynlik davranışlarında ve çocuk yetiştirme algılarında daha az iyileşme sağlamıştır ve çocuk davranışlarında gelecekteki gelişmeler

konusunda annelerden daha az iyimser olmuşlardır(Phares, Thurston ve Hankinson, 2010). Ebeveyn eğitimi programlarının öncelikle anneler ile geliştirilip onaylandığı gerçeği göz önüne alındığında, programların babaların ihtiyaçlarını karşılaması için düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Dışsallaştırma problemleri olan çocuklar için ebeveyn eğitimine baba katılımı konusunda artan sayıda araştırma olmasına rağmen, içselleştirme problemleri olan çocukların tedavisinde babaların rolünü araştıran çok az araştırma bulunmaktadır (Bögels ve Phares, 2008). Barmish ve Kendall (2005) ebeveynlerin kaygılı gençler için bilişsel-davranışçı tedaviye (BDT) değerli katkılar sunabileceğini bildirmektedir. Ancak, bu tür sonuçlar çıkarmak için yeterli veri bulunmamaktadır. Çalışmaların çoğunda tedavilere kimlerin katıldığı açıklanmamakta (yani, yalnızca anne, sadece baba veya her ikisi de), bu durum anneye karşı anne babaya müdahalenin göreceli etkisinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Manassis ve arkadaşları (2002) da, kaygılı gençler ve ebeveynleri ile 12 haftalık bir program yürütmüşlerdir. Tüm annelerin ve babaların % 73'ü çocukluk çağı kaygısını anlama ve yönetmeye ve kaygı uyandıran durumların nasıl ele alınacağına odaklanan eş zamanlı bir grup ebeveyn eğitimine katılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar BDT'nin anksiyete tedavisinde etkili olduğunu öne sürmüştür, ancak ebeveyn katılımının tedaviyi nasıl arttırdığı konusunda bir analiz bulunmamaktadır. Ayrıca, babalar için davranış öncesi ve sonrası davranış raporları dâhil edilmemiştir. Yazarlar, ebeveyn katılımının ebeveynlere duyarsızlaştırma ve seanslar arasında yapılabilecek maruz kalma prosedürlerini öğrettiği sonucuna varmıştır. Öte yandan diğer araştırmacılar da babaların klinik müdahalelere katılmalarının, babaların işleyişinin kaygılı gençlere yönelik müdahaleleri etkileyebileceğini savunmuştur. Örneğin, Liber ve arkadaşları (2008), babaların depresif semptomlarının, kaygı semptomlarının ve çocuğun reddedilmesinin daha kötü tedavi sonuçlarıyla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bu nedenle, babalar da dâhil olmak üzere ebeveynlerin kaygı bozuklukları gibi içselleştirme bozuklukları olan çocuklar için tedavi sürecini şekillendirme yeteneğine sahip olduğuna dair ön kanıtlar bulunmaktadır. Her ne kadar babaların kısa ve uzun vadede tedaviye olan olumlu etkilerini önerecek bir araştırma olsa da, özellikle faydalar veya mekanizmalar henüz tanımlanmamıştır. Ek olarak, daha önce yapılan pek çok çalışma baba-çocuk gözlemlerini dâhil etmeyi ya da sadece baba gruplarını değerlendirmeyi ihmal etmiştir (Phares, Thurston ve Hankinson, 2010).

Genel olarak, babaların, çocuklarının ruh sağlığı tedavisine dâhil edildiklerinde çocuk davranışı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduklarını gösteren kanıtlar bulunmaktadır

(Phares, Thurston ve Hankinson, 2010). Sonuç itibariyle sadece baba katılımı tedavinin hemen ardından olumlu sonuçlara yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda tedavi kazanımlarının sürdürülmesi ve ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin iyileştirilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Öte yandan annelere ve babalara duygusal özyönetim, çatışma yönetimi, problem çözme, iletişim ve eşgüdüm odaklı odaklanma stratejileri hakkında eğitim verildiğinde, daha fazla evlilik doyum bildirilmektedir (Phares, Thurston ve Hankinson, 2010). Ayrıca daha iyi ebeveyn-çocuk etkileşimleri ve çocuklarda gelişmiş duygu düzenlemenin kanıtı olarak gösterilmektedir (Lamb, 2010).

Klinik Müdahalelerde Babaların Yer Alması İle İlgili Zorluklar

Babaların tedaviye dâhil edilmesi, çocuğun ve ailenin tedavisinin başarısı ve tedavinin zaman içindeki faydalarının sürdürülmesi noktasında faydalı görülmektedir (Phares, Thurston ve Hankinson, 2010). Babalar çoğu zaman çocuklarının terapi randevularına katılmalarının önemli olduğunu kabul etmekte ve belirtmektedir. Ancak çoğu terapi seanslarının katılmamaktadır (Walters, Tasker ve Bichard, 2001). Bu noktada babaların tedaviye dâhil edilmesi kolay bir iş olmamaktadır. Çünkü babaların, ailelerin ve ruh sağlığı çalışanlarının, babaların tedaviye katılımlarını sağlamak ve sürdürmek konusunda başarılı olmak için üstesinden gelmeleri gereken çeşitli engeller bulunmaktadır.

Erkekler için ruh sağlığı hizmeti arama kararlarına etki eden birkaç engel bulunmaktadır. Özellikle araştırmalar, kadınların sıkıntılı duygularını tanıma ve sıkıntıyı duygusal bir sorun olarak nitelendirme konusunda erkeklere göre daha iyi olduğunu göstermiştir (Addis ve Mahalik, 2003). Belli davranış ve duygu kalıplarını problemlilik olarak kabul etmek, genellikle yardım arama sürecinde gerekli ilk adımdır (Cauce ve ark., 2002). Bu nedenle, erkeklerin sorunları tanıma olasılığını azaltması, ruh sağlığı hizmetlerinin kendileri için kullanılmasında önemli bir engel olmaktadır. Ek olarak, Addis ve Mahalik (2003), erkeklerin genellikle yardım arama davranışlarına aykırı olan erkeksi toplumsal cinsiyet rolünden etkilendiğini savunmaktadır. Yardım arama tipik olarak sorunların tanınmasını, birinin başkalarından yardıma ihtiyacı olduğunu kabul etmeyi ve sorunu çözmek için başkalarına güvenmeyi içermektedir. Bu idealler bağımsızlık, duygusal ifade eksikliği, kontrol ve özgüvene dayanan erkeksi cinsiyet rolüyle doğrudan çelişmektedir. Bu nedenle, tedaviye katılımın önündeki bir diğer engel, yardım için başkalarına güvenmeyi engelleyen eril cinsiyet rolüdür (Addis ve Mahalik, 2003). Son olarak ise, erkekler tipik olarak kadınlardan daha aktif başa çıkma tarzına sahiptir. Bunlardan biri genellikle sorunları pasif

olarak konuşmak yerine aktif olarak çözmek için çalışmalarıdır (Becker, Hogue ve Liddle, 2001). Bu nedenle, terapinin, problemleri iyileştirmek için faaliyetlere aktif olarak katılmak yerine, yalnızca birinin sorunları hakkında konuşmayı içerdiği yanılığısı, erkeklerin tedaviye katılımına engel teşkil edebilmektedir. Bununla birlikte tıbbi ve psikolojik arenalarda erkeklerin tedaviye katılım noktasında engellerini değerlendirmek için bir ölçek geliştirme sürecinde, Mansfield, Addis ve Courtenay (2005), erkeklerin kaygılarının güvenilir ve geçerli bir şekilde beş farklı faktörle yakalanabileceğini bulmuştur: kontrol ve özgüvene duyulan ihtiyaç (birinin hayatından sorumlu olmak istemek gibi), problemleri en aza indirmek ve vazgeçmek (örneğin, sorunun zaman içerisinde ortadan kalkacağını varsaymak gibi), somut engelleri ve bakımverene duyulan güvensizlik (bir soruna yardım için karşılığında bir şey, bir terapistin isteyeceğinden endişe etmek gibi), mahremiyet (sorunun utanç verici olduğunu hissetmek gibi) ve duygusal kontrol (birinin duyguları hakkında konuşmak istememek gibi). Bu kavramlar, erkeklerin kendi psikolojik sorunlarına yönelik tedavileri düşünürken sıklıkla karşılaştıkları farklı engellerle tutarlı gözükmektedir (Phares, Thurston ve Hankinson, 2010) .

Babaların, çocuklarının ve ailelerinin sorunlarının tedavisine katılmaları ile ilgili ek engeller de bulunmaktadır. Her şeyden önce, genel olarak babalar genellikle çocuklarıyla annelerinden önemli ölçüde daha az zaman geçirmektedir (Hofferth, Stueve, Pleck, Bianchi ve Sayer, 2002). Ayrıca, cinsiyet rolleri, ebeveyn rollerinin sosyal beklentileri ve kültürel normlar nedeniyle, babalar, çocuklarının hayatlarında anneler kadar aktif bir şekilde yer alamamaktadır (Mahalik ve Morrison, 2006). Babaların, çocuklarının yaşamlarına katılım düzeyi, tedaviye katılımın önündeki bir engel olarak algılanabilir. Çünkü babalar, görüşlerinin önemli ve değerli olmadığına ya da çocukları ile daha az zaman harcadıkları için görüşlerinin annelerin görüşlerinden daha az önemli olduğuna inanabilmektedir. Bununla birlikte, Bouchard, Lee, Asgary ve Pelletier'in (2007) de belirttiği gibi, kendi ebeveynlik yeteneklerine daha yüksek oranda güven duyduğunu bildiren babaların, çocuklarının yaşamlarına katılmaya daha fazla güvenmeleri ve motive olmaları daha muhtemel olmaktadır. Öte yandan bir babanın tedavinin yararına bakış açısı, terapiye katılımında önemli rol oynamaktadır. Babaların terapinin faydalarını anlamadaki eksikliği, terapötik işbirliğinin önündeki en büyük engel olmaktadır (Becker ve ark., 2001). Bir babanın terapötik sürece ve çocuklarına ve ailesine sağladığı faydaları “satın alma” zorunluluğu olmadan düzenli olarak seanslara katılmak için zorlanmakta ve istemeden tedaviye katılımı engelleyebilmektedir (Carr, 1998). Bu nedenle, babaların terapiden beklentileri, babaların terapiye katılımını etkileyebilmektedir.

Bu sebeple istihdam ve iş yükümlülükleri sıklıkla tedaviye katılmanın önündeki engeller olarak belirtilmektedir (Carr, 1998).

Hofferth (2003) babaların saatlerce ev dışında çalıştıkları, çocuklarıyla daha az zaman geçirdiklerini bildirmektedir. Dolayısıyla, iş sadece babaların terapi oturumlarına katılmak için ayırabilecekleri süreyi kısıtlamakla kalmamakta; iş aynı zamanda çocukları ile birlikte geçirmeleri gereken süreyi azaltmakta ve babaların çoğu, çocuklarıyla geçirdikleri çok az zamanı bir terapi seansında geçirmek istememektedir. Bunun yanı sıra sorunun tanınmasıyla ilgili olarak ise, araştırmalar babaların çocuklarında sorunlu davranışların doğası üzerine annelerden genellikle farklı bakış açılarına sahip olduklarını göstermektedir. Örneğin, babalar bazen çocuklarının davranış sorunlarının çocuğun görevleri yerine getirme motivasyonu olmamasından ya da çocuğun davranış sorunlarının gelişimsel olarak uygun olduğunu hissetmelerinden ya da çocuğun davranışlarının büyürken kendi davranışlarına benzer olduğunu hatırlamaktan kaynaklandığına inanmaktadır (Singh, 2003). Benzer şekilde, Schock, Gavazzi, Fristad ve Goldberg-Arnold (2002), babalarının, çocuklarının ruh sağlığı problemi olduğunu kabul etmede annelerden daha fazla zorluk yaşadıklarını ve dolayısıyla tedaviye katılma olasılıklarının daha düşük olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, Singh'in belirttiği gibi, babalar çoğu zaman çocuklarının problemlili davranışları için tıbbi açıklamaları kabul etmeye dirençlidir, çünkü bu kendi açıklamalarına aykırı olabilmekte, bu nedenle de evlerindeki yetkilerini azaltmaktadır. Bu nedenle, sorunlu davranışların niteliğine olan inançlarından dolayı, babalar tedavi ihtiyacını algılayamayabilmektedir.

Babaların tedaviye katılımını inceleyen bir çalışmada ise, Walters ve arkadaşları (2001), babaların, çocuklarının tedavisine katılma konusundaki düşüncelerinin, terapistin onlara nasıl davranacağı konusunda endişeler içerdiğini tespit etmiştir. Babalar, erkekliklerinin saldırıya uğramasından endişe duymakta ve birçok baba, kliniklerin kadınlar tarafından kontrol edildiğini düşünmektedir ve bu nedenle terapide erkeklere karşı önyargılı olma olasılığı konusunda endişeli olmuşlardır. Bununla birlikte Walters ve arkadaşları (2001) babaların terapi katılımında en öngörücü faktörün kendi babalarıyla olan ilişki geçmişleri olduğunu bulmuştur. Çocuklarının yetiştirilmesinde kendi babalarının daha az yer aldığı bir ortamda büyümeyi tanımlayan babalar, tedavi kararları üzerinde daha az bir etkiye sahip olduklarını ve dolayısıyla kendi çocuklarıyla terapide yer almanın daha az muhtemel olduğunu hissetmişlerdir. Babaların tedaviye katılımında bir diğer önemli engel ise, kendi psikolojik işlevlerinin etkisi olmaktadır. Ebeveynleri madde kötüye kullanımı olan çocuklarla yapılan bir çalışmada, Fals-Stewart ve arkadaşları (2004), ebeveynlerin madde kullanım

oranlarında artış veya daha fazla psikiyatrik rahatsızlık bildirildiği zaman babaların ve ebeveynlerin çocuklarının tedaviye katılmalarına izin verme ihtimalinin daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Algılanan aile sıkıntısı da babaya tedaviye katılma istekliliğini etkilemiştir. Daha fazla aile sıkıntısı ve işlev bozukluğu algılayan babaların çocuklarının tedaviye katılmalarına izin vermeleri daha az olası olmuştur (Fals-Stewart ve ark., 2004).Öte yandan, babalar, gizlilik sorunları, tartışma duygularına direnç ve sorunlardan sorumlu tutulma endişeleri nedeniyle de, tedavi sırasında kendi kişisel bilgilerini açıklama konusunda isteksiz olmaktadır (Walters ve ark., 2001). Bu nedenle, çocukların terapisine katılımın önünde baba ile ilgili birçok engel bulunduğu söylenebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde araştırma deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

3.1. Araştırma Deseni: Anlatı (Narrative) Analizi

Bu çalışma, anlatı analizi araştırma modeli üzerine yapılandırılmıştır. Anlatı kelimesi için İngilizce'deki "Narrative" karşılığı kullanılmaktadır. Anlatı yerine zaman zaman hikâyeleştirme kelimesiyle karşılaşılabılır. Türkçe'de hikâye etmek sözü anlatma işinin bir türüne işaret etmektedir. Burada kastedilen ise insanların konuşurken söyledikleri şeyleri nasıl anlattıkları, bu anlatma işini nasıl kurguladıklarıdır. Dolayısıyla burada hikâyeleştirme ve anlatı kelimeleri yeri geldikçe dönüşümlü olarak kullanılacaktır (Arkonaç, 2014).

Anlatı ya da hikâye, bir tür iletişim aracı olarak görülebilir. Hikâyeleri gündelik hayatın her cepesinde dinlemek mümkündür. Efsaneler bize tarih öncesinden hikâyeleri aktarır. Romanlar, resimler, filmler hikâyeler anlatır, her gün seyrettiğimiz haberlerde ya da gündelik konuşmalarımızda anlattıklarımız vardır. Anlattıklarımız rüyalar, hayallerdir, hatıralardır, umutlardır. Anlatırken yaptığımız, ümitsizliğimizi, hayal kırıklığımızı, kâbuslarımızı, şüphelerimizi, eleştirilerimizi açıklamaktır. Bunlar gündelik hayatın içinde anlattıklarımız ve anlatırken yaptıklarımızdır. Geleneksel anlamda, bu anlatılanların temelde paylaştığı yapı ve bileşenlerini kendine konu edinen, farklı anlatı tarzlarını tanımlamaya çalışan inceleme dalına naratoloji denilmektedir (Arkonaç, 2014). Anlatı çalışmaları özellikle 1960'lardan itibaren tarih, antropoloji, psikoloji, sosyoloji gibi disiplinlerin ilgisini çekmiş ve disiplinlerarası bir çalışma alanı haline gelmiştir (Riessman ve Quinney, 2005). Anlatı görüşmesi verisi, görüşmeci ile katılımcı arasında birlikte inşa edilen, durum içinde konumlanan, bu sırada kendi üretimleri ya da süreçleri olan kimlikleriyle yapılan bir etkileşim verisidir (Arkonaç, 2014). Riessman ve Quinney'e (2005) göre, her konuşma ve metin anlatı değildir. Özellikle gündelik konuşmalar, görüşmeler, röportajlar, günlükler, otobiyografiler araştırmacılar için veri kaynaklarından sayılmaktadır (Arkonaç, 2014).

Anlatı araştırmalarında araştırmaya uygun verilerle nasıl çalışılması gerektiği konusu araştırmacıların, dil ve dilin eylemine yönelik epistemolojik ve ontolojik duruşlarına göre farklılaşmaktadır (Arkonaç, 2014). Edwards (1997) hikâye analizlerini çalışma nesnelere göre üçe ayırır. Bu ayırım aynı zamanda araştırmacıların epistemolojik duruşlarını da

göstermektedir. Bu üç çalışma nesnesinden ilki, anlatılan olayların doğasıdır. İkincisi, kişilerin olayları algılayışı veya anlayışı ve üçüncüsü olaylara ve bunların anlaşılmasına ilişkin söylemlerdir (s. 271). İlk tip analizde -etnografi ve tarih alanında olduğu gibi- hikâyeler, çeşitli olayların anlatılmasının ve keşfedilmesinin yolları olarak görülürler. İkinci tip analizde, olayların kendilerinden ziyade olayları anlatanların (konuşmacıların) psikolojik durumları ilgi konusudur ve anlatılar, kişilerin şeyleri ve olayları nasıl gördüklerinin ifadesi olarak ele alınırlar. Kognitif psikoloji ve anlatı psikolojisinde, daha çok bu tip bir analiz kullanıldığı söylenebilir. Üçüncü tip analizde ise sosyal eylemin icra edici bir alanı olarak söylemin kendisine odaklanılır. Bu tip analiz ise daha çok söylemsel psikoloji, konuşma analizi ve eleştirel anlatı analizi (Emerson ve Frosh, 2004) çalışmalarında kullanılır (Emerson ve Frosh, 2004). Ancak tüm bu sınıflandırmaya girmeyen birçok başka yaklaşımın olduğu da unutulmamalıdır.

Anlatı yöntemleri, sosyal bilimler alanında, insanların yaşamlarını ve deneyimlerini anlamadaki özel yararlarından dolayı önemli bir rol oynamaktadır. Anlatı yaklaşımı kullanan çalışmalar arasında, yaşam öyküleri ve yaşam değişimleri gibi özel konular özellikle popüler olmuştur (Hänninen, 2000). Çünkü bu konuları anlatılar aracılığıyla incelemek insanların en çok verdikleri anlamları yakalamayı mümkün kılmaktadır. Anlatı araştırması nesnel ve genelleştirilmiş gerçeklere değil, yerel, kişisel ve öznel bilgilere odaklanır. Bu durum aslında anlatı araştırmalarında bir güçlülük olarak kabul edilir. Çünkü kişilerin sesleri daha otantik bir şekilde duyulabilir (Guba ve Lincoln, 1994). Clandinin ve Connelly ise (2000), “Araştırma metnini oluşturan bir araştırmacının, bireyin deneyiminde ve sosyal ortamında kalıpları, anlatı iplerini, gerilimleri ve temaları incelediğini” belirtmiştir (s. 132). Bu bağlamda bu çalışmada amaç, anlatıların analizinde diğer birçok nitel araştırma çalışmasında olduğu gibi, toplanan hikâyelerde ortak olan temaların tanımları etrafında bulgular bulmak, kategoriler arasındaki ilişkilere dikkat ederken belirli tema kategorilerini tanımlamak, birden fazla veri kaynağı üzerinde var olan ortaklıkları ortaya çıkarmaktır (Polkinghorne, 1995).

3.2. Örneklem

Bu çalışmanın evrenini İstanbul’da Çevrimiçi video oyun Bağımlılığı olan 12-18 yaş arasındaki kişiler oluşturmaktadır. Çalışmada birçok durumda olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olduğu bildirilen “amaçlı örnekleme” (Patton, 2002) yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla çalışmanın amacı bağlamında bilgi açısından zengin durumların seçilmesidir. 6 amaçlı örnekleme yöntemi vardır. Bu çalışmada ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Ölçüt örnekleme, örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulmasıdır. Bu bağlamda çevrimiçi video oyun bağımlısı ergen örneklem grubuna ulaşabilmek için İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Hastalıkları bölümüne oyun oynama problemi ile başvuran 31 kişiye ulaşılmış ve bu kişilere öncelikli olarak “İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği” uygulanmıştır. Ölçekler uygulanmadan önce tüm katılımcıların ebeveynlerine ve kendilerine araştırmanın temel amaçlarının neler olduğu açıklanmış ve bu uygulamanın ardından gönüllü olan katılımcılarla “baba-çocuk” ilişkisi hakkında derinlemesine görüşmeler yapılması planlandığı bilgisi verilmiştir. Derinlemesine görüşmelere katılmak isteyen katılımcılardan iletişim adreslerini yazmaları talep edilmiştir.

Derinlemesine görüşmelere gönüllü olarak katılmak istediklerini bildiren katılımcılar arasından toplam 40 kişi araştırmaya alınmış, ancak 9 kişinin 3’ünün yaygın gelişimsel bozukluğu, 2’sinin entelektüel yetiyitimi tanısına sahip olması, 4’ünün de ölçek puanını karşılamaması nedeniyle araştırmaya dahil edilmemiştir. Çalışmaya dâhil edilebilecek bireylerin belirlenebilmesi için öncelikle “İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği” puanlanmıştır. İlgili ölçekten alınan 68 puan ve daha fazlası çalışmanın örnekleme dâhil edilen bireylerin seçimi için ölçüt olarak belirlenmiştir.

Gönüllülerin Çalışmaya Dahil Edilme Kriterleri

1. Çocuğun anne veya babasının çalışmaya katılmayı onaylaması,
2. Yapılacak değerlendirme ve verilecek ölçek ile çevrimiçi video oyun bağımlısı tanısı almış olmak,
3. 12-18 yaş arasında olmak olarak belirlenmiştir.

Gönüllülerin Çalışmaya Dahil Edilmeme Kriterleri

1. Çocuğun anne veya babasının çalışmaya katılmayı onaylamaması,
2. DSM-5 tanı sistemine göre ağır/orta entelektüel yetiyitimi tanısı almış olmak,
3. DSM-5 tanı sistemine göre yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış olmak,
4. Tanımlanmış bir konuşma/işitme engeli olmak olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, yukarıda belirtilen ölçütlere sahip ve gönüllü olarak babaları ile ilgili görüşmeyi ve konuşmayı kabul eden ve yaşları 12-18 arasında değişen toplam 31 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelerden önce katılımcılarla ayrıca ortalama 15 dakika süren ön görüşmeler yapılmış ve bu ön-görüşmelerde araştırmanın temel amacı, derinlemesine görüşmenin genel içeriği hakkında bilgiler verilmiş ve ayrıca kısaca katılımcıların baba-çocuk ilişkileri hakkında ön fikir edilmiştir. Bununla birlikte eğitim düzeyinin aile içi etkileşimi etkileyebileceği, tek çocuklu ailelerle çok çocuklu ailelerdeki iletişim türü ve aile içinde alınan sorumlulukların değişebileceği, erkek ve kız çocukların baba ile etkileşimi ve babadan etkilenmelerinin daha farklı olabileceği düşüncesiyle babaların eğitim düzeyi, ailedeki çocuk sayısı ve çocukların cinsiyeti değişken olarak ele alınmıştır.

Aşağıda sunulan Tablo.1'de çalışma için ulaşılan örneklem grubuna ilişkin demografik bilgilere yer verilmiş olup, etik amaçlara hizmet etme amacıyla görüşmecilerin isimleri değiştirilerek farklı alfabeden harfler verilerek kodlanmıştır:

Tablo. 1: Çalışma Grubunu Oluşturan Ergenlerin Demografik Özellikleri

	Yaş	Cinsiyet	Anne Eğitim Durumu	Baba Eğitim Durumu	Annenin Baba Hakkındaki Görüşü	Anne-Baba Birlikte/Ayrı	Çocukla Çok İlgileniyor?	Daha Kim	Kardeş Sayısı
A1	17	Kız	İlkokul	İlkokul	Olumsuz	Birlikte	Anne		Tek
B1	17	Erkek	İlkokul	İlkokul	Olumsuz	Birlikte	Anne		2
C1	18	Erkek	İlkokul	İlkokul	Olumsuz	Birlikte	Anne		4
D1	18	Erkek	Lise	Üniversite	Olumsuz	Ayrı	Anne		Tek
E1	14	Kız	İlkokul	Lise	Olumsuz	Birlikte	Anne		Tek
F1	13	Erkek	İlkokul	İlkokul	Olumsuz	Birlikte	Anne		2
G1	14	Erkek	İlkokul	İlkokul	Olumsuz	Birlikte	Anne		Tek
H1	13	Erkek	Lise	Ortaokul	Olumsuz	Birlikte	Anne		2
I1	14	Erkek	İlkokul	İlkokul	Olumlu	Birlikte	Anne		3
İ1	14	Erkek	Ortaokul	Lise	Olumlu	Birlikte	Anne		4
J1	13	Erkek	Üniversite	Lise	Olumsuz	Birlikte	Anne		Tek
K1	13	Erkek	İlkokul	İlkokul	Olumsuz	Birlikte	Anne/Abla		3
L1	13	Kız	Lise	-	Olumsuz	Ayrı	Anne		3
M1	13	Erkek	Üniversite	-	Olumsuz	Ayrı	Anne		4
N1	12	Erkek	Üniversite	Lise	Olumsuz	Birlikte	Anne		4
O1	18	Kız	İlkokul	İlkokul	Olumlu	Birlikte	Anne		2
Ö1	16	Erkek	İlkokul	Ortaokul	Olumlu	Birlikte	Anne		3
P1	13	Erkek	İlkokul	İlkokul	Olumsuz	Birlikte	Anne		2
R1	13	Kız	Üniversite	-	Olumsuz	Ayrı	Anne		Tek
S1	15	Kız	Lise	Üniversite	Olumlu	Birlikte	Anne		2
Ş1	18	Kız	Lise	-	Olumsuz	Ayrı	Anne		2
T1	16	Erkek	Üniversite	Üniversite	Olumlu	Birlikte	Anne		2
U1	18	Kız	Üniversite	Üniversite	Olumsuz	Ayrı	Anne		Tek
Ü1	16	Erkek	Ortaokul	Lise	Olumsuz	Birlikte	Anne/Baba		2
V1	18	Erkek	Üniversite	Üniversite	Olumsuz	Birlikte	Anne		2
Y1	17	Erkek	Üniversite	Üniversite	Olumsuz	Ayrı	Anne		2
Z1	17	Erkek	Üniversite	Lise	Olumsuz	Ayrı	Anne		Tek
X1	14	Erkek	Üniversite	Lise	Olumsuz	Ayrı	Anne		2
Y1	14	Erkek	Lise	İlkokul	Olumlu	Birlikte	Anne		Tek
A2	16	Erkek	Ortaokul	Lise	Olumsuz	Vefat	Anne		4
B2	18	Erkek	Üniversite	Üniversite	Olumsuz	Birlikte	Anne/Baba		Tek

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada verilerin toplanmasında nicel ve nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu başlık altında veri toplama araçları ve görüşme kayıtları hakkında bilgilere yer verilmektedir.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde “Sosyodemografik Özellikler ve Oyun Oynama Etkinliği Formu”, ikinci bölümde “İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Türkçe Versiyonu”, üçüncü Bölümde ise baba rolünü değerlendirmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan anlatı analizinde kullanılan “Görüşme Soru Listesi” yer almaktadır.

3.3.1. Sosyodemografik Özellikler ve Oyun Oynama Etkinliği Bilgi Formu

Bu bilgi formu araştırmaya dâhil edilen katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile oyun oynama durumlarını belirleyen sorulardan (yaş, cinsiyet, sınıf, evlerindeki internet erişimi, haftalık oyun oynama saati, oynanan oyun türleri gibi) oluşmaktadır.

3.3.2. İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği

İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Pontes ve arkadaşları tarafından 2014 yılında geliştirilmiş olup, Çakıroğlu ve Soylu (2018) Türkçe uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir. İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Pontes ve arkadaşları tarafından (2014) internet oyun oynama bozukluğunun semptomlarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Bu ölçek, DSM-5'te İnternet Oyun Oynama Bozukluğunun dokuz ölçütünü yansıtan ve bağımlılık bileşenleri modelinin (belirginlik, duygu durum değişimi, tolerans, çekilme belirtileri, çatışma ve nüks) teorik çerçevesini içeren maddeleri kapsamaktadır. Bağımlılık bileşenleri modelinin her bir ögesi ölçeğin bir alt boyutuna karşılık gelmektedir. Bu kapsamda modelin altı bileşeni, ölçeğin altı alt boyutunu oluşturmaktadır. Belirginlik alt boyutu 1, 7, 13. maddeleri, duygu durum düzenleme alt boyutu 8, 2, 14. maddeleri, tolerans alt boyutu 3, 9, 15. maddeleri, çekilme belirtileri alt boyutu 4, 10, 16. maddeleri, çatışma alt boyutu 5, 11, 17, 19, 20. maddeleri, nüks etme alt boyutu 6, 12, 18. maddelerini içermektedir. 20 madde ve 6 alt boyuttan oluşan ölçeğin 2 ve 19. maddeleri negatif ifade içermekte olup, ters puanlanmaktadır. Ölçeğin yanıt seçenekleri (1) kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) ne katılıyorum ne katılmıyorum, (4) katılıyorum, (5) kesinlikle katılıyorum şeklinde değişmek olup, 5'li likert tiptedir (Çakıroğlu ve Soylu, 2018). Ölçeğin maddelerinin kapsam geçerlik oranlarının 0.80 ile 1.0 arasında değiştiği, ölçek toplamında ise 0.93 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin cronbach alfa değeri 0.86 olarak bulunmuştur. Yapı geçerliği

değerlendirilen ölçek maddelerinin faktör yükleri 0.21 ile 0.73 arasında değişmekte olup, uyarlama çalışması yapılan ölçeğin faktör yapısı orijinal ölçekle birebir aynı bulunmuştur (Çakıroğlu ve Soylu, 2019).

3.3.3. Anlatı Analizde Kullanılan Görüşme Soru Listesi

Araştırmada çevrimiçi video oyun bağımlısı ergen çocukları olan babaların, aile sistemi içerisinde ve çocuğuyla ilişkisinde nasıl algılandığını belirlemek ve ergen bireylerin zihnindeki baba temsiline ne olduğunu görmek amacıyla araştırmacı tarafından açık uçlu sorulardan oluşan “Görüşme Soru Listesi” hazırlanmıştır.

Görüşme soruları hazırlanırken çevrimiçi video oyun bağımlılığında aile ve baba-çocuk ilişkisi temel alınarak ve ilgili alan yazından faydalanarak her bireyin kendi tecrübeleri doğrultusunda inşa ettiği anlamı ortaya çıkartmaya yönelik özen gösterilmiştir. Hazırlanan ilk görüşme soru listesinin kullanışlılığı ve işlerliği 4 pilot çalışma ile test edilmiştir. Pilot çalışmada işlemeyen, amaca hizmet etmeyen sorular çıkarılmış, bunun yerine amaca daha iyi hizmet edecek sorular ilgili alan-yazın incelemelerinin ardından yeniden hazırlanmıştır. Yeniden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme soru listesi (Bakınız Ek I) 1)çevrimiçi video oyun bağımlısı olan ergen katılımcıların babalarının, aile sistemi içerisinde ve çocuğuyla ilişkisinde nasıl algılandığını göstermek 2) baba ile nasıl bir iletişim kurulduğunu görmek 3) babanın sorumlulukları olarak neler anlatıldığını ve ideal babalık ergenin anlatılarında nasıl kavramsallaştırıldığını anlamak 4) ergenlerin babaları ile iletişimlerinin ve etkileşimlerinin anlatılardaki baba tasviri ve konumu bağlamında hayatlarına ve ailelerine etkisi hakkında bilgi edinmek amacıyla 4 anaçerçeveye oturtularak hazırlanmıştır. Sorular hazırlanırken ve ergenlik döneminde olan çocukların hayatlarındaki baba rolünü değerlendirirken babayla kurulan duygusal bağ ve babanın duygusal desteği konularına yer verilmesi gerektiği bilgisinden hareket edilmiştir (Kuzucu ve Özdemir, 2013). Flouri ve Buchanan da (2002) 13-19 yaş ergenlerinden babalarını değerlendirmelerini isterken, babalarının kendileriyle ne kadar ilgilendiklerini, kendileriyle vakit geçirip geçirmediğini, kendilerine sarılıp sarılmadıklarını, okul ödevleriyle ilgilenip ilgilenmedikleri, endişeleri ve ilişkileri hakkında kendileriyle konuşup konuşmadıklarını üzerinden değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Bu çerçevede ebeveynlerinden bağımsızlaşmaya çalıştığı, ebeveynlerin öneminin nispeten yitirildiği ve çocukların zamanının çoğunu ailesinden ayrı geçirdiği ergenlik döneminde baba rolünün hem doğrudan aktivite hem de duygusal etkileşim temelinde değerlendirilmesinin

yerinde olacağı düşünölmüştür. Bu amaçla yarı yapılandırılmış görüşme soru listesi araştırmanın amacına hizmet etmesi için dikkatle ve özenle (Bakınız Ek I) belirlenmiştir.

Bu doğrultuda İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Faköltesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Hastalıkları Polikliniklerinde en az 30 dakika, en çok 1 saat 30 dakika süren bireysel yüz yüze görüşmeler neticesinde araştırmanın verileri toplanmıştır. Yüz yüze görüşmeler sırasında açık-uçlu sorular katılımcılara yöneltilmiş, gerektiğinde ‘biraz daha açar mısın’, ‘örnek verebilir misin’ gibi sondaj sorularla “Görüşme Soru Listesi” desteklenmiştir.

Mülakatlar sırasındaki tüm konuşmalar, katılımcıların önceden izinlerini alarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Daha sonra tüm konuşmalar, “.mp3” ses dosyası formatında bilgisayara aktarılmıştır, bir sonraki aşamada da kâğıda dökölüp kodlanmıştır. Kodlama sırasında katılımcıların isimleri değiştirilmiştir. Kâğıda dökölmüş konuşmalar, çok dikkatli bir şekilde okumalardan geçirilerek analiz edilmiştir. Hâkim kategoriler, kategoriler arasındaki değişmeler ve oturdukları tartışma zeminleri, konuşmacıların konuşmalarıyla babalarını nasıl konumlandıkları ve babaları ile nasıl etkileşim kurdukları baba rolünün değerlendirilmesi çerçevesinde incelenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Nicel Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, nitel bulguları desteklemek, zenginleştirmek ve farklı sorulara yanıt aramak üzere toplanan nicel verilere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bulguların sunumunda öncelikle “Sosyodemografik Özellikler ve Oyun Oynama Etkinliği Bilgi Formu” ile elde edilen bilgiler doğrultusunda örneklem grubunun genel yapısını ve özelliklerini tanıma amaçlı saptanan bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmaya 31 katılımcı dâhil edilmiştir. Bu katılımcıların 23’ünün (%74) erkek, 8’inin (%26) kız çocuk olduğu görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen kız çocuklarının yaş ortalaması 15.75, erkek çocuklarının yaş ortalaması 15.86 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmaya katılan 31 katılımcıdan 22 erkek (%96) ve 7 (%88) kız çocuğunun DEHB tanısı, 14 erkek (%50) ve 3 (%37.5) kız çocuğunun ise Kaygı Bozukluğu tanısı ile takip edildiği bilinmektedir. 23 erkek katılımcıdan 1’inin alkol, madde ve sigara kullanımının, 7 kız katılımcıdan ise 2’sinin alkol ve madde kullanımının mevcut olduğu öğrenilmiştir.

Katılımcıların anne ve babalarının eğitim düzeyine bakılmıştır. 8 kız katılımcının annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında, annelerin 3’ünün ilkokul mezunu (%37.5), 3’ünün lise mezunu (%37.5), 2’sinin üniversite mezunu (%25) olduğu bulunmuştur. 8 kız katılımcının babalarının eğitim düzeyine bakıldığında, babaların 2’sinin ilkokul mezunu (%25), 1’inin lise mezunu (%12.5), 2’sinin üniversite mezunu (%25) olduğu bulunmuştur. 8 kız katılımcının 3’ünün babasının ise eğitim bilgisine erişilememiştir. 23 erkek katılımcının annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında 8’inin ilkokul mezunu (%35), 3’ünün ortaokul mezunu (%13), 3’ünün lise mezunu (%13) ve 9’unun üniversite mezunu (%39) olduğu bulunmuştur. 23 erkek katılımcının babalarının eğitim düzeyine bakıldığında 8’inin ilkokul mezunu (%35), 2’sinin ortaokul mezunu (%9), 7’sinin lise mezunu (%30), 5’inin üniversite mezunu (%21) olduğu bulunmuştur. 23 erkek katılımcının 1’inin babasının ise eğitim bilgisine erişilememiştir.

Araştırma katılımcılarının anne ve babalarının çalışma durumuna bakılmıştır. Katılımcıların babalarının tamamının çalıştığı bildirilmiştir. Annelere bakıldığında ise 8 kız katılımcının 3'ünün (%37.5), 23 erkek katılımcının ise 8'inin annesinin çalıştığı (%35) bilinmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların anne ve babalarının birlikte olup olmadığına bakılmıştır. 8 kız katılımcının 4'ünde anne-baba birlikte olduğu (%50), 3'ünde anne-baba ayrı olduğu (37.5), 1'inde (12.5) ise babanın vefat durumu söz konusu olması nedeniyle olmadığı bulunmuştur. 23 erkek katılımcının ise 5'inde anne-baba ayrı olduğu (%22), 17'sinde anne-baba birlikte olduğu (%74), 1'inde ise babanın vefat durumu söz konusu olması nedeniyle olmadığı bulunmuştur. 31 katılımcının geneline bakıldığında %67.7'sinde anne-baba birlikte olduğu, %25'inde anne-baba ayrı olduğu, %7'sinde babanın vefat durumunun olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcıların kaç kardeş olduklarına bakılmıştır. 8 kız katılımcının 4'ü tek çocuk olduğu (%50), 1'inin 3 kardeş (%12.5), 3'ünün 2 kardeş (%37.5) olduğu bulunmuştur. 23 erkek katılımcının ise 6'sı tek çocuk (%26), 9'u 2 kardeş (%39), 3'ü 3 kardeş (%13) ve 5'inin 4 kardeş (%22) olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcıların tamamının evinde internet bağlantısı bulunmaktadır. Ayrıca katılımcıların tamamının oyun oynamayı bilgisayardan, oyun videolarını ise telefondan izlemeyi tercih ettiği bildirilmiştir. Katılımcıların haftalık oyun oynama saatine bakıldığında 8 kız katılımcının 3'ünün haftada 40 ve üzeri bir saatini (%37.5), 3'ünün 31 ila 40 saatini (%37.5), 2'sinin ise 21 ila 30 saatini (%25) oyun başında geçirdiği bilinmektedir. 23 erkek katılımcının ise 14'ünün 40 ve üzeri bir saatini (%60), 5'inin 31 ila 40 saatini (%22), 4'ünün 21 ila 30 saatini (%17) oyun başında geçirdiği bilinmektedir. Bununla birlikte katılımcıların hiç ara vermeden oyun başında ne kadar süre kaldıklarına bakılmıştır. 8 kız katılımcıya bakıldığında en fazla 12 saat oyun başında hiç ara vermeden kalındığı bilgisine ulaşılmıştır. 8 katılımcının ortalamasına bakıldığında ise bu saatin 6 saat olduğu bulunmuştur. 23 erkek katılımcıya bakıldığında en fazla 24 saat oyun başında hiç ara vermeden kalındığı bilgisine ulaşılmıştır. 23 katılımcının ortalamasına bakıldığında ise bu saatin 8.3 saat olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcıların tamamı çevrimiçi oyun oynayan kişilerden seçilmiştir. 31 kişinin tamamı sıklıkla çevrimiçi oyun oynadığını çevrimdışı oyun ise hemen hemen hiç tercih etmediğini söylemiştir. Katılımcıların sık oynadığı oyunlara bakıldığında cinsiyet fark etmeksizin “csgo, pubg ve lol” oyunları olduğu bulunmuştur. İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği ise yanıtıcı bilgi alınmaması için ebeveyn ve çocuk ile birlikte doldurulmuştur. Bu ölçekten en düşük 68 en yüksek 92 puan alınmıştır. En yüksek puanın erkek katılımcıya ait olduğu görülmüştür. Kızların ölçekten aldığı puanlar baz alındığında ortalama 74, standart sapma 7.5, medyan 70-72 olarak hesaplanmıştır. Erkeklerin ölçekten aldığı puanlar baz alındığında ise ortalama 75, standart sapma 9.1, medyan 70 olarak hesaplanmıştır.

4.2. Nitel Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde nitel verilerin analizi doğrultusunda elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlara yer verilmiştir. Katılımcılarla yapılan mülakatlardan elde edilen nitel verilerin analizinde anlatı analizi kullanılmıştır. Çocukların anlatılarında baba tasvirine bakılarak kategoriler çıkarılmıştır. Kategorilerin belirlenmesi amacıyla, araştırmaya katılan 31 kişinin anlatılarında tekrarlayan ifade kalıpları aranmıştır. Bu ifade kalıpları bazen kelimeler bazen cümlecikler halindedir. Bu bağlamda çocuğun babayı anlatışında tekrarlayan kelimeler ve cümlecikler odak noktası olarak ele alınarak ortak benzeyen tablolara ulaşılmıştır. Bulguların sunumunda derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen ifadelerin doğrudan alıntılara yer verilmiş ve böylelikle katılımcıların deneyimlerin, hislerinin ve algılamalarının özüne ulaşılması mümkün olduğu ölçüde sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak 31 hikâyede ortak 3 başlık altında 9 alt kategori ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen bu kategoriler, araştırmanın amaçları doğrultusunda ortaya çıkmış olup araştırmanın nitel amaçlarının sunum sırası önceliği dikkate alınarak sunulmuştur. Bilimsel araştırmalardaki etik ilkeler doğrultusunda katılımcıların gerçek kimlik bilgilerine yer verilmemiş bunun yerine her bir katılımcıya alfabetik kod verilerek alıntılar aktarılmıştır.

İlerleyen bölümlerde babalık ve babanın rolüne dair ortak kategorilere yer verilecektir.

4.2.1. Babalık ve Babanın Rolü

Kategoriler belirlenirken, çevrimiçi video oyun bağımlısı ergen çocukları olan babaların, aile sistemi içerisinde ve çocuğuyla ilişkisinde nasıl algılandığını belirlemek ve ergen bireylerin zihnindeki baba temsiline ne olduğunu görmek amaçlanmıştır.

Bu bağlamda yapılan analizler neticesinde babaların babalık ve baba rollerinin “*aile içinde sorumluluk almalarına*” ve “*kişisel özelliklerine (mizaç ve karakter)*” göre tariflendiği bulunmuştur. Ayrıca bu iki tema altında 8 ayrı alt türde kategori ortaya çıkmıştır. Bulunan kategorilere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

4.2.1.1 Aile İçinde Sorumluluk Almalarına Göre Babalar

Ortak kategorilerin belirlenebilmesi için ilk olarak katılımcılardan babalarını anlatmaları istenip “babalarının nasıl biri olduğu” sorusu sorulmuştur. Ayrıca “babalarının aile içinde rolünün ne olduğu ve nelerin sorumluluklarını üstlendiği?”, “babaları ile ilk anılarının ne olduğu, şu an babaları ile birlikte neler yaptıkları, babaları ile neleri yapmak isteyecekleri ve ne sıklıkla ne konuştukları?” sorularından elde edilen, babanın aile içi görevlerine katılıma işaret eden kimi cevaplar da bu kategori altına dâhil edilmiştir. Katılımcıların bu sorular bağlamında babaları ile ilgili anlatılarının “*evin ekmeğini kazanan baba*”, “*maddi ihtiyaçları karşılama odaklı baba*”, “*aktif rol ve sorumluluk almayan baba*”, “*ortak veya özel etkinlikte bulunmayan baba*” olmak üzere 4 alt kategori altında şekillendiği görülmüştür.

Evin Ekmeğini Kazanan Baba

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların ifadelerinde sık tekrar eden temanın “*evin ekmeğini kazanan baba*” olduğu saptanmıştır. Bu kategori altında, babanın nasıl biri olduğuna cevaben “*ailesi için çalışan, bunun için işe giden, eve para kazandıran, çocuğunu okutan ve bu nedenle kötü bir şey demenin üstlerine düşmeyeceği*” gibi ifade kalıpları göze çarpmaktadır. Erkekler söz konusu olduğunda eve ekmek parası getiren baba kültürel olarak geleneksel aile modelinin içinde olağan karşılanmaktadır. Toplum erkeğin eve ekmek parası getirmesini beklemekte ve erkekler üzerinde belirli beklentiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmaya dâhil olan oyun bağımlısı ergenlerin hepsinin “*evin ekmeğini kazanan baba*” teması altında içinde yaşanan kültürün normatif karşıladığı ancak işlevsel olmayan bir baba-çocuk ilişkisi dinamiğine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların babalarını parasal destek sağlamaları üzerinden konumlandıkları görülebilir. Babalarının ebeveynlik görevi/babalık, parasal destekle eş görülmekte ve babalar bu parasal desteği sağladıkları sürece de bir ebeveyn olarak sorumluluklarını yerine getirdiği yönünde algılanmaktadır. Öte yandan katılımcıların bu konuda ambivalan (çelişkili) duygular içinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların hem babalarına karşı yaygın bir kabul ve mazur görme davranışı içinde oldukları hem de bu rolü geleneksel olarak sorgulanamaz görmediklerini de belirtmek gerekmektedir. Katılımcılar bu durumdan hem rahatsızlık duyduklarını hem de babalarının onların iyiliği için çalıştığını, onlara maddi destek verdiğini bu sebeple babalarına minnet duygusu içinde bir şey söyleyemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda “evin ekmeğini kazanan baba” teması ve ilişkili sonuçların daha iyi anlaşılması için katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...benim için çalışıyor, iyi biri ama biraz saf ailesi için çalışan biri (A1/Y:17)

...babam benim için her zaman en iyisini düşünüyor yalan yok yediğim önümde yemediğim arkamda bazen o anki durum için yanlış şeyler düşünebiliyorum tabii ki ama okutuyor, işe gidiyor eve para kazandırıyor vs kötü bir şey demek benim üstüme düşmez hiçbir zaman (T1/Y:16)

...eve ekmek getiren, evin kazancını sağlayan biri (Ü1/Y:16)

...bizim için çalışan biri(Y1/Y:17)

Maddi İhtiyaçları Karşılama Odaklı Baba

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların ifadelerinde “*ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılama odaklı babalık*” bir diğer ortak tema olarak saptanmıştır. Katılımcıların babanın temel rollerinden biri olan ailenin geçimini sağlamasının babalarının tek sorumluluğu olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Katılımcıların babaları ile ilgili ebeveynlik rol algısının neredeyse bütünüyle bu tema üzerinden olması babalarıyla aralarında istenilen baba-çocuk ilişkisinin kurulmasına olumsuz etkileri olduğuna dair ifade örnekleri bulunmuştur.

Yapılan analizler neticesinde 31 anlatıda tekrar eden ifade kalıplarına bakıldığında babanın sorumluluğunun ne olduğunun tarifinin “*evi geçindirmek*”, “*parasal konular*”, “*maddi ihtiyaçlar*”, “*işe gitmek*”, “*çalışmak*” gibi ifade kalıpları kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların babalarını maddiyat içeren kararları alma ve son sözü söyleme yetkisine sahip kişi olarak tanımladıkları bulunmuştur. Bu durum maddi ihtiyaçları karşılama odaklı bir babalığın baba-çocuk ilişkisinde paylaşımın maddi konularla sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Bu konuda olumsuz değerlendirmeler bulunmakla birlikte ve bu olumsuz değerlendirmelerin ağırlıklı olarak babaların ilgisizliği üzerinde odaklandığı görülmektedir. Yani katılımcıların babalarını maddi ihtiyaçları karşılama odaklı bir baba olarak tanımlamaları onları ilgisiz baba eksenine kaydırmaktadır. Bu bağlamda sadece “maddi ihtiyaçları karşılama odaklı babalık” ve ilişkili sonuçların daha iyi anlaşılması için katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...evi geçindirmek, parasal konular (A1/Yaş:17)

...eve maddi ihtiyaçları yapıyor, kahvaltıda televizyon açarak kafa şişiriyor (B1/Yaş:17)

...bize her şeyi o alır, her şeyin parasını o verir (C1/Yaş:18)

...işe gidip gelmekten başka sorumluluğu yoktur, annem tüm evin yükünü sırtlar, genellikle annem ilgilenir (K1/Yaş:13)

Aktif Rol ve Sorumluluk Almayan Baba

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların ifadelerinde *aile içinde babanın hiçbir sorumluluk almayışı* bir diğer ortak tema olarak saptanmıştır. Katılımcıların çoğu babalarının hiçbir şekilde sorumluluk almadığını ve “var ama yok” babaları olduğunu ortaya koyan tarzda ifade örnekleri sunmuşlardır. Bununla birlikte katılımcılar çocukluklarından itibaren maddi gereksinimlerini dışındaki temel bakım ve ihtiyaçlarının karşılanmasında bir ebeveyn olarak babalarının aktif rol almadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca kimi katılımcılar maddi ihtiyaçlar da dâhil olmak üzere bakımla ilgili temel ebeveynlik görev ve sorumlulukların genellikle anneleri tarafından tek yönlü olarak yerine getirildiğini belirtmişlerdir.

Yapılan analizler neticesinde 31 katılımcıda tekrarlayan ifade kalıplarına bakıldığında babanın sorumluluğunun ne olduğunun tarifinin “hiçbir şey”, “sorumluluğu yok”, “sorumluluk alıyorsa da ben görmüyorum yani yok”, “yok ama bir ara markete giderdi” gibi ifade kalıpları kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Katılımcıların babalarının tümünden yok olması veya sorumluluklarını yerine getirmemesi çocuklarına reddedici ve uzak davranmalarına neden olduğu bulunmuştur. Bu durum aynı zamanda katılımcıların da babalarını reddedici ve uzak olarak algılamalarına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda “hiç sorumluluk almayan babalık” ve ilişkili sonuçların daha iyi anlaşılması için katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...hiçbir şey. ben ilkokuldayken şu ana kadar tüm sorumluluğum annemdeydi. Şu anda işte üniversiteyi ödüyordu ama onu da ödemiyor, yapmıyor. parası olmadığı için yapamıyor diyeyim ama parasının olmadığını kabullenemeyip ben yaparım ben yaparım diyip işi iyice zora sokuyor (U1/Yaş:18)

...bilmiyorum, bir sorumluluğu varsa da ben görmüyorum onu annemle konuşabilirsiniz annem çok efor sarfediyor cidden ona da üzülüyorum (T1/Yaş:16)

...çok sorumluluğu yok (Z1/Yaş:17)

...babam eskiden markete gidiyordu ama şimdi ben büyüdüğüm için ben kendim yapıyorum bilmiyorum, sorumluluğu yok gibi en çok sorumluluk annemde gibi (N1/Yaş:12)

Ortak veya Özel Etkinlikte Bulunmayan Baba

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların ifadelerinde *ortak veya özel etkinlikte bulunmayan baba* bir diğer ortak tema olarak saptanmıştır. Katılımcıların babalarıyla ilişkilerinde, babaların çocuklarına kendilerini özel ve değerli hissettirecek bir zaman ayırmadığı ve çocuklarıyla birlikte ortak ve özel bir paylaşım/etkinlikte bulunmadıkları ifade edilmiştir. Bu durum baba-çocuk ilişkisindeki iletişimin ve duygusal yakınlığın zorluğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte katılımcılar için babayla kurulamayan bu yakınlık çocuklar için yoksunluk hissi uyandıran bir konu olarak

ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak babadan kaynaklanan sonradan çocuğun da katıldığı bir paylaşımsızlık hali mevcut gözükmektedir.

Yapılan analizler neticesinde 31 katılımcıda tekrarlayan ifade kalıplarına bakıldığında *baba ile ilk anıların ne olduğunun* tarifinin “oyun oynamak”, “kucağa almak”, “oyun parkına gitmek”, “bazen işe götürmek”, “lunaparka gitmek”, “haftasonları gezmek” gibi ifade kalıpları kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Bu durum babaların daha küçük yaşlarda bakıma sadece oyun oynatma ve dışarı çıkarma temelli katıldığını göstermektedir. Bu bağlamda katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...oyun oynamak (A1/Yaş:17)

...köye bir kere birlikte gitmiştik, hiç unutmuyorum babaannem oradaydı ben çok küçüktüm annemin dediğine göre 3.5 yaşlarındayım onu hatırlıyorum mesela annen yok deyip şaka yapmıştı, oturup ağlamıştım. bir kere de balık tutmaya gitmiştik (B1/Yaş:17)

...beni basketbol maçlarına götürürdü. her pazar günü aile kahvaltısı olurdu (D1/Yaş:18)

...oyun parkına falan giderdik (H1/Yaş:13)

...küçüklüğe dair tek hatırladığım şey beni gelip gördüğüydü. ondan öncesini hatırlamıyorum (U1/Yaş:18)

Katılımcılara *şu an birlikte neler yaparsınız?* diye sorulduğunda alınan yanıt tüm katılımcılar için “hiçbir şey” olmuştur. Bu durum çocukların yaşı büyüdükçe babaları ile ortak etkinliklerin azaldığını hatta hiç yapılmadığını göstermektedir. Özellikle “eskiden daha çok vakit geçiriyorduk, dışarı çıkıp gezdiğimiz bile olmuştur” yanıtı biz küçük yaşlarda var olan oyun ve dışarı çıkarma temelli baba katılımının da aslında yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Öte yandan bir kısım katılımcı *ilk anıların ne olduğu* sorusuna da “hiçbir şey” yanıtı vermiştir. Babaları ile ortak hiçbir anıların olmadığını ifade etmişlerdir. Bu ortak ilişkinin yokluğu çocukların yaşı büyüdükçe daha da derinleşerek devam etmiştir. Bu bağlamda katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...bir şey yapmayız. bu aralar aramız zaten çok kötü (B1/Yaş:17)

...eskiden daha iyi ve çok vakit geçiriyorduk çıkıp dışarı gezdiğimiz bile olmuştu şimdi işe gider gelir genellikle bizim oturduğumuz odada oturmaz (J1/Yaş:13)

...hiç birlikte bir şey yaptığımızı hatırlamıyorum. bir alışveriş merkezine gittiğimizi bile bilmem (S1/Yaş:15)

Derinlemesine görüşmelerin analizi neticesinde 31 katılımcıda tekrarlayan ifade kalıplarına bakıldığında *baban ile neler yapmayı isterdin?* sorusuna da yanıtların tek bir tema altında toplandığı görülmektedir. O tema da “*birlikte vakit geçirme isteği*” teması olmuştur. Bu durumu anlatmaya çalışırken “*konuşmayı isterdim*”, “*birlikte vakit geçirelim isterdim*”, “*statta bağırarak isterdim*”, “*çok büyük bir isteğim yok, vakit geçirmek isterdim*”, “*lunaparka gitmek isterdim*” gibi ifade kalıplarının kullanıldığı görülmektedir. Katılımcıların babaları ile tek isteklerinin aslında biraz birlikte vakit geçirmek olduğu dikkat çekmektedir. Burada da baba ve çocuklar arasında ortak bir ilişki yokluğunun olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...daha çok vakit geçirmeyi isterdim, konuşmayı isterdim, konuşamıyoruz, iletişim problemi var. Konuşmayı istiyorum ama konuşmuyorum (B1/Yaş:17)

...birlikte vakit geçirmek (C1/Yaş:17)

...babamın maçlara gitmesini isterdim, statta birlikte bağırarak isterdim. şu an daha çok gündemi takip eden biri değilim garip karşılanıyorum. gündem siyaset yok bende, babam daha çok onları konuşur (D1/Yaş:18)

...öyle özel olarak çok büyük bir isteğim yok ama baba-kız gibi işim var gitmem gerekiyor demeden dolaşıp yemek yiyip oturup konuşmak öyle isterdim (U1/Yaş:18)

4.2.1.2 Kişisel (Mizaç ve Karakter) Özelliklerine Göre Babalar

Ortak kategorilerin belirlenebilmesi için ilk olarak katılımcılardan babalarını anlatmaları istenip “babalarının nasıl biri olduğu” sorusu sorulmuştur. Ayrıca “babalarının aileiçinde rolünün ne olduğu ve nelerin sorumluluklarını üstlendiği?”, “babaları ile ilk anılarının ne olduğu, şu an babaları ile birlikte neler yaptıkları, babaları ile neleri yapmak isteyecekleri ve ne sıklıkla ne konuştukları?” sorularından elde edilen, babanın kişisel (mizaç ve karakter) özelliklerine işaret eden kimi cevaplar da bu kategori altına dâhil edilmiştir. Katılımcıların bu sorular bağlamında babaları ile ilgili anlatılarının “*ilgisiz baba*”, “*sinirli baba*”, “*otoriter baba*”, “*duygusal olarak uzak ve konuşmayan baba*” olmak üzere 4 alt kategori altında şekillendiği görülmüştür.

İlgisiz Baba

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların ifadelerinde babanın *ilgisizliği* araştırmaya katılan ergenler arasında en sık tekrar eden tema olarak saptanmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerin kendilerine yöneltilen “babam nasıl bir biridir?” sorusuna yanıtlarının anlatılarına ilgisizlik teması içeren ifade kalıpları üzerinden yansıtıldığı görülmektedir.

Yapılan analizler neticesinde 31 anlatıda tekrar eden ifade kalıplarına bakıldığında babanın nasıl biri olduğunun tarifinin “*ilgilenmeyen biri*”, “*ilgilenmez, nadiren bizimle ilgilenir*”, “*yalan söyleyen biri*”, “*vakit geçirmez benimle*”, “*eve geç gelen biri*”, “*hep televizyon başında olan biri*”, “*rahat biri*” gibi ifade kalıpları kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Katılımcılar babalarını ilgisiz olmaları üzerinden tanımlamışlardır. Babaya yönelik eleştirilerin de daha çok babanın ilgisizliği üzerine odaklandığı görülmektedir. Bu durum anneler ile kıyaslandığında babaların hala çocuklarla ilgilenme konusunda ilgisiz ve pasif kaldıklarını da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte ilgisizlik teması altında babanın çocuğuna zamanının olmaması, ilgilenmemesi, sevgi gösterememesi, eve geç gelmesi ve yalan söylemesi yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Babalar, çocuklarının bakımında, daha az sorumluluk üstlenmekte, çocuklarıyla daha az zaman geçirmekte ve çocuklarının gözünde ilgisiz ebeveyn izlenimi oluşturmaktadır. Öte yandan bir geleneksel söylem olarak babadan görülmeyen sevginin hissedilerek yaşandığı dile getirilmektedir.

İlgisiz baba teması ve ilişkili sonuçların daha iyi anlaşılması için katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...televizyon izler hep televizyon başında (C1/Y:18)

...babam ben küçükken benimle çok ilgilenemedi çok şey yapmazdı annem ilgilenirdi ama ben büyüyünce falan daha şey yapmaya başladı (D1/Y:18)

...ilgilenmez ama beni sever hissederim ben onu bu kadar (Ö1/Y:16)

...eğlenceli biri ama bizle pek ilgilenmiyor aile içi, ilgilediği zaman pek olmadı olunca da sinema tarzı şeyler nadiren (Y1/Y:17)

...ben isteyim diyor ama aslında evde, arıyorum, anlıyorum ses geliyor. vakit geçirmez benimle, ben olsam çocuklarımla daha sık ilgilenir daha çok vakit geçiririm (Y1/Y:14)

Sinirli Baba

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların ifadelerinde *babanın sinirliliği* araştırmaya katılan ergenler arasında en sık tekrar eden bir diğer tema olarak saptanmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerin kendilerine yöneltilen “baban nasıl bir biridir?” sorusuna cevaplarının sinirlilik teması üzerinden olduğu dikkat çekmekte ve bu temanın anlatısında tekrarlı bir şekilde yer bulduğu görülmektedir.

Yapılan analizler neticesinde 31 anlatıda tekrar eden ifade kalıplarına bakıldığında babanın nasıl biri olduğunun tarifinin “*çok sinirli*”, “*dışarıda sinirlenip evde patlayan biri*”, “*çabuk kızan*”, “*çabuk sinirlenen*”, “*kızan biri*”, “*sinirli, kötü, uyuz biri*” gibi ifade kalıpları kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Araştırmaya dâhil olan katılımcıların büyük bir çoğunluğu babalarının kolay sinirlenebilen insanlar olduklarını dile getirmiştir. Bu durum çoğu zaman baba-çocuk ilişkisinde ilişkisel yakınlığı engellemekte ve baba-çocuk ilişkisinin belirli bir mesafede kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda bu sinirli babanın hâkim varlığının baba-çocuk ilişkisi özelinde araya mesafe ve korkuyu koymasını nedeniyle baba-çocuk ilişkisine olumsuz etkileri olduğu bulunmuştur.

Sinirli baba teması ve ilişkili sonuçların daha iyi anlaşılması için katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...televizyon izler hep televizyon başında, çok sinirli (C1/Yaş:18)

...çoğu şeyi kafaya takabiliyor, sinirli (İ1/Yaş:14)

...çok çabuk sinirlenir ama bana karşı değil, çabuk yatıştır (J1/Yaş:13)

...eskiden daha anlayışlıydı çok gülyüzlüydü çözüme yönelik düşünürdü şu anda da itiraz, sinirli nasıl yani hep böyle bir tavrı var yani (U1/Yaş:18)

...her olayın olumsuz yönünü öne süren biraz böyle tahammülsüz, sinirli, tahammülsüz olunca da döven biri (Ü1/Yaş:16)

Otoriter Baba

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların ifadelerinde *babanın otoritesi* araştırmaya katılan ergenler arasında en sık tekrar eden bir diğer tema olarak saptanmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerin kendilerine yöneltilen “babam nasıl biridir?” sorusuna cevaplarının otoriterlik teması üzerinden olduğu dikkat çekmekte ve bu temanın anlatılarda tekrarlı bir şekilde yer bulduğu görülmektedir.

Yapılan analizler neticesinde 31 anlatıda tekrar eden ifade kalıplarına bakıldığında babanın nasıl biri olduğunun tarifinin “*kendi fikirleri doğru gelen*”, “*burnunun dikine giden*”, “*otorite bende olsun isteyen*”, “*kendini haklı çıkarmaya çalışan biri*”, “*itiraz eden biri*” gibi ifade kalıpları kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Katılımcılar babaları ile ilişkilerini katı otoriterlik çerçevesinde tanımlamışlardır. Katılımcıların büyük çoğunluğu babalarının tutumu ve davranışları ile ilgili olarak kalıplaşmış görüşlerinin olduğunu babalarını tasvir ettikleri otoriter baba konumu üzerinden anlatılarında aktarmışlardır. Bu bağlamda katılımcılardan talep gelmesine rağmen babaların kendilerini değiştirmemek konusunda ısrarcı olduklarını ve dolayısıyla değişime direnç gösterdikleri sonucuna

varılmıştır. Bu çerçevede araştırmaya katılan katılımcıların babalarının çocuğun hayatında ikincil planda kalan ve disiplini sağlam işlevini üstlenen otoriter bir babalık modeline sahip olduğu bulunmuştur. Bu modelin varlığının ise çocukların babalarıyla sıcak ve yakın baba-çocuk ilişkisinin kurulmasına engel olduğu düşünülmektedir.

Otoriter baba teması ve ilişkili sonuçların daha iyi anlaşılması için katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...pek iyi biri değil, sadece kendi fikirlerini doğru gelen, kendi burnunun dikine giden, otorite bende olsun, evde öten horoz ben olayım, diğer arkadaşları arasında da en becerikli olduğunu düşünüyor, onlara dolup bize kızar, bir kere ablama oluyorsa on kere bana oluyordur (B1/Yaş:17)

...tabiri caizse uyuz biri diyebilirim yani, genelde tartışmalarda üste çıkma şeyi olur çünkü kendini haklı göstermek ister(V1/Yaş:18)

...şu anda da hep itiraz eden kendi dediğinin doğruluğuna inanan biri (U1/Yaş:18)

...eskiden daha anlayışlıydı şimdi çok sert çıkışıyor bazen bir şeyleri kabullenmek istemiyor gibi ben öyle hissediyorum. Sonuç iyi olmadığı zaman böyle bir tersliyor kendine yediremiyor kabullenemiyor (U1/Yaş:18)

Duygusal Olarak Uzak ve Konuşmayan Baba

Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların ifadelerinde *babanın duygusal olarak uzak olması* araştırmaya katılan ergenler arasında en sık tekrar eden bir diğer tema olarak saptanmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerin babalarıyla oldukça az iletişim kurabildiklerini hatta bazen hiç iletişim kuramadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcıların babalarıyla olan iletişim konularının genellikle ev içi sorumlulukların yapılması, yerine getirilmesi ve akademik başarı veya başarısızlık ekseninde yürütüldüğü, bu konuların dışında çok fazla bir paylaşımlarının olmadığı bulunmuştur. Bunun yanı sıra katılımcılar babalarıyla yalnız kaldıklarında dahi, babalarının onlarla konuşmak ve

bir paylaşımda bulunmak yerine susmak, TV izlemek, bilgisayarda vakit geçirmek gibi başka faaliyetlere yönelme eğilimde olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca konuşma olduğunda da tartışma olması nedeniyle hiç iletişim başlatmadıklarını da aktarmışlardır.

Derinlemesine görüşmelerin analizi neticesinde 31 katılımcıda tekrarlayan ifade kalıplarına bakıldığında “*onun için biz odamızda sessiz sedasız oturalım yeter*”, “*maddi şeyleri babama, manevi şeyleri anneme söylerim, onunla paylaşıyorum*”, “*daha çok annemle bir şeyler paylaşmayı tercih ederim*” ifadelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Katılımcılarda ortak bir konuşmayan ve iletişime geçilemeyen bir baba varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de tüm katılımcılar için iletişim tek yönlü olarak anne üzerine kaymıştır. Hatta bu durum çoğunlukla ergenlerin babaları ile iletişime geçerken anneyi aracı koymaları üzerinden ortaya çıkmaktadır. Konuşmayan ve iletişime geçilemeyen babanın varlığı ergenlerin babaları ile duygu paylaşımı yapamamalarına baba-çocuk ilişkisinde araya mesafenin ve soğukluğun girmesine neden olmuştur. Bu nedenle de katılımcıların çoğu duygusal açıdan babalarını ulaşılmaz ve ihtiyaçlar harici (zorunlu değil) herhangi bir şey paylaşamaz biri olarak görmektedir. Bu bağlamda katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...şu an bir şey yapmayız, akşam eve geldiğinde en fazla bir saat falan daha çok annemle konuşurum. maddi şeyleri babama, duygusal şeyleri annemle paylaşıyorum (A1/Yaş:17)

...televizyon kumandasını veririm, para veririm, televizyon başındayken konuşuruz (C1/Yaş:18)

...ne yaptın ne ettin, okulu konuşuruz, öyle yani (D1/Yaş:18)

...bir şey alınacağı zaman konuşuruz, şunu alalım mı diye (Ö1/Yaş:16)

4.2.2. İdeal Babalık

Araştırma amacı çerçevesinde araştırmaya katılan ergenlerin kendi babalarının tasviri ile ideal olarak tanımladıkları baba tasviri arasında farkı görebilmek için 31 katılımcıya “*ideal baba nasıl bir babadır?*” sorusu yöneltilmiştir.

İlgili Babalık

Derinlemesine görüşmelerin analizi neticesinde 31 katılımcıda tekrarlayan ifade kalıplarına bakıldığında cevapların ilgili babalık teması altında toplandığı görülmektedir. Katılımcıların “*arkadaşça yaklaşmak, ilgilenmek, vakit geçirmek, sorumluluk sahibi*” gibi ifade kalıplarına yer verdikleri görülmektedir. Aynı zamanda katılımcıların ideal baba tarifi kendi babalarında olmayan özellikler üzerinden anlatılara yansımaktadır. Bu sebeple babaların özellikle ebeveynlik rollerinin paylaşımında ve çocuklarla ilgili konularda yer almamalarının katılımcıların kendi babaları ile ideal baba tasvirlerinde bir farklılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...arkadaşça yaklaşmak, söylediğim şeyleri asabice cevap vermemek, ilgilenmeli, ciddiye almalı, abartmamak her şeyi, öğüt verebilen biri olabilirdi (A1/Yaş:17)

...sınırlı olmamalı, agresif olmamalı, ailesiyle vakit geçirmeli (C1/Yaş:18)

...korumacı, sevecen, eğlenceli, çocuklarına vakit ayırmaya çalışan (H1/Yaş:13)

...çocukları ile daha çok vakit geçiren o kadardır herhalde çünkü babam maddi anlamda eksik etmez ama yoğun babamla kitap hakkında konuşmayı da sevmiyorum (S1/Yaş:15)

...benim için sorumlulukları üstüne alsa yeterli. kaçmasa ya da yalan söylemese yalanı da oldu çünkü bana küçük bir kız çocuğunun babasından küçük de olsa beklentileri olur birazcık sorumluluk alması daha iyi olurdu (U1/Yaş:18)

...iyi biri, hayallerinin peşinden koşmasına izin veren biri, babamda olmayan şey (P1/Yaş:13)

4.2.3. Babalık ve Babanın Rolünün Etkileri

Bu bölümde yukarıda katılımcıların anlatılarından edinilen bilgiler ışığında mevcut babalık ve baba rolünün ortaya çıkardığı olası bazı etkilere değinilmektedir. Öncelikle katılımcıların babalarıyla etkileşimlerinin mevcut problemlere olası bir etkisi olduğunun ifade edildiği görülmektedir. Mevcut problemlerin varlığı babanın rolünün ve baba ile etkileşimlerinin olası bir sonucu olarak algılanmakta ve anlatılarda karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte mevcut babalık ve baba rolünün katılımcıların hem anne-baba ilişkisine hem de geleceğe yönelik kendi ebeveynlik davranışlarına da etki edeceği düşünülmekte ve ifade edilmektedir.

Mevcut Problemlerin Varlığına Etki

Araştırmaya dâhil olan ergenlerin babaları ile iletişimlerinin ve etkileşimlerinin onların hayatına etkisinin ne düzeyde ve nasıl olduğunu özellikle oyun bağımlılığı çerçevesinde görebilmek için “*babarla ilişkinin şu an sana etkileri hakkında ne düşünüyorsun?*” ve “*bir fırsat verilse ve baban senin olmasını istediğin ideal bir baba olsa, o zaman sen bugünkü senden farklı bir kişi olur muydun? Olursan neler farklı olurdu?*” sorusu yöneltmiştir. Babaların mevcut ebeveynlik rolünde yetersizliğinin araştırmaya katılan kişilerin mevcut problemlerinin ortaya çıkışına etkisi olduğu görülmektedir. 31 katılımcıda tekrarlayan ifade kalıplarına bakıldığında “*problemlerim azalırdı, bu kadar oyun oynamazdım belki, farklı aktivitelerin önü açılabilirdi, daha iyi bir insan olabilirdim*” gibi ifade kalıpları ön plana çıkmaktadır.

Mevcut problemlerin varlığına etki, karamsarlık, umutsuzluk, kaygı ile kendini gösteren “*depresif semptomlar*”, yalnızlık hissi ve kendini ifade edememe ile ortaya çıkan “*öfke*” ve rahatlama ve yalnızlık hissini giderme amacıyla “*bağımlılık düzeyinde oynanan çevrimiçi oyun*” olmak üzere 3 ayrı alt kategori altında toplanmaktadır. Bu çerçevede katılımcıların babalarının mevcut ebeveynlik rolünde yetersizliğinin ortadan kalkması ve arzulanan baba-çocuk ilişkisine sahip olma olasılığının mevcut problemlerinin azalmasında ve ruhsal iyilik halinin sağlanmasında rol oynayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

Depresif Semptomlar

...babam Şu anki halinden farklı biri olsaydı yani daha iyi biri olsaydı problemlerim belli ölçüde azalardı, kesinlikle farklı olurdu hayatım, daha çok yaşama isteğim olurdu ve hayattan zevk alan biri olurdu, genelde Şu an mutsuz canı sıkkın birisiyim (B1/Yaş:17)

...belki ben Őuna inanıyorum babam olmadığı için içimde hiç dışarı vuramadığım streŐten dolayı yemek yiyip bilgisayar oynayıp işte öyle hani babam olmadığı için olabilir. babam daha farklı olsaydı daha az olabilirdi ya da olmayabilirdi (D4/Yaş:18)

Öfke

...daha sakin bir insan olabilirdim. istediğim zamanlarda arayıp konuşabilsem öfke olarak daha sakin bir insan olabilirdim. istediğim Şey fiziksel olarak yanımda varlığı (U1/Yaş:18)

... öfkeli biri olmazdım, çevreme zarar vermezdim, nasıl baş edeceğimi bilirdim belki bilemiyorum (D1/Yaş: 18)

Bağımlılık Düzeyinde Oynanan Oyun

...babam daha ilgili bir baba olsaydı mesela, günlük alışkanlıklarım davranışlarım bilgisayar konusu da yani belki daha az oynayabilirdim. farklı aktivitelerin önü açılabilirdi (V1/Yaş:18)

... daha iyi bir insan olurdu, iyi anlaşabilseydik belki birlikte olabilseydik akşamları birlikte vakit geçirir, daha az oyun oynama ihtiyacı hissederdim (Ü1/Yaş:16)

Olumsuz Anne-Baba İlişkinin Varlığına Etki

Araştırmaya dâhil olan ergenlerin babalarının mevcut konumunun onların hayatına etkisinin ne düzeyde ve nasıl olduğunu özellikle aile çerçevesinde görebilmek için “*babanın aile içindeki rolünün ailene etkileri hakkında ne düşünüyorsun?*” ve “*babanda gördüklerin nedeniyle ben ebeveyn olduğumda yapmayacağım dediğin Şeyler var mı?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun babası ev-içi sorumluluklarını annenin görevi olarak gördüğünden ev işlerinde aktif bir rol almamaktadır. Bu nedenle katılımcılar çocukluklarından itibaren kendileriyle ilgili hemen hemen bütün konularda annelerinin

sorumluluk üstlendiğini, evin tüm yükünün annelerinin omuzlarında olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumun da annelerinin babaları ile ilişkisinin bozulmasına neden olduğu ve sık sık kavgaların çıkmasına sebebiyet verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu dinamiklerin evlilik ve eş ilişkisi bağlamında daha ayrıntılı irdelenmesi iyi olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda derinlemesine görüşmelerin analizi neticesinde 31 katılımcıda tekrarlayan ifade kalıplarına bakıldığında mevcut babalık rolünün olumsuz bir anne-baba ilişkisinin varlığına etki ettiği bulunmuştur.

...işe gidip gelmekten başka sorumluluğu yoktur, annem tüm evin yükünü sırtlar, genellikle annem ilgilenir, bu nedenle sık sık kavga ederler (K1/Yaş:13)

...ileride ebeveyn olduğumda eşimle kavgasız, gürültüsüz olmayı sağlamaya çalışırım (A1/Yaş:17)

...ben olsam çocuklarımla daha çok vakit geçirirdim. bir de yani eşimle kavga etmem, tüm yük annemde (D4/Yaş:18)

...iyi bir karı-koca ilişkisi sağlamaya çalışırdım (U1/Yaş:18)

Geleceğe Yönelik Ebeveynlik Davranışına Olası Etki

Derinlemesine görüşmelerin analizi neticesinde 31 anlatıda tekrar eden ifade kalıplarına bakıldığında “*babanla ilişkide gördüklerin nedeniyle ben ebeveyn olduğumda yapmayacağım dediğin şeyler var mı?*” sorusuna cevapların “*ilgili baba olma*” teması etrafında da verildiği görülmektedir.

Yapılan analizler neticesinde 31 katılımcıda tekrarlayan ifade kalıplarına bakıldığında ilgili baba teması altında “*çocuğuma iyi anılar bıraktım, onlarla daha çok vakit geçirirdim, yalan söylemezdim, iyi ve ilgili bir baba olmaya gayret ederdim*” cümlelerine yer verildiği görülmektedir. Katılımcıların hepsi kendi babalarında görmedikleri ve aslında görmek istedikleri davranışlar üzerinden bir ebeveynlik tasviri yapmıştır. Çocukların kendi babalarının mesafeli ve ilgisiz davranışlarını sürdürmek yerine gelecekte kendi çocukları ile daha yakın, sevgi dolu bir ilişki kurmaya çalışacakları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum şu

anki baba-çocuk ilişkisinin çocuklarla kurulan gelecekteki ilişkileri şekillendiren önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda katılımcıların kendi babaları ile ilgili algıları ve bu algının geleceğe yönelik etkisinin daha iyi anlaşılması için katılımcıların ifade örneklerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

...çocuğuma iyi anılar bıraktım, kaldıramayacağı şeyler yapmazdım (B1/Yaş:17)

...çocuklarımla daha çok vakit geçirirdim (D1/Yaş:18)

...ben olsam çocuklarımla daha sık ilgilenir daha çok vakit geçiririm. Bir şeyler paylaşmak isterdim. babamla nadiren bir şey paylaşırım. öyle olsun istemezdim annem gibi olsun isterdim. çok fazla göremiyorum, o işte oluyor ben okulda. çok konuşmıyoruz zaten genelde (Y1/Yaş:14)

...yani daha çok vakit geçiririm onlarla. onların hayatımda babalarının varlığını hissettirirdim ama para olarak değil, duygusal olarak (U1/Yaş:18)

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulguların ilgili literatür içerisinde yorumlanmasına yer verilmiştir. Çevrimiçi video oyun bağımlılığı bağlamında baba-çocuk ilişki dinamiğine dair açıklamalar ve öneriler getirmeye çalışılmıştır.

5.1. Tartışma ve Yorum

Bu çalışmada çevrimiçi video oyun bağımlısı ergen çocukları olan babaların, aile sistemi içerisinde ve çocuğuyla ilişkisinde nasıl algılandığını belirlemek ve ergen bireylerin zihnindeki baba temsiline ne olduğunu görmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda, ergenlerin anlatısında babanın nereye konumlandırıldığı, baba ile nasıl bir iletişim/etkileşim kurulduğu ve babanın rolünün anlatılarda kendine nasıl yer bulduğu incelenmiştir. Mevcut çalışmalar video oyun bağımlılığına dair ergenlerde yetişkinlerden daha yüksek oranlar bildirmektedir (Mentzoni ve ark., 2011; Schmidt ve ark., 2011). Bu nedenle çalışmada örneklem 12-18 yaş aralığı olarak sınırlandırılmıştır. Ayrıca gelişim basamaklarına uygun olarak, katılımcıların Piaget'in ifade ettiği soyut işlemler döneminde bulunması sebebiyle soruları yanıtlayabilmelerinin daha rahat olacağı düşünülmüştür (Piaget, 1964, ss.176-186).

5.1.1. Nitel Bulguların Değerlendirilmesi

Yapılan analizler neticesinde ergenlik döneminde olan çevrimiçi video oyun bağımlısı katılımcıların anlatılarında babaların “aile içinde sorumluluk almalarına” ve “kişisel özellikleri (mizaç ve karakter)” olmak üzere iki farklı grupta tariflendiği görülmüştür. Katılımcıların babaları, aile içinde sorumluluk almalarına göre “evin ekmeğini kazanan,” “maddi ihtiyaçları karşılama odaklı,” “aktif rol ve sorumluluk almayan,” “ortak veya özel etkinlikte bulunmayan baba” olarak tariflendiği bulunmuştur. Katılımcıların babaları kişisel özelliklerine (mizaç ve karakter) göre ise, “ilgisiz,” “sinirli,” “otoriter,” “duygusal olarak uzak” ve “konuşmayan baba” olarak tariflendiği bulunmuştur.

Katılımcıların babaları ile ilişkilerini tariflemelerinde ise “otoriterlik,” “kısıtlı ve hatta hiç olmayan iletişim/paylaşım” ve “ilgisizlik” temaları ön plana çıkmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak babanın çocukların zihninde sadece “evi geçindiren kişi” ya da “daha çok evin dışında yer alan” biri olması babaların çocukların hayatında fiziksel mevcudiyetlerini

kısıtlamaktadır. Bu durum aynı zamanda, babalar ve çocuklar arasındaki kurulabilecek olan duygusal yakınlığı ve paylaşımı da engellemektedir. Bu tarz babalık biçimleri, çocuğun hayatındaki rolü anneye göre arka planda kalan; yalnızca para kazanma ve geçim sağlama işlevlerini üstlendiği düşünülen; çocuğun yaşamında duygusal ve fiziksel mevcudiyeti kısıtlı olan; otoriter-ev geçindiren geleneksel babalık modeline işaret etmektedir (FREEMAN, 2008, ss. 113-139).

Sonuç olarak araştırma neticesinde belirgin bir baba-çocuk ilişki şekli ortaya çıkmıştır. Bu baba-çocuk ilişki şeklinin daha önce yapılmış ve giriş bölümü ve literatürde özetlenen çeşitli kuramsal ve görgül araştırmalarla uyumlu olduğu görülmektedir. İlerleyen bölümlerde araştırma bulguları, ilgili literatür ışığında değerlendirilecektir.

Aile İçi Sorumluluk Almalarına Göre Babalar

Çok yönlü bir kavram olan babalık 1930'lu yıllarda aileye ve çocuğa ahlaki rehberlik etmek ve maddi kazanç getirmek üzerinden tanımlansa da zaman içerisinde değişerek sırayla cinsiyet rol modeli olmaya, evlilik desteğine ve eş-ebeveynliğe vurguyla tanımlanmaya başlamıştır. Öte yandan babaların farklı aile ve toplumlarda oynaması beklenen çeşitli rolleri fark edildiğinde, babaların çocuklarının gelişimini etkileyebilme yollarının tanınması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda araştırma sonucuna bakıldığında katılımcıların babalarının “aile içinde sorumluluk almalarına” göre tariflendiği ve “evin ekmeğini kazanan, maddi ihtiyaçları karşılama odaklı, aktif rol ve sorumluluk almayan, ortak veya özel etkinlikte bulunmayan baba” temalarının ön plana çıktığı bulunmuştur.

Araştırma sonucunda babaların rolü eve ekmek parası getirmek şeklinde tanımlanmıştır. Erkekler söz konusu olduğunda eve ekmek parası getirmenin, geleneksel olarak normal karşılandığı, önemli ve itibarlı bir konumunun olduğu görülmektedir (Thebaud, 2010). Hatta 19. yüzyılın ortalarından Büyük Buhran'a kadar, babalık ekmek kazanma olarak tanımlanmıştır. Ekmek kazanma, babalığın en önemli ve tanımlayıcı özelliği olmuştur. İyi babalar ekmek kazanan babalar olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu duruma endüstrileşme devriminin ardından erkeklerin evlerinden uzakta ve uzun saatler çalışması neden olmuştur. Öte yandan zaman içerisinde annelerin zorunlu olarak babaların sorumluluklarını almasıyla birlikte babanın doğrudan etkisi azalmaya başladığı bildirilse de (Pleck ve Pleck, 1997, ss. 33-48) AÇEV [Anne Çocuk Eğitim Vakfı] tarafından 2018 yılında yapılan araştırmaya göre “geçim sağlama”nın hâlâ babalık algısının en güçlü bileşeni olduğu bildirilmektedir (Tol ve Taşkan, 2018, ss. 9-10). Bunun yanı sıra aynı çalışmada babalık algısında otoriter babanın

yerini, geçim sağlayan babanın almaya başladığı da gösterilmiştir (Tol ve Taşkan, 2018, ss. 9-10). Ancak elde edinilen bulgular neticesinde evrimii video oyun bağımlısı olan ergenlerin babaları için böyle bir durumun söz konusu olmayabileceği görülmektedir. Çevrimiçi video oyun bağımlısı ergenlerin babalarında geleneksel olarak hem geçim sağlama hem otoriter babalığın mevcudiyetini koruduğu söylenebilmektedir.

Son on yılın sosyokültürel gelişmelerinin yanı sıra babalık ve ailelerle ilgili araştırmalar gözönüne alındığında ise babaların çocuklarının gelişiminde oynadıkları kritik rolün vurgulanmaya başlandığı görülmektedir (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth ve Lamb, 2000). Babalar toplumsal ve sosyokültürel değişim süreci içerisinde ocuk bakımında merkezi bir noktaya getirilmiştir. Bu nedenle toplumsal olarak babaların aile içi sorumluluklara daha fazla dâhil olmaları beklenmeye başlanmıştır. Bu nedenle tarihsel olarak eve ekmek getiren yegne aktör olduğu aile modeli de değişime uğramıştır (Bozok, 2018, ss. 13). Babaların çocukları ile daha yakın bir ilişki kurmalarının önemi ön plana çıkmıştır. Nihayetinde babanın katılımının çok boyutlu doğası; anne-baba ilişkisinin çocuklar için olumlu ve sağlıklı bir ortam oluşturmasındaki önemi geçmişteki babalık ya da iyi baba olma kavramlarının değişmesine aracılık etmiştir. Sonuç olarak “evin ekmeğini kazanan baba” iyi babalık olarak tanımlanmaktan çıktığı düşünülmektedir. Yani artık iyi bir baba olmak için sadece evi geçindirmek yeterli olmamaktadır. İyi babalık ocuk bakımında fiilen yer almayı ve ev içindeki iş gcnu paylaşmayı gerektirmektedir (Boratav, Fişek ve Ziya, 2017, ss. 11). Bu bağlamda çocuğun zihnindeki hâkim ve tek yönlü eve ekmek getiren baba figürü baba-ocuk ilişkisine en başından mesafe getirmekte ve bu nedenle de paylaşımlar maddiyat ekseninde kısıtlanmaktadır.

Araştırma sonucunda babaların ebeveynlik rol ve sorumluluklarının sadece ailenin ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılama odağında algılandığı bulunmuştur. Elde edilen bu bulgunun mevcut çalışmalarla benzerlik gösterdiği ve uyumlu olduğu görülmektedir. Günümüz Türkiye’indeki yaygın toplumsal kabule göre de, ailenin geçimini sağlaması gereken birincil aktör baba olarak işaret edilmektedir (Bozok, 2018, ss. 41). Örneğin; AÇEV’in 2018 yılında yayınladığı bir araştırma raporunda babaların, ağrılıkla aile içinde kendi görevlerini eve ekmek getirmekle sınırlı gördüğü bulunmuştur (Bozok, 2018, ss. 26). Bu durum, annenin çalışıp çalışmama durumundan bağımsız olarak çocukların bakımından annenin sorumlu olduğu düşüncesinin babalar tarafından benimsendiğini göstermektedir. Ayrıca elde edilen bulgu, Dr. Hilal elik’in (2013) “*Genç Yetişkinlerde*

Babanın Belirsiz Kaybının Aile Sistemi ve Bireysel Psikolojik Örüntüler Bağlamında İncelenmesi: Danışmanlık Psikolojisi Perspektifinden Karma Bir Araştırma” çalışmasının sonuçları ile de örtüşmektedir. Çalışmada genç yetişkinlerin babaların ebeveynlik rol ve sorumluluklarına dair algılarının hemen hemen bütünüyle ailenin ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılama odağında olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çelik, 2013). Bu bağlamda, evin ekmeğini kazanmak ve maddi ihtiyaçları karşılamak, bugün toplumun birçok kesiminde babanın rolünün önemli bir bileşeni olmaya devam etmektedir. İki ebeveynin çalıştığı ailelerin büyük çoğunluğunda bile kadın ve erkek işçiler arasındaki maaş uçurumu/gelir farklılığı sebebiyle ana ekmek sahibi hâlâ baba olarak görülmektedir.

Öte yandan aileye ekonomik destek sağlamak, babaların çocukların bakımına katkıda bulunmasına imkân veren, dolaylı ve önemli bir yoldur. Ancak babalar çocuklarıyla doğrudan etkileşim, öğretim, oyun ve birebir etkileşim içerisinde çocuklar ile temas sağlayarak çocuklarının gelişimini olumlu yönde etkileyebilir (Lamb, 1981b; 1995). Ayrıca babalar çocuklarla ilgili ev işlerine dâhil olarak, aile içi uyumu iyi yönde etkileyebilir ve böylece annenin iş yükünü hafifletebilir (Pleck, 1983). Bu sebeple, babanın çocuğuna yakınlığı, çocuğunun maddi ve manevi gereksinimlerine duyarlı olması, çocuğunu yapıp ettikleri konusunda izliyor oluşu çocuk gelişimi açısından önemlidir. Hatta çalışmalar babaların maddi ihtiyaçları karşılama dışında çocuklarının bakım faaliyetlerinde aktif rol almamalarının baba-çocuk ilişkisinin mesafeli bir zemine oturmasına neden olduğunu ve bu durumun belirsiz kayıp olgusunun oluşumuna zemin hazırladığını ileri sürmektedir (Çelik, 2013). Bu bağlamda çocukların zamanının çoğunu ailesinden ayrı geçirdiği ergenlik döneminde sadece maddi ihtiyaçları karşılama odaklı bir babalık olumlu/yakın/sıcak baba-çocuk ilişkisinin kurulmasına engel olmaktadır.

Ailede çocuk bakımı da dahil olmak üzere aile ile ilgili işlerin idaresinde anne ve babaların farklı sorumluluklar üstlendikleri, ebeveyn rollerinde farklılaştıkları ve ebeveynlerin her birinin çocuk gelişimine katkısının farklı yollardan gerçekleştiği bilinmektedir (Parke ve ark., 2005). Lamb ve Oppenheim’ında (1989) belirttiği gibi esasen anne ve babanın çocuk bakımında birbirlerine göre üstünlüğü yoktur. Ancak babalar, çocuk gelişimindeki rol ve sorumlulukları ile değil, genellikle ailenin geçimi ile ilgili konularla anılmaktadır. Bu sebeple baba ve anne katılımı arasındaki en büyük farkın da çocuk gelişimindeki rol ve sorumluluklar alanında ortaya çıktığı görülmektedir. Sorumluluk kavramı Lamb, Pleck, Charnov ve Levine’e (1987) göre ilgili babalığın üç önemli bileşeni arasında yer almaktadır. Sorumluluk

tanımlanması kısmen zor olsa da babanın çocuğun fizyolojik sağlığı, mutluluğu ve iyi oluşu yani çocuğun refahı ve bakımı için sorumluluk alması ve bunları yerine getirebilmesi ile ilişkili oldukça önemli bir baba katılım boyutudur. Baba katılımının bu boyutu, çocuğun ne zaman doktora gideceğini bilmeyi, gerekli durumlarda doktordan randevu ayarlamayı, çocuk bakımıyla ilgili kararlar alma ve düzenlemelerin yapılmasını, gerektiği zamanlarda öğretmenle diyaloga geçmeyi, çocuğunun nerede ve kimlerle birlikte olduğu ile ilgilenmeyi ve çeşitli aktivitelerde çocuğuna eşlik etmeyi gerektirmektedir (Lamb ve Lewis, 2010). Bu bağlamda araştırma sonucuna bakıldığında çevrimiçi video oyun bağımlısı olan ergenlerin babalarının bu katılım boyutunda yetersiz olduğu görülmektedir. Ailede babanın hiçbir sorumluluk almaması katılımcılar arasındaki ortak tema olarak bulunmuştur. Ayrıca maddi ihtiyaçlar da dâhil olmak üzere bakımla ilgili temel ebeveynlik görev ve sorumlulukların genellikle anneleri tarafından tek yönlü olarak yerine getirildiğini de belirtmişlerdir. Literatür incelendiğinde mevcut birçok çalışma da, babaların, çocuklarının bakımı veya yetiştirilmesi ile ilgili hiçbir sorumluluk üstlenmediğini göstermiştir (Lamb ve ark., 1987; Pleck, 1983; 1997). AÇEV'in 2018 yılında yayınladığı bir araştırma ise, babaların, çocuklarına karşı oldukça sıcak ve yakın davranışlar sergilediklerini belirtse dahi çocukların eğitiminde etkin rol oynama ve bireysel olarak sorumluluk üstlenme açısından ilgi oranlarının düştüğünü bulmuştur. Bu durum çocuk bakımında sorumluluk üstlenme, çocukla yakın bir ilişki kurma, çocuğun hayatına dahiliyetin artması gibi konuların babaların zihinlerinde yer bulduğunu ancak bunların henüz davranışlara yansıyamadığını göstermektedir. Babaların daha çok evin ekmeğini kazanan, maddi ihtiyaçları karşılayan bir baba olması ve işle kurulan aşırı bir özdeşleşme babaların aile içinde sorumluluk üstlenmelerine engel olmaktadır.

1980'lerde, bazı araştırmacılar, artan baba katılımının çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmaların çoğunda araştırmacılar, “geleneksel” ailelerdeki çocukların durumunu, babaların çocuk bakımı konusunda ya paylaşılan ya da birincil sorumluluk alan çocuklarla karşılaştırmıştır (Lamb, Pleck ve Levine, 1985; Radin, 1994; Russell, 1983, 1986). Diğer araştırmacılar ise değişen seviyelerde baba katılımı arasındaki korelasyonları incelemiştir (Koestner, Franz ve Weinberger, 1990; Mosely ve Thomson, 1995). Sonuçlar birbiriyle tutarlı bulunmuştur. Yüksek oranda baba katılımı olan çocuklar, artan bilişsel yetkinlik, artan empati ve daha fazla iç kontrol odağı ile karakterize edilmiştir (Pleck, 1997; Pruett, 1983, 1985; Radin, 1982, 1994). Öte yandan çocuğun algıladığı ve fiili akademik yetkinlik ve zor görevleri tamamlamadaki kararlılık, her şeyden önce çocuğun baba katılımı ile ilgilidir. Yapılan birçok çalışma da baba katılımı ile çocukların çeşitli alanlarda

algılanan veya fiili yetkinliği arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle de, benlik saygısı açısından, baba-ergen ilişkisinin anne-ergen ilişkisinden daha önemli olduğu bulunmuştur (Allen, Hauser, Bell ve O'Connor, 1994). Bu bağlamda babanın çocuğu ile ilgili sorumluluk almaması babanın aile içine dahiliyetini ve baba-çocuk arasında fiziksel ve psikolojik temasın kurulmasını etkilemektedir. Bu nedenle bu temasın eksikliğinin baba-çocuk ilişkisine ve çocuğun gelişimine olumsuz etkileri olabilmektedir.

İlgili babalığın değerlendirilmesi sadece babanın çocuğunun bakımında aktif rol almasına bağlı olarak yapılmamaktadır. İlgili babalık aynı zamanda çocuğa ayrılan zaman ve ayrılan bu zamanın çocuğun gözünden kaliteli, anlamlı ve değerli bir birliktelik algısı oluşturup oluşturmadığına göre de yapılmaktadır (Flouri, 2005, Lamb, 2000, 2004; Rohner, 1996). Literatür incelendiğinde ise “doğrudan etkileşim veya temas” Lamb, Pleck, Charnov ve Levine’e (1987) göre ilgili babalığın üç önemli bileşeni arasında yer almaktadır. Doğrudan temas, babanın bakım verme, oyun ya da birtakım etkinliklerinde çocukla doğrudan ilişki ve birebir etkileşim içerisinde olmasını kapsamaktadır (Pleck, 2010; Cabrera ve ark., 2007). Bu baba katılım boyutu çocukla birebir vakit geçirmeyi ve birebir etkileşimi gerektirir. Burada temel koşul babanın çocuğuna zaman ayırması olarak kabul edilmektedir. (Lamb, Pleck, Charnov ve Levine, 1987). Bu boyutun, çocukla ilişkili ev işlerinde harcanan zamanı ve çocuk yan odada oynarken ebeveynin başka bir odada oturarak zaman geçirmesini kapsamadığı belirtilmektedir. Bu bağlamda katılımcıların babalarıyla ilişkileri incelendiğinde, babaların çocuklarına kendilerini özel ve değerli hissettirecek bir zaman ayırmadığı ve çocuklarıyla birlikte ortak ve özel bir paylaşım ve etkinlikte yer almadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların çocukluk döneminde babalarıyla olan paylaşımlarının belirli bir düzeyde yakınlık (birlikte bir yerlere gitmek, oyun oynayarak vakit geçirmek, vb.) içerdiği, şu anda ise bu paylaşımların tamamen bittiği ve paylaşımların kısmen ev ve aile yaşantısı üzerinde odaklandığı bulunmuştur. Hatta bazı katılımcılar için bu paylaşımların dahi olmadığı anlatılarında ifade edilmiştir. Mevcut çalışmalara bakıldığında elde edilen sonuçlarla uyumlu olarak babaların çocuklarıyla onların gelişimlerini destekleyecek şekilde kaliteli zaman geçirmediği bildirilmektedir (Açev, 2018). Bu bağlamda değerlendirildiğinde babalar ve çocukların ortak veya özel etkinlikte bulunması, çeşitli aktiviteler aracılığıyla boş vakitlerini birlikte eğlenerek geçirmesi baba ve çocuk arasında duygusal bağ oluşturmakta ve ikili arasında özel ve anlamlı bir ilişkiyi mümkün kılmaktadır (Brotherson, Yamamoto, ve Acock, 2003). Ancak araştırmaya katılan katılımcıların babalarıyla ortak veya özel etkinlik

bulunmamaları kendilerini babalarının gözünde değersiz ve önemsiz hissettirmekte ve baba-çocuk arasında yakınlığın oluşumuna engel olmaktadır.

Kişisel (Mizaç ve Karakter) Özelliklerine Göre Babalar

Ebeveynlik birçok yetişkinin hayatında önemli bir rol olarak yer almaktadır. Yetişkinin kişisel özellikleri, kişiliği ebeveynlik davranışlara da sirayet etmektedir. Öte yandan ebeveynlik davranışları, ebeveynin kişisel özelliklerinin, kişiliğinin çocuk yetiştirme alanındaki ifadesi olarak görülmektedir (Kochanska ve ark., 1997). Birçok çalışma da ebeveyn kişiliği ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin varlığına ilişkin sonuç ortaya koymuştur. Bu bağlamda araştırma sonucu olarak katılımcıların babalarını kişisel özelliklerine (mizaç ve karakter) göre ilgisiz, sinirli, otoriter, duygusal olarak uzak ve konuşmayan babaolarak tariflediği bulunmuştur.

Araştırma sonucu katılımcıların babalarını çocuklarla ilgilenme konusunda ilgisiz ve pasif olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Babalar, çocuklarının bakımında, daha az sorumluluk üstlenmekte, çocuklarıyla daha az zaman geçirmekte ve çocuklarının gözünde ilgisiz ebeveyn olarak konumlandırılmaktadır (Amoto, 1994; Yeung, Duncan ve Hill, 2000). Mevcut çalışmalara bakıldığında da babanın ilgisizliği, babalar ve çocuklar arasında nitelikli baba-çocuk ilişkisinin kurulmasındaki bir engel olarak ele alınmaktadır. Özellikle duygusal tutarsızlığı yüksek olan babaların çocuklarına karşı daha az olumlu duygulanım ve daha fazla olumsuz duygulanım sergiledikleri bulunmuştur. Bu babalar, daha az duyarlı ve bilişsel olarak daha az uyarıcı ve aynı zamanda çocuklarına karşı daha az bağlılık göstermişlerdir. Daha fazla olumlu ruh hali olan babaların çocuklarının bilişsel uyarıcılığı ile daha fazla ilgili oldukları gözlenmiştir (Belsky ve ark.,1995). Bu bağlamda babaların ilgili olması baba-çocuk ilişkisinin kalitesini arttırdığı gibi iki tarafın da birbirlerine yakınlaşmalarına, babanın çocuğunu daha yakından tanınmasına, anlamasına ve ikisi arasında daha sağlıklı ve nitelikli bir ilişkinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Öte yandan ilgili literatür incelendiğinde (Parke, 2002) ise özellikle 1970li yıllar ile birlikte besleyen, bakan, destek veren baba tanımı babalığın öneminde bir değişimi ifade etmeye başlamıştır. Babalar, çocuklarının günlük bakımına etkin biçimde katılan besleyen, bakan, destek veren ebeveyn olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Ayrıca bu temanın, “iyi babalar” ın kim olduğunu belirlemek için bir ölçüt olarak kullanıldığı görülmektedir (Amato, 1994, 1998; Parke, 2002; Rohner, 1998). Bununla birlikte cinsiyetler arası eşitlik fikrinin yaygınlaşması, babaların eşleriyle ilişkilerinde

eşitlikçi, katılımcı ve olumlu ilişkiler kurması, çocuklarına daha yakından ilgi göstermesi ve onlarla daha nitelikli zaman geçirmeye yönelmesi ailenin yapısı değiştirerek babaların çocukların hayatlarına katılımını arttırmış ve “ilgili babalık” kavramı kendini göstermeye başlamıştır (Morgan, 2001; Therborn, 2004). Bu açıdan değerlendirildiğinde değişen babalık çerçevesinde katılımcıların babalarını ilgisiz olarak görmeleri babaları ile kendilerini değerli ve önemli hissettirecek duygusal bağın ve yakınlığın oluşmasına engel olmaktadır. Bu nedenle de baba-çocuk ilişkisinin olumsuz bir zeminde derinleştiği düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda katılımcıların babalarını çocuğun hayatında ikincil planda kalan ve disiplini sağlam işlevini üstlenen otoriter bir baba olarak tanımladıkları bulunmuştur. İlgili literatür incelendiğinde otoriterlik geleneksel babalık özelliği olarak görülmektedir. Özellikle tarım toplumu döneminde toprak mülkiyetine dayalı bir toplum karşımıza çıkmakta ve babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirdiği ancak son derece otoriter tutum sergilediği bir babalığın mevcut olduğu bildirilmektedir. Geleneksel babalık bu dönemdeki babaların tutum ve davranışlarına gönderme yapan bir babalık tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Saracho ve Spodek, 2008, ss. 821-836). Türkiye’de de 1950lere kadar yaygın olarak tanımlanan aile köy-kökenli, geleneksel ve ataerkil yapıdadır. Bu yapı içinde aile içi ilişkilerin kurallarını belirleyen çok güçlü cinsiyet ve yaş hiyerarşisinin olduğu belirtilmektedir. Bu hiyerarşik yapıda erkeklerin kadın ve çocuklara üstünlüğü ve evin erkeği olan babanın mutlak ve sarsılmaz bir otoritesi bulunmaktadır. Bu hiyerarşi çocukların babayla ilişkisi arasında keskin sınırlar oluşturmakta, bu sınırlar çoğu zaman baba-çocuk arasındaki ilişkiyel yakınlığı ve duygu alışverişini engellemekte, ilişkiler saygı ve korku çerçevesinde kalmaktadır (Fişek, 1991, 2002; Kıray, 1976). Türkiye’de özellikle baba-çocuk ilişkilerine odaklanan az sayıda çalışmada baba olmanın çocuklar üzerinde otoriteyi ve disiplini korumak adına hem duygusal hem fiziksel olarak belirli bir mesafede durmayı ve çocuklarla ilişkide paylaşımdan ve açıklıktan kaçınmayı gerektirdiği aktarılmaktadır (Boratav, Fişek ve Ziya, 2017). Ancak güncel çalışmalara bakıldığında geleneksel babalığın bir parçası olan otoriter babalığın dönüşmekte olduğu da gösterilmektedir (AÇEV, 2018). Bu bağlamda babalığın artık babanın aile içinde mesafeli, iktidarı sorgulanamayan, otoriter imgesinden ziyade çocuklarıyla ev içinde olduğu kadar ev dışında da zaman geçiren, daha sevecen ve eşitlikçi ilişkiler kuran bir babalık modeline doğru değiştiği görülmektedir (AÇEV, 2018).

Otoriter ebeveynlerin sıcaklığın ve duygusal erişilebilirliğin olmadığı ve sınırlandırıcı kontrolün, cezanın ve güç gösteriminin ön planda olduğu ebeveyn tutumunu benimsedikleri

bilinmektedir (Metsapelto ve ark., 2003). Mevcut çalışmalara da bakıldığında Metsapelto ve Pulkkinen (2003), yüksek duygusal tutarsızlık kişilik özelliğine sahip ebeveynlerin otoriter ebeveyn tutumu daha fazla benimsediklerini bulmuştur. Duygusal tutarsızlığı yüksek olan insanlar, daha kolay sıkılma, endişeli, gergin, kaygılı ve duygusal sabitlikten yoksun olma eğilimindedir. Bu yüzden ebeveynlerdeki duygusal tutarsızlığın yüksek oluşu cezalandırıcı, aşırı kontrolcü ve çocuğunkinden daha çok kendi meselelerine odaklanan çocuk bakımına neden olmakta ve durum da hassas olmayan zorlayıcı ebeveynliği arttırmaktadır (Dix, 1991). Gaertner, Spinrad, Eisenberg, ve Greving (2007) çalışmalarında otoriter babaların diğer babalara kıyasla çocuklarına karşı duygusal olarak daha tepkisiz ve mesafeli olduklarını, çocuklarıyla daha az ilgilendikleri ve daha az zaman geçirdiklerini, bebeklik döneminde bile ebeveynlik sorumluluklarını daha az yerine getirdiklerini bulmuşlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde de otoriter bir babanın varlığı çocukların babalarıyla arasına mesafe getirmekte ve bu zorlayıcı ebeveynlik sıcak ve yakın baba-çocuk ilişkisi kurulabilmesine engel olmaktadır.

Araştırma sonucunda katılımcıların babalarını sinirli olarak tanımladığı görülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde babaların sahip oldukları bu kişisel özelliğin geleneksel erkek cinsiyet rolü ile paralellik gösterdiği görülmektedir (Çelik, 2013). Cinsiyet rolleri kadının ve erkeğin toplum içinde üstlenmesi beklenen roller, sahip olması istenen davranışlar, tutumlar ve özellikler olarak tanımlanmaktadır (Bem, 1984 'den aktaran: Çelik, 2013). Mevcut çalışmalara bakıldığında olumsuz duygulanımı yüksek olan ebeveynlerin gergin ve sinirli olmaya yatkınlıklarından dolayı güç gösterme ihtimallerinin daha fazla olduğu gösterilmiştir. Araştırmalar, çocuklarla etkileşimde ebeveynin ifade ettiği öfke, sinirlilik ve diğer olumsuz duyguların, düşük fiziksel ve duygusal bakımın çocuklarda davranış problemlerini ve ebeveyn kurallarının zayıf biçimde içselleştirilmesini öngördüğünü göstermektedir (Dix, 1991; Kochanska ve Aksan, 1995). Olumsuz duygulanıma sahip ebeveynler sıklıkla öfke, endişe yansıtmakta ve çocukları da sıkıntıya eğilimli mizaca sahip olmaktadır (Mangelsdorf ve ark., 1990). Bu bağlamda babaların geleneksel cinsiyet rollerinin ekseninde şekillenen genel kişisel özellikleri babaların geleneksel baba olma özelliklerini üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ayrıca kurallara uymamaya ve çocuklarda çeşitli davranış problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Araştırma sonucunda araştırmaya katılan ergenlerin büyük bir bölümünün babalarıyla oldukça az iletişim kurabildiklerini hatta bazen hiç iletişim kuramadıkları bulunmuştur.

Çevrimiçi video oyun bağımlısı ergenlerin babalarıyla aynı zaman diliminde ve aynı mekânda bir arada olmalarına rağmen duygusal yakınlığı kuramadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcılar babalarıyla olan iletişim konularının genellikle ev içi sorumlulukların yapılması, yerine getirilmesi ve akademik başarı veya başarısızlık ekseninde yürütüldüğünü, bu konuların dışında çok fazla bir paylaşımlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar babalarıyla yalnız kaldıklarında dahi, babalarının onlarla konuşmak ve bir paylaşımda bulunmak yerine susmak, TV izlemek, bilgisayarda vakit geçirmek gibi başka faaliyetlere yönelme eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca konuşma olduğunda da tartışma olması nedeniyle hiç iletişim başlatmadıklarını da aktarmışlardır. Bununla birlikte katılımcılar da ortak bir konuşmayan ve iletişime geçilemeyen bir baba varlığı tüm katılımcılar için iletişimin tek yönlü olarak anne üzerine kaymasına neden olmuştur. Hatta bu durum çoğunlukla ergenlerin babaları ile iletişime geçerken anneyi aracı koymaları üzerinden ortaya çıkmıştır. Öte yandan geleneksel babaların çocuklarından duygusal olarak uzak olmasının nedenleri arasında babaların otoriter özellikleri ve çocuklarını disipline etme arzuları yer almaktadır (Çelik, 2013). Sunar ve Fişek (2005) Türkiye’de geleneksel aile yapısında babanın otoriter olma adına çocuklarından uzak olmasının oldukça sık rastlanılan bir durum olduğunu bildirmektedir. Mevcut çalışmalar da Türkiye’deki babaların genellikle otoriter, mesafeli, duygusal olmayan ve çocuklarına sevgilerini belli etmeyen ebeveynler olarak algıladıklarını da ortaya çıkarmıştır (Çelik, 2013). İlgili literatür incelendiğinde ise babayla iletişim halinde olmak baba-çocuk arasındaki ilişkinin niteliğini belirleyecek temel değişkenlerden biri olarak belirtilmektedir (Lamb, 2010). Baba-çocuk arasındaki iletişim, baba çocuk arasındaki güven duygusunun ve ilişkideki karşılıklı anlayışın gelişmesini sağlamaktadır (Nydegger ve Mitteness, 1991). Bu bağlamda çevrimiçi video oyun bağımlısı ergenlerin babalarını duygusal olarak uzak ve konuşmayan olarak konumlandırması kendilerinin babalarına yaklaşmasına ve paylaşımlara engel olmaktadır.

Babalık ve Baba Rolünün Etkileri

Ebeveynlerin, çocuklarının gelişimi üzerinde, paylaşılan genetik miras, çocuklarıyla doğrudan etkileşimleri ve çocuklarının yetişme ve çevre konusundaki seçimleri de dâhil olmak üzere birçok mekanizma yoluyla büyük etkisi bulunmaktadır. Bu faktörlerin birçoğu, çocuğun yaşamı boyunca psikopatoloji geliştirme olasılığını etkileyecektir. Çok sayıda çalışma, anne bakımı, anne-çocuk bağlanma ilişkileri, anne psikopatolojisi ve psikopatolojinin gelişiminde annelik rolü gibi faktörler arasındaki ilişkileri tanımlamıştır (Barker, Iles ve

Ramchandani, 2017). Bununla birlikte, birçok kilit yönü olmasına rağmen babaların ve babalığın araştırmalara değişken olarak dâhil edilmeyişi çocuk gelişiminde ebeveyn etkilerinin anlaşılmasını kısıtlamaktadır. Uzun yıllar boyunca, çocuk psikopatolojisini aile bağlamında inceleyen araştırmacılar, babaların katılımını ve ebeveynliklerini göz ardı etmişlerdir (Phares ve Compas, 1992). Bu nedenle bu bölümde araştırmada çevrimiçi video oyun bağımlısı olan ergenlerin babalarının mevcut babalık ve baba rolünün ortaya çıkardığı olası bazı etkiler ilgili literatür çerçevesinde tartışılacaktır.

Araştırma sonucuna bakıldığında mevcut problemlerin varlığına etki, karamsarlık, umutsuzluk, kaygı ile kendini gösteren “*depresif semptomlar*”, yalnızlık hissi ve kendini ifade edememe ile ortaya çıkan “*öfke*” ve rahatlama ve yalnızlık hissini giderme amacıyla “*bağımlılık düzeyinde oynanan çevrimiçi oyun*” olmak üzere 3 ayrı alt kategori altında toplanmaktadır. Bu sonuç çevrimiçi video oyun bağımlısı ergenlerin mevcut problemlerinin oluşumunda rol oynayan önemli bir değişkenin “babalarının mevcut ebeveynlik rolünde yetersizliği” olduğunu göstermektedir. Buehler ve Pasley (2000)’e göre baba evde olsa dahi çocukların bazılarının, babalarıyla iletişimlerinin iyi olmadığını ya da kendilerini onlara yakınhissetmediklerini, duygusal ve kimi zaman da fiziksel yakınlıklarının dahi olmadığını bildirmişlerdir. Yapılan pek çok çalışma baba-çocuk ilişki yokluğunun madde kullanımı suça karışma ve depresyona girme olasılığını arttıran bir değişken olduğunu (Blankenhorn, 1995; Hetherington ve Stanley-Hagan, 1997) ortaya koymuştur. Benzer şekilde Jorm, Dear, Rogers, ve Christensen, (2003) çalışmalarında babalarıyla olumlu nitelikte ilişkileri olan ve babaları tarafından desteklendiklerini hissederek çocukların kaygı düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte Rohner’e göre (1998) yetersiz baba rolü ve babayla sağlıklı olarak kurulamayan ilişkiler daha sonraki dönemlerde özellikle ergenlik döneminde görülen öfke dışavurumu ile yakından ilişkilidir.

Mevcut çalışmalara bakıldığında, depresyon ve kaygının ergenlerde video oyun bağımlılığının sebebi olmaktan çok bir sonucu olabileceği yönünde bulgulara rastlanılmaktadır (Gentile ve ark., 2011; Möble ve Rehbein, 2013). Ancak bulgular net olmamakla birlikte video oyun bağımlılığı ve eş tanımlı durumlar arasındaki karşılıklı ilişkiler göz ardı edilemez. Bu ilişkileri açıklığa kavuşturmak için, özellikle yüksek riskli örneklerde uzunlamasına çalışmalar gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte daha önceki araştırma sonuçlarına bakarak ve bu çalışmadan elde edilen verilerden yola çıkarak, önleyici uygulamaların, risk altında olan çocukların psikolojik sağlığını geliştirmeye yönelik olması gerektiği sonucuna

varılabilir. Bu süreçte, sosyal yeterliliğin ve stres ve hayal kırıklığı ile başa çıkma yeteneğinin güçlendirilmesi bu tür kavramların merkezinde olabilir. Buna ek olarak, bu kavramlar çocukları kendileri için (gerçek hayatta) öz-yeterlik yaşamak için alternatif fırsatları keşfetmeye ve kullanmaya teşvik edebilir ve güçlendirebilir. Aile sistemi içerisinde, okullarda, sınıf gruplarında çocukların refahını desteklemek için daha güçlü önlemler alınabilir.

Babalar, çocuklarına önemli sosyal becerileri test etme ve geliştirme fırsatı veren önemli, eğlenceli bir etkileşim sağladığından, babalarından yabancılaştıran ergenler, gerçek dünya etkileşimleri için gerekli sosyal becerileri ve uygun baş etme stratejilerini kullanamayabilirler. Bu çocuklar sosyal ilişkilerini geliştirmek için çıkarılabileceği veya yeniden oluşturulabileceği çevrimiçi ilişkileri daha kolay bir şekilde oluşturabilmektedir. Nitekim mevcut çalışmalara bakıldığında da ergenlerin, babalarının katılımı ve yeterli desteği olmaması nedeniyle zarar gördükleri ve bunun sonucunda da çevrimiçi bir etkinlik yapma olasılıklarının daha fazla olduğu bildirilmektedir (Videon, 2005; Su ve ark., 2015). Hatta her ne kadar birçok çalışma anne-çocuk ilişkisinin önemini bildirmiş olsa da, çalışmalar babaların ergenlerin çevrimiçi video oyun bağımlılığını önlemede daha önemli olabileceğini ortaya koymaktadır (Su ve ark., 2018). Bu noktada, ebeveyn tarzı üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular neticesinde, dezavantajlı ortamlarda internet ve oyun bağımlılığı riskinin arttığı söylenebilmektedir (van der Aa ve ark., 2009). Bu nedenle babanın ilgisi, sevgisi, çocuğun hayatındaki yeri; bağımlılığın başlamasında, ilerlemesinde, tedavi olmasında ve tedaviye cevap vermesinde önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, araştırma sonucunda katılımcıların babalarını “evin ekmeğini kazanan, sinirli, otoriter, ilgisiz, maddi ihtiyaçları karşılamaya odaklı, aktif rol ve sorumluluk almayan, ortak veya özel etkinlikte bulunmayan, duygusal olarak uzak ve konuşmayan” olarak tarif ettiği düşünüldüğünde babaları ile arasına derin mesafe giren ergenlerin, reddedilme eğiliminde olduğunu ve video oyunları ile daha kolay bağlantı kurabileceği söylenebilecektir (Liu ve ark., 2013). Dolayısıyla babanın çocuğunun hayatında nitelikli olarak yerinin artması, babaların daha ilgili ve şefkatli olması çevrimiçi video oyun bağımlılığında koruyucu bir faktör olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle video oyun bağımlılığına neden olan bu aile faktörlerinin daha iyi anlaşılması, sağlıksız internet ve oyun kullanım düzeylerine sahip

gençleri hedef alan gelişmiş tedavi ve önleme programlaması için kritik öneme sahip bilgiler sağlayabilir.

Ebeveyn psikopatolojisi bağlamında ebeveynlik davranışı çocukları yüksek kalıtsal riski olan bozukluklarda bile psikopatolojinin gelişmesi için risk altına sokmaktadır. Bu bağlamda araştırma sonucuna bakıldığında ailelerden tam ve yeterli bilgi alınamasa da katılımcıların birçoğunun babasının başta alkol-madde bağımlılığı olmak üzere birtakım psikopatolojilere sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu noktada baba psikopatolojisi, çocukları uyumsuz davranış riski altında bırakıyor görünmektedir (Connell ve Goodman, 2002). Örneğin, babaların alkol bağımlılığı, daha düşük ebeveyn sıcaklığı ve duyarlılığı ile ilişkili; bu, daha düşük öz-düzenleme ve çocukta düşük yetkinlikle ilişkili bulunmuştur (Eiden ve ark., 2009). Benzer şekilde, babada bipolar bozukluğu varlığı, daha az babalık duygusal sıcaklığı, daha az babalık koruması ve hepsi de çocuklarda psikopatoloji ile ilişkili olan daha büyük babalık reddi ile ilişkilendirilmiştir (Reichart ve ark., 2007). Örneğin Ramchandani ve arkadaşlarının 2008 yılında yaptığı bir çalışma ise doğum öncesi ve doğum sonrası depresyon yaşayan babaların 3 ve 7 yaşlarında davranış problemleri gösteren çocukları olduğunu bildirmektedir (Ramchandani, OConnor, Evans, Heron, Murray ve Stein, 2008). Bu durum anne psikopatolojisini kontrol ettikten sonra bile belirgin olarak gözükmiştir (Ramchandani ve ark., 2008). Bu nedenle, babalarda alkol kötüye kullanımı, antisosyal davranış ve depresyon da dâhil olmak üzere pek çok durum, ergenlikte dışsallaştırma sorunlarının artmasıyla ilişkilidir. Öte yandan babaların psikolojik belirtilerinin, kendi tedavileri nedeniyle azaldığında, çocuklarının davranışlarının düzeldiğine dair bazı göstergelerin bulunduğu dikkat etmek gerekmektedir. Bu nedenle çocukların refahının, ebeveynlerin refahındaki gelişmelerle iyileştirilebileceği de düşünülmelidir. Bu bağlamda ileriye yönelik baba psikopatolojisi ile ilgili çalışmalar planlanabileceği önerilmektedir.

Araştırma sonucunda katılımcıların hepsi çocukluklarından itibaren kendileriyle ilgili hemen hemen bütün konularda annelerinin sorumluluk üstlendiğini, evin tüm yükünün annelerinin omuzlarında olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumun da annelerinin babaları ile ilişkisinin bozulmasına neden olduğunu bu nedenle de sık sık kavgaların çıktığını aktarmışlardır. Bu bağlamda araştırma sonucunda algılanan babalık rolünün olumsuz bir anne-baba ilişkisinin varlığına etki ettiği görülmektedir. Boratav, Fişek ve Ziya tarafından 2017 yılında yayınlanan bir çalışma erkeklerin ev-içi sorumlulukları kadının görevi olarak gördüğünden ev işlerinde aktif bir rol almadıklarını yönelik bir kanaat bildirmektedir. Çalışmada katılımcılar, eşleri evde yokken ya da evlenmeden önceki hayatlarında ev işi

yaptıklarını dile getirmiştir; fakat evlendikten sonra ev işlerine karışmamayı ya da ufak tefek işlerde eşe yardımcı olmayı tercih ettiklerini söylemişlerdir. Bu durumun sebepleri olarak ev işi yapmayı becerememek, yetiştiği ailede gördüklerini uygulamak, kadının işi olduğunu düşünmek olarak görülmektedir (Boratav, Fişek ve Ziya, 2017). Bu durum evlilikle birlikte kadının sorumluluklarını arttırırken erkeklerinkini azaltmakta ve eşit iş bölümü olmaması nedeniyle evlilikte çatışmalar ortaya çıkarmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde ise, özellikle baba-çocuk bağlanması çerçevesinde bağlanma için önemli olduğu belirlenen bir aile faktörü, eşlik eden ilişkinin niteliği olarak belirtilmektedir (Brown ve ark. 2007). Evlilik çatışması, tespit edilmiş olan bir aile düzeyinde faktör olarak ele alınmaktadır (Van IJzendoorn, Schuengel ve Bakermans-Kranenburg, 1999). Anne-baba ilişkisi ve ortaya çıkan üçlü aile etkileşimi, baba-çocuk bağlanma ilişkilerini destekleyen ve daha büyük, güvenli bir temel ve sığınak olarak teşvik eden bağlamlar olarak işlev görmektedir. Baba, anne ve diğer aileler için duygusal destek kaynağı olarak işlev görmekte, anne-çocuk ilişkisinin kalitesini arttırmakta ve bu sayede çocuklar ile olumlu bir uyum sağlanabilmektedir. Buna karşılık, babalar destek vermediğinde ve ebeveynler arasında çatışma olduğunda çocuklar sıklıkla bu durumdan muzdarip olmaktadır (Cummings ve O'Reilly, 1997). Mevcut çalışmaların her birinde, yüksek düzeyde baba katılımı, her iki ebeveynin de kendileri için ödüllendirici ve tatmin edici olanı yapmalarını mümkün kıldığını bildirmektedir. Annelerin çocuklarıyla yeterince yakın ilişki kurmasına ve kariyer hedeflerini sürdürmesine izin verirken babaların çocuklarına yakın olma isteklerini yerine getirmelerine izin vermektedir. Başka bir deyişle, artan baba katılımı her iki ebeveyni çok daha tatmin olmuş hissettirebilmektedir. Muhtemelen ilişkiler başka türlü olabileceğinden çok daha sıcak ve zengin olmaktadır. Tersine, baba katılımı olmadığında ve evlilik çatışması yüksek olduğunda, çocuklar mutsuz yetişebilmektedir (Cummings, Goeke-Morey ve Raymond, 2004). Sonuç olarak çocuk bakımına destek veren babalar çocuklarına daha fazla bağlı veya adanmış olabilir, çocuklarının anneleriyle daha iyi ilişkiler kurabilir, çocuklarını destekleme kapasitesine ve eğilimine sahip olabilir. Yalnızca bu potansiyel yolları keşfedilerek dahi, babaların çocukları ve aileleri için ne zaman, neden ve ne kadar önemli olduğunu daha iyi açıklanabilecektir.

Araştırma sonucu olarak katılımcıların hepsi kendi babalarında görmedikleri ve aslında görmek istedikleri davranışlar üzerinden bir ebeveynlik tasviri yapmıştır. Burada da aslında katılımcıların görmek istemedikleri bir babanın veya ebeveynin nasıl olduğu görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların kendi babaları ile ilgili algıları ve bu algının geleceğe yönelik etkisinin var olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. İlgili literatür incelendiğinde

ise bu durum tartışmalıdır. Özellikle erkeklerin kendi babalarıyla kurdukları ilişkilerin kendi babalıkları üzerindeki etkisini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Snarey (1993) bir çalışmada dört farklı kuşaktaki babaları incelemiş ve bu erkeklerin babalarının olumlu ve işlevsel yönlerini model alıp kendi babalıklarında uygularken geçmiş ilişkilerinde yetersiz gördükleri ve işlevsel olmayan özellikleri değiştirerek telafi etmeye çalıştıklarını bulmuştur. Silverstein ve arkadaşları (2002) da bu telafi sürecinin kolay olmadığını, katılımcıların hem çocukları ile duygusal bir bağ kurmakta hem de kendi babalarının otoriter tavırlarından uzaklaşmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan daha önce söylenildiği gibi, geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde Türkiye'nin geçirdiği önemli sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler kuşkusuz ailelerin geleneksel yapısı üzerinde de oldukça etkili olmuştur. Buna bağlı olarak babalık da değişim göstermeye başlamıştır. Örneğin, 1944 doğumlu Kunt (2006) babasının çocuklarına çok düşkün olmasına karşın onları hiç sevip okşamadığını, oysa kendisinin kızına sevgisini açıkça gösterdiğini anlatmaktadır. Bu örnek bu konudaki Türkiye'de mevcut geleneksel davranışın da görece değişmekte olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra ebeveynlik davranışının da nesiller arası değişime uğrayacağına da işaret etmektedir. Ancak burada önemli soru uzaklaşmanın ve iletişimsizliğin bir sonucu olarak bu şekilde büyüyen bir çocuğun sonraki yaşamında kendi çocuğu ile nasıl iletişim kurma becerisi geliştireceğidir. Bu sorunun yanıtı büyürken yaşadığı diğer ilişkilerde bulunabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda bu konuda boylamsal araştırmaların yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İdeal Babalık Tanımları

Araştırma sonucuna ilave bir bilgi olarak çevrimiçi video oyun bağımlısı olan ergenlerin anlatılarında ideal babalığın nasıl kavramsallaştırıldığına bakılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların kendi babaları ile ideal baba tasvirleri arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların ideal baba tarifinin kendi babalarında olmayan özellikler üzerinden anlatılarına yansıdığı ve anlatılarında “arkadaşça yaklaşmak, ilgilenmek, vakit geçirmek, sorumluluk sahibi” gibi ifade kalıplarına yer verdikleri görülmektedir. Bu ifade kalıplarının ilgili babalık teması altında toplandığı bulunmuştur.

Literatür incelendiğinde AÇEV'in, Türkiye'de Babalık Araştırması kapsamında, ilgili babalık özelliklerini, bakım, yakınlık ve kontrol olmak üzere üç boyut altında derlediği bilinmektedir. Bu bağlamda, babanın çocuğun bakımında ve gelişiminde sorumlu olduğu

davranışlarını bakım; çocukla karşılıklı ve yakın ilişki kurduğu, çocuğun gelişim alanlarını desteklemek için deneyim ve ortam sağladığı, çocukla birlikte zaman geçirdiği, çocukla karşılıklı, demokratik bir iletişim ve ilişki kurduğu babalık davranışlarını yakınlık; çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine uygun yöntemlerle kural ve sınır oluşturması da kontrol davranışı olarak tanımlanmaktadır (Bozok, 2018). Bu bağlamda araştırma sonucuna bakıldığında Türkiye’de çevrimiçi video oyun bağımlısı ergenlerin babalarının çocuklarıyla yakın bir ilişki kurmadığı, çocuklarının bakımı ile meşgul olmadığı bunu annelere bıraktığı görülmektedir. Babalar çocuklarını daha çok otorite ve uygun olmayan disiplin yöntemleri ile kontrol etmektedir. Bununla birlikte çocuklarına yakınlıklarını sevgi göstererek belirtmemekte ve onlarla zaman da geçirmemektedirler. Mevcut çalışmalara bakıldığında ise, araştırmaların daha çok babalarla yapıldığı görülmektedir. İki farklı eğitim düzeyinde babaların ideal baba ve kendi babalıkları karşılaştırıldığı bir çalışmada üniversite eğitimi olan babalar kendilerini sorunlarını paylaşma, yakın olma gibi çocuğu doğrudan etkileyen faaliyetlere işaret eden özellikler ile tanımlarken, ilkökul mezunu babalar geçimi sağlama gibi çocuğu dolaylı yoldan etkileyen faaliyetler çerçevesinde kendilerini tanımlamıştır. Ayrıca ilkökul mezunu babaların kendilerinin ve ideal babanın tanımını yaparken aynı özellikleri ifade ettikleri görülmektedir (Arkonaç ve Güngörmüş, 1998). Ancak araştırma sonucunda çevrimiçi video oyun bağımlısı ergenlerin babalarının eğitim düzeyi fark etmeksizin benzer şekilde tanımlandıkları bulunmuştur. Bu bağlamda literatürdeçevrimiçi video oyun bağımlısı olan ergenlerle babalık çalışması bir ilk çalışma olarak yerini alacağı düşünülmektedir.

5.1.2. Nicel Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde, nitel bulguları desteklemek, zenginleştirmek ve farklı sorulara yanıt aramak üzere toplanan nicel verilere ilişkin bulguların ilgili literatür çerçevesinde tartışılmasına ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

Araştırma sonucuna bakıldığında 31 katılımcının hepsinin evinde internet bağlantısına sahip olduğu ve hepsinin interneti oyun oynama amaçlı kullandığı bulunmuştur. Türkiye İstatistikleri Kurumunun 2018 yılı verilerine göre ise hanelerde internete erişim oranının %83.8, internet kullanım oranının %72.9, düzenli internet kullanıcısı oranının ise %69.1 olduğu bildirilmektedir. Bunun yanı sıra 06-15 yaş grubu çocukların interneti %79,5 ile oyun oynama amacıyla kullandığı bilgisi bulunmaktadır (TÜİK, 2013). Bu bağlamda davranışsal bağımlılık alanında yapılan bazı çalışmalara bakıldığında ise, internet bağımlılığı ile video oyun bağımlılığı arasında orta ve yüksek düzeyde korelasyonel ilişki olduğu bildirilmektedir.

Burada çift yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani internet bağımlılığı video oyun bağımlılığının ortaya çıkmasını kolaylaştırırken tam tersi video oyun bağımlılığı da internet bağımlılığının ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Nitekim birçok internet bağımlılığı araştırmasında internetin oyun amaçlı kullanıldığı bunun da internet bağımlılığını doğrudan etkilediği bildirilmektedir (Günüç ve Kayri, 2010).

Araştırma sonucunda cinsiyet değişkenine göre erkekler kızlardan daha yüksek video oyun bağımlılığına sahip bulunmuştur. Mevcut çalışmalar da, erkeklerin video oyun bağımlılığından daha fazla etkilendiğini ortaya koymaktadır (Mentzoni ve ark., 2011; Rehbein ve ark., 2010). Bu bağlamda erkeklerin daha yüksek oranda video oyun bağımlılığına sahip olması yapılan birçok ulusal ve uluslararası çalışma ile paralellik göstermektedir. Yazarlar, erkeklerde potansiyel olarak artan oranların, oyun oynamaya olan ilgileri ile ilgili olabileceğini öne sürmektedir. Çalışmalar nadir olmasına rağmen (Andreassen ve Pallesen, 2014; Kuss ve Griffiths, 2011), son araştırmalar kadınların facebook gibi sosyal ağları erkeklerden daha sık kullanmaya bağımlı olduklarını göstermektedir (Rehbein ve Mößle, 2013; Rumpf ve ark., 2014b). Bununla birlikte erkeklerin interneti oyun, kadınların ise interneti sosyal ağ oluşturmak amacıyla kullandıkları bildirilmektedir (Rumpf ve ark., 2014b).

Araştırma sonucuna bakıldığında araştırmaya dahil edilen kız çocuklarının yaş ortalaması 15.75, erkek çocuklarının yaş ortalaması 15.86 bulunmuştur. Mevcut çalışmalara bakıldığında veriler, 15 yaşındaki video oyunu bağımlılarının zaten 10 yaşında bir dizi risk faktörü sergilediğini göstermektedir. Özellikle tek ebeveynli ailelerden gelen öğrenciler ve daha zayıf bir sosyal entegrasyon ile düşük okul refahı olan sınıfta öğrenciler risk altında görünmektedir. Bu durum çocukluk çağında video oyunlarının sorunlu kullanımının ergenlik döneminde oyun bağımlılığı riskini arttırdığını göstermektedir (Rehbein ve Baier, 2013). Bu bağlamda 15 yaş öncesi birtakım sinyallerin aslında var olduğu ancak 15 yaş ve sonrasında sinyaller göz önüne alınmadığı takdirde bağımlılık geliştiği söylenebilir. Öte yandan ülkemizde ise 15 yaş liselere geçiş sınavı ve sonrasına tekabül etmektedir. Bu durum da özellikle sınav sonrası risk faktörlerinin artışı, okul değişimi ve aile içerisinde yeterli denetim mekanizmasının çalışmamasına bağlı olabileceği düşünülmektedir. Ancak bu konu ile ilgili yeterli düzeyde çalışma bulunamamıştır. Bu nedenle ergenlerde oyun bağımlılığı ile ilgili yaşa bağlı risk faktörlerinin araştırılması ve anlaşılması etkili önleme tedbirleri için faydalı olacaktır.

Araştırma sonucunda bakıldığında katılımcıların oyun bağımlılığı için belirlenen DSM-5 ölçütlerinden tolerans ölçütünü karşılamadığı görülmüştür. Ölçüt 3 (tolerans) ile ilgili olarak, oyun zamanlarındaki bir artış (daha fazla boş zamana sahip olma gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir) mutlaka tolerans gelişimini göstermez. Bunun yerine, oyunda bir artış, video oyunları veya daha heyecan verici oyun deneyimleri için artan bir arzunun sonucu olmalıdır (Petry ve ark., 2014). Mevcut çalışmalara bakıldığında ise Ko ve arkadaşları (2014) DSM-5 video oyun bağımlılığı ölçütlerine dayanan bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışma neticesinde ölçüt 6, “sorunlara rağmen devamlılık”, ve ölçüt 9, “kayıp”, kontrol ve oyun bağımlılığı grupları arasında ayırım yapmak için yüksek tanısal doğruluğa sahipken, ölçüt 7, “aldatma”, en düşük tanısal doğruluğa sahip olarak bulunmuştur. Bu ölçütleri diğer örnek ve kültürlerde yapılandırılmış görüşmeler bağlamında değerlendirmek için ek çalışmalara ihtiyaç vardır. Kısa tarama araçlarının, nüfus çalışmalarında veya epidemiyolojik örneklerde kullanımı için çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Araştırmaya sonucunda 31 katılımcıdan 22 erkek (%96) ve 7 (%88) kız çocuğunun DEHB tanısı, 14 erkek (%50) ve 3 (%37.5) kız çocuğunun ise Kaygı Bozukluğu tanısı ile takip edildiği bulunmuştur. Mevcut çalışmalar video oyun bağımlılığı olan bireylerde yüksek düzeyde psikolojik problemler görüldüğünü bildirmektedir (Beutel ve ark., 2011; Rehbein ve ark., 2011; Starcevic ve ark., 2011). Özellikle dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun, çocuklarda, ergenlerde ve genç erişkinlerde video oyun bağımlılığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Bioulac ve ark., 2008; Gentile, 2009; Walther ve ark., 2012). Buna ek olarak, video oyun bağımlılığı olan bireylerin, özellikle okulla ilgili olarak (Gentile ve ark., 2011; Mentzoni ve ark., 2011; Metcalf ve Pammer, 2011) yüksek düzeyde bir kaygıya sahip olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır (Batthyány ve ark. 2009, Rehbein ve ark., 2010). Başka bir çalışma ise, video oyun bağımlılığının en az beş DSM-5 ölçütünü karşılayan ve oyunun internetteki ana faaliyet olduğunu bildiren kişilerde madde bağımlılığının % 46.7; duygu durum bozukluklarının, % 46.7; kaygı bozukluklarının, % 23.3; Küme A kişilik bozukluğunun, % 4.0; Küme B kişilik bozukluğunun, % 12.0; ve Küme C kişilik bozukluğunun, % 24.0 eşlik ettiğini bildirmiştir (Rumpf ve ark., 2014b). Sonuç itibariyle kesitsel araştırmalar video oyun bağımlılığı ve diğer psikiyatrik bozukluklar arasındaki ilişkileri ortaya koysa da, diğer psikiyatrik bozukluklar ile video oyun bağımlılığı arasındaki zamansal veya nedensel ilişkiler açısından çok az araştırma yapılmıştır.

Araştırma sonucunda anne ve baba eğitim düzeylerinin çevrimiçi video oyun bağımlılığı açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur. Nitekim birçok

kimyasal bağımlılık ve aile eğitim düzeyi arasında ilişki gösterilmeye çalışsa da (Özmen ve Kubanç, 2013), Türkiye’de yapılan farklı araştırmalarda bu çalışmadaki bulgularla paralel olarak video oyun bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Şahin, 2014). Ancak anne ve babanın eğitim düzeyinden bağımsız olarak çevrimiçi video oyun bağımlılığının ortaya çıkmasında ergenlik dönemindeki kişi ve aile arasındaki ilişki önemli bir konumda yer almaktadır. Mevcut çalışmalar aile ortamı gençler için yetersiz kaldığında yüz yüze geldikleri stresi azaltmak için internete, video oyunlarına veya çevrimiçi oyunlara başvurduğunu bildirmektedir (Lam, Peng, Mai ve Jing, 2009). Gençler, aile ortamlarının olumsuz algılanmasının bir sonucu olarak internete veya oyunlara bağımlı hale gelmiş olabilmektedir. Singapur’da çocuk ve ergenleri araştıran boylamsal bir çalışma, ebeveyn-çocuk yakınlığının, zaman içinde video oyun bağımlılığı sayısında önemli azalmalar ile ilişkili olduğunu ve bu etkinin özellikle erkeklerde belirgin olduğunu göstermiştir (Choo ve ark., 2014). Bu nedenle video oyun bağımlılığına neden olan aile faktörlerinin daha iyi anlaşılması, sağlıksız internet kullanım düzeylerine sahip gençleri hedef alan gelişmiş tedavi ve önleme programlaması için kritik öneme sahip bilgiler sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların anne ve babalarının birlikte olup olmadığına bakılmıştır. 31 katılımcının geneline bakıldığında %67.7’sinde anne-baba birlikte olduğu, %25’inde anne-baba ayrı olduğu, %7’sinde babanın vefat durumunun olduğu bulunmuştur. Mevcut çalışmalar incelendiğinde yeterli ebeveyn desteği almamak (Baier ve Rehbein, 2009), ve tek ebeveynli ailelerde yetiştirilmek video oyun bağımlılığı için risk oluşturduğu bildirilmektedir (Batthyány ve ark., 2009). Bu bağlamda mevcut çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, yerleşik babaların yokluğunun, çocukları etkilemesinin birçok durumu vurgulanmıştır (Hetherington ve Kelly, 2002). Birincisi, tek ebeveynli ailelerin çoğu boşanmayla ortaya çıktığından ve açık veya gizli eş düşmanlığı dönemleri eşlik ettiği için, ebeveyn çatışması “babasız” çocukların sorunlarını açıklamada büyük rol oynayabilmektedir. İkincisi, çocuk bakımı konusunda yardımcı olacak, belki zor kararlara katılacak ve bir ebeveynin çocuk bakımının sürekli taleplerinden bir molaya ihtiyaç duyduğu zaman üstlenecek kişi olarak bir yardım kaynağının yokluğu bulunmaktadır. Bunun yanı sıra boşanmanın ardından ebeveynler arası çatışma seviyeleri alışılmadık derecede yüksek olmadıkça çocukların her iki ebeveynle de anlamlı ilişkiler kurabildiklerinde daha iyi iyileştiği ve düzeldiği bulunmuştur (Kelly, 2000; Lamb ve Kelly, 2009). Sonuç olarak boşanma sonrası çocuklar çoğunlukla ebeveynlerinden birinin algılanan veya genellikle gerçek olan terklerinden ve diğerinin azalan ulaşılabilirliği durumundan etkilenmektedir.

Nitekim bu aynı evin içerisinde olan ama ulaşılamayan babalar için de aynı etki durumuna sahip olmaktadır. Sonuç olarak kanıtlar baba yokluğunun, bir cinsel rol modelinin bulunmaması nedeniyle değil, birçok ailenin rolünün (ekonomik, sosyal, duygusal) bu ailelerde yeterince doldurulmaması nedeniyle zararlı olabileceğini göstermektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların anne ve babalarının çalışma durumuna bakılmıştır. Katılımcıların babalarının tamamının çalıştığı bildirilmiştir. Annelere bakıldığında ise 8 kız katılımcının 3'ünün (%37.5), 23 erkek katılımcının ise 8'inin annesinin çalıştığı (%35) bulunmuştur. Araştırma bağlamında katılımcıların çevrimiçi video oyun bağımlılık düzeyleri, anne baba çalışma durumu değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı hakkında net bir şey söylemek zordur. Literatür incelendiğinde de çevrimiçi video oyun bağımlılığı ve anne baba çalışma durumunu inceleyen sınırlı sayıda araştırmaya ulaşılmıştır. Çakmen'in (2004) yaptığı bir araştırma sonucunda, katılımcıların bağımlılık eğilimlerinin annelerinin çalışma durumlarına göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu konuda net bir kanıya varmak birçok değişkenin varlığı nedeniyle zor gözükmektedir. Özellikle baba üzerinden bakıldığında baba geleneksel olarak "işe gidip para kazanması" gereken kişi olarak görüldüğünden burada babanın çocukla ilişkisi, çocuğun bakımına katılımı ve tutumu ön plana çıkmaktadır. Burada da anne ve babanın çalışma durumundan bağımsız olarak çevrimiçi video oyun bağımlılığının ortaya çıkmasında ergenlik dönemindeki kişi ve aile arasındaki ilişkinin önemli bir konumda yer aldığı düşünülmektedir.

Katılımcıların haftalık oyun oynama saatine bakıldığında araştırma sonucunda 8 kız katılımcının 3'ünün haftada 40 ve üzeri bir saatini (%37.5), 3'ünün 31 ila 40 saatini (%37.5), 2'sinin ise 21 ila 30 saatini (%25) oyun başında geçirdiği bulunmuştur. 23 erkek katılımcının ise 14'ünün 40 ve üzeri bir saatini (%60), 5'inin 31 ila 40 saatini (%22), 4'ünün 21 ila 30 saatini (%17) oyun başında geçirdiği bulunmuştur. Bununla birlikte katılımcıların hiç ara vermeden oyun başında ne kadar süre kaldıklarına bakılmıştır. 8 kız katılımcıya bakıldığında en fazla 12 saat, 23 erkek katılımcıya bakıldığında en fazla 24 saat oyun başında hiç ara vermeden kalındığı bilgisine ulaşılmıştır. İlgili literatür üzerinden araştırma sonucuna bakıldığında gün geçtikçe artan sayıda deneysel araştırmalar, ergenlik döneminde çevrimiçi oyun bağımlılığının var olduğunu ve çevrimiçi oyunların hiç bitmediğini ve 7 gün 24 saat aktivite potansiyeline sahip olmasıyla daha da kötüleştiğini iddia etmektedir. Ancak, çalışma eksikliğinden dolayı, platformların ve özellikle hareketli oyun sistemlerinin risk potansiyeline göre farklılık gösterip göstermedikleri bilinmemektedir. Sıklıkla sorunlu kullanımla

ilişkilendirilen oyun türü, çok oyunculu çevrimiçi rol yapma oyunları (MMORPG'ler) oyunlarıdır. Araştırmaya katılan katılımcıların da hemen hemen hepsinin bu oyunları oynadığı bilinmektedir. MMORPG'lerin oyuncuların azınlığına bağımlılık yapabilecekleri, zaman ve enerji açısından önemli yatırımlar yapmaları ve oyunculara gerçek yaşam problemlerinden kurtulma imkânı sunmaları nedeniyle göreceli olarak yüksek bir bağımlılık potansiyeline sahip olduğunu ileri sürülmektedir (Kuss ve Griffiths, 2012). Diğer oyun türleri, özellikle de sıklıkla çevrimdışı oynatılanlar daha az zorluklara ve sorunlara yol açmaktadır (Batthyány ve ark., 2009; Elliott ve ark., 2012a, 2012b; Mößle ve Rehbein, 2013; Rehbein ve ark., 2010; Smyth, 2007). Bu bağlamda araştırmada belirtilen oyun tercihinin bağı olarak yüksek oranda bağımlılık geliştirebilme durumu yapılan birçok ulusal ve uluslararası çalışma ile paralellik göstermektedir.

5.2. Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, araştırma bulguları bize çocuğun gelişiminde daha olumsuz etki yaratacak olan babalık uygulamaları hakkında bilgi sunmaktadır. Özellikle teknoloji çağında bulunduğu düşünüldüğünde artık geleneksel, mesafeli ve otorite sahibi baba olmak çocukların kullandığı dili anlayamama, onlarla iletişim kuramamaya neden olmakta bu da çocuklarda çevrimiçi etkinlikler ve davranışsal bağımlılıklar da artışa neden olmaktadır. Özellikle çocukların ebeveynlerinden bağımsızlaşmaya çalıştığı ve ebeveynlerin önemini nispeten yitirdiği dönem olan ergenlik döneminde akranların oldukça etki sahibi olduğu bilinmektedir. Bu sebeple çocukların zamanının çoğunu ailesinden ayrı geçirdiği ergenlik döneminde baba katılımının duygusal etkileşim temelinde olumlu/yakın/sıcak/ilgili olması bu çocukların sosyal ilişkilerin mahremiyet ve yakınlık duygularını geliştirmek için çıkarılabileceği veya yeniden oluşturulabileceği çevrimiçi ilişkileri zorlaştıracığı ve bağımlılık riskini azaltacağı düşünülmektedir. Bu nedenle babaların çocuklarının gelişiminde daha etkin rol üstlenmeleri ve birlikte geçirilen vaktin niteliğinin artırılması için hem babalar hem çocuklar düzeyinde düzenlemeler faydalı olacaktır. Babalık ile ilgili bilinçlendirme çalışmaları tüm toplumda uygulanmalıdır. Bu bilinçlendirme çalışmaları çocukların daha olumlu bir ortamda yetişmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda babaların, çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemede önemli bir rol oynadıklarını belirterek, baba katılımını teşvik etmenin hem sosyal politikalar hem de müdahaleler için yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın ilk ve en önemli hedefi olarak baba-çocuk ilişkisinin geçmişte ele alındığından daha açık bir ilgiyi hak ettiğini ileri sürmekle birlikte kontrol gruplu çalışmaların yapılması gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Abramovitch, R., Social Planning Council of Metropolitan Toronto. (1985). *Unemployed fathers: Parenting in a changing labour market*. Social Planning Council of Metropolitan Toronto.

Aboujaoude, E., Koran, L. M., Gamel, N., Large, M. D. ve Serpe, R. T. (2006). Potential markers for problematic internet use: a telephone survey of 2,513 adults. *CNS spectrums*, 11(10), 750-755.

Aboujaoude, E. (2010). Problematic Internet use: an overview. *World Psychiatry*, 9(2), 85-90.

Achab, S., Nicolier, M., Mauny, F., Monnin, J., Trojak, B., Vandel, P. ve Haffen, E. (2011). Massively multiplayer online role-playing games: comparing characteristics of addict vs non-addict online recruited gamers in a French adult population. *BMC psychiatry*, 11(1), 144.

Adams, M., Milner, J. R. ve Schrepf (1984). *Fatherless Children*. NY: John Wiley.

Addis, M. E. Ve Mahalik, J. R. (2003). Men, masculinity, and the contexts of help seeking. *American psychologist*, 58(1), 5.

Ainsworth, M. (1967). *Infancy in Uganda: Infant care and the growth of love*. Baltimore, MD: JohnsHopkins University Press.

Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Akçınar, B. (2017). Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. *İstanbul: AÇEV Yayınları*.

Allen, J. P., Hauser, S. T., Bell, K. L. ve O'Connor, T. G. (1994). Longitudinal assessment of autonomy and relatedness in adolescent-family interactions as predictors of adolescent ego development and self-esteem. *Child development*, 65(1), 179-194.

Amato, P.R. ve Rivera, F. (1999). Paternal involvement and childrens behavior problems. *Journal of Marriage and Family*, 61, 375.384.

American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (Üçüncü Baskı). Washington: American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association. (1987). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı). Washington: American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (Dördüncü Baskı). Washington: American Psychiatric Association.

Andreassen, C. S., Torsheim, T., Brunborg, G. S. ve Pallesen, S. (2012). Development of a Facebook addiction scale. *Psychological reports, 110*(2), 501-517.

Andreassen, C.S. ve Pallesen, S. (2014). Social network site addiction—An overview. *Curr Pharm Design. 20*, 4053–4061.

Ancell, K. S., Bruns, D. A. ve Chitiyo, J. (2018). The importance of father involvement in early childhood programs. *Young exceptional children, 21*(1), 22-33.

Arkonaç, S. A. (2014). *Psikolojide söz ve anlam analizi: Niteliksel duruş*.Ayrıntı Yayınları.

Arıcak, T. (2018). “Recent Developments in Behavioral Addictions in Turkey”. *5th Meeting on Public Health Implications of Addictive Behaviours, 22-24 November 2018*. Changsha, China.

Avcı, Z. (1996). Bir Hayat Hikayesi: Mehmet Kemal Dedeman.

Bagner, D. M. ve Eyberg, S. M. (2003). Father involvement in parent training: When does it matter?.*Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32*(4), 599-605.

Baier, D. ve Rehbein, F. (2009). Computerspielabhängigkeit im Jugendalter. *Virtuelle Raum-überwindung, 139-155*.

Bakken, I. J., Wenzel, H. G., Götestam, K. G., Johansson, A. ve Øren, A. (2009). Internet addiction among Norwegian adults: a stratified probability sample study. *Scandinavian journal of psychology, 50*(2), 121-127.

Barker, B., Iles, J. E. ve Ramchandani, P. G. (2017). Fathers, fathering and child psychopathology. *Current opinion in psychology, 15*, 87-92.

- Barmish, A. J. ve Kendall, P. C. (2005). Should parents be co-clients in cognitive-behavioral therapy for anxious youth? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34(3), 569-581.
- Batthyany, D., Müller, K. W., Benker, F. ve Woelfling, K. (2009). Computer game playing: clinical characteristics of dependence and abuse among adolescents. *Wiener Klinische Wochenschrift*, 121(15-16), 502-509.
- Beard, K. W. ve Wolf, E. M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *Cyberpsychology and behavior*, 4(3), 377-383.
- Belsky, J. (1996). Parent, infant, and social contextual antecedents of father–son attachment security. *Developmental Psychology*, 65, 1444–1456.
- Belsky, J., Crnic, K., ve Woodworth, S. (1995). Personality and parenting: Exploring the mediating role of transient mood and daily hassles. *Journal of personality*, 63(4), 905-929.
- Bergstrom, K., Fisher, S. ve Jenson, J. (2016). Disavowing ‘That Guy’ Identity construction and massively multiplayer online game players. *Convergence*, 22(3), 233-249.
- Beutel, M. E., Hoch, C., Wölfling, K. ve Müller, K. W. (2011). Klinische Merkmale der Computerspiel-und Internetsucht am Beispiel der Inanspruchnehmer einer Spielsuchtambulanz. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychotherapie*, 57(1), 77-90.
- Biller, H. B. (1974). *Paternal deprivation: Family, school, sexuality, and society*. DC Heath.
- Biller, H. B. (1993). *Fathers and families: Paternal factors in child development*. Westport, CT, US: Auburn House/Greenwood Publishing Group.
- Bioulac, S., Arfi, L. ve Bouvard, M. P. (2008). Attention deficit/hyperactivity disorder and video games: A comparative study of hyperactive and control children. *European Psychiatry*, 23(2), 134-141.
- Blankenhorn, D. (1995). *Fatherless America: Confronting our most urgent social problem*. HarperCollins Publishers, 1000 Keystone Industrial Park, Scranton.

Blaze, R. W., Iacono, W. G. ve McGue, M. (2008). Father-child transmission of antisocial behavior: The moderating role of father's presence in the home. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 47, 406–415.

Blood Jr, R. O. ve Wolfe, D. M. (1960). *Husbands and wives: The dynamics of married living*. Oxford, England: Free Press Glencoe.

Boratav, H. B., Fişek, G. O. ve Eslen-Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bouchard, G., Lee, C. M., Asgary, V. ve Pelletier, L. (2007). Fathers' motivation for involvement with their children: A self-determination theory perspective. *FATHERING-HARRIMAN*, 5(1), 25.

Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: retrospect and prospect. *American journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. London, UK: Routledge.

Bozok, M. (2018). *Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye'de Babalık*. İstanbul: AÇEV Yayınları

Bögels, S. ve Phares, V. (2008). Fathers' role in the etiology, prevention and treatment of child anxiety: A review and new model. *Clinical Psychology Review*, 28, 539-558.

Bretherton, I. (2011). Fathers in attachment theory and research: a review. *Early Child Development and Care*, 180(1–2), 9–23.

Brotherson, S. E., Yamamoto, T. ve Acock, A. C. (2003). Connection and communication in father-child relationships and adolescent child well-being. *Fathering*, 1(3), 191.

Brown, R. I. F. ve Robertson, S. (1993). Home computer and video game addictions in relation to adolescent gambling: Conceptual and developmental aspects. *Gambling behavior and problem gambling*. Reno, NV: University of Nevada in Reno.

- Brown, G. L., McBride, B. A., Shin, N. ve Bost, K. K. (2007). Parenting predictors of father–child attachment security in the first 3 years. *Fathering: A Journal of Theory, Research about Men as Fathers*, 5(3), 197–219.
- Brown, R. T., Antonuccio, D. O., DuPaul, G. J., Fristad, M. A., King, C. A. ve Leslie, L. K. (2008). *Childhood mental health disorders: Evidence base and contextual factors for psychosocial, psychopharmacological, and combined interventions* Washington, DC: American Psychological Association.
- Budd, K. S., O'Brien, T. P. (1982). Father involvement in behavioral parent training: An area in need of research. *The Behavior Therapist*.
- Buehler, C. ve Pasley, K. (2000). Family boundary ambiguity, marital status, and child adjustment. *The Journal of Early Adolescence*, 20(3), 281-309.
- Burlingham, D. (1973). The preoedipal infant-father relationship. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 28(1), 23-47.
- Burn, Andrew (2006). 'Reworking the Text: Online Fandom', in Carr, Diane; Buckingham, David; Burn, Andrew; Schott, Gareth (editors). *Computer Games: Text, Narrative and Play*. Cambridge: Polity, 103 –118.
- Byun, S., Ruffini, C., Mills, J. E., Douglas, A. C., Niang, M., Stepchenkova, S. ve Blanton, M. (2009). Internet addiction: Metasynthesis of 1996–2006 quantitative research. *CyberPsychology and Behavior*, 12(2), 203-207.
- Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S. ve Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child development*, 71(1), 127-136.
- Cabrera, N. J. (2003). In their own voices: How men become fathers. *Human development*, 46(4), 250-258.
- Cabrera, N., Ryan, R. ve Shannon, J. (2004) Low income biological fathers' involvement in their toddlers' lives: the Early Head Start National Research and Evaluation Study, *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 2(1), 5–30.

Cabrera, N., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H. ve Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Development Science, 11*(4), 185-189.

Cabrera, N. J. ve Bradley, R. H. (2012). Latino fathers and their children. *Child Development Perspectives, 6*(3), 232-238.

Carli, V., Durkee, T., Wasserman, D., Hadlaczky, G., Despalins, R., Kramarz, E. ve Kaess, M. (2013). The association between pathological internet use and comorbid psychopathology: a systematic review. *Psychopathology, 46*(1), 1-13.

Carr, A. (1998). The inclusion of fathers in family therapy: A research based perspective. *Contemporary Family Therapy, 20*, 371–383.

Cauce, A. M., Domenech-Rodríguez, M., Paradise, M., Cochran, B. N., Shea, J. M., Srebnik, D. ve Baydar, N. (2002). Cultural and contextual influences in mental health help seeking: A focus on ethnic minority youth. *Journal of consulting and clinical psychology, 70*(1), 44.

Cavell, T. A., Jones, D. C., Runyan, R. D., Constantin-Page, L. P. ve Velasquez, J. M. (1993). Perceptions of attachment and the adjustment of adolescents with alcoholic fathers. *Journal of Family Psychology, 7*(2), 204.

Cerniglia, L., Zoratto, F., Cimino, S., Laviola, G., Ammaniti, M. ve Adriani, W. (2017). Internet Addiction in adolescence: Neurobiological, psychosocial and clinical issues. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 76*, 174-184.

Chatfield, T. (2011). *Fun Inc.: Why gaming will dominate the twenty-first century*. Pegasus Books

Chen, S. H., Weng, L. J., Su, Y. J., Wu, H. M. ve Yang, P. F. (2003). Development of a Chinese Internet addiction scale and its psychometric study. *Chinese Journal of Psychology*.

Choo, H., Sim, T., Liau, A. K., Gentile, D. A. ve Khoo, A. (2015). Parental influences on pathological symptoms of video-gaming among children and adolescents: A prospective study. *Journal of Child and Family Studies, 24*(5), 1429-1441.

Chronis, A. M., Chacko, A., Fabiano, G. A., Wymbs, B. T. ve Pelham, W. E. (2004). Enhancements to the behavioral parent training paradigm for families of children with

ADHD: Review and future directions. *Clinical child and family psychology review*, 7(1), 1-27..

Chisholm, J. F. (2006). Cyberspace violence against girls and adolescent females. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087(1), 74-89.

Cho, S. C., Kim, J. W., Kim, B. N., Lee, J. H. ve Kim, E. H. (2008). Biogenetic temperament and character profiles and attention deficit hyperactivity disorder symptoms in Korean adolescents with problematic Internet use. *CyberPsychology and Behavior*, 11(6), 735-737.

Christakis, N. A. ve Fowler, J. H. (2010). Social network sensors for early detection of contagious outbreaks. *PloS one*, 5(9), e12948.

Chuang, Y. C. (2006). Massively Multiplayer Online Role-Playing Game-Induced Seizures: ANeglected Health Problem in Internet Addiction. *CyberPsychology and Behavior*, 9(4), 451-456.

Clandinin, D. J. ve Connelly, F. M. (2000). Narrative inquiry: Experience and story in qualitative research.

Cole, H. ve Griffiths, M. D. (2007). Social interactions in massively multiplayer online role-playing gamers. *Cyberpsychology and behavior*, 10(4), 575-583.

Connell, A. M. ve Goodman, S. H. (2002). The association between psychopathology in fathers versus mothers and children's internalizing and externalizing behavior problems: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 128(5), 746.

Cooper, M. (2000). Being the “go-to guy”: Fatherhood, masculinity, and the organization of work in Silicon Valley. *Qualitative Sociology*, 23(4), 379-405.

Cowan, P. A. (1997). Beyond meta-analysis: A plea for a family systems view of attachment. *ChildDevelopment*, 68, 601–603.

Cowan, P. A., Cowan, C. P., Pruett, M. K., Pruett, K. ve Wong, J. J. (2009). Promoting fathers' engagement with children: Preventive interventions for low-income families. *Journal of Marriage and Family*, 71(3), 663-679.

Cox, W. M., Fadardi, J. S., Intriligator, J. M. ve Klinger, E. (2014). Attentional bias modification for addictive behaviors: clinical implications. *CNS spectrums*, 19(3), 215-224.

Crawford, G. (2011). *Video gamers*. Routledge.

Crawford, G., Gosling, V. K. ve Light, B. (2013). The social and cultural significance of online gaming. *Gamers: The social and cultural significance of online games*, 1-22.

Crouter, A. C., Bumpass, M., Head, M., ve McHale, S. (2001). Implications of overwork and overload for the quality of men's relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 63, 404-416.

Cummings, E. M. ve Watson O'Reilly, A. (1997). Fathers in family context: Effects of marital quality on child adjustment. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development*. John Wiley & Sons Inc.

Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C. ve Raymond, J. (2004). Marital quality and conflict are related to children's functioning and adjustment 2001. *The role of the father in child development*, 196.

Cusack, J., Deane, F. P., Wilson, C. J. ve Ciarrochi, J. (2004). Who influence men to go to therapy? Reports from men attending psychological services. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 26(3), 271-283.

Çakıroğlu, S. ve Soylu, N. (2019). İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeğinin Türkçe Uyarlama, Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Türkiye Psikiyatri Dergisi*, 30(2), 130-136

Çakmen, F. O. (2004). İlkokul Üç, Dört ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Bağımlılık Eğilimleri ve Anne-Babalarının Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. America: Challenges and Prospects içinde*, 27-43.

Çarmıklı, N. (2006). *Babama söz verdim. Hayatım, anılarım*. Ankara: Nural Matbaacılık.

Çelik, H. (2013), *Genç Yetişkinlerde Babanın Belirsiz Kaybının Aile Sistemi Ve Bireysel Psikolojik Örüntüler Bağlamında İncelenmesi: Danışmanlık Psikolojisi Perspektifinden Karma Bir Araştırma* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Da Charlie, C. W., HyeKyung, C., ve Khoo, A. (2011). Role of parental relationships in pathological gaming. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30, 1230-1236.

Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in human behavior*, 17(2), 187-195.

Day, R. D. ve Lamb, M. E. (2004). Pathways, problems, and progress, in: R. D. Day M. E. Lamb (Eds) *Conceptualizing and measuring father involvement* (Hillsdale, NJ, Erlbaum), 1–15.

Delfabbro, P. ve King, D. (2012). Gambling in Australia: Experiences, problems, research and policy. *Addiction*, 107(9), 1556-1561.

Demetrovics, Z., Urbán, R., Nagygyörgy, K., Farkas, J., Griffiths, M. D., Pápay, O. ve Oláh, A. (2012). The development of the problematic online gaming questionnaire (POGQ). *PloS one*, 7(5), e36417.

Desai, R. A., Krishnan-Sarin, S., Cavallo, D. ve Potenza, M. N. (2010). Video game playing in high school students: health correlates, gender differences and problematic gaming. *Pediatrics*, 126(6), e1414.

Desforges, C. ve Abouchaar, A. (2003). *The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A literature review*. London: Department for Education and Skills.

DeWolff, M. ve Van IJzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis of parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, 68, 571–591.

Diener, M. L., Isabella, R. A., Behunin, M. G. ve Wong, M. S. (2008). Attachment to mothers and fathers during middle childhood: Associations with child gender, grade, and competence. *Social development*, 17(1), 84-101.

Dinç, M. (2017). *Lise öğrencilerinde özgül internet bağımlılığının bağlanma stilleri ve mizaç özellikleri açısından incelenmesi* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dinç, M. ve Ögel, K. (2019). “İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi” (M. Öztürk, K. Ögel, R. Bilici, C. Evren Ed.), *Bağımlılık: Tanı, Tedavi, Önleme* içinde (639-654). İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları.

Dix, T. (1991). The affective organization of parenting: Adaptive and maladaptive processes. *Psychological bulletin*, 110(1), 3.

Duhig, A. M., Phares, V. ve Birkeland, R. W. (2002). Involvement of fathers in therapy: A survey of clinicians. *Professional Psychology: Research and Practice*, 33(4), 389.

Durkee, T., Kaess, M., Carli, V., Parzer, P., Wasserman, C., Floderus, B. ve Brunner, R. (2012). Prevalence of pathological internet use among adolescents in Europe: demographic and social factors. *Addiction*, 107(12), 2210-2222.

Dong, G., Lu, Q., Zhou, H. ve Zhao, X. (2011). Precursor or sequela: pathological disorders in people with Internet addiction disorder. *PloS one*, 6(2), e14703.

Dong, G., Wang, J., Yang, X. ve Zhou, H. (2013). Risk personality traits of Internet addiction: a longitudinal study of Internet-addicted Chinese university students. *Asia-Pacific Psychiatry*, 5(4), 316-321.

Dovey, J. ve Kennedy, H. W. (2006). *Game cultures: Computer games as new media: computer games as new media*. McGraw-Hill Education (UK).

Edwards, D. (1997). *Discourse and cognition*. London: Sage

Edwards, E. P., Eiden, R. D. ve Leonard, K. E. (2006). Behavior problems in 18-to 36-month-old children of alcoholic fathers: Secure mother–infant attachment as a protective factor. *Development and psychopathology*, 18(2), 395-407.

Egenfeldt-Nielsen, S., Smith, J. H. ve Pajares T. S. (2008). *Understanding Video Games: The Essential Introduction*. New York: Routledge.

Eiden, R. D., Colder, C., Edwards, E. P. ve Leonard, K. E. (2009). A longitudinal study of social competence among children of alcoholic and nonalcoholic parents: Role of parental psychopathology, parental warmth, and self-regulation. *Psychology of addictive behaviors*, 23(1), 36.

Ely, R., Gleason, J. B., Narasimhan, B. ve McCabe, A. (1995). Family talk about talk: Mothers lead the way. *Discourse Processes*, 19(2), 201-218.

Emerson, P. ve Frosh, S. (2004). *Critical narrative analysis in psychology: A guide to practice*. Springer.

Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Boulder, CO: Westview Press.

ESA (2016). Essential Facts About the Computer and Video Game Industry. [<http://essentialfacts.theesa.com/Essential-Facts-2016.pdf>]

ESA (2017). Essential Facts About the Computer and Video Game Industry. [<https://www.theesa.com/esa-research/2017-essential-facts-about-the-computer-and-video-game-industry/>]

ESA (2019). Essential Facts About the Computer and Video Game Industry. [<https://www.theesa.com/esa-research/2019-essential-facts-about-the-computer-and-video-game-industry/>]

Fabiano, G. A. (2007). Father participation in behavioral parent training for ADHD: Review and recommendations for increasing inclusion and engagement. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 683.

Fagan, A. A., Lee Van Horn, M., Antaramian, S. ve Hawkins, J. D. (2011). How do families matter? Age and gender differences in family influences on delinquency and drug use. *Youth violence and juvenile justice*, 9(2), 150-170

Fals-Stewart, W., Kelley, M. L., Fincham, F. D., Golden, J. ve Logsdon, T. (2004). Emotional and behavioral problems of children living with drug-abusing fathers: comparisons with children living with alcohol-abusing and non-substance-abusing fathers. *Journal of Family Psychology*, 18(2), 319.

Feldman, R. (2012b). Parent–infant synchrony: A biobehavioral model of mutual influences on the formation of affiliative bonds. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 27(2), 42–51.

Festl, R., Scharnow, M. ve Quandt, T. (2013). Problematic computer game use among adolescents, younger and older adults. *Addiction*, 108(3), 592-599.

Fisher, S. (1994). Identifying video game addiction in children and adolescents. *Addictive behaviors*, 19(5), 545-553.

Floros, G. ve Siomos, K. (2013). The relationship between optimal parenting, Internet addiction and motives for social networking in adolescence. *Psychiatry research*, 209(3), 529-534.

Flouri, E. ve Buchanan, A. (2002). Life satisfaction in teenage boys: The moderating role of father involvement and bullying. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 28(2), 126-133.

Freeman, T. (2008). Psychoanalytic concepts of fatherhood: Patriarchal paradoxes and the presence of an absent authority. *Studies in Gender and Sexuality*, 9(2), 113-139.

Furstenberg Jr, F. F. (1995). *Fathering in the inner city: Paternal participation and public policy*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.

Gaertner, B. M., Spinrad, T. L., Eisenberg, N. ve Greving, K. A. (2007). Parental childrearing attitudes as correlates of father involvement during infancy. *Journal of Marriage and Family*, 69(4), 962-976.

Gambino, B. (1997). The correction for bias in prevalence estimation with screening tests. *Journal of Gambling Studies*, 13(4), 343-351.

Gartner (2013). Gartner Says Worldwide Video Game Market to Total \$93 Billion in 2013. <https://www.gartner.com/technology/pressRoom.do?id=2614915>

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*(Vol. 5019). Basic books.

Gentile, D. (2009). Pathological video-game use among youth ages 8 to 18: A national study. *Psychological science*, 20(5), 594-602.

Gentile, D. A., Choo, H., Liau, A., Sim, T., Li, D., Fung, D. ve Khoo, A. (2011). Pathological video game use among youths: a two-year longitudinal study. *Pediatrics*, 127(2), e319-e329.

Gere, C. (2009). *Digital culture*. Reaktion Books.

Glick, P. C. ve Norton, A. J. (1977). Marrying, divorcing, and living together in the US today. *Population Bulletin*, 32(5), 1.

Graham, J. N. ve Sellers, A.H. (2002). Nonresident fathers and their children: Child support and visitation from an economic perspective. C. S. Tamis-LeMonda ve N. Cabrera (Ed), *Handbook of father involvement* içinde (ss. 431–453). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Goldberg, I. (1996). Internet addiction disorder.

Gonzalez, A., Atkinson, L. ve Fleming, A. S. (2009). Attachment and comparative psychobiology of mothering. M. De Haan, M. E. Gunnar (Ed). *Handbook of developmental social neuroscience* içinde (ss. 225–245). New York, NY: Guilford.

Goodman, A. (1990). Addiction: Definition and implications. *British Journal of Addiction*, 85, 1403-1408.

Goodman, A. (1993). Diagnosis and treatment of sexual addiction. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 19(3), 225-251.

Goodman, S. H., Brand, S. R., Hersen, M. ve Gross, A. M. (2008). Parental psychopathology and its relation to child psychopathology. *Handbook of clinical psychology*, 2, 937-965.

Griffiths, M. (1995). Technological addictions. *Clinical psychology forum* içinde (ss. 14-14). Division of Clinical Psychology of the British Psychology Society.

Griffiths, M. (1996). Behavioural addiction: an issue for everybody?. *Employee Councelling Today*, 8(3), 19-25.

Griffiths, M. (1997). Computer game playing in early adolescence. *Youth and Society*, 29(2), 223-237.

Griffiths, M. D. (1999). Internet addiction: Internet fuels other addictions. *Student British Medical Journal*, 7, 428-429.

Griffiths, M. (1999). Internet addiction: fact or fiction?. *The Psychologist*.

Griffiths, M. (2000). Internet addiction-time to be taken seriously?. *Addiction research*, 8(5), 413-418.

Griffiths, M. D., Davies, M. N. ve Chappell, D. (2003). Breaking the stereotype: The case of online gaming. *CyberPsychology and behavior*, 6(1), 81-91.

Griffiths, M. D., Davies, M. N. O. ve Chappell, D. (2004a). Online computer gaming: a comparison of adolescent and adult gamers. *Journal of Adolescence*, 27, 87-96.

Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance use*, 10(4), 191-197.

Griffiths, M. D. ve Davies, M. N. (2005). Videogame addiction: does it exist?. J. Goldstein, J. Raessens (Ed.), *Handbook of Computer Game Studies* içinde (ss. 359-368). Boston: MIT Press.

Griffiths, M., J Kuss, D. ve L King, D. (2012). Video game addiction: Past, present and future. *Current Psychiatry Reviews*, 8(4), 308-318.

Gross, H. E., Shaw, D. S., Moilanen, K. L., Dishion, T. J. ve Wilson, M. N. (2008). Reciprocal models of child behavior and depressive symptoms in mothers and fathers in a sample of children at risk for early conduct problems. *Journal of family psychology*, 22(5), 742.

Grossmann, K., Grossmann, K. E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., Scheuerer-Englisch, H. ve Zimmermann, P. (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development*, 11, 307-331.

Grossmann, K. E., Grossman, K. ve Waters, E. (2005). *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies*. New York, NY: Guilford Press.

Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2(163-194), 105.

Gunlicks, M. L. ve Weissman, M. M. (2008). Change in child psychopathology with improvement in parental depression: A systematic review. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 47, 379–389.

Güngörmüş Özkardeş, O. ve Arkonaç, S. (1998). İki farklı eğitim düzeyinde baba olma algısı. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10, 253–263.

Güngörmüş Özkardeş, O. (2012). Baba olmak. *İstanbul: Remzi Kitapevi*.

Günüç, S. (2009). *İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Demografik Değişkenler ile İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Günüç, S. ve Kayri, M. (2010). Türkiye’de internet bağımlılık profili ve internet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik-güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 220-232.

Ha, J. H., Kim, S. Y., Bae, S. C., Bae, S., Kim, H., Sim, M. ve Cho, S. C. (2007). Depression and Internet addiction in adolescents. *Psychopathology*, 40(6), 424-430.

Haas, L. ve O'Brien, M. (2010). New observations on how fathers work and care: Introduction to the special issue-Men, work and parenting-Part I. *Fathering*, 8(3), 271.

Hao, W. (2018). “Prevalence and Correlates of Problematic Online Gaming: a Systematic Review of the Evidence Published in Chinese”. *5th Meeting on Public Health Implications of Addictive Behaviours*, 22-24 November 2018. *Changsha, China*.

Han, D. H., Kim, S. M., Lee, Y. S. ve Renshaw, P. F. (2012). The effect of family therapy on the changes in the severity of on-line game play and brain activity in adolescents with on-line game addiction. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 202(2), 126-131.

Hänninen, V. (2000). Sisäinen tarina, elämä ja muutos [Inner narrative, life, and change]. *Tampere: University of Tampere*.

Helfenbaum-Kun, E. D. ve Ortiz, C. (2007). Parent-training groups for fathers of head start children: a pilot study of their feasibility and impact on child behavior and intra-familial relationships. *Child and Family Behavior Therapy*, 29(2), 47-64.

Herzog, E. ve Sudia, C. E. (1973). *Children in fatherless families*. University of Chicago.

Hetherington, E. M., Cox, M. ve Cox, R. (1982). Effects of divorce on parents and children. M. E. Lamb (Ed.), *Nontraditional families* içinde (ss. 233–288). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Hetherington, E. M. ve Stanley-Hagan, M. M. (1997). The effects of divorce on fathers and their children. M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (ss. 191–211). John Wiley & Sons Inc.

Hetherington, E. M. ve Kelly, J. (2002). *For better or for worse: Divorce reconsidered*. WW Norton Company.

Hochschild, A.n (1989). Working parents and the revolution at home. *New York: Viking*.

Hofferth, S. L., Pleck, J., Stueve, J. L., Bianchi, S. ve Sayer, L. (2002). The demography of fathers: What fathers do. *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives*, 63-90.

Hofferth, S. L. (2003). Race/ethnic differences in father involvement in two-parent families: Culture, context, or economy? *Journal of Family Issues*, 24, 185–216.

Hoffman, L. W. (1977). Changes in family roles, socialization, and sex differences. *American Psychologist*, 32, 644-657.

Huang, X. Q., Li, M. C. ve Tao, R. (2010). Treatment of internet addiction. *Current psychiatry reports*, 12(5), 462-470.

Jaffee, S. R., Moffitt, T. E., Caspi, A. ve Taylor, A. (2003). Life with (or without) father: The benefits of living with two biological parents depend on the father's antisocial behavior. *Child development*, 74(1), 109-126.

Jäger, S., Müller, K. W., Ruckes, C., Wittig, T., Batra, A., Musalek, M. ve Beutel, M. E. (2012). Effects of a manualized short-term treatment of internet and computer game addiction (STICA): study protocol for a randomized controlled trial. *Trials*, 13(1), 43.

Johnston, B., Boyle, L., MacArthur, E. ve Fernandez Manion, B. (2013). The role of technology and digital gaming in nurse education. *Nursing standard*, 27(28).

Johnson, L. C. ve Abramovitch, R. (1988). Parental unemployment and family life. *Ecological research with children and families: From concepts to methodology*, 49-75.

Jorm, A. F., Dear, K. B. G., Rodgers, B. ve Christensen, H. (2003). Cohort difference in sexual orientation: results from a large age-stratified population sample. *Gerontology*, 49(6), 392-395.

Kalaitzaki, A. E. ve Birtchnell, J. (2014). The impact of early parenting bonding on young adults' Internet addiction, through the mediation effects of negative relating to others and sadness. *Addictive behaviors*, 39(3), 733-736.

Kane, P. ve Garber, J. (2004). The relations among depression in fathers, children's psychopathology, and father-child conflict: A meta-analysis. *Clinical psychology review*, 24(3), 339-360.

Karabulut, H. (2017). *Ergenlerin saldırgan davranışları, baba katılımı ve baba katılımının yordayıcıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Karen, R. (1998). *Becoming attached*. New York, NY: Oxford University Press.

Keller, P. S., Cummings, E. M., Davies, P. T. ve Mitchell, P. M. (2008). Longitudinal relations between parental drinking problems, family functioning, and child adjustment. *Development and Psychopathology*, 20(1), 195-212.

Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39(8), 963-973.

Kerr, A. (2017). *Global games: Production, circulation and policy in the networked era*. Routledge.

Kim, J. U. (2008). The effect of a R/T group counseling program on the Internet addiction level and self-esteem of Internet addiction university students. *International Journal of Reality Therapy*, 27(2).

King, D. L., Delfabbro, P. H. ve Griffiths, M. D. (2010a). Video game structural characteristics: A new psychological taxonomy. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 90-106.

King, D. L., Delfabbro, P. H., Griffiths, M. D. ve Gradisar, M. (2011). Assessing clinical trials of Internet addiction treatment: A systematic review and CONSORT evaluation. *Clinical psychology review*, 31(7), 1110-1116.

Kim, M. G. ve Kim, J. (2010). Cross-validation of reliability, convergent and discriminant validity for the problematic online game use scale. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 389-398.

King, D. L., Delfabbro, P. H., Griffiths, M. D. ve Gradisar, M. (2011). Assessing clinical trials of Internet addiction treatment: A systematic review and CONSORT evaluation. *Clinical psychology review*, 31(7), 1110-1116.

King, D. L., Delfabbro, P. H., Zwaans, T. ve Kaptsis, D. (2013). Clinical features and axis I comorbidity of Australian adolescent pathological Internet and video game users. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 47(11), 1058-1067.

Kiray, M. (1976). The new role of mothers: changing intra-familial relationships in a small town in Turkey. *Mediterranean family structures*, 261, 71.

Kirby, A. (2009). Digimodernism. New York. *Continuum*, 63.

Kirkpatrick, G. (2015). *The formation of gaming culture: UK gaming magazines, 1981-1995*. Springer.

Klammer, U. (2006). Work life balance from the children's perspective. J.E. Lewis (Ed.), *Children, changing families and welfare states*(ss. 220–242). Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, C. C., Chen, S. H. ve Yen, C. F. (2005). Proposed diagnostic criteria of Internet addiction for adolescents. *The Journal of nervous and mental disease*, 193(11), 728-733.

Ko, C. H., Yen, J. Y., Yen, C. F., Lin, H. C. ve Yang, M. J. (2007). Factors predictive for incidence and remission of internet addiction in young adolescents: a prospective study. *CyberPsychology and Behavior*, 10(4), 545-551.

Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, S. H., Yang, M. J., Lin, H. C. ve Yen, C. F. (2009a). Proposed diagnostic criteria and the screening and diagnosing tool of Internet addiction in college students. *Comprehensive psychiatry*, 50(4), 378-384.

Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, C. S., Yeh, Y. C. ve Yen, C. F. (2009b). Predictive values of psychiatric symptoms for internet addiction in adolescents: a 2-year prospective study. *Archives of pediatrics and adolescent medicine*, 163(10), 937-943.

Ko, C. H., Yen, J. Y., Yen, C. F., Chen, C. S. ve Chen, C. C. (2012). The association between Internet addiction and psychiatric disorder: a review of the literature. *European Psychiatry*, 27(1), 1-8.

Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, S. H., Wang, P. W., Chen, C. S. ve Yen, C. F. (2014). Evaluation of the diagnostic criteria of Internet gaming disorder in the DSM-5 among young adults in Taiwan. *Journal of psychiatric research*, 53, 103-110.

Kochanska, G., Lee Clark, A. ve Goldman, M. S. (1997). Implications of mothers' personality for their parenting and their young children's developmental outcomes. *Journal of personality*, 65(2), 387-420.

Koestner, R., Franz, C. ve Weinberger, J. (1990). The family origins of empathic concern: A 26-year longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 709.

Kochanska, G. ve Aksan, N. (1995). Mother-child mutually positive affect, the quality of child compliance to requests and prohibitions, and maternal control as correlates of early internalization. *Child development*, 66(1), 236-254.

Koo, C., Wati, Y., Lee, C. C. ve Oh, H. Y. (2011). Internet-addicted kids and South Korean government efforts: boot-camp case. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(6), 391-394.

Kopp, L. M. ve Beauchaine, T. P. (2007). Patterns of psychopathology in the families of children with conduct problems, depression, and both psychiatric conditions. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 301–312.

Kotelchuck, M. (1976). The infant's relationship to the father: Experimental evidence. *The role of the father in child development*, 1, 329-344.

Kowert, R., Griffiths, M. D. ve Oldmeadow, J. A. (2012). Geek or chic? Emerging stereotypes of online gamers. *Bulletin of science, technology and society*, 32(6), 471-479.

Kromelow, S., Harding, C. ve Touris, M. (1990). The role of the father in the development of stranger sociability during the second year. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(4), 521-530.

Kuss, D. J. ve Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction—a review of the psychological literature. *International journal of environmental research and public health*, 8(9), 3528-3552.

Kuss, D. J. ve Griffiths, M. D. (2012). Internet gaming addiction: A systematic review of empirical research. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10(2), 278-296.

Kuss, D. J., Van Rooij, A. J., Shorter, G. W., Griffiths, M. D. ve van de Mheen, D. (2013b). Internet addiction in adolescents: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, 29(5), 1987-1996.

Kuss, D. J., Shorter, G. W., van Rooij, A. J., Griffiths, M. D. ve Schoenmakers, T. M. (2014). Assessing internet addiction using the parsimonious internet addiction components model—a preliminary study. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 12(3), 351-366.

Kuzucu, Y. ve Özdemir, Y. (2013). Ergen ruh sağlığının anne ve baba katılımı açısından yordanması. *Eğitim ve Bilim*, 38(168).

Labrell, F. (1996). Paternal play with toddlers: Recreation and creation. *European Journal of Psychology of education, 11*(1), 43-54.

Lam, L. T., Peng, Z. W., Mai, J. C. ve Jing, J. (2009). Factors associated with Internet addiction among adolescents. *Cyberpsychology and behavior, 12*(5), 551-555.

Lamb, M. E. (1976a). Interactions between two-year-olds and their mothers and fathers. *Psychological Reports, 38*(2), 447-450.

Lamb, M. E. (1976b). Twelve-month olds and their parents: Interactions in a laboratory playroom. *Developmental Psychology, 12*, 237-244.

Lamb, M. E. (1977a). The development of mother-infant and father-infant interactions in the second year of life. *Developmental Psychology, 13*, 637-648.

Lamb, M. E. (1977b). Mother-infant and father-infant interaction in the first year of life. *Child Development, 48*, 167-181.

Lamb, M. E. (1981b). Father and child development: An integrative overview. *The role of the father in child development, 1-70*.

Lamb, M. E. ve Oppenheim, D. (1989). Fatherhood and father-child relationships. *Fathers and their families, 11-26*.

Lamb, M. E., Pleck, J. H. ve Levine, J. A. (1985). The role of the father in child development. *Advances in clinical child psychology içinde (ss. 229-266)*. Springer, Boston, MA.

Lamb, M. E. (1987). Introduction: The emergent American father. Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L. ve Levine, J. A. (1987). A biosocial perspective on paternal behavior and involvement. *Parenting across the life span: Biosocial dimensions, 111-142*.

Lamb, M. E. (1995). *The changing roles of fathers*. New York, NY, US: Springer Publishing Co.

Lamb, M. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage and Family Review*, 29, 23-42.

Lamb, M. E. ve Kelly, J. B. (2009). Improving the quality of parent-child contact in separating families with infants and young children: Empirical research foundations. *The scientific basis of child custody decisions*, 2, 187-214.

Lamb, M. E. ve Lewis, C. (2010). The development and significance of father-child relationships in two-parent families. *The role of the father in child development*, 5, 94-153.

Lamb, M. E. (2010). How do fathers influence children's development? Let me count the ways. *The role of the father in child development*, 1-27.

LaRossa, R. (1988). Fatherhood and social change. *Family relations*, 451-457.

Law, Y. Y. (2016). *The travelling gamer: an ethnography of video game events* (Doctoral dissertation, University of Salford).

Lazar, A., Sagi, A. ve Fraser, M. W. (1991). Involving fathers in social services. *Children and Youth Services Review*, 13(4), 287-300.

Leaper, C., Anderson, K. J. ve Sanders, P. (1998). Moderators of gender effects on parents' talk to their children: A meta-analysis. *Developmental psychology*, 34(1), 3.

Lei, L. ve Wu, Y. (2007). Adolescents' paternal attachment and Internet use. *CyberPsychology Behavior*, 10(5), 633-639.

Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M. ve Peter, J. (2009). Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media psychology*, 12(1), 77-95.

- Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M. ve Peter, J. (2011). Psychosocial causes and consequences of pathological gaming. *Computers in human behavior*, 27(1), 144-152.
- Levine, J. A., Murphy, D. T. ve Wilson, S. (1993). *Getting men involved*. New York: Scholastic
- Li, D., Liao, A. ve Khoo, A. (2011). Examining the influence of actual-ideal self-discrepancies, depression, and escapism, on pathological gaming among massively multiplayer online adolescent gamers. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(9), 535-539.
- Li, Y., Zhang, X., Lu, F., Zhang, Q. ve Wang, Y. (2014). Internet addiction among elementary and middle school students in China: A nationally representative sample study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(2), 111-116.
- Liber, J. M., van Widenfelt, B. M., Goedhart, A. W., Utens, E. M., van der Leeden, A. J., Markus, M. T. ve Treffers, P. D. (2008). Parenting and parental anxiety and depression as predictors of treatment outcome for childhood anxiety disorders: has the role of fathers been underestimated? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 37(4), 747-758.
- Lin, I. H., Ko, C. H., Chang, Y. P., Liu, T. L., Wang, P. W., Lin, H. C. ve Yen, C. F. (2014). The association between suicidality and Internet addiction and activities in Taiwanese adolescents. *Comprehensive psychiatry*, 55(3), 504-510.
- Liu, Q. X., Fang, X. Y., Zhou, Z. K., Zhang, J. T. ve Deng, L. Y. (2013). Perceived parent-adolescent relationship, perceived parental online behaviors and pathological internet use among adolescents: gender-specific differences. *PLoS One*, 8(9), e75642.
- Liddle, H. A. ve Hogue, A. (2001) Multidimensional family therapy for adolescent substance abuse E. F. Wagner ve H. B. Waldron (Ed.), *Innovations in Adolescent Substance Abuse Interventions* içinde (ss. 229–261). Amsterdam, Netherlands: Pergamon/Elsevier Science
- Lortie, C. L. ve Guitton, M. J. (2013). Internet addiction assessment tools: Dimensional structure and methodological status. *Addiction*, 108(7), 1207-1216.
- Lucassen, N., Tharner, A., Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Volling, B. L., Verhulst, F. C. ve Tiemeier, H. (2011). The association between paternal sensitivity and

infant–father attachment security: A meta-analysis of three decades of research. *Journal of Family Psychology*, 25(6), 986.

Lundahl, B. W., Tollefson, D., Risser, H. ve Lovejoy, M. C. (2008). A meta-analysis of father involvement in parent training. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 97-106.

Lynn, D. B. (1974). *The Father. His Role in Child Development*. Monterey, CA (Brooks/Cole) 1974.

Maddux, J. F. ve Desmond, D. P. (2000). Addiction or dependence?. *Addiction*, 95(5), 661-665.

Mahalik, J. R. ve Morrison, J. A. (2006). A cognitive therapy approach to increasing father involvement by changing restrictive masculine schemas. *Cognitive and Behavioral Practice*, 13(1), 62-70.

Main, M. ve Weston, D. R. (1981). The quality of the toddler's relationship to mother and father, related to conflict behavior and the readiness to establish new relationships. *Child Development*, 52, 932–940.

Main, M. ve Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention*, 1, 121-160.

Mallers, Carlson ve Carlson (2011). Father–son relationships. S. M. Dunham, S. B. Dermer, J. Carlson (Ed.) *Poisonous parenting: Toxic relationships between parents and their adult children* içinde (ss.119-144). New York: Routledge.

Manassis, K., Mendlowitz, S. L., Scapillato, D., Avery, D., Fiksenbaum, L., Freire, M. ve Owens, M. (2002). Group and individual cognitive-behavioral therapy for childhood anxiety disorders: A randomized trial. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41(12), 1423-1430.

Mangelsdorf, S., Gunnar, M., Kestenbaum, R., Lang, S. ve Andreas, D. (1990). Infant proneness-to-distress temperament, maternal personality, and mother-infant attachment: Associations and goodness of fit. *Child development*, 61(3), 820-831.

- Mannle, S. ve Tomasello, M. (1987). Fathers, siblings, and the bridge hypothesis. *Children's language*, 6, 23-42.
- Mansfield, A. K., Addis, M. E., Mahalik, J. R. (2003). " Why won't he go to the doctor?": The psychology of men's help seeking. *International Journal of Mens Health*, 2, 93-110.
- Mansfield, A. K., Addis, M. E. ve Courtenay, W. (2005). Measurement of Men's Help Seeking: Development and Evaluation of the Barriers to Help Seeking Scale. *Psychology of Men and Masculinity*, 6(2), 95.
- Mayra, F. (2008). *Introduction to Games Studies: Games in Culture*. Sage.
- Mazurek, M. O. ve Wenstrup, C. (2013). Television, video game and social media use among children with ASD and typically developing siblings. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(6), 1258-1271.
- Mazurek, M. O. ve Engelhardt, C. R. (2013). Video game use in boys with autism spectrum disorder, ADHD, or typical development. *Pediatrics*, 132(2), 260-266.
- McDougall, J. (2004). L'économie psychique de l'addiction. *Revue française de psychanalyse*, 68(2), 511-527.
- McHale, J. (2007). *Charting the bumpy road of coparenthood*. Washington, DC: Zero to Three Press.
- Minuchin, P. (1985). Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child development*, 289-302.
- Meerkerk, G. J., Van Den Eijnden, R. J., Vermulst, A. A. ve Garretsen, H. F. (2009). The compulsive internet use scale (CIUS): some psychometric properties. *Cyberpsychology and behavior*, 12(1), 1-6.
- Mentzoni, R. A., Brunborg, G. S., Molde, H., Myrseth, H., Skouverøe, K. J. M., Hetland, J. ve Pallesen, S. (2011). Problematic video game use: estimated prevalence and associations with mental and physical health. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 14(10), 591-596.

- Metcalf, O. ve Pammer, K. (2011). Attentional bias in excessive massively multiplayer online role-playing gamers using a modified Stroop task. *Computers in Human Behavior*, 27(5), 1942-1947.
- Metsäpelto, R. L. ve Pulkkinen, L. (2003). Personality traits and parenting: Neuroticism, extraversion, and openness to experience as discriminative factors. *European Journal of Personality*, 17(1), 59-78.
- Meyer, G. ve Bachmann, M. (2011). Theoretische Erklärungsansätze zur Entstehung und Aufrechterhaltung pathologischen Spielens. *Spitalsucht*. Springer, Berlin, Heidelberg.
- Mijolla, A. D. E. (2005). *International Dictionary of Psychoanalysis, Volume 2: G-Pr*. Macmillan Reference USA.
- Mojang, A. B. (2011). Minecraft. *Mojang AB, Sweden*
- Moreno, J., Silverman, W. K., Saavedra, L. M. ve Phares, V. (2008). Fathers' ratings in the assessment of their child's anxiety symptoms: A comparison to mothers' ratings and their associations with paternal symptomatology. *Journal of Family Psychology*, 22(6), 915.
- Moreno, M. A., Jelenchick, L., Cox, E., Young, H. ve Christakis, D. A. (2011). Problematic internet use among US youth: a systematic review. *Archives of pediatrics and adolescent medicine*, 165(9), 797-805.
- Morgan, D. H. (2001). Family, gender and masculinities. *The masculinities reader*, 223-232.
- Mosely, J. ve Thomson, E. (1995). Fathering behavior and child outcomes: The role of race and poverty. In W. Marsiglio (Ed.), *Fatherhood: Contemporary theory, research, and social policy* (pp. 148–165). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Morris, M. ve Ogan, C. (1996). The Internet as mass medium. *Journal of Computer-mediated communication*, 1(4), JCMC141.
- Mussen, P. ve Rutherford, E. (1963). Parent-child relations and parental personality in relation to young children's sex-role preferences. *Child development*, 589-607.
- Muriel, D. ve Crawford, G. (2018). *Video games as culture: considering the role and importance of video games in contemporary society*. Routledge.

- Müller, K. W., Koch, A., Dickenhorst, U., Beutel, M. E., Duven, E. ve Wölfling, K. (2013). Addressing the question of disorder-specific risk factors of internet addiction: a comparison of personality traits in patients with addictive behaviors and comorbid internet addiction. *BioMed research international*, 2013.
- Müller, K. W., Glaesmer, H., Brähler, E., Woelfling, K. ve Beutel, M. E. (2014). Prevalence of internet addiction in the general population: results from a German population-based survey. *Behaviour and Information Technology*, 33(7), 757-766.
- Möble, T. (2012). *dick, dumm, abhängig, gewalttätig?*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH, Company KG.
- Möble, T. ve Rehbein, F. (2013). Predictors of problematic video game usage in childhood and adolescence. *Sucht*, 59(3), 153-164.
- Newman, J. (2012). *Videogames*. Routledge.
- Newman, J. (2004). Social Gaming and the Culture of Videogames. Competition and Collaboration on and off Screen. *J. Newman: Videogames. London, New York: Routledge*, 145-162.
- Nievar, M. A. ve Becker, B. J. (2008). Sensitivity as a privileged predictor of attachment: A second perspective on DeWolff and van IJzendoorn's meta-analysis. *Social Development*, 17(1), 102–114.
- Nilles, J. M. (1982). *Exploring the world of the personal computer*. Prentice-Hall.
- Nord, C. W. (1997). *Fathers' Involvement in Their Children's Schools*. Washington, DC: 1997
- Norton, A. J. ve Glick, P. C. (1979). Marital instability in America: Past, present, and future. *Divorce and separation. New York: Basic Books*.
- Nydegger, C. N. ve Mitteness, L. S. (1991). Fathers and their adult sons and daughters. *Marriage and Family Review*, 16(3-4), 249-266.
- O'Brien, C. P., Volkow, N. ve Li, T. K. (2006). What's in a word? Addiction versus dependence in DSM-5.

O'Connor, T. G. ve Scott, S. (2007). *Parenting and outcomes for children*. Joseph Rowntree Foundation.

Onur, Bekir. "Çocukluğun ve Çocuk Yetiştiriminin Tarihi." *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*. Ed.

Melike Sayıl ve Bilge Yağmurlu. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2012. 19-59

Ortiz, R., Stile, S. ve Brown, C. (1999). Early Literacy Activities of Fathers: Reading and Writing with Young Children. *Young Children*, 54(5), 16-18.

Ortiz, R. W. ve Ordoñez-Jasis, R. (2005) Leyendo juntos (reading together): new directions for Latino parents' early literacy involvement. *Reading Teacher*, 59(2), 110–121.

Ögel, K. (2010). Alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme. *İstanbul: Yeniden Yayınları*, 7-9.

Ögel, K. (2012). *İnternet bağımlılığı: İnternetin psikolojisini anlamak ve bağımlılıkla başa çıkmak*. İş Bankası Kültür Yayınları.

Ögel, K. (2014). İnternet Bağımlılığı İnternetin Psikolojisini Anlamak ve Bağımlılıkla Başa Çıkmak, 2. baskı. *İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

Özmen, F. ve Kubanç, Y. (2013). Liselerde Madde Bağımlılığı - Mevcut Durum ve Önerilere İlişkin Okul Müdürleri ve Öğretmenlerin Bakış Açıları. *Electronic Turkish Studies*, 8(3).

Öztürk, Ö., Odabaşoğlu, G., Eraslan, D., Genç, Y. ve Kalyoncu, Ö. A. (2007). İnternet bağımlılığı: Kliniği ve tedavisi. *Bağımlılık Dergisi*, 8(1), 36-41.

Palkovitz, R. (1997). "Reconstructing" involvement": Expanding conceptualizations of men's caring in contemporary families.

Palm, G. F. ve Joyce, W. (1994). Attachment from a fathers' perspective. In *annual conference of the National Council on Family Relations*, Minneapolis, MN.

Palm, G. (2014). Attachment theory and fathers: Moving from "being there" to "being with". *Journal of Family Theory and Review*, 6(4), 282-297.

Paquette, D. (2004). Theorizing the father–child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, 47, 193–219.

Paquette, D., Carbonneau, R., Dubeau, D., Bigras, M. ve Tremblay, R. E. (2003). Prevalence of father-child rough-and-tumble play and physical aggression in preschool children. *European Journal of Psychology of Education, 18*(2), 171-189.

Paquette, D. ve Bigras, M. (2010). "The risky situation: A procedure for assessing the father-child activation relationship, *Early Child Development and Care, 180*, 33-50.

Pápay, O., Urbán, R., Griffiths, M. D., Nagygyörgy, K., Farkas, J., Kökönyei, G. ve Demetrovics, Z. (2013). Psychometric properties of the problematic online gaming questionnaire short-form and prevalence of problematic online gaming in a national sample of adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 16*(5), 340-348.

Pardini, D. A. (2008). Novel insights into longstanding theories of bidirectional parent-child influences: Introduction to the special section. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*(5), 627-631.

Parke, R. D. (2000). Father involvement: a developmental psychological perspective, *Marriage and Family Review, 29*, 43-58.

Parke, R. D. (2002). Fathers and families. *Handbook of parenting, 3*, 27-73.

Parke, R. D., Dennis, J., Flyr, M. L., Morris, K. L., Leidy, M. S. ve Schofield, T. J. (2005). Fathers: Cultural and ecological perspectives. *Parenting: An ecological perspective, 2*, 103-135.

Patton, M. Q. (2002). Two decades of developments in qualitative inquiry: A personal, experiential perspective. *Qualitative social work, 1*(3), 261-283.

Paulson, J. F., Dauber, S. ve Leiferman, J. A. (2006). Individual and combined effects of postpartum depression in mothers and fathers on parenting behavior. *Pediatrics, 118*(2), 659-668.

Payne, D. E. ve Mussen, P. H. (1956). Parent-child relations and father identification among adolescent boys. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 52*(3), 358.

- Pearson, J. ve Thoennes, N. (1990). Custody after divorce: Demographic and attitudinal patterns. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60, 233–249.
- Perry-Jenkins, M. ve Folk, K. (1994). Class, couples, and conflict: Effects of the division of labor on assessments of marriage in dual-earner families. *Journal of Marriage and the Family*, 165-180.
- Perry, B.D. (1996). Bonding and attachment in maltreated children: consequence of emotional neglect in childhood. *Maltreated Children: Experience, BrainDevelopment the Next Generations*. New-York: W.W. Norton and Company.
- Petry, N. M. (2006). Should the scope of addictive behaviors be broadened to include pathological gambling?. *Addiction*, 101, 152-160.
- Petry, N. M. ve O'brien, C. P. (2013). Internet gaming disorder and the DSM-5. *Addiction*, 108(7), 1186-1187.
- Petry, N. M., Rehbein, F., Gentile, D. A., Lemmens, J. S., Rumpf, H. J., Mößle, T. ve Auriacombe, M. (2014). An international consensus for assessing internet gaming disorder using the new DSM-5 approach. *Addiction*, 109(9), 1399-1406.
- Petry, N. M. (2015). Introduction to behavioral addictions. *Behavioral Addictions: DSM-5 and Beyond*, 1-5.
- Phares, V. (1992). Where's poppa? The relative lack of attention to the role of fathers in child and adolescent psychopathology. *American Psychologist*, 47(5), 656.
- Phares, V. ve Compas, B. E. (1992). The role of fathers in child and adolescent psychopathology: Make room for daddy. *Psychological bulletin*, 111(3), 387.
- Phares, V., Lopez, E., Fields, S., Kamboukos, D. ve Duhig, A. M. (2005). Are fathers involved in pediatric psychology research and treatment?. *Journal of Pediatric Psychology*, 30(8), 631-643.
- Phares, V. I. C. K. Y., Rojas, A. R. I. Z., Thurston, I. B. ve Hankinson, J. C. (2010). Including fathers in clinical interventions for children and adolescents. *The role of the father in child development*, 5, 459-485.

Phillips, C. A., Rolls, S., Rouse, A. ve Griffiths, M. D. (1995). Home video game playing in schoolchildren: A study of incidence and patterns of play. *Journal of adolescence*, 18(6), 687-691.

Piaget, J. (1964). Cognitive development in children: Piaget development and learning. *Journal of research in science teaching*, 2(3), 176-186.

Pilling, D. ve Pringle, M. K. (1978). *Controversial Issues in Child Development*. Schocken Books, 200 Madison Avenue, New York

Pirlot, G. (2002). Complexité psychopathologique du phénomène d'addiction réévalué avec des concepts psychosomatiques et métapsychologiques. *Psychotropes*, 8(2), 97-118.

Pirim-Düşgör, B. (2007). *Anoreksiya Nervoza'da Babalık İşlevinin Projektif Testlerle Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Pittman, J. F., Solheim, C. A. ve Blanchard, D. (1996). Stress as a driver of the allocation of housework. *Journal of Marriage and the Family*, 456-468.

Pleck, J. H. (1981). *The myth of masculinity*. MIT Press (MA).

Pleck, J. H. (1983). Husbands' paid work and family roles: Current research issues. *Research in the interweave of social roles*, 3, 251-333.

Pleck, J. H. (1997). *Paternal involvement: Levels, sources, and consequences*. Hoboken, NJ, US: John Wiley and Sons Inc.

Pleck, E. H. Pleck, J. H. (1997) Fatherhood ideals in the United States: historical dimensions, M. E. Lamb (Ed.) *The role of the father in child development* içinde (ss. 33-48). New York, Wiley

Pleck, J. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Developmental Science*, 11(4), 196-202.

Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement. *The role of the father in child development*, 58.

Polkinghorne, D. E. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. *International journal of qualitative studies in education*, 8(1), 5-23.

Porter, G., Starcevic, V., Berle, D. ve Fenech, P. (2010). Recognizing problem video game use. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 44(2), 120-128.

Postigo, H. (2016). The socio-technical architecture of digital labor: Converting play into YouTube money. *New media and society*, 18(2), 332-349.

Potenza, M. N. (2006). Should addictive disorders include non-substance-related conditions?. *Addiction*, 101, 142-151.

Potenza, M. N., Koran, L. M. ve Pallanti, S. (2009). The relationship between impulse-control disorders and obsessive-compulsive disorder: A current understanding and future research directions. *Psychiatry Research*, 170(1), 22-31.

Pruett, K. D. (1985). Children of the fathermothers: Infants of primary nurturing fathers. *Frontiers of infant psychiatry*, 2, 375-380.

Radin, N. (1981). The role of the father in cognitive, academic, and intellectual development. *The role of the father in child development*, 2, 352-427.

Radin, N. (1994). Primary-caregiving fathers in intact families. *Redefining families* içinde (ss. 11-54). Springer, Boston, MA.

Ramchandani, P. G., Stein, A., O'CONNOR, T. G., Heron, J. O. N., Murray, L. ve Evans, J. (2008). Depression in men in the postnatal period and later child psychopathology: a population cohort study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 47(4), 390-398.

Ravi, S., Forsberg, S., Fitzpatrick, K. ve Lock, J. (2008). Is there a relationship between parental self-reported psychopathology and symptom severity in adolescents with anorexia nervosa?. *Eating disorders*, 17(1), 63-71.

Reichart, C. G., van der Ende, J., Hillegers, M.H.J., Wals, M., Bongers, I. L., Nolen, W. A. Ormel, J. ve Verhulst, F. C. (2007). Perceived parental rearing of bipolar offspring. *Acta Psychiatrica Scandinavia*, 115, 21-28.

- Rehbein, F., Psych, G., Kleimann, M., Mediasci, G. ve Mößle, T. (2010). Prevalence and risk factors of video game dependency in adolescence: results of a German nationwide survey. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(3), 269-277.
- Rehbein, F., Mößle, T., Jukschat, N. ve Zenses, E. M. (2011). Zur psychosozialen Belastung exzessiver und abhängiger Computerspieler im Jugend-und Erwachsenenalter. *Suchttherapie*, 12(02), 64-71.
- Rehbein, F. ve Mößle, T. (2012). Risikofaktoren für Computerspielabhängigkeit: Wer ist gefährdet?.*Sucht*, 58(6), 391-400.
- Rehbein, F. ve Mößle, T. (2013). Video game and Internet addiction: is there a need for differentiation?.*Sucht*, 59(3), 129-142.
- Rehbein, F. ve Baier, D. (2013). Family-, media-, and school-related risk factors of video game addiction. *Journal of Media Psychology*.
- Rehbein, F., Kühn, S., Rumpf, H. J. ve Petry, N. M. (2016). Internet gaming disorder: A new behavioral addiction. *Behavioral addictions: DSM-5® and beyond* içinde (ss. 43-70). Oxford University Press.
- Riessman, C. K. ve Quinney, L. (2005). Narrative in social work: A critical review. *Qualitative social work*, 4(4), 391-412.
- Rohner, R. P. (1998). Father love and child development: History and current evidence. *Current directions in psychological science*, 7(5), 157-161.
- Rohner, R. P. ve Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, 5, (4), 382-405.
- Ross, C. E. ve Broh, B. A. (2000). The roles of self-esteem and the sense of personal control in the academic achievement process. *Sociology of Education*, 270-284.
- Ross, D. R., Finestone, D. H. ve Lavin, G. K. (1982). Space invaders obsession. *JAMA*, 248(10), 1177-1177.

Rumpf, H. J., Bischof, G., Bischof, A., Besser, B., Glorius, S., deBrito, S. ve Meyer, C. (2014a). Applying DSM-5 criteria for Internet gaming disorder to different Internet activities. *Manuscript Draft. University of Lübeck, Germany.*

Rumpf, H. J., Vermulst, A. A., Bischof, A., Kastirke, N., Gürtler, D., Bischof, G. ve Meyer, C. (2014b). Occurrence of internet addiction in a general population sample: a latent class analysis. *European addiction research, 20(4)*, 159-166.

Rumpf, H. J., Tao, R., Rehbein, F. ve Petry, N. M. (2016). Internet Addiction: A future addictive disorder? N. M. Petry (Ed.), *Behavioral Addictions - DSM-5 and beyond* içinde (ss. 71-99). Oxford: University Press.

Şahin, M. (2014). Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ve saldırganlık. *Düşünen Adam, 27(1)*, 43-52.

Saracho, O. N. ve Spodek, B. (2008). Fathers: The 'invisible' parents. *Early Child Development and Care, 178(7-8)*, 821-836.

Sariyska, R., Reuter, M., Bey, K., Sha, P., Li, M., Chen, Y. F. ve Feldmann, M. (2014). Self-esteem, personality and internet addiction: a cross-cultural comparison study. *Personality and Individual Differences, 61*, 28-33.

Schaffer, H. R. ve Emerson, P. E. (1964). The development of social attachments in infancy. *Monographs of the society for research in child development, 1-77.*

Schmidt, J. H., Drosselmeier, M., Rohde, W. ve Fritz, J. (2011). Problematische Nutzung und Abhängigkeit von Computerspielen. *Kompetenzen und exzessive Nutzung bei Computerspielern: Gefordert, gefördert, gefährdet, 61*, 201-251.

Schock, A. M., Gavazzi, S. M., Fristad, M. A. ve Goldberg-Arnold, J. S. (2002). The role of father participation in the treatment of childhood mood disorders. *Family Relations, 51(3)*, 230-237.

Schoppe-Sullivan, S. J., Brown, G. L., Cannon, E. A., Mangelsdorf, S. C. ve Sokolowski, M. S. (2008). Maternal gatekeeping, coparenting quality, and fathering behavior in families with infants. *Journal of Family Psychology, 22(3)*, 389.

- Servidio, R. (2014). Exploring the effects of demographic factors, Internet usage and personality traits on Internet addiction in a sample of Italian university students. *Computers in Human Behavior*, 35, 85-92.
- Shaffer, H. J., Hall, M. N. ve Bilt, J. V. (2000). "Computer addiction": a critical consideration. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70(2), 162-168.
- Shapira, N. A., Lessig, M. C., Goldsmith, T. D., Szabo, S. T., Lazoritz, M., Gold, M. S. ve Stein, D. J. (2003). Problematic internet use: proposed classification and diagnostic criteria. *Depression and anxiety*, 17(4), 207-216.
- Shannon, J., Tamis-LeMonda, C. S., London, K. ve Cabrera, N. (2002) Beyond rough and tumble: low-income fathers' interactions and children's cognitive development at 24 months, *Parenting: Science and Practice*, 2(2), 77–104.
- Shaw, M. ve Black, D.W., (2008). Internet addiction: Definition, assessment, epidemiology and clinical management. *CNS Drugs*. 22, 353–365.
- Shotton, M. A. (1989). *Computer Addiction Pb: A Study Of Computer Dependency*. CRC Press.
- Shows, C. ve Gerstel, N. (2009). Fathering, class, and gender: A comparison of physicians and emergency medical technicians. *Gender and Society*, 23(2), 161-187.
- Sımsıkı, H. ve Şendil, G. (2014). Baba Katılım Ölçeği'nin (Bakö) Geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123.
- Silverstein, L. B., Auerbach, C. F. ve Levant, R. F. (2002). Contemporary fathers reconstructing masculinity: Clinical implications of gender role strain. *Professional Psychology: Research and Practice*, 33(4), 361.
- Sim, T., Gentile, D. A., Bricolo, F., Serpelloni, G. ve Gulamoydeen, F. (2012). A conceptual review of research on the pathological use of computers, video games and the Internet. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10(5), 748-769.
- Simon, B. (2013). Indie Eh? Some Kind of Game Studies. *Loading...*, 7(11).

Singh, I. (2003). Boy will be boys: Fathers' perspectives on ADHD symptoms, diagnosis, and drug treatment. *Harvard Review of Psychiatry*, 11, 308–316.

Siomos, K., Floros, G., Fisoun, V., Evaggelia, D., Farkonas, N., Sergentani, E. ve Geroukalis, D. (2012). Evolution of Internet addiction in Greek adolescent students over a two-year period: the impact of parental bonding. *European child and adolescent psychiatry*, 21(4), 211-219.

Skoric, M. M., Teo, L. L. C. ve Neo, R. L. (2009). Children and video games: addiction, engagement, and scholastic achievement. *Cyberpsychology and behavior*, 12(5), 567-572

Soper, W. B. ve Miller, M. J. (1983). Junk-time junkies: An emerging addiction among students. *The School Counselor*, 31(1), 40-43.

Spelke, E., Zelazo, P., Kagan, J. ve Kotelchuck, M. (1973). Father interaction and separation protest. *Developmental Psychology*, 9(1), 83.

Snarey, J. R. (1993). *How fathers care for the next generation: A four-decade study*. Harvard University Press.

Starcevic, V., Berle, D., Porter, G. ve Fenech, P. (2011). Problem video game use and dimensions of psychopathology. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 9(3), 248-256.

Steffen, S., Peukert, P., Petersen, K. U. ve Batra, A. (2012). Messverfahren zur Erfassung der Internetsucht. *Sucht*, 58(6), 401-413.

Su B. Y., Zhang W., Su Q. ve Yu C. (2015). Why parents' regulation of Internet use was ineffective to adolescent problematic online game use? A moderated mediation model. *Psychol. Dev. Educ.* 3(2), 604–613.

Su, B., Yu, C., Zhang, W., Su, Q., Zhu, J. ve Jiang, Y. (2018). Father–child longitudinal relationship: Parental monitoring and internet gaming disorder in Chinese adolescents. *Frontiers in Psychology*, 9(95).

Sullivan Kerber, C. (2005). Problem and pathological gambling among college athletes. *Annals of Clinical Psychiatry*, 17(4), 243-247.

Sunar, D. ve Fisek, G. (2005). Contemporary Turkish families. *Families in global perspective*, 169-183.

Tamis-Lemonda, C. ve Cabrera, N. J. (2002). Multidisciplinary perspectives on father involvement: An introduction. *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives* içinde. Lawrence Erlbaum Associates.

Taylor, B. A ve Behnke, A. (2005) Fathering across the border: Latino fathers in Mexico and the U.S., *Fathering: A Journal of Theory, Research and Practice about Men as Fathers*, 3(2), 99–120.

Tiano, J. D. ve McNeil, C. B. (2005). The inclusion of fathers in behavioral parent training: A critical evaluation. *Child and family behavior therapy*, 27(4), 1-28.

Thébaud, S. (2010). Masculinity, bargaining, and breadwinning: Understanding men's housework in the cultural context of paid work. *Gender and society*, 24(3), 330-354.

Therborn, G. (2004). *Between sex and power: Family in the world 1900-2000*. Routledge.

Tomasello, M., Conti-Ramsden, G. ve Ewert, B. (1990). Young children's conversations with their mothers and fathers: Differences in breakdown and repair. *Journal of Child language*, 17(1), 115-130.

Tol, U. U. ve Taşkan, D. (2018). Erkeklik ve Babalık Halleri. *İstanbul: AÇEV Yayınları*.

Tsai, H. F., Cheng, S. H., Yeh, T. L., Shih, C. C., Chen, K. C., Yang, Y. C. ve Yang, Y. K. (2009). The risk factors of Internet addiction—a survey of university freshmen. *Psychiatry research*, 167(3), 294-299.

Türkiye İstatistik Kurumu (2018). Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı 2018. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya, 2013. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?id>

Xiuqin, H., Huimin, Z., Mengchen, L., Jinan, W., Ying, Z. ve Ran, T. (2010). Mental health, personality, and parental rearing styles of adolescents with Internet addiction disorder. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(4), 401-406.

- Xu, J., Shen, L., Yan, C., Hu, H., Yang, F., Wang, L. ve Zhang, J. (2014). Parent-adolescent interaction and risk of adolescent internet addiction: A population-study in Shanghai. *BMC Psychiatry*, 14(112).
- Valleur, M. ve Matysiak, J. C. (2003). *Sexe, passion et jeux vidéo: les nouvelles formes d'addiction*. Flammarion.
- Valleur, M. ve Matysiak, J. C. (2004). Les nouvelles formes d'addiction. *Flammarion, Paris*.
- Van IJzendoorn, M. H., Schuengel, C. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (1999). Disorganized attachment in early childhood: Meta-analysis of precursors, concomitants, and sequelae. *Development and Psychopathology*, 11, 225–249.
- Van der Aa, N., Overbeek, G., Engels, R. C., Scholte, R. H., Meerkerk, G. J. ve Van den Eijnden, R. J. (2009). Daily and compulsive internet use and well-being in adolescence: a diathesis-stress model based on big five personality traits. *Journal of youth and adolescence*, 38(6), 765.
- Van Rooij, A. J., Schoenmakers, T. M., Van de Eijnden, R. J. ve Van de Mheen, D. (2010). Compulsive internet use: the role of online gaming and other internet applications. *Journal of Adolescent Health*, 47(1), 51-57.
- Verschueren, K. ve Marcoen, A. (1999). Representation of self and socioemotional competence in kindergartners: Differential and combined effects of attachment to mother and to father. *Child development*, 70(1), 183-201.
- Videon, T. M. (2005). Parent-child relations and children's psychological well-being: Do dads matter? *Journal of family issues*, 26(1), 55-78.
- Volk, H. E., Scherrer, J. F., Bucholz, K. K., Todorov, A., Heath, A. C., Jacob, T. ve True, W. R. (2007). Evidence for specificity of transmission of alcohol and nicotine dependence in an offspring of twins design. *Drug and Alcohol Dependence*, 87(2-3), 225-232.
- Wagner, B. M. ve Phillips, D. A. (1992). Beyond beliefs: Parent and child behaviors and children's perceived academic competence. *Child development*, 63(6), 1380-1391.
- Walters, J., Tasker, F. ve Bichard, S. (2001). 'Too busy'? Father's attendance for family appointments. *Journal of Family Therapy*, 23(1), 03-20.

Walther, B., Morgenstern, M. ve Hanewinkel, R. (2012). Co-occurrence of addictive behaviours: personality factors related to substance use, gambling and computer gaming. *European addiction research*, 18(4), 167-174.

Webster-Stratton, C. (1985). Predictors of treatment outcome in parent training for conduct disordered children. *Behavior Therapy*, 16(2), 223-243.

We Are Social (2018). Global Digital Report 2018. <https://digitalreport.wearesocial.com/>

Weinstein, A. ve Lejoyeux, M. (2010). Internet addiction or excessive internet use. *The American journal of drug and alcohol abuse*, 36(5), 277-283.

Widyanto, L., Griffiths, M. D. ve Brunsten, V. (2011). A psychometric comparison of the Internet Addiction Test, the Internet-Related Problem Scale, and self-diagnosis. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(3), 141-149.

Winkler, A., Dörsing, B., Rief, W., Shen, Y. ve Glombiewski, J. A. (2013). Treatment of internet addiction: a meta-analysis. *Clinical psychology review*, 33(2), 317-329.

Wolf, M. J. ve Perron, B. (Ed.). (2014). *The Routledge companion to video game studies*. Routledge.

Wong, M. S., Mangelsdorf, S. C., Brown, G. L., Neff, C. ve Schoppe-Sullivan, S. J. (2009). Parental beliefs, infant temperament, and marital quality: Associations with infant–mother and infant–father attachment. *Journal of Family Psychology*, 23, 828–838. doi:10.1037/a0016491

World Health Organization . (1992). The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/37958>

World Health Organization (2018). The ICD-11 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines. World Health Organization. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/1448597234>

- Wölfling, K., Thalemann, R. ve Grüsser-Sinopoli, S. M. (2008). Computerspielsucht: Ein psychopathologischer Symptomkomplex im Jugendalter. *Psychiatrische Praxis*, 35(05), 226-232.
- Wurst, F. M., Rumpf, H. J., Skipper, G. E., Allen, J. P., Kunz, I., Beschoner, P. ve Thon, N. (2013). Estimating the prevalence of drinking problems among physicians. *General hospital psychiatry*, 35(5), 561-564
- Yalçın, Ö. ve Karaçetin, G. (2016). *İnternet Bağımlılığı ve Diğer Teknolojik Bağımlılıklar*. Ed. Aynur Pekcanlar Akay, Eyüp Sabri Ercan. Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Yayınları, pp.471-527
- Yao, M. Z., He, J., Ko, D. M. ve Pang, K. (2014). The influence of personality, parental behaviors, and self-esteem on Internet addiction: A study of Chinese college students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(2), 104-110.
- Yau, Y. H., Crowley, M. J., Mayes, L. C. ve Potenza, M. N. (2012). Are Internet use and video-game-playing addictive behaviors? Biological, clinical and public health implications for youths and adults. *Minerva psichiatrica*, 53(3), 153.
- Yee, N. (2006). Motivations for play in online games. *CyberPsychology and behavior*, 9(6), 772-775.
- Yen J-Y., Yen C-F., Chen C-C., Chen S-H. ve Ko C-H (2007). Family Factors of Internet Addiction and Substance Use Experience in Taiwanese Adolescents. *Cyberpsychology and Behavior*, 10(3), 323-329.
- Yeung, W. J., Duncan, G. J. ve Hill, M. S. (2000). Putting fathers back in the picture: Parental activities and children's adult outcomes. *Marriage and family review*, 29(2-3), 97-113.
- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology and behaviour*, 1(3), 237-244.
- Young, K. S. ve Rogers, R. C. (1998). The relationship between depression and Internet addiction. *Cyberpsychology and Behaviour*, 1(1), 25-28.
- Young, K., Pistner, M., O'MARA, J. A. M. E. S. ve Buchanan, J. (1999). Cyber disorders: The mental health concern for the new millennium. *CyberPsychology and Behavior*, 2(5), 475-479.

Young, K. S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American behavioral scientist*, 48(4), 402-415.

Zimmerman, Eric (2014). 'Manifesto for a Ludic Century' Walz, Steffen P. and Deterding, Sebastian (Ed.). *The Gameful World. Approaches, Issues, Applications* içinde (ss: 19-22). Cambridge, MA: MIT Press.

EKLER

Ek 1. Sosyodemografik Özellikler ve Oyun Oynama Etkinliği Formu

SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLER VE OYUN ETKİNLİĞİ VERİ FORMU

Açıklama: Bu ankette sizinle ilgili birtakım bilgiler alındıktan sonra “Oyun Oynama Faaliyetiniz” ile ilgili sorular yer alacaktır. Sorulara verdiğiniz tüm cevaplar gizli tutulacaktır. Soruları dikkatlice dinleyerek eksiksiz bir şekilde yanıtlamanızı rica ederiz. Teşekkürler.

Psikolog Süreyyanur Kitapçioğlu

Çocuğun adı - soyadı:

Görüşme tarihi:

Cinsiyeti: Kız/Erkek

Telefon/e-posta:

Yaşadığı il/ilçe:

Doğum tarihi (yaşı):

Sınıfı:

Sigara/Alkol Kullanımı:

Annenin	Babanın
Adı-Soyadı:	Adı-Soyadı:
Yaşı:	Yaşı:
Eğitim Durumu:	Eğitim Durumu:
Mesleği:	Mesleği:
Sağlığı:	Sağlığı:
Çalışıyorsa kaç gün/kaç saat:	Çalışıyorsa kaç gün/kaç saat:

Anne: Baba ile evli/Ayrı/Boşanmış/Tekrar evli

Baba: Anne ile evli/Ayrı/Boşanmış/Tekrar evli

Şu anda çocuğun bakımı ile kim/ler ilgileniyor?

Toplam kardeş sayısı:

Görüşmeye gelen kaçınıcı çocuk:

Evinizde internet bağlantısı var mı?

Evet Hayır

Oyun oynamayı tercih ettiğiniz araçlar nelerdir?

Bilgisayar Telefon Tablet Oyun Konsolu Diğer

Haftalık toplam oyun oynama süreniz nedir?

Haftada 7 saatten az Haftada 21 ila 20 saat arasında
 Haftada 8 ila 14 saat arasında Haftada 31 ila 40 saat arasında
 Haftada 15 ila 20 saat arasında Haftada 40 saatin üzerinde

Temel ihtiyaçlarınızı gidereceğiniz vakitler hariç (tuvalet, yemek gibi) hiç ara vermeden oyun oynadığınız en uzun süre kaç saattir?

Oynadığınız oyun türleri nelerdir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

Aksiyon - Macera Bulmaca Platform
 Strateji Simülasyon Diğer:
 Dövüş Rol Yapma
 Spor Hayatta Kalma - Survival
 Yarış FPS - Nişan alma

En fazla hangi oyun oynama şeklini tercih edersiniz?

Çevrimiçi Çevrimdışı

Bu zamana kadar oynamayı tercih ettiğiniz çevrimiçi oyun/lar nelerdir?

Güncel olarak oynamayı tercih ettiğiniz çevrimiçi oyun/lar nelerdir?

Ek 2. İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği

İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği (Pontes ve ark., 2014) (Türkçeye uyarlama: Çakıroğlu ve Soylu, 2018)

AÇIKLAMA: Bu ölçekte yer alan sorular sizin son bir yıl (son 12 ay) içindeki oyun oynama etkinliğimizi belirlemek için oluşturulmuştur.

“Oyun etkinliği” masaüstü/dizüstü bilgisayar, tablet, akıllı telefon, oyun konsolu veya başka bir tür cihazda çevrimiçi-online ve/veya çevrimdışı oynanan herhangi bir oyunla ilgili etkinlik demektir.

No	İfadeler	Kesinlikle		Ne Katlıyorum		Kesinlikle	
		Katılmıyorum	Katılıyorum	Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum
1	Oyunların uzun zaman alması sebebiyle sık sık uykusuz kalırım.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
2	Oyunları kendimi daha iyi hissetmek için oynamam.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
3	Son bir yılda oyun oynadığım süreyi önemli ölçüde arttırdım.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
4	Oyun oynamadığım zamanlarda kendimi daha huzursuz hissederim.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
5	Oyun oynamaktan diğer hobilere yönelik ilgimi kaybettim.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
6	Oyunlara ayırdığım zamanı azaltmak istiyorum ama bunu yapmak zor geliyor.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
7	Oyun oynamadığım zamanlarda genellikle bir sonraki oyunu düşünürüm.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
8	Yaşadığım ohumsuz duygularla baş etmemeye yardımcı olması için oyun oynarım.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
9	Oyun oynamaya giderek daha fazla zaman ayırma ihtiyacı hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
10	Oyun oynamazsam kendimi mutsuz hissederim.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
11	Ailemdeki kişilere oyunlara harcadığım süre ile ilgili yalan söylediğim olur.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
12	Oyun oynamayı bırakabileceğimi düşünmüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
13	Oyun oynamanın hayatımda en fazla zaman alan etkinlik haline geldiğini düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
14	Beni rahatsız eden şeyleri unutmak için oyun oynarım.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
15	Oyunlarda yapmam gereken her şeyi yapabilmek için bütün bir günün yeterli olmadığını sık sık düşünürüm.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
16	Herhangi bir nedenle oyun oynayamazsam kendimi kaygılı hissederim.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
17	Oyun oynamamın kız/erkek arkadaşımınla ilişkiyi tehlikeye soktuğunu düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
18	Oyunları daha az oynamayı sık sık denerim fakat bunu yapamam.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
19	Günlük temel etkinliklerim (eğitim, iş, ev işleri vb) oyun oynamamdan ohumsuz etkilenmez.	( )	( )	( )	( )	( )	( )
20	Oyun oynamamın hayatımın önemli alanlarını ohumsuz etkilediğine inanıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )	( )

Ek 3. Anlatı Analizinde Kullanılan Soru Listesi

GÖRÜŞME SORU LİSTESİ

1. Bana biraz kendinden bahseder misin? Seni tanımayan birisine kendini nasıl tanıttırđın? Ya da arkadaşlarına seni sorsak nasıl anlatırlar?
2. Baban nasıl biridir? Bana babanı tanımlar ya da tarif etmeni istesem neler söylersin?
3. Babanın aile içinde rolü nedir, nelerin sorumluluklarını üstlenir?
4. Bu durum aile içi ilişkilerinize nasıl yansdı?
5. Babanla ilk anılarınız nelerdi, neler yapardınız? Neler yapmayı isterdin? Şu an neler yapıyorsunuz?
6. Babanla neler paylaşırsınız? Babanla ne sıklıkta konuşursunuz? Hangi konularda konuşursunuz?
7. Babanla ilişkin zaman içinde değışti mi?
8. Babanın aile içindeki rolünün ve baban ile mevcut ilişkinizin şu an sana ve ailene etkileri hakkında ne düşünüyorsun?
9. Babanda gördüklerin nedeniyle ben ebeveyn olduğumda yapmayacağım dediğın şeyler var mı?
10. Sence ideal baba nasıl olmalı? Bana ideal babayı nasıl tarif edersin?
11. Bir fırsat verilse ve baban senin olmasını istediğın ideal bir baba olsa, o zaman sen bugünkü senden farklı bir kişi olur muydun? Olursan neler farklı olurdu?

Ek 4. Etik Kurul Kararı

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ETİK KURUL KARARI

Tarih: 02.05.2018

No: 2018/23

Çalışmanın Türü:	Yüksek Lisans Tezi
Konu:	Anket Uygulama
Başlık:	Çevrimiçi Video Oyun Bağımlılığı Olan Ergenlerde Baba Rolünün Değerlendirilmesi
Yürütücü / Danışman:	Süreyyanur KİTAPÇIOĞLU
Yazar:	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DİNÇ
Karar:	Olumlu

Prof. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK
Eğitim Fak./Etik Kurul Başkanı

Prof. Dr. Şaban KAYIHAN
Hukuk Fak. / Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY
Eğitim Fak. / Etik Kurul Üyesi

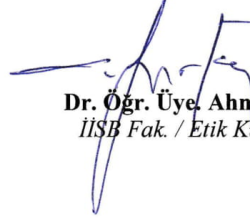
Prof. Dr. Osman Tolga ARICAK
İİSB Fak. / Etik Kurul Üyesi

Doç. Dr. Mazlum ÇELİK
İİSB Fak. / Etik Kurul Üyesi

Doç. Dr. Şaziye Senem BAŞGÜL
İİSB Fak. / Etik Kurul Üyesi

Dr. Öğr. Üye. Ahmet KESER
İİSB Fak. / Etik Kurul Üyesi

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sayı: 58446768-711
Konu: Anket Uygulama İzni hk.

16.05.2018

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İstanbul Tıp Fakültesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans programı öğrencilerinden 21640505182 TC kimlik numara ile kayıtlı **Süreyyanur KİTAPÇIOĞLU**' nun "Çevrimiçi Video Oyun Bağımlılığı Olan Ergenlerde Baba Rolünün Değerlendirilmesi" konulu tez çalışması ile ilgili olarak veri oluşturmak amacıyla, Üniversiteniz İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk-Ergen Psikiyatri Polikliniği servisindeki hastalara ekteki anket ve ölçekleri uygulamak istemektedir.

Adı geçen öğrencimizin yukarıdaki sözü edilen çalışmayı yapabilmesi için gerekli iznin verilebilmesi hususunda gereğini arz ederim.

Pelin BULGURÖĞEU
Enstitü Sekreteri

Ekler:

- Değerlendirme Ölçeği (5 sayfa)
- Etik Kurul Onayı (1 sayfa / Onaylı)

Adres: : Kemalpaşa mahallesi. Atatürk Bulvarı. Emlakbank Blokları. C blok. 30/4. Fatih/İstanbul
Telefon: 0534 430 01 97

Not: İstenen bilgiler öğrenci adresine gönderilecektir.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ
KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Sayı : 656
Konu: Doç. Dr. Murat COŞKUN hk.

Tarih : 03.05.2018

Sayın Doç. Dr. Murat COŞKUN
Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları

İlgi : Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalının 13/04/2018 gün ve 140317 sayılı yazısı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz ve Psikolog Süreyyanur KİTAPÇIOĞLU' nun yürüteceği 2018/622 dosya numaralı "Çevrimiçi Video Oyun Bağımlılığı Olan Ergenlerde Baba Rolünün Değerlendirilmesi" başlıklı çalışma kurulumuzun 20/04/2018 tarih ve 08 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, tutanaklar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. A.Yağız ÜRESİN
İstanbul Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar
Etik Kurul Başkanı

Eki: İstanbul Tıp Fakültesi Klinik Araştırmaları Etik Kurulu Karar Formu

İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ KLİNİK ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARAR FORMU

Başkanın Açık Adı "Çevrimiçi Video Oyun Bağımlılığı Olan Ergenlerde Baba Rolünün Değerlendirilmesi"

	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili		
				Türkçe ☒	İngilizce ☐	Diğer ☐
DEĞERLENDİRİLEN BELGELER	ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ	16.04.2018		Türkçe ☒	İngilizce ☐	Diğer ☐
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU	☒		Türkçe ☒	İngilizce ☐	Diğer ☐
	OLGU RAPOR FORMU	☐		Türkçe ☐	İngilizce ☐	Diğer ☐
	ARAŞTIRMA BROŞÜRÜ	☐		Türkçe ☐	İngilizce ☐	Diğer ☐
DEĞERLENDİRİLEN DİĞER BELGELER	Belge Adı	☐		Açıklama		
	TÜRKÇE ETİKET ÖRNEĞİ	☐				
	SİGORTA	☐				
	ARAŞTIRMA BÜTÇESİ	☒				
	BIYOLOJİK MATERYEL TRANSFER FORMU	☐				
	HASTA KARTI/GÜNLÜKLERİ	☐				
	İLAN	☐				
	YILLIK BİLDİRİM	☐				
	SONUÇ RAPORU	☐				
	GÜVENLİLİK BİLDİRİMLERİ	☐				
DİĞER:	☒		Anabilim Dalı Başkanlığından Üst Yazı ve Akademik Kurul Kararı, Literatür Kaynağı, Sorumluluk Paylaşım Belgesi, Olgu Rapor Formu, İlgili Elemanların Bilgilendirildiğine Dair Belge, CV, CD			
KARAR BİLGİLERİ	Karar No:08	Tarih: 20/04/2018				
	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalında görevli Doç. Dr. Murat COŞKUN' un sorumluluğunda ve Psikolog Süreyyanur KİTAPÇIOĞLU' nun yürüteceği yukarıda bilgileri verilen araştırma başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekece, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş, gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına toplantıya katılan Etik Kurul üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilmiştir.					

İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ KLİNİK ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU									
ÇALIŞMA ESASI		19.08.2011 tarihli, 28030 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Klinik Araştırmalar Hakkındaki Yönetmelik							
BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI:		Prof. Dr. A. Yağız ÜRESİN							
Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile ilişki *	Katılım **	İmza		
Prof. Dr. A. Yağız ÜRESİN	Farmakoloji ve Klinik Farmakoloji	İstanbul Tıp Fakültesi (Etik Kurul Başkanı)	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	İZİNLI
Prof. Dr. Berrin UMMAN	Kardiyoloji	İstanbul Tıp Fakültesi (Etik Kurul Başkan Yardımcısı)	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Prof. Dr. Ahmet GÜL	Romatoloji	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☐	H ☒	İZİNLI
Prof. Dr. Oğuzhan ÇOBAN	Nöroloji	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	
Dr. Sevda ÖZEL YILDIZ	Biyoistatistik	İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☐	H ☒	İZİNLI

* :Araştırma ile ilişki
** :Toplantıda Bulunma

İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Klinik araştırmalar Etik kurulu 13.04.2013 tarih, 28617 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik çerçevesinde kurulmuş ve T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu tarafından onaylanmıştır. İlgili yönetmelik kapsamında kalan araştırmalar Sağlık Bakanlığında izin almak zorundadır. Yönetmelik kapsamı dışında kalan araştırmalar ise Etik Kurul bünyesinde oluşturulmuş 5 kişilik alt komisyon tarafından değerlendirilmekte olup Sağlık Bakanlığı iznine tabi değildir.